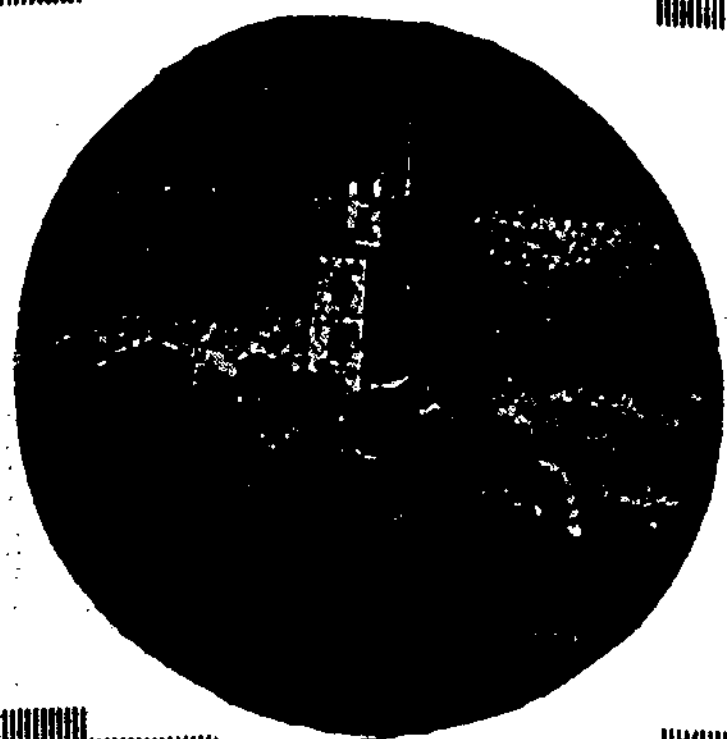

Alp 434

KARYS

Lietuvos karių savaitinis laikraštis

VASARIO 16.

Jauna, laisva, pati savęs valdovė
Tautų elėn įstojo Lietuva,
Savo krauju vergijos nusiplovė
Sutraukius pančius išverme savai
Maironis.

Vienas išminčius yra pasakęs: „Laisvė tautai yra tas pats, kas kiekvienam žmogui sveikata. Žmogus, netekęs sveikatos, nyksta, niekas jo nedžiugina. Lygiai taip pat ir visuomenė, netekusi laisvės nyksta ir nieku negali džiaugtis“. Del to taip ir branginama tautos laisvė. Ir juo kultūringesnė kuri tauta, juo ji labiau vertina tą laisvę.

Kaip mes priėjome prie šios nepriklausomybės, mūsų kryžių kelius šiame nr. aprašo ats. majoras Ru-seckas, savo straipsny „Mūsų kelias į nepriklausomybę“, todėl aš apie tai ir nekalbėsiu. Aš imsiu laikotarpį prieš pačios nepriklausomybės paskelbimą.

1917 m. vokiečių okupantų valdžia, gyvenimo apystovų verčiama, leido susaukti Vilniuje lietuvių konferenciją. Tuoju susidaro organizacinis komitetas iš: A. Smetonos (pirmojo ir dabartinio R. Prezidento), J. Šaulio, P. Klimo, M. Biržiškos ir kun. Stankevičiaus, kuris 1917 m. rugsėjo 18 d. ir susaukė lietuvių konferenciją. Į tą konferenciją atvyko visi Lietuvos žymesni visuomenės veikėjai, kurių iš viso susirinko per 200 žmonių. Posėdžiavo 5 dienas. To posėdžio vaisiai buvo šioji rezoliucija: „Lietuvių konferencija, remdamos Lietuvos reikalais ir vaduodamosi visuotinu lietuvių siekimu nutarė: 1) Liuosam Lietuvos plėtojimos reikalinga yra sudaryti iš jos nepriklausoma, demokratiškai sutvarkyta, valstybė etnografinėmis ribomis su būtina reikalingomis ekonominiam gyvenimui korek-

tyvomis. Lietuvos tautinėms mažumoms turi būti patikrintos tinkamos jų kultūros reikalams sąlygos. Galutinai nustatyti nepriklausomos Lietuvos pamatams ir jos santykiams su kaimynėmis valstybėmis, turi būti sušauktas Steigiamasis Lietuvos Seimas Vilniuje, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas; 2) Jeigu Vokietija sutiktų dar prieš Taikos Konferenciją prokla-

muoti Lietuvos valstybę ir pačioje Konferencijoje paremti Lietuvos reikalus, tai Lietuvos Konferencija, turėdama omenyje, jog Lietuvos interesai yra normalinėse taikos sąlygose pasvirę ne tiek į rytus ir ne tiek į pietus, kiek į vakarus, pripažįsta galimu sueiti būsimajai Lietuvos valstybei, nepakenkiant savitam jos plėtojimos, į tam tikrus dar nustatytinus santykius su Vokietija“. Įgyvendinimui čia pasakyto konferencija išrinko Tautos Tarybą, kurią sudarė: Dr. J. Basanavičius, S. Banaitis, M. Biržiška, K. Bizauskas, Dovydaitis, S. Kairys, P. Klimas, D. Malinauskas, kun. Mironas, Narutavičius, kun. Petrulis, A. Smetona, J. Smilgevičius, kun. Staugaitis, A. Stulginskis, J. Šaulys, kun. Šaulys, J. Šernas, J. Vailokaitis ir J. Vileišis.

Tarybos darbas buvo ypatingai sunkus, nes vokiečiai, nors ir sutiko pripažinti Lietuvą nepriklausoma, bet darė daug kliūčių ir reikalavo sudaryti su ja visą eilę mums ne-naudingų sutarčių. Bet čia padėjo įvykusi Lie-

Jo Eks. Antanas Smėtona,
pirmasis ir dabartinis Lietuvos Respublikos Prezidentas.

tuvių Brastoj tarp vokiečių ir rusų taikos sutartis. Ja vokiečiai apsvaiginti, lyg mus ir užmiršo. Tada Lietuvos Taryba 1918 m. vasario mėn. 16 d. savo posėdy vienbalsiai nutarė kreiptis į Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių vyriausybes, jiems pareikšda-

Nori nepriklausomybės, — mokėk aukotis ir būk kantrus. Be ištvermės vergu liksi.

A. SMETONA, Respublikos Prezidentas.

ma, kad: „Lietuvos Taryba, kaip vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintą tautų apsisprendimo teisę ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo m. 18-23 d. 1917 metais, **skelbia atstatanti nepriklausomą demokratinius pamatais sutvarkytą Lietuvos Valstybę su sostine Vilniuje** ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis. Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas Steigiamasis Seimas, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas“.

Tai sausa istorijos dalis. Per tų aktų paskelbimą Lietuva, Maironio lūpomis tariant, „tautų eilėn įstojo“.

Daug pastangų reikėjo dėti, kol pasiskelbusią, esą nepriklausomą, Lietuvą, pripažins kitos valstybės, nes ką jiems reiškė pasiskelbimas nepriklausomais kažkokių 4 milijonų lietuvių. Bet mūsų nuolatinis pasauliui kartojimas „esame nepriklausomi“ pagaliau padarė savo ir jie mums pripažino teisę apsispręsti taip, kaip mes patys norime. Ypač daug nuopelnų privertime pripažinti Lietuvos nepriklausomybę turi mūsų narsioji kariuomenė. Diplomatija viena — o ginkluotas kumštis yra, buvo ir bus akstinas, verčiantis kitus su mumis skaitytis. Jei nebūtume turėję laimėjimų ties Radviliškiu, Zarasais, Širvintais, Giedraičiais, vargu bebūtume šiandieną nepriklausomi, vargu Europos žemėlapy būtų įrašytas Lietuvos vardas. Tik tų pusnuogių, alkanų, dažnai pusiauginkluotų, savanorių pasiryžimu, o dažnai ir gyvybe mes parodėm pasauliui, kad kitų spaudžiami, ištautinami, betgi likome ainiiais tų senovės narsiųjų karžygių, apie kuriuos žinojo ir gudai, ir rusai, ir lenkai, ir vokiečiai, ir tolimesni kraštai. Mūmyse atgijo toji karingųjų prabočių dvasia ir noras vėl būti nepriklausomais. Ir pabūgo, pajutę tą dvasią, nūdieniniai ginkluoti bermontininkai, lenkai, driskiai bolševikai ir dažnai kelių lietuvių narsuolių vejami bėgo jų šimtai, palikdami mums didžiausius karo grobius. *Tas dar kartą pasauliui įrodo, kad kautynėse pasiryžimas nugalėti — viskas.*

Bet tai buvo 1919 — 20 m. Dabar mes apsamonėjome, pilkas gyvenimas, partijų rietenos, juodos duonos kėsnio uždarbis privertė mus užmiršti tuos pirmus idėjos laikus, mes likome vien žmonės — darbininkai. Tik retkarčiais, kam nors iš senų tautos veteranų mirus, mes, lyg iš miego nubudę, pratiname

akis, bet tuojau ir vėl užmerkiame. Generolas G. Glovackis teisingai rašo, kad 1919 m. neklausė vienas kito, ar jis totorius, ar graikas, ar prūsas — ar jis tiki katalikų Dievą, ar pravoslavų, ar evangelikų — visi buvome lygūs, nes turėjome priešus, kurie kėsinosi iš mūsų išplėsti tik ką gimusi kūdikį — nepriklausomybę.

Ir štai 1928. II. 16 d. sukanka 10 metų nuo mūsų nepriklausomybės paskelbimo. Kuo gi mes galime pasidžiaugti? Pasižiūrėkime aplinkui savęs — ant pelnų ir griuvėsių išdygo sodybos, kaimai, miesteliai, miestai, fabrikos, kelių aukštų namai. Atsikvošėjo ūkininkai. Priaugo įvairių mokyklų, prisiruošėm jau daug savo mokyto jaunimo; pakilo kultūra.

Bet tas viskas — tai materialė pusė. O ar mes pakilome dvasioj? Juk gera išorini išvaizda nėra dar laidas, kad viskas tvarkoj vidury. Liudijimas apie mokyklos baigimą rodo tik, kad mes tų dalykų mokėmės, bet kaip mes juos išėjom, kaip mokėsime tą visa gyvenime taikinti — tai jau kitas reikalaš. Pagerinimas mūsų būvio — nėra dar visiškas pagerinimas ir mūsų dvasios gyvenimo. Dar ir šiandieną ne vienas noriau grėbiassi svetimos kalbos, negu mūsų, dar ir šiandieną yra, kas svajoja apie lenkų su mumis uniją, dar ir šiandieną yra, kas mano Lietuvoj sukurti bolševikų „rojų“, dar ir šiandieną yra, kas mano, kad jo reikalai viršija valstybės reikalus, dar ir šiandieną nenurimo partijų rietenos — vadinasi, sergame dvasios ligą. Iš visų ligų, dvasios liga yra bauriausi ir pavojingiausi. Kuriuos gi vaistus manytume tinkamais? Dvasiškis pasakytų — pasninkas ir malda, politikas — mano partijos programos įgyvendinimas, mokyto vyras — siūlytų ką nors naujo, bet tik ne lietuviško, nes pas mus, girdi, viskas falsifikacija, erzalai, ir niekas tinkamų vaistų neduotų. O aš pasiūlyčiau tą rasti mūsų bočių dvasios atgaiviniame, pamylėjime visko, kas lietuviška, ieškojime ne pelno, bet dvasios darbė valstybės naudai. Taigi ta kryptimi eidami, mes sumaterializėję atgysime dvasioj, pamylėsime viską, kas mūsų, užmiršime partijas ir tarnausime vienai mūsų numylėtai Lietuvai. Baigiu žodžiais mūsų pranašo — dainiaus Maironio:

Kovoj dėl šviesesnės vaikams ateities
Suvargę, be metų pasenę,
Bent tos sau išplėsti neduosme vilties
Ne veltui mes čia begyvenę.

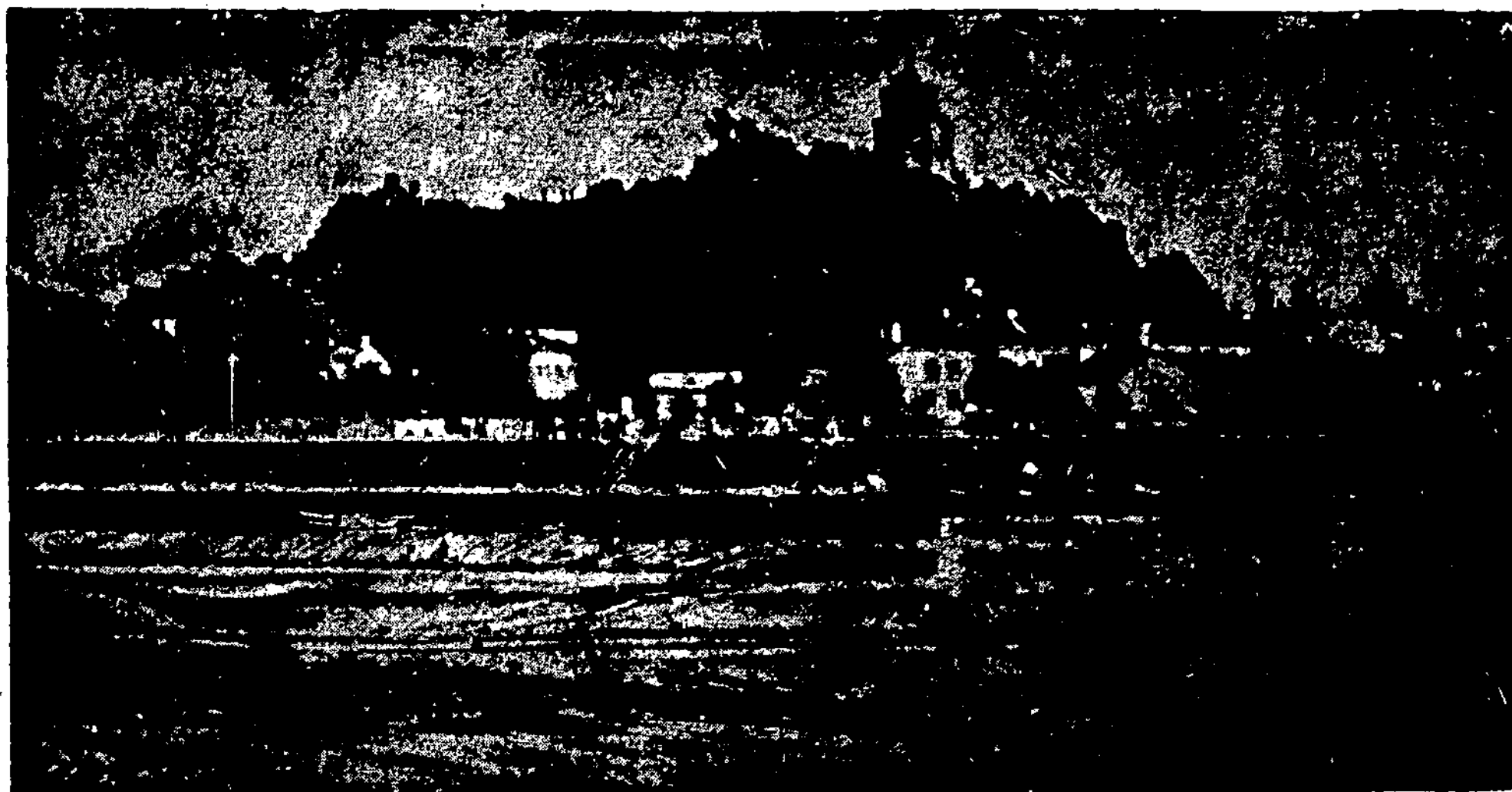
Plk. lt. R. Burokas.

Lietuvos nepriklausomybės iškovojoimas dokumentų šviesoje

Ilgus metus ėjo lietuvių kovos dėl Tėvynės laisvės ir nepriklausomybės. Iš pradžių ramiu ir tyliau, t. y. slaptu darbu, o vėliau jau drąsesniu ir viešu. Pirmas tokių — Didžiojo Vilniaus Seimo nutarimai. Nors tuokart reikalavo tik plačios autonomijos, nes apie nepriklausomybę dar neleido prasitarti tų laikų priešų režimas, bet iš visos tautos ir sakyto suvažiavimo nuotaikos buvo pastebima, kad nuo autonomijos tauta eis ir prie pilnos nepriklausomybės.

Kada didysis karas iš pamatų sudrebino pasaulio galiūnus, lietuviai jau drąsiai pradėjo reikalauti Lietuvos nepriklausomybės, iki 1918 m. vasario m. 16 d. Lietuvos Valstybės Taryba, remdamosi lietuvių tautos valia, viešai tą pasauliui pareiškė ir oficialiai paskelbė Lietuvą nepriklausoma valstybe.

Čia dedame įvairių svarbesnių istoriškų raštų bei jų ištraukų, kuriuose pasireiškė tautos valia būti nepriklausoma nuo kitų.

Mūsų senoji sostinė Vilnius, šiandien grobuonio lenko pavergtas, išsiilgęs laukia, kada išgirs narsių lietuvių kariuomenės būrių galingą dainą ties Gedimino pilimi.

Didžiojo Vilniaus Seimo nutarimai.

1. Kadangi Lietuvos gyventojų reikalai galima kaip reikiant aprūpinti tikrai gavus kraštui autonomiją, — norima, kad visos tautos, kurios begyvena Lietuvoje, galėtų pilna laisvė naudoties, — Lietuvių Suvažiavimas nusprendžia:

Reikalauti Lietuvai autonomijos su Seimu Vilniuje. Į tą Seimą rinks atstovus visi Lietuvos žmonės lygiu, tiesiu ir slaptu balsavimu.

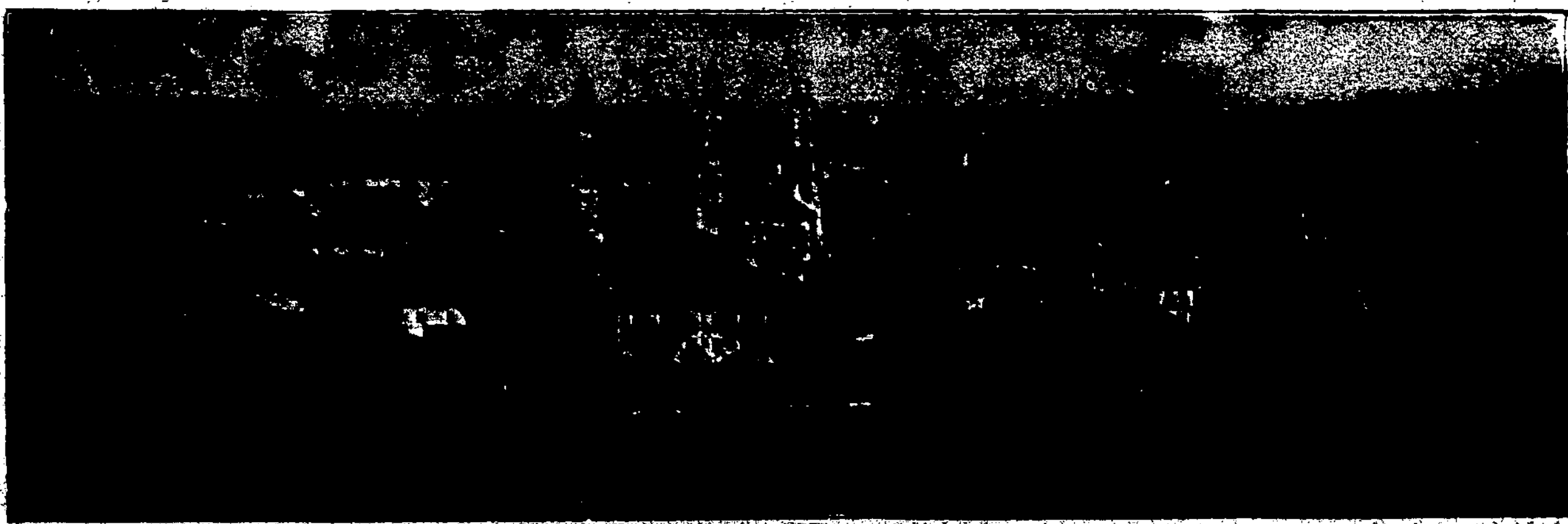
Toji autonomiška Lietuva bus sudėta iš tos žemės, kur dabar gyvena lietuviai, Lietuvos branduolys, ir iš tų Lietuvos pakraščių, kurie dėl kokių nors priežasčių traukia prie to branduolio ir kurių gyventojai norės prie jo priklausyti.

2. Kadangi susirinkusieji Vilniuje Lietuvių Suvažiavime Suvalkų gubernijos lietuviai visi vienu balsu išrado reikalingu kovoti drauge su kitų gubernijų lietuviais už Lietuvos autonomiją, tad jie, suvalkiečiai, ir su jais visas lietuvių suvažiavimas nutarė, kad Suvalkų gubernijos lietuviai reikia priskirti prie visos autonomiškos Lietuvos.

Santykiai su kitomis Rusijos šalimis bus paremti ant sandoros pamatų: visos šalys bus lygios, gyvos vienybėje, visos jos darys vieną galingą valstybę.

3. Jei norime įgyti autonomiją, turime pirmiausia visiškai sugriauti dabartinę mūsų prispaudėjų tvarką. Tam tikslui reikia, kad čia eitų išvien visi Lietuvos politiškieji būriai (visos partijos) ir atskirieji mūsų žmonės. Susivieninus visiems savo krašte, reikia jungties su visomis kitomis Rusijos tautomis, kurios pradeda griauti tą tvarką. Tuo tarpu, kol kas bus, reikia nemo-kėti jokių mokesčių, uždaryti monopolius, neleisti vaikų į rusiškąsias pradedamąsias mokyklas, neiti Kauno, Vilniaus ir Gardino gub. (ten, kur gyvena lietuviai) į valsčiaus teismus ir visas kitas dabartinės valdžios įstaigas, neleisti savo brolių kareiviauti, prireikus streikuoti visiems darbo žmonėms miestuose ir sodžiuose.

4. Visuose Lietuvos valsčiuose, visame jų reikalų vedime (susirašinėjime, susižinojimuose...) turi būti vartojama prigimta žmonių kalba.

Mūsų laikinoji sostinė Kaunas, kuris, Vilnių pagrobęs smurtininkams, laikinai savo padangę iškelė visos Lietuvos valstybės vėliavą, laukdamas, kol ją lietuvių pulkai vėl nuneš ant Vilniaus pilies bokšto.

Kadangi dabartinė mokykla yra tik ištautinimo ir ištvirkinimo įrankis, — tad reikia visos tokios mokyklos paversti grynai tautiškoms, t. y. pasirūpinti, kad mokslas jose būtų išguldomas žmonių kalba; be to mokytojus tokioms mokykloms turi rinkties patys to krašto žmonės.

Vilnius, 1905. XI. 21—22. (nauj. kal. XII. 4—5).

Ištraukos iš Rusijos Lietuvių Seimo nutarimų.

„Rusijos Lietuvių Seimas, sukviestas Petrapilyje 1917 m. gegužės 27 d., posėdžiuose nuo gegužės 31 d. iki birželio 3 d. svarstė Lietuvos politikos padėjimą ir žengdamas prie nepriklausomos demokratinės Lietuvos respublikos, kurioje turi būti pripažinta visiems be tautos ir lyties skirtumo lygios pamatinės piliečio teisės ir visiškai tikėjimo laisvė ir atsižvelgdamas į tai: kad... metas lietuviams įvykinti senus politinės laisvės troškimus ir, remiantis apsisprendimo teise, aiškiai visam pasauliui pasakyti, kaip jie savo likimą išsprendžia, nutarė, kad: Visa etnografinė Lietuva privalo tapti nepriklausoma valstybe, nuolatiniai neutrali... Lietuvos valdymo būdą ir vidaus tvarką turi nustatyti sukviestas visuotiniu, lygiu, tiesiu ir slaptu balsavimu Steigiamasis Lietuvių Susirinkimas...“

Ištraukos iš pirmojo rusų armijos lietuvių karių suvažiavimo nutarimų.

Pirmasai viešai ir laisvai organizuotas Rusų Armijos Lietuvių Karių Suvažiavimas nutarė:

Linkėti Lietuvių Tautos Tarybai ištvermės sunkioj kovoje dėl Lietuvos Tėvynės Laisvės...

Reikalauti, kad senųjų tarptautinių sutarčių išdraskyta ir nauju Laikinosios Valdžios (Rusijos. *Red.*) nutarimu — pavesti Suvalkų guberniją Lenkų Karalystės Likvidacijos Komisijai — tebedraskoma Lietuva būtų sujungta ir tam tikslui —

a) kad Suvalkų gubernija būtų Laikinosios Valdžios iš Lenkų Karalystės išskirta;

b) kad Vilniaus, be Vileikos ir Dysnos apskričių, Kauno ir Suvalkų gubernijos būtų Laikinosios Valdžios sujungtos į vieną kūną — Lietuvą;

c) kad dėl šitojo sujungimo Laikinosios Valdžios būtų išleistas tam tikras aktas;

d) kad Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gubernijos, dalys Didžiąją Lietuvą sudarančios, būtų Laikinosios Valdžios pavestos valdyti Laikinajam Lietuvos Vykdomajam Komitetui.

III.. Kad Lietuva turi būti laisva...

... Kad tik Steigiamasis Lietuvos Susirinkimas gali spręsti Lietuvos valdymo formą lygiai ir Lietuvos santykius su kaimynėmis tautomis bei valstybėmis.

Kad Lietuvos ateities neturi teisės spręsti jokia valstybė pati viena...

...Kad Lietuvos klausimas yra tarptautinis klausimas, taipgi ir Lietuvos ateitis gali būti sprendžiama tik Tautų Taikos Kongrese.

Kad į šitą Tautų Taikos Kongresą turi būti kviečiama lygiomis teisėmis su kitų valstybių ir tautų atstovais ir Lietuvių Tautos atstovai.

Kad šitame Tautų Taikos Kongrese turi būti sujungta Didžioji ir Mažoji Lietuva..

IV. Pirmasai viešas ir laisvai organizuotas Rusų Armijos Lietuvių Karių Suvažiavimas praneša Lietuvių Tautai, kad lietuviai kariai, kaip tikri Lietuvos Tėvynės sūnūs, yra pasiryžę visuo met, visur ir visokiomis aplinkybėmis esant, visa savo pajėga remti Lietuvių Tautos iš seno statomus Laisvės reikalavimus ir ginti Lietuvos Tėvynės Laisvę.

Petrapilis, 1917 m. gegužės m. 25—26 d.

Lietuvių konferencijos (Landtago) Vilniuje nutarimai.

Lietuvių konferencija remdamosi Lietuvos reikalais ir vaduodamos visuotinu Lietuvių siekimu — nutarė:

I. Liuosam Lietuvos plėtojimos reikalinga yra sudaryti iš jos nepriklausoma, demokratiškai sutvarkyta, valstybė etnografinėmis ribomis su būtinai reikalingomis ekonominiam gyvenimui korektyvomis.

Lietuvos tautinėms mažumoms turi būti patikrintos tinkamos jų kultūros reikalams sąlygos.

Galutinai nustatyti nepriklausomos Lietuvos pamatams ir jos santykiams su kaimynėmis valstybėmis turi būti sušauktas Lietuvos Seimas Vilniuje, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas.

II. Jeigu Vokietija sutiktų dar prieš Taikos Konferenciją proklamuoti Lietuvos valstybę ir pačioje konferencijoje paremti Lietuvos reikalus, tai Lietuvių Konferencija, turėdama omenyje, jog Lietuvos interesai yra normalinėse taikos sąlygose pasvirę ne tiek į rytus ir ne tiek į pietus, kiek į vakarus, pripažįsta galimu sueiti būsimajai Lietuvos valstybei, nepakenkiant jos savitai plėtojimos, į tam tikrus dar nustatytinus santykius su Vokietija.

Vilnius, 1917 m. rugsėjo m. 18—22 d. d.

Lietuvos Taryba skelbia Lietuvos nepriklausomybę.

Lietuvos Taryba savo posėdyje vasario m. 16 d. 1918 m. vienu balsu nutarė kreiptis: į Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių vyriausybes šiuo pareiškimu.

Lietuvos Taryba, kaip vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamosi pripažintąja tautų apsisprendimo teise ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo m. 18—23 d. 1917 metais, skelbia atstatanti nepriklausomą demokra-

tiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos Valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis.

Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas Steigiamasis Seimas, demokratinio būdu visų jos gyventojų išrinktas.

Vilnius, vasario 16 d. 1918 m.

Lietuvos Tarybos nariai (parašai).

Pirmas Valstybės Prezidentas.

1919 m. balandžio 4 dieną Valstybės Tarybos posėdy išrinktas Lietuvos Valstybės Prezidentu Antanas Smetona.

Steigiamojo Seimo vienu balsu priimta rezoliucija.

Lietuvos Steigiamasis Seimas, reikšdamas Lietuvos žmonių valią, proklamuoja esant atstatytą Nepriklausomą Lietuvos valstybę kaip demokratinę respubliką, etnologinėmis sienomis, ir laisvą nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitom valstybėm.

Kaunas, 1920 m. gegužės m. 15 d.

Ištrauka iš Lietuvos Valstybės Konstitucijos.

Lietuvos Valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika.

Nuo redakcijos. Nutarimų — rezoliucijų kalba ir rašyba paliekama netaisyta.

Lietuvos žemėlapis.

Baltijos jūra ties Lietuvos krantais. Banguok mūs mylimoji jūra ir savo šaltomis bangomis nešk Tėvynės garsą į platųjį pasaulį. Tegu išauks Tavo bangose mūs laivai, kurie neštų Lietuvai gerovę.

Maironis.

Nepriklausomybę atgavus.

Nejaugi tai ne sapnas? Ne svajonė,
Viliojusi... dar vakar be vilties?!
Nejau vergijoj slėgusi dejonė
Dabar tik sapnas? šmėkla praeities?

Jauna, laisva, pati savęs valdovė,
Tautų eilėn įstojo Lietuva,
Savu krauju vergijos nusiplovė,
Sutraukių pančius ištverme sava!

Lyg būtų grįžęs amžius Gedimino
Ir pilkalnių sukilę milžinai!..
Europos vėlei viešpačiai sužino
Lietuvių vardą, skambantį šaunai.

Už ką, už ką, Dievuliau, ta malonė,
Jog leidai mums sulaukti tos dienos?
O kiek kitų į amžiną kelionę
Nuėjo skurdūs, laukdami anos!..

Už juos karščiau tėvynę gal mylėjom?
Ar, jai aukų gal nešėm brangesnių?
O ne, o ne! Tiktai daugiau kentėjom,
Perdidūs nešti jungą kalinių!

Likimą aukštą, Viešpatie, mums skyrei:
Pirmiesiems džiaugtis laisvės spinduliais!
Garbė jums, budrūs šių dienų didvyriai,
Laisvais išvedę šalį vieškeliais!

Garbė, garbė, kad iš Maskvos griuvėsių
Drąsiais pečiais ją išnešėt kilniai!
Nors jūsų aš vardų nebeminėsiu,
Bet jus minės su pagarba ainiai.

(Signature)

Tauta ir valstybė.

Minint mūsų Nepriklausomybės pirmas dešimties metų sukaktuves, kiekvienam pravartu susipažinti su dviem dalykais: 1) kas yra tauta valstybėje, ir 2) kokią reikšmę turi tautai valstybė.

Dauguma tuodu dalyku laiko per vieną, arba painioja sąvokas: vieni laiko pačią tautą valstybe, kiti valstybės nesupranta be tautos.

Tačiau, nei faktais, nei mokslu remdamiesi mes šitų dviejų dalykų painioti negalime.

Jeigu mes pasiklaustume žmonijos istorijos, kas pirmiau atsirado: žmogus ar valstybė, tai, aišku, gausime atsakymą — pirma atsirado žmogus, o vėliau žmonės sutvėrė valstybę. Juk ir kariuomenė tegali būti sudaryta tik iš karių. Tiesa, kiekvienas karys yra kariuomenės dalelė, tačiau visi žinom, kad karys tai dar ne kariuomenė.

Senovės graikų išminčius, Aristotelis, žmogų yra pavadinęs „mažu pasauliu“. Šito dėsnių laikantis, mes ir tvirtiname, kad žmogus arba žmonės gali sudaryti valstybę, o ne priešingai. Todel mes nieku būdu neprivalom pamiršti, kad žmonės arba tautos, ar tauta ir valstybė yra du skirtingi dalykai.

Tai žinodami, mes eikime prie aptarimo, kas yra tauta, arba ką mes vadiname tauta.

Mokslas ir gyvenimas mums aiškiai sako, kad tauta yra ne kas kitas, kaip didžiulis žmonių būrys, kurie turi vieną bendrą kalbą, bendrą praeitį ir visiems lygiai bendrus tikslus. Senovėje visos tautos turėjo bendrus žemės plotus (gyvendavo viename kuriame krašte), bendrą religiją arba tikybą. Mūsų laikais, kai iš vienos kurios žemės ar krašto galima lengvai kitan persikelti, atskirų tautų žmonės gyvena pasisklaideję po visą pasaulį. Tą patį reikia pasakyti ir apie tautos religiją: labai tankiai vienos tautos žmonės, gyvendami įvairiuose kraštuose, pasisavina daug kitų kraštų papročių ir tikybą. Tankiausiai būna taip, kad vienos tautos bei religijos žmogus apsiveda su kitataute arba ji išteka už kitataučio, kurio tikyba yra kitokia. Tuo būdu susidaro mišri šeimyna, mišri religija, nevienodi papročiai.

Mes matome, kad ir pas mus, Lietuvoje, yra lietuvių, kurie turi skirtingą religiją: daugiausia katalikai, mažiau protestantų, šiek tiek stačiatikių ir net magometonų.

Vieni lietuviai gyvena Lietuvoje, kiti Amerikoje, daugelis — Argentinoje, Brazilijoje, Afrikoje net ir Australijoje, bet jie visi yra lietuvių tautos pagal savąją kilme ir kalbą.

Iš kitos pusės, mes matome, kad Lietuvos valstybėje be lietuvių gyvena ir kitos tautos: žydai, lenkai, vokiečiai, rusai. Bet šios tautos, Lietuvoje gyvendamos, negali sudaryti savo valstybių. Lygiai, kaip ir lietuviai, kurie gyvena Amerikoje ar Argentinoje, negali sudaryti lietuvių valstybių.

Iš to, kas buvo pasakyta, matome, kad tauta ir valstybė yra toli, gražu ne tas pats dalykas.

Taip pat ir valstybės mes negalime sugretinti arba vadinti tauta. Lietuvos valstybė tai dar nereikia lietuvių tautą.

Valstybei sudaryti reikalingi trys dalykai: 1) teritorija (žemės plotai), 2) visuomenė ir 3) valdžia.

Jeigu šitų trijų dalykų, arba bent vieno iš jų nėra, negali būti sudaryta valstybė. Tai mums aiškiai pasako, kad valstybės sąvoka yra daug platesnė, negu tautos sąvoka.

Yra atsitikimų, kad kuri nors tauta gyvena svetimame krašte, pav. prancūzai Afrikoje; tenai jie turi

vietinę valdžią, bet jie nesudaro naujos prancūzų valstybės, o tik jos koloniją, provinciją ar kraštą. Ir Lietuvoje yra toks pavyzdys — Klaipėdos kraštas. Klaipėdoje yra Seimelis, teismai, mokyklos, policija, kuriai nurodymus ir įsakymus davinėja direktorija, net ir kalba ne viena — lietuvių ir vokiečių, o vienok Klaipėdos kraštas nesudaro valstybės. Klaipėda tik autonominis Lietuvos kraštas.

Kuo išaiskinti tokią, dvilypę padėtį, kai kam gali kilti klausimas.

Mokslas šią klausimą lengvai riša. Kiekviena valstybė turi savo pagrindinius dėsnius, kurie nustato valdymo formas. Pagrindinių valdymo formų yra dvi. Vieną vadiname centralizacija, o kitą — decentralizacija. Aiškiau tariant, vienos valstybės valdomos yra iš centro, t. y., visur pastatyti aukštesnieji valdininkai pačios valdžios, o kitos valstybės: centras tik diriguoja, kaip orkestre kapelmeisteris, nes kiekvienas muzikantas groja savo dalį, o kraštas renkasi vietose sau reikalingus žmones. Decentralizuotos valdžios pavyzdžiu yra pas mus Lietuvoje savivaldybės kiekvienoje apskrityje.

Paaikšinę tautos ir valstybės sąvokas, turime pagalvoti gerai kokią naudą turi tauta iš valstybės.

Kai kas gali ir dabar pasakyti, kad lietuvių tauta prieš karą kuone geriau gyveno, nors ir neturėjo savo valstybės. Arba kitas pasakys, kad lietuviai, kurie gyvena Amerikoje, ir dabar geriau gyvena tenai, negu mes savajam krašte, savo valstybėje.

Į tokius tvirtinimus galime trumpai atsakyti: dirbime visi tiek Lietuvoj, kiek lietuviai dirba po svetimais kraštais, gyvensime daug geriau, kaip kad jie tenai gyvena.

Jeigu Amerikoje žmonės ir turi daug aukso, tai mes neprivalom pamiršti, kad auksą reikia iš žemės iškasti.

Reiškia, „laimės“ paslaptis ir glūdi tame kasime. Ir Amerikoje, ir kitur žmonės auksą iš žemės kasa, o kasimas yra jau sunkus darbas.

Daugiau tenka pasakyti: amerikiečiams auksą kasa svetimi — atėjūnai, jų tarpe ne vienas tūkstantis buvo ir mūsų brolių — lietuvių. Pačius didžiuosius aukso gabalus pasiėmė amerikiečiai — šeiminkai, o darbininkams tik trupinėliai teliko.

Čia verta pasekti pasaką, kaip vienas tėvas, mirdamas, pašaukė sūnų ir liepė jam po obelimi kasti, nes tenai būk esąs pakastas lobis. Sūnus, tėvą palaidojęs, pagriebė spatą ir kasė dienomis ir naktimis ne po viena obelimi, bet po visą sodą kasinėjo, pinigų puodo beieškodamas. Sodo velėnas bekilnojant, sūnus nė nepastebėjo, kad vaismedžiai nusviro žemyn, nes ant šakų tiek buvo vaisių, kaip nėkad anksčiau nebuvo buvę. Tada tik tai sūnus dasiprotėjo, apie koki pinigų puodą tėvas jam kalbėjo mirdamas.

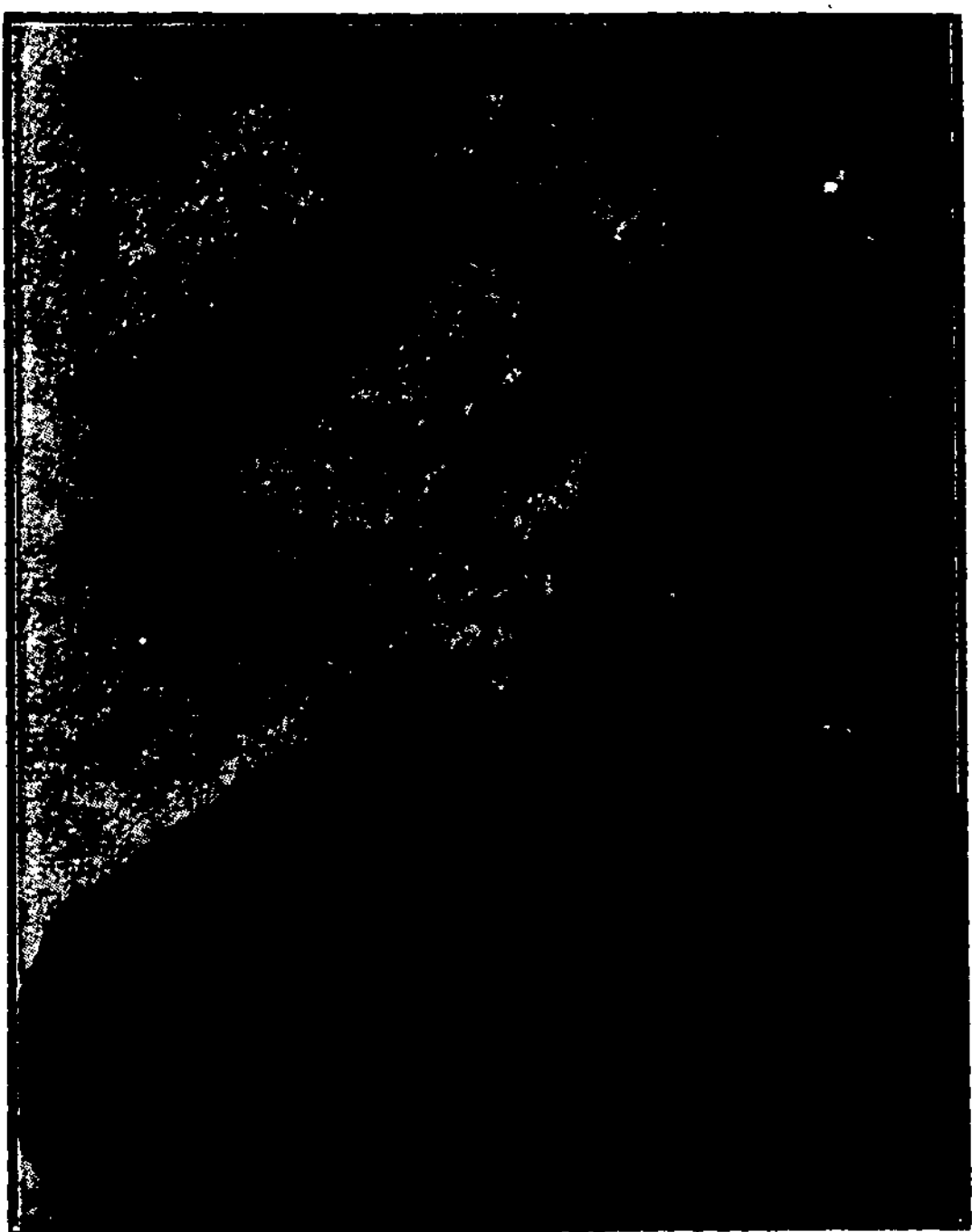
Klysta, pagaliau ir tie, kurie „laimę“ mato ar jos ieško piniguose. Yra daug brangesnių pasauly ir žmonių gyvenime dalykų už pinigus, arba visai neįperkamus pinigais.

Kitas, sako: „e, būtų tik pinigų, o už pinigus žmogus viską gausi. Tik su pinigais, girdi, žmogus galės laimę rasti ir pats būti laimingas“.

Situos ir panašius dalykus žmogus dažnai girdi ir pats pradeda galvoti, kad tai galėtų būti tiesa.

Išmintingas žmogus tuo netiki, nes tikėti vien pinigine laime negalima.

Imkim kad ir tokį dalyką, ar galime už pinigus įgyti kieno nors meilę?

Pranciškus Ksaveras Bauža. Dar XIX šimt. pradžioj, kada lietuvių kalba, mūsų „brolių“ lenkų išguita iš šviesuomenės ir bajorų tarpo, prisiglaudė po šiaudine baudžiauninko pastoge, jis savo raštais — paskaitomis „Apie lietuvių tautos ir kalbos kilimą“ (išleista 1810 m.), ragindamas neleisti lietuvių kalbai žūti ir išliedamas karčių žodžių lenkams, sukėlė nemažą bruzdesį, kaip Vilniaus universitete, taip ir žemaičių veikėjų tarpe. Dar labiau sustiprino bekylantį žemaitišką romantizmą, kuris vėliau išsiplėtė į galingą lietuvių tautos pasiryžimą — išeiti šviesesnėn ateitin ir laisvėn.

Eikime dabar toliaus, kokie tautos turtai ir gėybės yra valstybėje.

Didžiausias turtas, kurio joks kitas pasaulio turtas negalėjo pakeisti, yra, buvo ir bus laisvė.

Visokių buvo pasauly gobšų, visaip žmonės už pinigus raitėsi prieš kitus, kaip žalčiai, viską: sąžinę, tėvynę pardavinėjo kitiems už pinigus, bet dar nebuvo tokio žmogaus, kurs būtų savo laisvę kitam pardavęs už tą patį prakeiktą pinigą.

Ir nedoriausias žmogus laisvės negalėjo įkainoti žemiau pinigų.

Valstybė tautai yra nelyginamai laisvės lopšys; todėl turtingiausia pasauly tauta yra laisvoji tauta.

Žydų pranašai prakeikė savo tautą už jos nedorus ir negražius darbus ir sakė, kad bus jie amžius klajūnai be savo gimtosios pastogės. Žydai — pasaulio piniguočiai, o vienok jie niekad neskaitė savęs laimingais. Jeruzalės žydų šventykla, Saliamono statyta, sugriauta, ir niekas jos atstatyt ligšiol negali.

Valstybė — tai garbės simbolis. Tos tautos pasaulio akyse yra garbingos, kurios turi savo tėvynę, savąją valstybę. Nėra tautos be valstybės, nes tokių tautų nėra: yra tik vergai, baudžiauninkai, bastūnai. Ir nėra didesnės bausmės žmogui, kaip nuštoti piliečio teisių.

Mes kartą jau rašėm „Karyje“, kaip Amerikos teismas nubaudė vieną karininką, kurs buvo prakeikęs Amerikos valstybę.

Argi mes patys geriau žiūrime į tuos žmones, kurie vaikšto pakiemiais, vieškeliais, tamsiąja naktimi be vardo ir pastogės.

Toks pat likimas yra ir tų žmonių, kurie negali pasisakyti kokios valstybės jie piliečiai esą.

Nesenas dar laikas, kada mus lietuvius svetimuose kraštuose laikydavo rusais ar lenkais. Netgi [pačioj Rusijoj nemokėta lietuvių atskirti nuo kataliko, nes tenai kiekvieną kataliką „polioku“ vadindavo.

Tol, kol tauta nesugeba pati sukurti savo valstybės rūmo, niekas pasauly nelaiko jų lygiais sau žmonėmis.

Trečia valstybės galybė. Ne veltui priežodis sako: „vienybėje galybė“; valstybė ir yra ne kas kita, kaip vienybės reiškėjas. Čia negali ir neprivalo būti atskirų tautų reikalų, bet yra tik vienas visos valstybės reikalas. Ar bėda, ar turtas, ar laimė, ar skausmas lygiai visus valstybės piliečius paliečia.

Kad šitas pasakymas ne tuščias žodis, tam yra ir mūsų valstybėje tūkstančiai įrodymų.

Mūsų kalvos ir kalneliai, piliakalniai ir milžinakai aiškiai liudija Lietuvos didingą praeitį ir sako, kad tuose piliakalniuose palaidotų bočių kaulai sudėti už brangiąją Lietuvos laisvę.

Kai lietuvių tauta buvo žiauriai rusų engiama, praskambėjo d-ro V. Kudirkos „Varpas“: „kelkite, kelkite, kelkite“... „nevertas Tėvynės, kas negina jos“... ir jis nuaidėjo po mūsų surūkusias bakūžėles.

Kitas dainius mums dainavo: „O vienok Lietuva juk atbus-gi kada. Neveltui, gi tiek daug iškentėjo“.

Ir šitos mūsų dainių pranašystės išsipildė: mes šiandie švenčiame dešimtuosius Nepriklausomybės metus.

Valstybė subūrė krūvon lietuvių tautą; įžiebė dar didesnę Tėvynės meilės ugnį, kur ir, amžinai degdama, nėkad nepavirs kietu aukso metalu, nes ji yra už visus pasaulio turtus brangesnė, neįperkama. Kaip paukštėlis išskridęs iš narvelio, nors jis ir aukso būtų buvęs, nėkad nį jį nebegrižta, taip ir tauta nebegriš vergijon, laisva patapus.

Mes laisvi — pasaulio turtuoliai. *Garbingiausia tauta yra laisva tauta.*

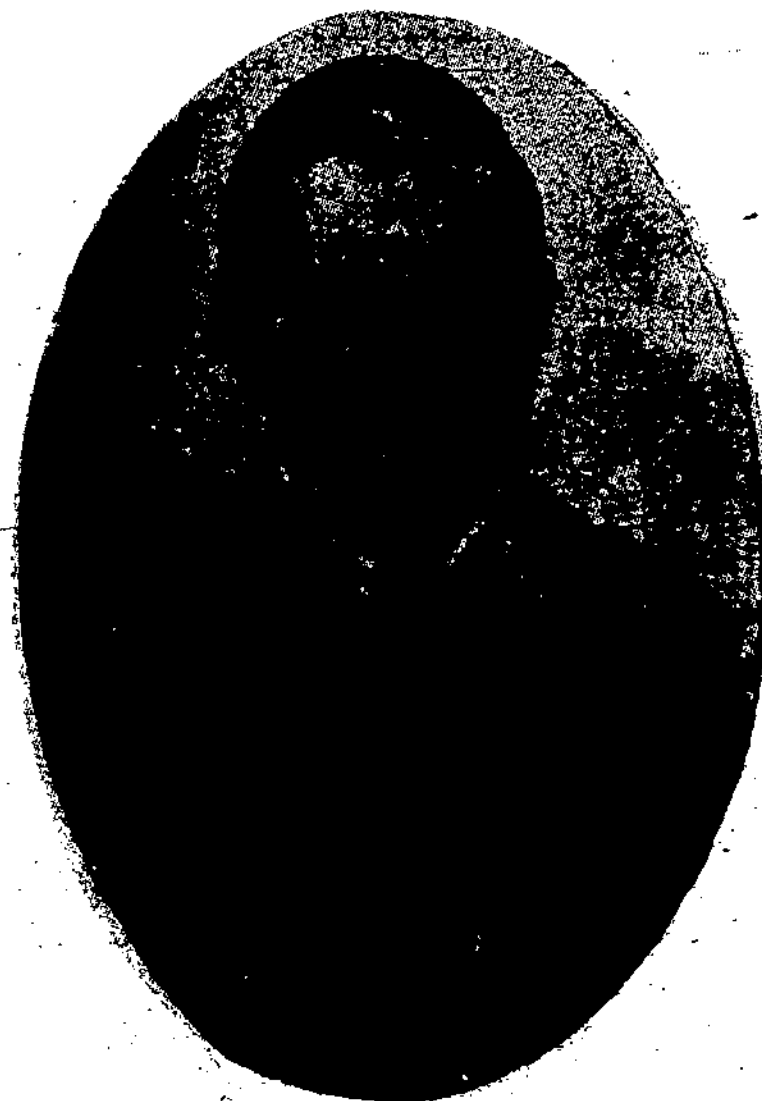
Šitie du veiksniai duoda mums pamato ir uždeda dideles pareigas saugoti tuos turtus, kuriems yra sudėtos kraujo aukos.

„Varpas“ tebeskambina, mums nuolatos kartodamas, kaip anuomet: „O skambink per amžius vaikams Lietuvos, kad nevertas Tėvynės, kas negina jos“...

Tad:

„Tik darbuokimės geriau,
Tik mylėkime karščiau,
Tik, vyrai, pajudinkim žemę!“...

P. M.

Vysk. Motiejus Valančius. Kultūros darbas ir raštais, skleisdamas lietuvių liaudy šviesą, pureno dirvą naujai, šviesesnei lietuvių tautos gaidynei.

Mūsų kryžiaus kelias į nepriklausomybę.

1. Senosios nepriklausomybės žlugimas. Pirmieji tautiškos sąmonės spinduliai.

Pirmoji (senoviška) Lietuvos nepriklausomybė žuvo todėl, kad anų laikų lietuviai buvo atsilikėliais, nesusipratėliais; buvo tamsūs ir nesavarankiškos minties (buvo lenkų įtakoj — buvo sulenkėję); dėl savo tamsumo, atsilikimo ir lenkų pamėgdžiojimo. Valdantysis Lietuvos luomas buvo ištvirkęs, nusigėręs, nesilaikė jokios tvarkos, savivaliavo ir, kiekvienai progai pasitaikius, parsiduodavo svetimoms valstybėms, parduodamas joms savo tėvynės reikalus; valdantieji žiūrėdavo tik savo naudos, baliams, triukšmams nieko nesigailėdami, bet visuomenės, tėvynės reikalams ir sulaužyto skatiko gailėdamiesi; tėvynės reikalams ir skatiko besigailėdami ir kariuomenę beveik visiškai buvo panaikinę, kad nereikėtų jos išlaikyti, todėl priešai, susilaukę atatinamo laiko, ir uždėjo Lietuvai pančius visiškai panaikinę jos nepriklausomybę. Tas galutinai atsitiko 1795 m.

Tačiau pasauly ėmė aušti nauja gadynė — labiau apšviestose tautose ėmė atsirasti kilnios, pažangios mintys, kurios smarkiai ėmė stumti tautas priekin. Tų kilniųjų minčių spinduliai pasiekė, pagaliau, ir mūsų tėvynę, apšviesdami pirmučiausia padoresnius, labiau į šviesą palinkusius protus. Tada mūsų nuvargintojoj, svetimųjų nuteriojoj tėvynėj, ėmė rusenti ir tautiškos sąmonės kibirkštėlės, — ėmė atsirasti žmonių, kurie išdrįso iš paniekinimo ir užmiršimo kelti Lietuvos ir lietuvių tautos vardą.

2. Pirmieji atgijancios tautos darbininkai ir sukilimas.

Tas atsitiko arti pusantro šimto metų atgal. Ir pirmas, kuris aiškiai ir viešai iškėlė iš paniekinimo lietuvių tautos vardą, buvo kilęs nuo Ukmergės kunigas Ksaveras Bauža. Padarė jis tai vienoje moksliškoje paskaitoje 1806 m., vėliau tą savo paskaitą išleidęs atskiroj knygutėj.

Tautiškoji sąmonė, o sykiu su ja ir pažangiosios mintys, ėmė Lietuvoj augti ir plėstis. Lietuva ėmė atsigauti iš skurdo ir vis labiau atsispirti svetimųjų savivalei ir plėšimams. Per 20 — 30 metų Lietuvoj išbujojo mokslas ir pakilo visuomenės apšvietimas. Daugybė šviesių žmonių, didelio mokslo vyrų rašė apie garbingą lietuvių tautos praeitį, nešė į visuomenę, į žmones šviesą, susipratimą, kėlė bendrą tautos kultūrą. Tais laikais savo mokslingumu ypač pagarsėjo Vilniaus universitetas, o visame krašte ėmė atsirasti vis daugiau įvairiausių mokyklų. Tarp lietuviškųjų rašytojų pasižymi: Žemaičiuose šviesus bajoras D. Poška, o Aukštaičiuose kun. A. Strazdas. Abu ypač karštai gina skriaudžiamuosius žmones — valstiečius, baudžiauninkus, dažnai skaudžiai pašiepdami ponų blogumus ir šviesuomenės susnūdimą.

Augančiojė ir tobulėjančioje visuomenėje vis labiau tvirtėja noras atsivaduoti nuo svetimųjų jungo — padaryti Lietuvą vėl nepriklausoma valstybe. Ir štai 1831 metais Lietuva griebiasi ginklo, sukyla ir stengiasi nugalėti rusus — išvyti juos iš Lietuvos.

Tačiau pasirodo, kad Lietuva prie išsivadavimo dar ne visai buvo pribrendusi ir laikas nebuvo atatinamas. Rusai po ilgų ir smarkių kovų žiauriai ir skaudžiai numalšino Lietuvą, numalšinę gi dar labiau suvaržė jos teises, dar sunkesni jungą ant jos uždėjo. Bet kas blogiausia, kad jie beveik visiškai panaikino Lietuvos mokslą, suardė pažangą, užgesino augantį lietuvių tautos brendimą, nes uždarė Vilniaus univer-

sitetą, daugybę mokyklų, įvairių šviesos įstaigų, o šviesuolius sukišo į kalėjimus, ištremė, nugalabino arba išvaikė iš Lietuvos. Lietuvą ir vėl apgaubė tamsa, atsilikimas.

3. Daukanto ir vysk. Valančiaus gadynė ir naujas sukilimas.

Bet šviesos Lietuvoje rusams visai užgesinti nepavyko. Nebedegė ji jau skaisčia šviesa, tačiau vis dėlto ruseno Lietuvos griuvėsiuose ir pelenuose. Vieton žuvusiųjų, ištremtųjų ir išvaikytų atsiranda nauji žmonės — į darbą stoja naujos jėgos. Atsiranda ir naujos visuomeniškos mintys — labiau lietuviškos, labiau žmoniems artimos, arba kaip šiandien pasakytų — labiau demokratiškos. Vėl ateina nauja gadynė.

Tuomet savo dideliais darbais ir sumanymais pasireiškia galingos dvasios mokslininkas rašytojas Simonas Daukantas, didysai Žemaičių vyskupas, tikras lietuvių liaudies vadas, Motiejus Valančius ir kiti. Ir vėl ima atsirasti daugybė, dabar jau daugiausia liaudies, mokyklų, ima žmonėse kilti apšvietimas, nykti girtuokliavimas, vis daugiau rašoma ir spausdinama lietuviškų knygų. Manoma leisti lietuviškas laikraštis, net steigti lietuviška mokslo akademiją, tik kad rusų valdžia to visko neleisdžia įkūnyti. Šalis, tauta vėl ima kilti, atsigauti nuo minėto jau nepavykusio sukilimo smūgių.

Bet ir vėl nelaimė: 1863 m. ištiko Lietuvą naujas sukilimas prieš rusų valdžią — naujos pastangos atskratyti jų jungo, pasidaryti nepriklausoma. Tačiau šį kartą šalis prie sukilimo buvo dar mažiau paruošta, negu pirmą kartą, o laikas sukilimui dar labiau netinkamas, negu 1831 metais. Šį kartą rusai, pavadę visą valdžią generolui gubernatoriui Muravjovui, sukilimą malšina dar didesniu žiaurumu, negu aną kartą. Muravjovas, patvirtinęs arti 250 karo teismo mirties sprendimų, į katorgą (sunkiųjų darbų kalėjimus) ištremė 972 sukilėlius, į Sibirą 1427, į kitokius kalėjimus 864, kitus nubaudė dar kitomis bausmėmis, o 4096 ūkininkams lietuviams atėmė ūkius ir atidavė juos atgabentiems iš Rusijos maskoliams. Visas kraštas paplūdo kraujais ir ašaromis, o žiaurusis gubernatorius Muravjovas liko pramintas Koriku. Taip jis ir iki šiai dienai vadinamas. Tačiau, nežinint didžiausių bausmių ir persekiojimo, sukilėliai smarkiai rusams priešinosi ir net 221 kartą stojo su jais į kautynes.

Ir šį kartą nelaimė buvo dviguba: ne tik kad žmonės baisiausiai nukentėjo, o visas kraštas liko nuteriotas, bet ir visas visuomeniškas darbas liko sustabdytas: kuo ne visi šviesesnieji žmonės liko išžudyti, į kalėjimus sukišti, ištremti arba patys, begelbėdami gyvastį, pabėgo iš Lietuvos. Ir vėl nebeliko kam dirbti šviesos darbą.

Bet rusai, sukilimą malšindami, nepasitenkino vien baisiomis bausmėmis ir žiaurumais. Jie stengėsi su šaknimis išrauti visa, kas tik buvo vietos šviesos, kultūros padarų, o vieton to ėmė brukti rusišką ir pravoslavišką raugą.

Pirmučiausia jie uždarė visas pradžios mokyklas, kurias vyskupas Valančius buvo įsteigęs. Muravjovas padarė tai dar prieš patį sukilimą, būtent — 1862 m. Rusai ėmė steigti rusiškas mokyklas, per kurias jie stengėsi mūsų vaikus surusinti ir supravoslavinti, ir visai tvirkinti. Net dorų mokytojų nedavė, o tik visokių ištvirkėlius, palaidinčius, šnipus ir jiems panašius.

mokratiškos jėgos, — ėmė atsirasti tikrų susipratusių lietuvių, kokių baudžiatvės laikais, prieš sukilimą, labai mažai buvo.

Susipratėliai pamažu, vis labiau įsigalėdami, pasiryžo visą lietuvių tautą atgaivinti iš susnūdimo, pakelti iš paniekinimo, apsaugoti ją nuo rusinimo žabangų ir atpalaiduoti iš lenkų įtakos, — sulenkinimo, kuriame lietuviai per amžius išbuvo ir dėl ko baisiai nusilpo ir nususo.

Tačiau tam jų sumanymui labai trukdė biauři rusų priespauda, o ypač spaudos draudimas, o be spausdinto žodžio, be apšvietimo kaip čia galima būtų toks didelis darbas daryti! Tačiau pasiryžėliai nenusimindami ėmėsi darbo.

Pirmučiausia ėmė leisti laikraštį — „Aušrą“. Buvo tai pirmas lietuviškas laikraštis. Pasirodė jis 1883 metais. Laikraštis padarė labai didelio įspūdžio, ne vienam parodęs, kad jau atėjo lietuvių prisikėlimo gadynė, ne vieną sužadinęs iš tautiško susnūdimo, daugelį pastūmėjęs į darbą savo tėvynės ir brolių naudai. Ir tas darbas, „Aušros“ pradėtas ir sužadintas, jau niekad nebesiliovė, todėl „Aušros“ pasirodymas visai teisingai laikomas *mūsų naujausios gadynės pradžia*, arba kaip kiti dar sako — tautiško atgijimo pradžia, nors tas tautiškas atgijimas, kaip jau matėme, prasidėjo žymiai anksčiau, dar kunigo Baužos laikais ir lyg jo darbu. Juk ir pirmieji ir net vėlyvesnieji aušrininkai ėmėsi savo darbo, prisiskaitę senesnių Lietuvos rašytojų, pirmiau buvusių gadynių raštų, prisisėmę iš jų žinių ir jėgų, pažinę iš tų raštų savo tautos praeitį.

„Aušros“ įsteigėjais ir pirmaisiais žymiausiaisiais jos darbininkais ir tautos žadintojais buvo a. a. daktaras *Jonas Basanavičius* ir daktaras *Jonas Šliupas*.

Ilgainiui (1886 m.) „Aušra“ nustojo eiti. Bet vieton užgesusios „Aušros“ ėmė atsirasti vis daugiau ir daugiau lietuviškų laikraščių, knygų, o žmonių susipratimas, tautos atgijimas vis labiau plėtėsi ir augo. Negalima buvo lietuviškų knygų spausdinti Rusijoje — spausdino Prūsijoje ir iš ten slapta gabeno į Lietuvą. Pradėjo eiti „Varpas“ „Tėvynės Sargas“ ir kiti laikraščiai, kurie darė didelės įtakos žmonėms. Rusų valdžia, pastebėjusi lietuvių atgijimą, griebėsi bauriausių persekiojimų, o lenkai įvairiausių šmeižtų ir melo, kad tik kaip nors užslopintų lietuvių atgijimą bei susipratimą.

Tačiau jokie šmeižtai, jokie persekiojimai nieko negelbėjo: vis daugiau atsiradavo susipratusių, apsišvietusių žmonių, kurie toliau susipratimą platinė, — žadino tautą į atgijimą.

Rusai, kur tik pagaudami lietuviškas knygas, laikraščius juos degino ir kitaip

Lietuvių tautos žadintojas d-ras Vincas Kudirka. Kada dar žiaurus rusas amangė vos bealsuojantį verguvę ir tamsoj lietuvi, jis, nors prieš žandų ir šnypų apsuptas, ir mirties patalę gulėdamas nepasiliovė savo skardžiais Tėvynės varpais žadines iš tautiško miego lietuvi. Jis yra ir Lietuvos Himno autorius.

Lietuvių tautos atgijimo patriarchas d-ras Jonas Basanavičius. Tamsiais Lietuvai laikais, sklaidydamas nuo mūsų Tėvynės apsiniaukusios padangės juodus debesis, kad verguvės išvargintas lietuvius greičiau išvystų laisvės aušrą, ruošė lietuvi kovai dėl Tėvynės nepriklausomybės.

Vyskupas Valančius buvo labai praplatinęs blaivybę — rusai ją panaikinę, ėmė visais būdais platinti žmonėse girtavimą.

Bet visų baurumų, kuriuos rusai tuomet Lietuvai darė, nė nesuminėsi!

Ir vienas didžiausių blogumų, kurį jie tada padarė, buvo spaudos draudimas. Tas draudimas tęsėsi keturiasdešimt metų ir pridarė neišpasakytos žalos, su laikės Lietuvos švietimosi ir pažangą.

4. Lietuva po sukilimo. Ateina naujosios jėgos. „Aušrai“ išaušus.

Perėjo po to nelaimingo sukilimo apie 20 metų. Per tą laiką išaugo visa nauja lietuvių karta, — atsirado naujų žmonių, o ir laikai pasikeitė — vėl atėjo nauja gadynė. Tarp kitko, Lietuvos liaudis, atsipalaidojus 1861 m. nuo baudžiatvės, žymiai sutvirtėjo, o ne vienas jos vaikas net ir aukštuosius mokslus išėjo. Tuo būdu atsirado mokytojų žmonių iš liaudies. Pirmiausia, kol dar buvo baudžiava, valstiečių vaikams mokslas nebuvo leidžiamas, todėl anais laikais tik vienas kitas sodiečio vaikas prasiskverbavo į aukštąjį mokslą, šiaip gi mokytojų buvo vis iš bajorų.

Išėję mokslus sodiečių vaikai, nebemetė tėvų kalbos ir savo brolių, kaip tai seniau mokyti Lietuvos žmonės, ypač iš bajorų paprastai darydavo, bet tvirtai sakėsi, kad jie esą sodiečių vaikai ir lietuviai ir kad jiems rūpi Lietuvos tėvynės ir jos žmonių reikalai. Tuo būdu pas mus ėmė atsirasti naujos lietuviškos ir de-

kaip naikino, o jų platintojus ar laikytojus į kalėjimus kišo ar trėmė į tolimus Rusijos kraštus, į šaltą Sibirą. Vien tiktai nuo 1891 m. iki 1902 m. atimta ir sunaikinta daugiau 170.000 lietuviškų knygų ir laikraščių, o vien tik 1896 metais rusai už knygas buvo suėmę ir į kalėjimus sukišę ar ištrėmę daugiau 122 žmonių.

Kaip tik tais laikais gyveno ir darbavosi daktaras *Vincas Kudirka*, vienas įžymiausių mūsų tautos darbininkų ir žadintojų. Jis, tarp kitko, parašė mūsų tautiškąjį himną „*Lietuva, tėvyne mūsų*“.

Pagaliau rusų valdžia, matydama, kad nieku būdu negali nuslopinti lietuviškos spaudos ir dėl kitų susidėjusių aplinkybių, 1904 m. gegužės 7 d. atsižadėjo draudimo ir leido spaudą. Tą dieną lietuviai, per keturiasdešimt metų tęsę kovą dėl savo spaudos, laimėjo. Spaudos laimėjimas lyg ėmė ruošti kelią į naujus laimėjimus, nes spaudą atgavus lietuvių susipratimas bei apsišvietimas labai smarkiai ėmė žengti priekin, arba, kaip sakoma, ėmė smarkiai kilti lietuvių kultūra.

1905 metais, kada beveik visa Rusija buvo sukilus prieš caro valdžią, prieš netikusį jos valdymą, lietuviai sušaukė *savo senojo sostinėj Vilniuje* Didįjį Seimą, kuris nutarė, kad Lietuva turi turėti autonomiją, t. y. savarankiškai be rusų valdininkų valdytis. Buvo tai tartum pirmas žingsnis prie visiškos nepriklausomybės. Daugely Lietuvos vietų žmonės bemačiant išvarė nekenčiamus rusus ir išrinko savo valdžią. Tačiau rusų valdžia greit atsigavo ir, kaip paprastai, žiauriai tą Lietuvos nepriklausomybės kibirkstėlę panaikino.

Bet žmonių susipratimas, tautiškos sąmonės brenimas vis labiau augo. Ir štai atėjo didysis karas, o karo pašvaistėse, kraujuose išaušo vėl nauja gadynė. Pavergtoms, bet labiau susipratusioms, tautoms atsirado galimybė išsivaduoti iš pavergimo, pasidaryti nepriklausomomis. Lietuvių tauta vėl stojo į kovą dėl savo nepriklausomybės ir šį kartą jau laimėjo, nes pasirodė jau užtektinai tai kovai pasiruošusi ir subrendusi. Ir nieko stebėtino: prie nepriklausomybės atgavimo ruošėsi ir augo daugiau šimto metų. P. R.

Maironis.

Želichovskiui Vilnių pagrobus.

Pavojų motina — tėvyne;
Ateina audra iš pietų!
Tai lenkas, išgama tautų,
Mums neša pančius ir žudynę,
Dvarų ieškodams prarastų.

Gana po priedanga brolystės
Mums čiulpė syvus pasalais!
Kultūros savo skarmalais
Mums plėšė kalbą del lenkystės
Ir smaugė savo verpalais!

Gana lietuviškos kantrybės!
Ginkluota kelkis, Lietuva!
Dienelė laukia ne lengva.
Bet gelbės dangiškos galybės,
Ir paskutinė bus kova!

Dar vakar svetimoj vergijoje
Prieš caro klaupės dievukus,
Prancūzo nūn globoj puikus
Mums švaisto gautu kalaviju
Ir mūsų degina laukus.

Dabar šalin numetęs kaukę,
Ginkluotus siunčia plėšikus
Ir taško mums kraujais laukus,
O po Europą visgi šaukia,
Kad tai ne jų būrys smarkus.

Petys į petį už tėvyne!
Nuo Palangos lig Varėnos,
Sulaukę puotos kruvinos,
Kaip mūsų proseniai ją gynė,
Taip ginsme sūnūs šios dienos!

Nepriklausomybė.

Šiandien visa Lietuva mini mūsų valstybės nepriklausomo gyvenimo 10 metų sukaktuves. Bet dvidešimt metų tam atgal niekas nė nesvajėjo, kad taip ūmu laiku vėl būsimė savo krašto šeimininkais.

Kodel? Nes kartą tautai praradus savo nepriklausomybę, sunku ją iš naujo atgauti. Tautos priešai, atėmusieji iš mūsų laisvę, dėjo visų pastangų, griebėsi visokių priemonių, kad Lietuva niekad daugiau nebeatgimtų.

Ko lenkai nepadare, prijungę Lietuvą prie Lenkijos XVI-me šimtmečiuje, tai XIX amžiuje mėgino įvykinti rusų carų valdžia. Iš pasaulio žemėlapiu liko išbrauktas Lietuvos vardas. Mūsų kraštas buvo pavadintas nieko nereiškančiu vardu Sievero — Zapadnyj kraj. Toks nieko nereiškančias pavadinimas buvo duotas Lietuvai tyčia, nes ji buvo laikoma mirusia, o mes — jos sūnūs buvome mirusios tėvynės vaikai...

Rods, tik stebukladariai tegalėtų prikelti negyvėlį. Ir vis tiktai Lietuva prisikėlė. Prikėlė Lietuvą jos žmonių laisvės troškimas, tautos vadų — tėvynainių darbas bei žygiai ir mūsų tautos gynėjų — savanorių ir šiaip Lietuvos kariuomenės kruvinos aukos.

Ir šit dabar, kada jau gerokas metų skaičius yra prabėgęs nuo Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo dienos, prisiziūrėkime arčiau toms, mūsų tautą į laisvę tautų tarpą atvedusioms priežastims.

Pirma priežastis — žmonių laisvės troškimas. Ką reiškia tasai troškimas ir kodėl jis brangintinas. Laisvės troškimas yra įgimtas ne tik žmonėms, bet ir visiems gyviesiems. Trokšta laimės sugautas paukštis, verždamasis iš narvelio, trokšta jos ir žmogus, jei tik vergiškumo dvasia nėra jame priveikusi tą troškimą.

Nors ir sotus būna kartais vergo gyvenimas, bet jis žemina jo žmoniškumo vertę, jis mažina tautoje jos sąmonę ir dvasines jėgas nukreipia svetimiams (paverėjams) tarnauti.

Laisvės vertę pilnai moka įkainoti tik tas, kurs pirma buvęs laisvas, paskui jos neteko.

Ar mūsų tautos žmonės galėjo iš karto numanyti laisvę? Be abejo, daugelis negalėjo. Daugumas lietuvių — kaimo gyventojai, manė, kad rusų caro valdžia, paleidusi juos nuo baudžiavos, kaip ir suteikė jiems tos trokšamos laisvės.

Žmonės apsirato su valdymo tvarka ir savo padėtimi. Tik šviesuomenė gyviau atjautė tautai tikros laisvės reikalingumą.

Ir šit, ateina į Lietuvą vokiečių kariuomenė? Ji apkrauna žmones įvairiomis rekvizicijom ir mokesčiais, kraštą padalinama į nedidelius „kreizus“, „becirkus“. Žmonės staiga vėl pajunta nelaisvės sunkią naštą — ir tada jau visi ima trokšti laisvės.

Tuo būdu mūsų tautą karo vargai ne tik prikan-kino, bet ir pamokino.

Lengviau tada buvo ryžtis mūsų tautos vadams pareikalauti iš pasaulio galiūnų gražinio laisvės lietuvių tautai.

— „Buvo laikai — sakė jie — kada Lietuva skaitėsi didžiausia pasaulio valstybė. Tai buvo Vytauto Didžiojo viešpatavimo metais. Tada lietuvių tauta ne tik pati buvo laisva, bet ir kitus valdė ir gynė (Kijevą, Volynį, Paliesį) nuo žiaurių totorių.

Naujai atgimstanti lietuvių tauta nebesvajoja apie atstatymą senosios — Vytauto laikų Lietuvos, nes jos platuose gyvena gudai, ukrainai ir kitos tautos.

Bet pati lietuvių tauta, visos jos dalys, visi kraštai, kur lietuvių gyvenama, turi būti krūvon sujungti.

Prie nepriklausomos Lietuvos turi būti priskirtos taipogi tos vietos, kur žmonės, seniau buvę tikriausi lietuviai, liko Lietuvos priešų ištautinti, atplėšti nuo gyvos tautos kamieno.

O sostinė — širdis tos naujai atgimstančios Lietuvos — turi būti ne kuris kitas miestas, bet Gedimino sostapis — Vilnius.

Uit ko reikala vo iš pasaulio viešpačių ir kultūrinių Europos tautų Lietuvos susipratusi visuomenė.

Remiantis tais visuotiniais reikalavimais, vasario 16 d. 1918 metų Lietuvos sostinėje Vilniuje Taryba paskelbė atskirianti Lietuvą nuo kitų tautų ir valstybių, ir atstatanti jos nepriklausomybę.

Taip buvo tartas žodis. Bet žodžio buvo maža. Norint, kad jis įsikūnytų, reikėjo *aukų*.

Nė viena pasaulio tauta nėra laimėjusi iš kitų malonės sau laisvės ir nepriklausomybės. Del to ir lietuviams patiems reikėjo tą atstatomą laisvę iškovoti ir valstybę sukurti.

Darbas nelengvas, ypatingai todėl, kad niekas iš Lietuvos kaimynų nenorėjo, kad mūsų tauta atgytų.

Vokiečiai, kol buvo galingi, ketino ją versti savo valstybės „provincija“ ir pavesi mus kraštą Saksonijai.

Lenkai svajoto (ir tebesvajoto) vėl įterpti Lietuvą į „Rzeczpospolitos“ ribas „od morza do morza“.

Rusai — komunistai stengėsi sudeginti mūsų kraštą ant „pasaulinės revoliucijos“ laužo. Apskritai, visi galingesni kaimynai buvo prieš mus.

Ir jei Lietuva vis tik išliko ir tebėra nepriklausoma, tai čia didžiausias nuopelnas mūsų valstybės gynėjų — pirmų savanorių ir mūsų narsios kariuomenės.

Jos žygiai visiems žinomi ir aukštai vertintini. Lietuvos kariai savo krauju atpirko tautos laisvę, įvykino tautos siekimą.

Bet kaip kiekvienas siekimas, taip ir kova už nepriklausomą Lietuvą, nepasibaigia nei po metų, nei po dešimties.

Juk tautos laisvė nėra galutinas tikslas. Galutino tikslo negreit tepasieksime, bet turim atminti, kad per tautos laisvę — per Lietuvos Nepriklausomybę turi nuvest mus likimas prie šviesesnės ateities, prie tautos kultūros ir žmonių gerovės.

V. Bičiūnas.

Mūsų laikraščiai spaudos draudimo metu. Rusų valdžia, uždraudus mums spaudą, tikėjosi išnaikinti lietuvių tautą. Bet veltui! Mūsų raštai, spausdinami Prūsų Lietuvoje ir kitur, slapta prasiverždavo pro sieną, pro rusų sargybas ir paplitę po Lietuvą kėlė lietuvių tautiškąją sąmonę ir ugdė jame laisvės ir nepriklausomybės idėją.

per tautos laisvę — per Lietuvos Nepriklausomybę turi nuvest mus likimas prie šviesesnės ateities, prie tautos kultūros ir žmonių gerovės.

10 metų nepriklausomybės jubiliejų švenčiant.

Suėjo 10 metų, kai mes, gyvieji, atsimename Jus, mirusius, už Lietuvos Laisvę. Visose Lietuvos kampuose ateinam prie Jūsų kapų ir paminklų ir visi seni ir jauni, dideli ir maži su didžiausia pagarba lenkiam savo galvas prieš Jus, nes per Jūsų išlietą kraują ir gyvybės netekimą, mes šiandieną gyvename laisvi ir nepriklausomi.

Ateiname pasisemti iš Jūsų tos dvasios, kurios Jūs buvote, ir jai pasižadame, kad mes būsime Jūsų garbės nešiotojai, kad įskiepytume savo vaikams, o mūsų vaikai — vaikams, kad būtų tos dvasios, kokios Jūs buvote.

Šiandieną 16 vasario didelis Lietuvos sūnų skaičius ateina prie karių kapų ir paminklų. Visi jie, vi-

Namai kur 1905 m. lapkričio 21-22 d. buvo įvykęs pirmas Didysis Lietuvos Seimas Vilniuje. (Žiūr. 107 pusl. „Lietuvos nepriklausomybės iškovojo dokumentų šviesoje“).

sos tos jų minios visuose Lietuvos žemės kampuose liudyte liudija, kad Jūs ne veltui mirėte. Jūs pagimdėte tą naują Lietuvos nepriklausomą valstybę, kuri dabar vystosi laimingai, garbingai ir turtingai.

Už tuos idealus Jūs, karžygiai, 1918, 19 ir 20 m. mirėte šalčiuose, sniego pusnyse, kuriuose Jūsų lavonai įstingo nuo šalčio. Eidami per pelkes su nepaprasta drąsa, vieną tikslą ir pasiryžimą teturėjote: nugalėti priešą. Vieno tokių žygių yra liudininkai Jūsų broliai Jėzno gyventojai.

Tai buvo pirmą auka. Aš, to žygio dalyvis, tai savo akimis mačiau, tai pergyvenau. Su mažu kareivių būreliu tą pirmą didelę auką — apšalusius, sudėvėtuose paprastuose rūbuose, didvyrius be didelių iškilnių, bet su didžiausia pagarba širdyje laidojome. Šiandieną gi — ištisos minios susirinkusios Jėzno kapuose atiduoda Jums pagarbą.

Kiti Jūsų mirę saulės kepinami, dieną ar naktį po lietumi būdami. Mirtis buvo nelengva. Vieni mirdavo tuojau, kiti — po didžiausių kančių, ištisas valandas kančiose šaukdami, jiems davusių gyvybę motinų pagalbos. Bet jų mirties liudytojais buvo arba apkloję dangų tamsūs debesys, arba giedrios nakties žvaigždės,

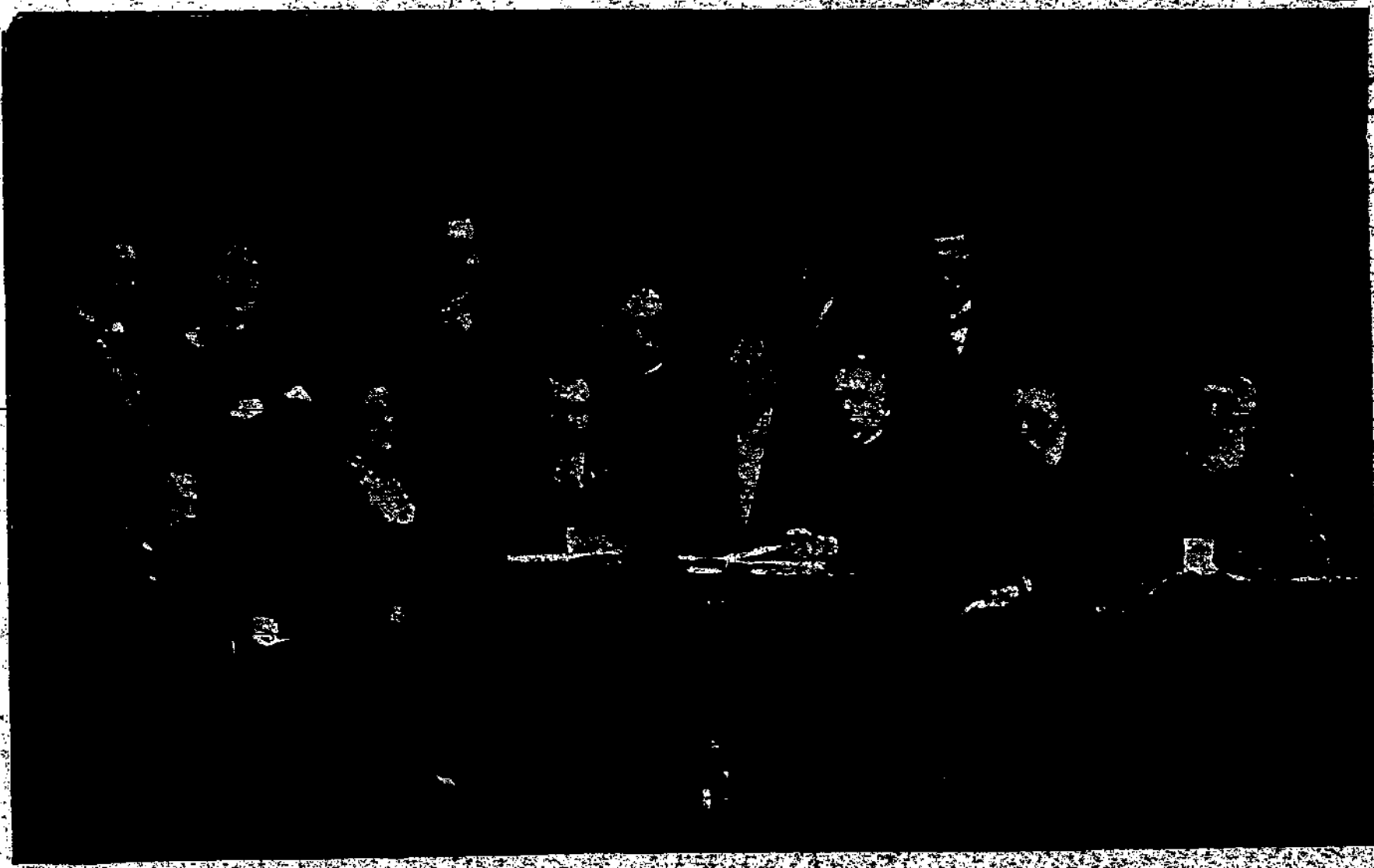
arba saulė, arba kanuolių, kulkosvaidžių ir šautuvų garsai. Jie tik buvo liudininkai Jūsų kančių ir Jūsų mirties įvairiuose Lietuvos kampeliuose. Bet saldžiai už Tėvynę Jūs mirdavote: jaunais raudonais veidais, mėlynomis, giliomis akimis... Jūs paaukojote Tėvynei tai, ką tik žmogus paaukoti gali, Jūs atlikote savo uždavinius neblogiau, kaip juos yra atlikę Pilėnų kunigaikštis Margis.

Šiandieną mes džiaugiamės švėsdami 10 metų mūsų nepriklausomybės sukaktuves ir visi Lietuvos sūnūs Jums visa širdžia už tai dėkingi. Jūs — karžygiai! Jūsų tėvai, broliai, seserys ir giminės šią džiaugsmingą dieną 12 valandą skaito Jūsų kiekvieno karžygio vardą ir pavardę po visus mūsų žemės motutės kampelius, iš kur tik kuris Jūsų, apleisdamas samantą bakūžę, išėjote į karą. Ir tas Jūsų atsiminimas su skambės po visą Lietuvą.

12 valandą Karo Muziejuje sugaudžia Laisvės Varpas ir šaukia kiekvieną lietuvį, kad jo širdyje kiltų ta dvasia ir tas pasiryžimas, kuris Jus — karžygius — į Jūsų darbus vedė. Galingas varpo gaudimas, kildamas prie Aukščiausiojo, prašo, kad sustiprintų kiekvieno lietuvio širdyje Tėvynės, laisvės meilę, o minių minioms, prie muziejaus susirinkusioms, kartos: „Tas laisvės nevertas, kas negina jos...“

Su koku džiaugsmu mes šiandieną prisimename savo laisvės 10 metų jubiliejų ir tuos Lietuvos karžygius, kurie su jais buvome asmeniškai pažįstami, kurie turėjome garbės su jais gyventi, o ypač jų motinos, kurios davė jiems gyvybę ir juos patriotiškai išauklėjo. Mes kariai — buvome jų kovos draugai ir ėjome su jais petis į petį prieš galingą priešą. 12 valandą sugrieš gedulingas maršas. Tuoju prieš mūsų akis atgys jų veidai ir jie liks nemirtingi mummyse, mūsų širdyse, jie liks nemirtingi ir visos Lietuvos liaudies širdyse ir atsiminimuose.

Šiandieną visi, kieno tik krūtinėje plaka lietuviška širdis ir kieno tik gyslose teka lietuviškas kraujas, atiduoda Jums pagarbą kiekvienoje vietoje, kur Jūs savo kraują praliejote. Ir apie tą Jūsų karžygiškumą ir apie tas šventas vietas žinos visas pasaulis, žinos, kad mūsų žemė iš visų priešų išvaduota trokšta taikos, nori

Centralinis Lietuvos Komitetas nukentėjusiems dėl karo šelpiti 1915 m. Vilniuje. Sustaugus pasaulio milžinų valstybių patrankoms, Lietuva atsidadė vidury to pragariško sukurio. Jos žemės buvo nušluotos krauju ir sodybos nušluotos gaisro pašvaisčių. Susidarė komitetai nukentėjusiems dėl karo šelpiti. Nors jų uždavinys — medžiagiškai teikti nukentėjusiems pagalbą, bet drauge jautėsi kažkoks šėvelis, kuris sujudina lietuvį ir didesniems darbams savo Tėvynei ir tautai kelti.

vystyti kultūriškai ir ekonomiškai, nori gyventi ir būti laisva ir lygi su kitomis Europos valstybėmis.

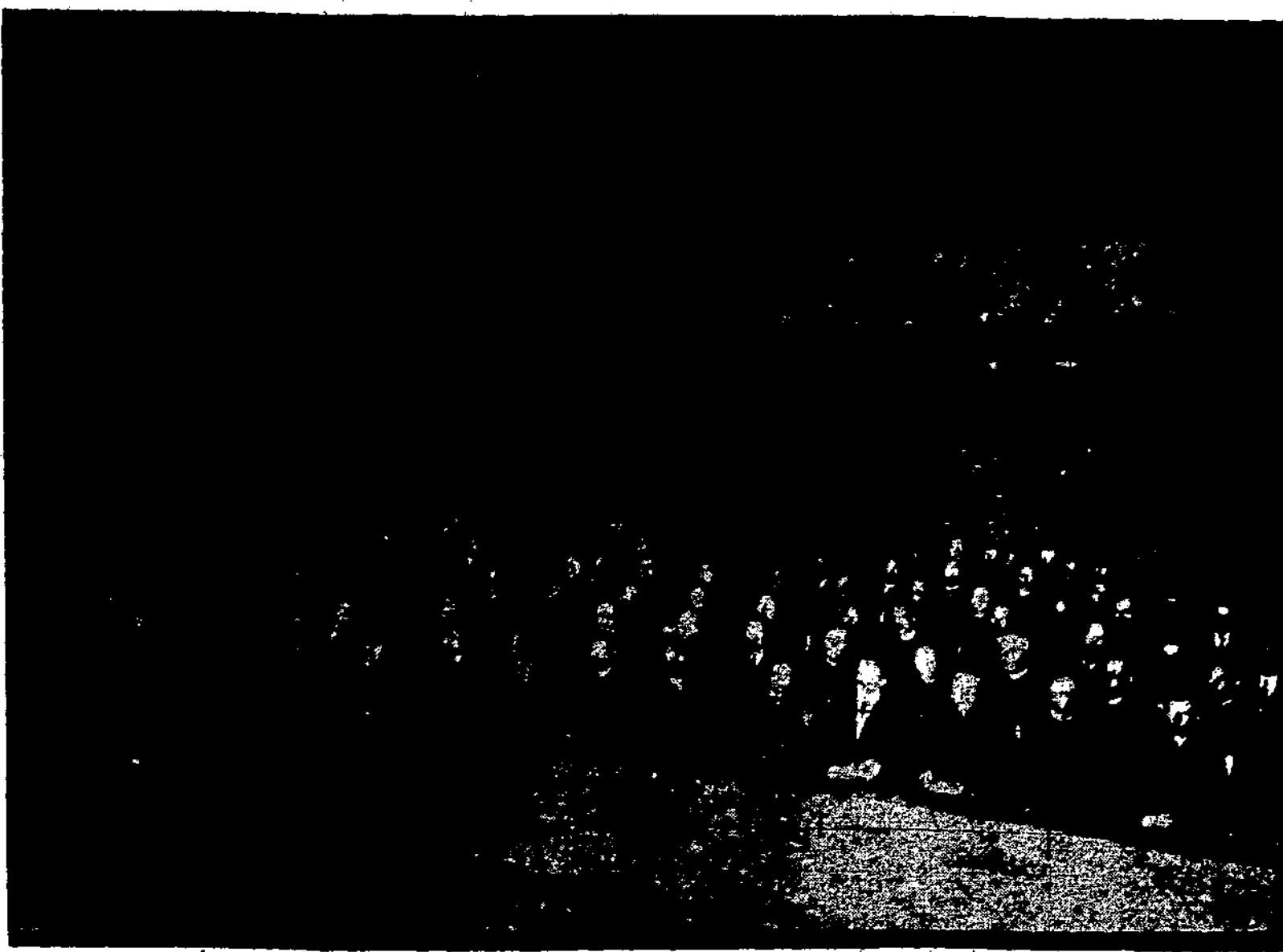
Lietuva niekuomet neužmirš savo didvyrių pasiaukojimo. Šiandieną įvairiomis garbingomis ceremonijomis atiduodame Jums, didvyriai, iškilmingą pagarbą, nes per Jūsų kraujo praliejimą ir gyvybės paaukojimą užtekėjo mums laisvė, ir mes galime garbingai toliau kultūros keliu žengti, kaip ir kitos Europos tautos.

Atgavome savo nepriklausomybę sunkiu, bet teisingu keliu, todėl ir būkime ištikimi teisingumui ir teisėtumui. 10 metų jubiliejų savo nepriklausomybės švenčiame visi mes Lietuvos sūnūs, be pažiūrų ir tikybų skirtumo. Tas mūsų laisvės kertinis akmuo, tos per tuos 10 metų išdirbtos naujos narsumo, pasiryžimo ir vienybės tradicijos ir tų karžygių dvasia vedė mus pirmyn, padėjo nugalėti visus priešus ir sutiktus sunkumus.

Šiandieną tarp mūsų yra baltaplaukiai aušrininkai, kurių kiti nuo senatvės sulinkę ir su lazdelėmis, ir jų mokiniai — kovotojai dėl Lietuvos nepriklausomybės. Jų širdžių norai ir linkėjimai, jų geriausieji norai yra, kad dvasia tų karžygių, prieš kurių kapus mes šiandieną galvas lenkiame, perimtų visų čia susirinkusių eiles ir visą Lietuvos liaudį.

Mūsų lietuviška vieno prie kito meilė ir broliškumas teriša į vieną bendrą nepergalimą jėgą visiems sunkumams nugalėti. Mūsų jaunoji karta turi paimti sau tik tokį bendrą supratimą. Tai yra kiekvieno lietuivio įsitikinimas, padedąs surasti bendrą lietuvišką žodį ir pamatą tolimesniam išsivystymui, tolimesniems mūsų darbams, kurių laukia mūsų senovės didvyrių kapai, iš kurių pasisėmė sau dvasios aušrininkai ir tie didvyriai, kurie dabar mirė už Lietuvos laisvę.

Taigi šiandieną turime sustiprinti tą dvasią, kad jos vedami atgautume savo šventyklą, savo širdį ir sos-

Lietuvių Konferencija 1917 m. rugsėjo m. 18-22 d. Vilniuje. (Žiūr. 106 pusl. „Lietuvos nepriklausomybės iškovojoimas dokumentų šviesoje“).

tinę — Vilnių. Tai mes tikrai pasieksime, jei būsime tos tautinės dvasios, kurios buvo tie mūsų didvyriai, ir jei šventai išpildysime tai, ką šiandieną šventai pažadėjome savo broliams didvyriams prie jų kapų ir paminklų. Tegul tas idealizmas užviešpatauja mūsų širdyse ir visoj mūsų laudyj ir tegul jis persiduoda iš vienos kartos kitai.

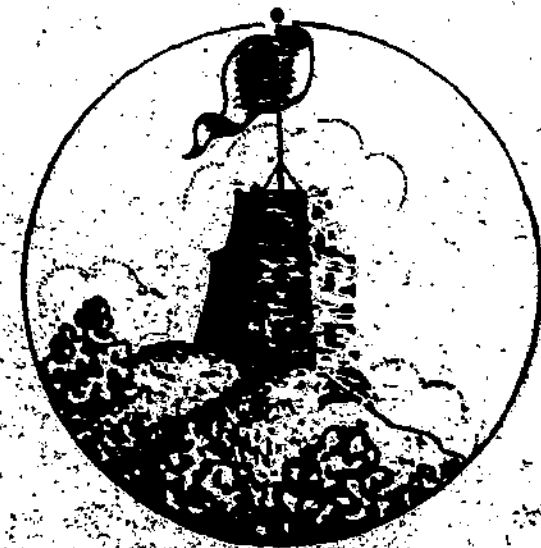
Ateis galinga diena, kada mes savo šventykloje — sostinėje Vilniuje — su daug didesniu Lietuvos sūnų skaičiumi apvaikščiosime kitą jubiliejų. Kaip visos žmonių, taip ir atskiros tautos istorijos mums šiandien apie tai aiškiai kalba ir įrodo, lyg tai būtų vakarykščios dienos balsai. Mūsų sieloje girdėti pasitikėjimo balsas, kuris lyg sako: „būkite jūs tokie, kokie buvo Lietuvos sūnūs ir Lietuva XIV šimtmečiu!“

Ta diena ateina ir, lyg žvaigždė, rodo mums kelią. Tikrai eikime tvirtai su pasiryžimu ir ginklu rankose prieš priešą, kuris dar nenori prieš mus nusileisti.

Mums reikia dar sustiprėti, todėl mūsų vadai ir turi mus raginti. Kunigai iš sakyklų turi raginti visus žmones — senus ir mažus — būti pasiruošusiems prieš tą priešą, kuris nori ir kėsinais atimti mums laisvę, kad kai ateis valanda, mes visi, kaip vienas, stotume tvarkingai ir garbingai, tikėdamiesi Dievo ir teisingų žmonių pagalbos. Būkime pasiruošę taip, kaip mūsų bočiai būdavo, saugodami ir gindami savo tėvų žemę.

Dievas sustiprins mūsų eiles, ir mes nugalėsime visus mūsų priešus.

Gen. št. pulkininkas Skorupskis.

Aukštai minėtos konferencijos prezidentas. Šioje konferencijoje pasigirdo drąsus ir galingas lietuvių tautos balsas, reikalaujantis savo Tėvynei nepriklausomybės. Ji užmezgė pirmus mūsų nepriklausomybės diegus — Tautos Tarybą, kuri paskelbė pasauliui, kad Lietuva yra nepriklausoma valstybė. Prezidiumo vidury matome nenulistančius ir visą amžių kovojusius dėl Tėvyinės laisvės ir nepriklausomybės pirmąjį ir dabartinį R. Prezidentą A. Smetoną, d-rą J. Basanavičių ir kt.

Kaip vilniečiai stojo į Lietuvos kariuomenę.

Šiandien sukanka jau dešimts metų, kaip į XX amžiaus Europos valstybių sąrašą buvo įrašytas naujas vardas — Lietuva.

Iš tikrųjų tai buvo ne naujas vardas, nes Europos istorijoje jau anksčiau jam buvo pašventas ne vienas gražus ir garbingas puslapis, bet, deja, vėliau iki 1918 metų tas vardas buvo taip žiauriai ir begėdiškai mūsų stipresnių kaimynų persekiojamas, kad reikėjo be galo daug ištvėrmės, pasiryžimo, pasiaukavimo, pagaliau, net tikro lietuviško atkaklumo, kad Lietuvos vardas vėl galėtų pasirodyti Europos žemėlapy.

Šiandien mes švenčiame tą dieną, kada kiekvienas iš mūsų bent savo mintimis nuskrenda į tuos garbingus 1918—19 metus, kada iš didžiojo ir baisaus karo griuvėsių ir pelenų prisikėlusį mūsų Tėvynę pradėjo sau kurti naują laisvą ir nepriklausomą gyvenimą. Šiandien kiekvienas iš mūsų stengiasi bent kiek atskleisti tą dešimties metų mūsų nepriklausomo gyvenimo šydą ir pažiūrėti, kas buvo prieš 10 metų, t. y. tada, kada mūsų valstybė kūrėsi. Toks prisiminimas anų laikų yra labai svarbus todėl, kad neužmirštini 1918—19 metų vaizdai duoda mūsų jėgų naujiems darbams ir sustiprina mūsų viltį apie geresnę, šviesesnę ir laimingesnę mūsų valstybės ateitį.

Turėdamas tai galvoj noriu nors bendrais bruožais atsiminti bent vieną iš daugelio 1918—19 metų vaizdelių, kada visi lietuviai — suvalkiečiai, žemaičiai,

aukštaičiai ir vilniečiai degė degė vienu pasiryžimu visas savo jėgas ir gabumus pavesti atgimusiai Tėvynei.

1918 metų pabaigoje vokiečiams Lietuvos okupacijos paskutiniąsias dienas bėgaigiant, Dūkšto valsčiuje (dabar lenkų okupuotame Vilniaus krašte) lietuviai jau pradėjo veikti: buvo išrinktas Dūkšto parapijos komitetas, pradėjo organizuoti lietuvių miliciją, supirkinėjo ginklus, kurių tuo laiku iš vokiečių kareivių už gerus pinigus jau galima buvo gauti. Viskas rodė, kad vokiečiams viešpatuoti Lietuvoje teks jau neilgai, kad lietuviai nori patys savo reikalus tvarkyti ir kad, jei vokiečiai patys geruoju iš Lietuvos nepasitrauks, tai kantrybės priūtrūkė, griebis į rankas ginklus ir neprašytus svečius varys iš Lietuvos į alkaną Vokietiją.

Patys vokiečiai, matyti, šį pavojų taip pat suprato, ir nerimdami kibo prie lietuvių, kur tik galėjo. Toks jų elgesys dar daugiau lietuvių pykdino ir vertė savo likimu dar rimčiau susirūpinti.

Kaimuose rimtai pradėjo visi kalbėti, kad vokiečiai greit iš Lietuvos jau išėis; žmonės jau net kelius kartus buvo paskyrę ir dieną, kurią vokiečiai mūsų valsčių turėtų apleisti, bet tie vis dar nežinia kažko laukė.

Pagaliau taip laukta diena prisiartino. Dūkšto vokiečių komendantas, sušaukęs kaimų seniūnus, oficialiai pranešė jiems gautą įsakymą vokiečiams iš Dūkšto

išeiti, davė seniūnams paskutiniuosius savo įsakymus ir prašė (pirmą kartą vokiečių komendantas lietuviams ne liepė, bet prašė) pranešti žmonėms, kad jokių „išleistuvių“ ir triukšmo išeinantiesiems vokiečiams jie nedarytų.

Juokėsi seniūnai dėl tų „išleistuvių“, nes jie ir net patsai komendantas gerai žinojo, kad gerų, žmoniškų išleistuvių vokiečiams lietuviai ne tik patys, bet ir priversti nedarytų.

Paskutinę dieną, negalėdami visko iš Dūkšto karo sandėlio išvežti, vokiečiai sandėlį išsprogdino ir Dūkštą apleido. Išsprogdinto sandėlio griuvėsiuose buvo rasti net keli šimtai žuvusių bei sužeistų kaimiečių, kurie tuo laiku buvo suvažiavę į sandėlį gauti reikalingos geležies. Kaimiečiai prieš vokiečius už tai buvo taip įniršę, kad gerai tie ir padarė, kad laiku išvažiavo, nes kitaip dūkštiečiai jiems būtų geras „išleistuves“ suruošę.

„Vienas vargas, ne vargas, bet jei du, trys suėina, tuomet tai jau tikras vargas“, sako senelės žmonės. Taip buvo ir

II Lietuvių Konferencija 1917 m. Stokholme (Švedijoje). Ir svetur gyvenantieji, arba karo išbėksti iš Lietuvos, lietuviai rūpinosi savo Tėvynės ir tautos likimu. Susivažiuodami įvairiuose kraštuose tardavosi Lietuvos ir jos žmonių reikalais. Į minėtą konferenciją buvo atvykę lietuviai iš Rusijos, Amerikos, Švedijos, Danijos ir kt. *Stovi iš kairės dešinėn:* 1) Šavickis, 2) M. Yčas, aktingai dirbęs Rusijoje lietuvių tremtinių tarpe ir buvęs pirmuoju Lietuvos finansų ministru, 3) Aukštuolis, 4) Šeinius — Jurkūnas, 5) Dr. Aleksa. *Sėdi iš kairės dešinėn:* 1) Dr. J. Šliupas, uolus aušrininkas, daug kentėjęs nuo rusų ir vokiečių valdžių dėl Lietuvos laisvės, 2) F. Bortkevičienė, karo metu Rusijoje organizavusi Prūsų lietuviams, esantiems rusų nelaisvėje, globoti draugiją ir visą laiką joje uoliai dirbusi, stengdamosi suartinti juos su Did. Lietuvos broliais, 3) Kan. J. Tumas, literatas, spaudos draudimo metu ir vėliau savo raštais ir darbu kėlė lietuvių tautišką susipratimą, tuo žymiai prisidėdamas Lietuvos laisvei iškovoti. Greta J. Tumo stovi St. Šilingas, uoliai dirbęs tautinį darbą Rusijoje lietuvių tremtinių ir karių tarpe, leido laikraštį „Laisvės Karininkas“ ir grįžęs Lietuvon buvo paskirtas V. Tarybon. A. Smetoną išrinkus R. Prezidentu, buvo paskirtas V. Tarybos pirmininku.

tuomet: neužgijo viena žaizda, t. y. nespėjo dar palaidoti žuvusių kaimynų, kaip iš rytų naujas juodas debesys į Dūkštą rytų vėjo buvo atneštas; užėjo rusų raudonoji kariuomenė, t. y. nauji tik kitoniškos spalvos ir kitų tikslų vedami okupantai.

Nuliūdo dūkštiečiai, ir kur neliūdėsi? Iš vienos verguvės išsivadavę ir laisvės spindulėlį pamatę, dabar jie vėl turėjo likti kitoje verguvėje. O ypač buvo liūdna todėl, kad žadėta laisvė buvo taip arti, tačiau jos pamatyti dar negalėjome.

Todėl daug mūsų jaunuolių laukė tik progos, kad greičiau galėtų sukilti prieš naujus okupantus.

Lietuviškų laikraščių iš pradžių iš Vilniaus, o vėliau iš Kauno gaudavome. Kas juos buvo išrašęs, ir kuriais keliais jieėjo, nežinau, bet parapijos komiteto nariai visuomet jų turėdavo, ir duodavo jų mums jauniems pasiskaityti. Su kokia atida mes juos skaitydavome, kitiems būtų sunku ir suprasti: kaip pradėdavome nuo pirmosios eilutės, baigdavome paskutiniąja ir skelbimais, nes viskas mums buvo svarbu, įdomu, brangu, malonu. Iš tų laikraščių mums ir teko sužinoti, kad Kaune pradėjo šaukti savanorius į Lietuvos kariuomenę.

Kas gali neiti savosios Tėvynės ginti?

Dauguma iš mūsų vien tik apie tai ir svajojo, kaip tėvus įtikinus, jog ūkis ir be mūsų nenukentės, o Tėvynė be kariuomenės gali žūti. Žinoma, buvo nemaža ir tokių, kurie, įvairių aplinkybių verčiami, namų apleisti negalėjo, bet jie, ir namuose likę, daug Tėvynei patarnavo: supirkinėjo ginklus, organizavo partizanų būrius, ir t. t., tuo tarpu mes buvome laimingesni, nes galėjome įvairiais keliais ir būdais patys likti savanoriais.

Iš dviejų gretimų kaimų keturiose susitarę nutarėm nuo bolševikų bėgti į Kauną ir savanoriais stoti į savąją kariuomenę. Kad tėvai neturėtų nemalonumų ir, kad bobelės per daug neplepėtų, kaimynams pasakėm, kad rengiamės eiti į Uteną arklių pirkti, ir kad, jei Utenoje tinkamų arklių nerasime, eisime į Ukmergę, kur arkliai, mūsų žodžiais, turėjo būti ypatingai pigūs.

Į tarbeles paėmę duonos, biskų sūrio, ir su namiškiais atsisveikinę, pėsti iškeliavome. Aš net ne visiems namiškiams tikrąją savo kelionės tikslą tepasakiau, ir mano motulė manė, kad aš iš tikrųjų einu arklių pirkti.

Mūsų kelionės maršrutas buvo toks: Dūkštas, Salakas, Daugailiai, Ukmergė, Jonava, Kaunas, t. y. apie 200 kilometrų.

Pirmą nakvybę turėjome netoli Salako, Avenostos kaime. Kitą dieną buvome jau Daugailiuose. Užėjo

Jau auštant Lietuvos nepriklausomybei. Valstybės Tarybos pirmininkas A. Smetona (sėdi vidury) ir V. Tarybos narys M. Yčas (stovi antras, žiūrint iš kairės dešinėn) su Amerikos lietuvių atstovais: Pakštu (stovi greta Yčo), Dabušiu (sėdi A. Smetonos dešinėje) ir Mastausku (sėdi A. Smetonos kairėje) 1918 m. Lozane (Šveicarijoje), kur tarėsi Lietuvos reikalais.

Lietuvai iškovojus nepriklausomybę, mūsų užjūrių broliai, Amerikos lietuviai, daug padėjo moraliai ir materialiai savo senajai Tėvynei atsikelti iš griuvėsių ir nepriklausomos valstybės kūnui sustiprėti.

į arbatinę, visai netikėtai susitikome dar iš Rusijos laikų man pažįstamą panelę, kuri iš Kaukazo kartu su mammi buvo grįžusi į Lietuvą. Besikalbėdami pasakėm jai savo kelionės tikslą, ir ji tuo buvo taip patenkinta, kad jos veidas, rodėsi, sakyte sakė, kad jei ji būtų vaikinai, tai mūsų vienų nieku būdu neišteistų, bet ir pati eitų kartu su mumis.

Kas dabar gali apsakyti, su koku džiaugsmu sesutės lietuvaitės 1918 m. mus į karą lydėjo. Teisybė, būdavo ašarų, bet tai buvo ne tos ašaros, kuriomis lietuvaitės apverkdavo jaunuolius, kai jie rusų carų laikais turėdavo eiti į šalto Sibiro, karšto Turkestano ir kalnuoto Kaukazo pulkus. Tuomet būdavo baisaus skausmo ašarų liejamos, bet dabar lietuvaitės verkė iš džiaugsmo, nes jos žinojo, kad tik pasišventę drąsuliai gali Lietuvai iškovoti laisvę, ir kad tai pasiryžę atlikti jie savo tikslą atsieks. Žinoma, jautrios mūsų sesulių širdys negalėjo atjausti ir to, kad ne vienas berniukas iš savanorių eilių atgal į namus jau nebegrįš, nes be aukų karas negali būti, bet dėl to jos neliūdėjo, nes pirmųjų savanorių kraujas buvo vertas ne liūdėsio, bet didžiausio džiaugsmo ir pagarbos.

Atsimenu, vėliau, kada mums jau teko būti fronte, kokių širdingų, patriotizmo kupinų laiškų, tekdavo gauti iš sesučių lietuvaičių. Svarbu pabrėžti, kad tokių laiškų mes gaudavome ne tik iš Lietuvos, bet ir iš Amerikos mums net nepažįstamų lietuvaičių. Savo laiškais jos mus ragindavo tvirtai laikyti rankose ginklus ir visus priešininkus be pasigailėjimo vyti lauk iš Lietuvos. Tokie laiskai dažnai baigdavosi žodžiais:

„Laikykitės, kareiviai. Lietuva už tai ateityje jums atsilygins; o kad kovose su mūsų nepriklausomybės priešais jūs liktumėte gyvi ir sveiki, mes savo parapijų bažnytelėse kiekvieną sekmadienį su ašaromis

akyse meldžiamės, prašydamos Aukščiausiojo, kad Jis jus neapleistų ir visą laiką turėtų savo globoje“.

Keletą tokių laiškų aš dar iki šiol laikau, kaip brangiausį atminimą.

Tikėkite, kad anie laiškai nulėmė mūsų pusėn daugelio kautynių laimėjimų, nes gavęs tokį laišką fronte, taip užsidegdavai drąsa ir pasiryžimu, kad rodėsi, jog negalėjo būti jokių kliūčių, kurios grumtynėse del numylėtos Tėvynės tave sulaikytų.

Taip buvo ir Daugailiuose: graži lietuvaitė keliais savo karštais žodžiais sukėlė mummyse dar daugiau pasiryžimo, ir dabar jau jokia jėga nesutrukdytų mums savo tikslo pasiekti, t. y. pamatyti savosios kariuomenės eiles ir patiems į jas stoti.

Toliau mums bekeliaujant, nieko ypatingo neatsitiko: nakvynes gaudavome kaimuose, kur žmonės apie Lietuvą ir bolševikus tik ir kalbėjo, o jaunuoliai rengėsi žirgus balnoti, iš kaimo joti, į karą stoti.

Retkarčiais sutikdavome rusų raitininkus, iš Ukmergės į Zarasus bei atgal plentų bejojančius. Jie žiūrėjo į mus žvairomis, lyg kažko bijodami, tuo tarpu mes, savo pyktį širdyse paslėpę, žiūrėjome į juos gan drąsiai, nes jautėm, kad artinasi laikas, kada ne jie, bet mes drąsiai raiti jodinėsime, o jiems gal pėsiems reikės bėgti iš Lietuvos į Maskoliją.

Pagaliau priėjome netoli Jonavos esantį mišką, kur tuo laiku buvo lietuvių — rusų frontas. Šaudymo nebuvo girdėti; saulė jau nusileido; buvome pavargę, todėl užėjome į netoli plento stovintį namelį pailsėti. Šeimininkė išvirė bulvinės „zacirkos“ ir kartu su šeimininkais sėdome vakarieniauti. Senelis pradėjo pasakoti apie „slauną lietuvių vaiską“; jo mes klausėme išsižioję. Ore vėjas draskė šiaudinį stogą ir dėjavo kamine. Snigo...

Staiga kieme pasigirdo vyrų balsai, ir į gričią įėjo keturi ginkluoti rusai.

— Choziajin, davai siena! (Šeimininke, duok šieno) — pareikalavo jie.

Šeimininkas pradėjo aiškinti, kad vienai karvutei ir dviem avelėms, kurias jis turėjo, jo šieno iki pavasario neužteks ir pačiam reikės pirkti, bet bolševikai į tai nekreipė dėmesio ir liepė parodyti (vargšas senelis, geriau apie avelės jis būtų visai neminėjęs).

— A eto čto za liudi? (O šie kas per vieni?) — sušuko vienas rusas.

Vienas iš mūsų atsakė, kad esame atėję iš kaimyninio valsčiaus duonos pirkti.

— A dokumenty jest? (O dokumentai yra?) — Parodėme, kas ką turėjome: vienas iš mūsų nieko neturėjo, antras parodė kvitą, kurį buvo gavęs dar iš vokiečių, geležinkelyje bedirbdamas, trečias parodė savo „ausveisą“, o aš kol kas dar nieko nerodžiau.

Rusai popierius žiūrino, žiūrino, vartė, vartė, bet skaityti neskaitė. Pagaliau pareikalavo ir mano dokumentus. Išėdamas kelionen aš buvau atsargesnis ir iš Dūkšto bolševikų komiteto buvau gavęs laikiną asmens liudymą. Šį liudymą aš ir parodžiau. Rusai jo neskaitė, bet pažiūrėję į antspaudą sušuko:

— Pečat krasnaja, značit dokument važnyj — (Antspauda raudona, vadinasi, dokumentas svarbus). Ir man jį su rusišku „mandagumu“ grąžino.

Del kitų dokumentų jie esą netikri, nes „raudonų“ antspaudų neturėjo; todėl mano draugus esą reikėtų sulaikyti, nes jie galėjo būti atėję iš „baltųjų“ (taip rusai vadindavo lietuvių kareivius) pusės. Bet, kadangi buvo vėlu, ir rusai kažkur skubėjo, todėl ir nutarė visus mus kol kas palikti ramybėje, o anksti rytą atjoti ir nuvesti mus į savo štabą.

Mums net lengviau pasidarė.

Tiek jūs rytoj mus ir bematysite, — pamanėm sau.

Pagaliau rusai su senuke išėjo šieno žiūrėti. Po kokios valandos nuliūdęs šeimininkas grįžo. Vargšas, rusai iš jo atėmė porą vežimų šieno ir vieną avelę, žinoma, nieko už tai neužmokėję. Šeimininkui ne taip buvo gaila šieno, kaip avelės; todėl jis pradėjo rusus keikti, sakydamas, kad savosios avelės jis jiems niekuomet nedovanosias, ir jei ateis lietuviai, tai jis tikis, jog ne tik vienos, bet šimto avelių kailių jie rusams nulupsią ir jam atiduosią.

Kai mes pasisakėm, į kur ir kokio tikslo vedami einame, senelis nudžiugo ir pats pasiūlė anksti rytą mus per frontą pervesti.

Tuo būdu kitą rytą, nors kiek ir apšaudyti, patekome į laisvąją Lietuvos dalį, o po dienos jau buvome Kaune.

Suvargę atvykome į Kauną, tuojau stojome į Lietuvos kariuomenę ir buvome paskirti į Atskirą batalioną, vėliau pavadintą Vilniaus batalionu ir dar vėliau 5 D. L. K. Kęstučio pulku. Jis tuomet stovėjo Žaliam kalne, dabartinėse gusarų kareivinėse.

Majoras Stasys Raštikis.

Faustas Kirša.

Iš 1919 ir 20 metų.

I.

Gyvuok sveika, Tėvyne mano,
Poplūdusi gyvų kraujuos.
Tave mes išsupėm iš ivano
Ir ieškom ramumos kapuos.

Pro vieškeltų iškeltus kryžius
Lydek sūnų šventas aukas, —
Težydi gėlės, skamba spyžius
Ir kártos kártas teuzkas.

Kaip tavo dirvos mūsų dūmais,
Mes plastam žydinčiom žaizdom —
Ir kūniškos atsparus gajumas,
Ir dvasios sotinos raudom.

II.

Dunda, dunda visos šalys,
Kovos žemėj ir danguos;
Žodis lūpose užšalęs,
Mintys ir vaizdai kapuos.

Vakar žaidė mūsų brolis,
Štandle jo viešnia — mirtis.
Rungias prūsai su maskoliais —
Plienas, kraujas su mumis.

Ir kodėl gi, mano žeme,
Tu jiems nutiesei kelius?
Kam jie tavo sodus tremia,
Kam kankina žirgellius?..

Dunda, dunda visos šalys,
Kovos žemėj ir danguos.
Stovi grįčioje kryželis,
Tik jįsai tave paguos.

Elk prie jo, prispauski lūpas —
Švino pragaras praeis.
Keršto trenksmais žemė supas,
Švinas kryžiaus nesužeis.

III.

Pažiūriu — taip linksmas laukas,
Žalumynai saulėn kyla
Ir vabzdžiai pūkus vejoja,
Tarsi puoštų giedrią tylą.

Paklausau širdis nuliūdus
Ir mintis ant karstų rymo.
Žūsta broliai, gelbi žemė,
Neša tautai atgimimą.

Pamąstau — man vėl malonu,
Vėl ramu, kad žemės sūnūs
Ir per skausmą ir per saulę
Mena Lietuvos galiūnus.

Kada balsas iš piliakalnių šaukė.

Lietuvai susipainiojus nelaimingais unijų ryšiais su amžiais neprisotinama Lenkija, mūsų laisvė pamažu pradėjo merdėti, Lietuvos nepriklausomybės padangė kas kart tamsiau gaubėsi vis juodesniais ir tirštesniais vergu- vės debesimis, kol pagaliau Maskvos geležinis kumštis perbloškė pairusią Lenkiją, o Lietuvai uždėjo nebepa- kenčiamą jungą.

Lietuva, žiauriai smaugiama lenkų, rusų, o Mažo- joj Lietuvoj vokiečių, rodos, jau nebeprisikels. Rodos, jau buvo suskaitytos jos dienos ir svetimtaučiai laukė, kada Lietuvai reikės užgiedoti paskutinį „Amži- ną atilsį“. Kada jau laukė svetimieji lietuvių tautos, lietuvių kalbos mirimo, kasgi begalėjo pagalvoti apie Lietuvos nepriklausomybę, kad ji kelsis iš kapo ir bus nepriklausoma. Net sapne nesisapnavo. Ne tik sve- timtaučiai taip sprendė ir lėmė jai pražūtį, bet ne vie- nas ir mūsų lietuvių, galutinai nusiminęs, nebetikėjo, kad Lietuva keltųsi. Bet ne visi taip manė. Ir to- mis tamsiomis dienomis atsi- rado tvirtos dvasios žmo- nių, kurie ėmė- si kelti Lietu- vą į šviesesnį rytojų.

Bet ir tais sunkiais lai- kais argi jau buvo užgesusi Lietuvos ne- priklausomy- bės idėjos ug- nis, ar jau ji ne-

beruseno lietuvių širdy, ar nebegaivino jo pavargusią ir nusiminusią sielą, ar jau viskas buvo baigta su Lie- tuvos nepriklausomybe ir tik kažkokie ir sapne ne- sapnuoti stebuklai davė mums nepriklausomybę?

Ne!

Lietuvos nepriklausomybės idėja niekad nebuvo užgesusi, ji, visais, nors ir sunkiausiais laikais, bu- vo gyva.

Lietuvių kalba, kultūra, papročiai ir visa kas lie- tuviška, nors buvo išvyta iš didikų ir šviesuomenės tarpo, nors senovės karžygių ir karo dainos nutilo ir atsigulė milžinkapiuose ir piliakalniuose drauge su sa- vo garbinamais karžygiais, bet pati lietuvių, meilė jai, nebuvo nugaltėta. Ji tik pasitraukė į šiaudinės pasto- gės apkasus ir ten, įsistiprinusi nuo darbo pajuodu- sioj lietuvių sodiečio krūtinėj, ruošėsi karui vėl atgauti savo paliktąsias priešams pozicijas. Lietuvių tauta, tu- rėjusi tokią didžią ir garbingą praeitį, žūti negalėjo.

Visas kraštas, pilnas milžinkapių ir piliakalnių, ne- leido užmiršti didžią praeitį. Iš kiekvieno milžinkapio ir piliakalnio šaukė lietuvių ten gulintį dvasios nenusiminti ir nenuleisti rankų, neužmiršti didžios praeities ir tikėtis, kad ateis šviesesni laikai. Nuo saulės tekėjimo iki jos laidos dirvoj besiknisančiam lietuviui artojiui prieš akis nuolatos stovėjo piliakalniai ir milžinkapiai su sa- vo dvasiomis. O tos dvasios, jų šaukianti balsai, smi- go lietuvių krūtinėn per įvairiausias pasakas ir pada- vimus. Tokių pasakų — padavimų, kuriose jaučiamą Lietuvos nepriklausomybės idėją, jos lūkestis ir tikėji- mas, kad grįš seni nepriklausomybės laikai, buvo pil-

na Lietuva, ypač romantiški ir atkaklūs senų savų tradicijų gerbėjai žemaičiai.

Tarp daugybės tų pasakų, dar vaikystės dienose prieš karą girdėtų, keletą pamenu.

Iš savo tėvuko Jono Butkaus, rodos, 1910 m. te- ko girdėti apie užkeiktą karalaitę Kaune. Jis, sakėsi, girdėjęs nuo vieno elgetos.

Vienam senam kareiviui, tarnavusiam prie rusų caro Mikalojaus I, prisisapnavusi užkeikta karalaitė, prašy- dama, kad ją išgelbėtų. Už išgelbėjimą žadėjo ati- duoti pusę karalystės ir likti jo žmona. Ji sakytam kareiviui priminusi, kad norint prie jos prieiti, reikės pereiti per septynias geležines duris. Už pirmųjų du- rių ras tuščią kambarį, už antrųjų — du pririštą liūtą, už trečiųjų — didelį paukštį, ketvirtųjų — karalaitės kraitį: auksą, gintarus, šilkus. Liepė į juos nežiūrėti, nes ir pats pražus. Už penktųjų durų ras baisų žaltį,

— jos užkeik- tą tėvą, už šeš- tųjų — didelę baurią rupūžę — jos motiną ir už septin- tųjų ją pačią. Ją išgelbėjus atgys visi už- kerėti pilies gyventojai ir išeis iš urvų naujaigventi.

Kareivis, pa- budęs, nuėjo pas valdžią prašyti, kad lei- stų kasti, bet ši pabūgusi neleido, nes

bijojo, kad nuo rusų neatimtų žemaičių kraštą (su- prask Lietuvą. S. B.).

Kitą naktį užkeikta karalaitė vėl prisisapnavo tam pačiam kareiviui, bardama jį, kam klausęs rusų. Pa- sakė, kad dabar tik po šimto metų teprasisapnuosianti, ir vėl taip pat kareiviui.

Keletą kartų teko tą pasaką iš tėvuko girdėti ir po kiekvieno pasakojimo, pamenu, tas prastas ir ne- mokytas sodietis su širdgėla pasmerkdamas tos pasakos kareivį, kuris nesugebėjęs išgelbėti karalaitę. Ir baig- damas primindavo: „nors nebūtų per toli tas 100 me- tų, kai vėl ji prisisapnuosianti, nes jau prabėgo apie 70 metų nuo pirmojo sapno, bet mes, seniai, tos die- nos nebesulauksime. Jūs, vaikai, galite ir gal pama- tysite vėl kataliką žemaitį karalių, o ne maskolį. Se- niau juk mumis valdė ne maskolius, bet žemaitis ka- ralius“. Ir toji neaiški pasaka, kiek ji tam sodiečiui teikė vilties, kad Lietuvos nepriklausomybė atgys, tik ji dabar laikinai esanti „užkerėta“.

Matutė, Stasė Butkienė — Barcaitė, apie 1913 m. kartą papasakojo.

Dar kai rusai Lietuvos nevaldė, Pašiaušėj (Šiaulių apskr.) buvo jėzuitų vienuolynas ir bažnyčia. Rusai, užėmę Lietuvą, išdraskė vienuolyną ir sugriovė baž- nyčią iš jos plytų pastatė Šiaulių gimnaziją. Bet tos bažnyčios pamatai ir rūšiai su vienuolių karstais ir turtu dar tebėra žemėj užslėpti. Kai kada žmonės girdi požemiuose jų giesmes.

Vieną Velykų rytą, tūlam pašiaušiškiui pasirodė, kad iš arklidės pabėgo jo arklys. Jis arklių nusivijo

tiesiog iki buvusios jėzuitų bažnyčios šventoriaus (tas šventorius dar tebežymu). Arklys staiga pranyko, o požemyse girdėjosi jėzuitų giesmės. Grįžęs namon, savo arklių rado arklidėj. Viena senutė šį atsitikimą išaiškinusi, kad ateis laikas, kada rusas nebeponiauos mūsų krašte, ir, grįžus Žemaičių katalikui karaliui, toji bažnyčia vėl stosis savo senoj vietoj.

Arba antras panašus pasakojimas, kurį 1908 m. girdėjau iš buvusios baudžiauninkės Marės Dambrauskienės.

Prie Dubysos yra ne vienas piliakalnis. Apie vieną tokių štai ką prieš 20 metų esu girdėjusi iš senų žmonių. Prieš pat Velykas viena šeimininkė ruošė šventėms valgius. Susigavus savo gaidį, norėjo jį papiauti. Gaidys staiga ištrūko iš šeimininkės rankų ir vejamas nubėgo tiesiog piliakalnio link. Pribėgus prie piliakalnio, jis prasivėrė ir gaidys ten įbėgęs dingo. Piliakalny stovėjo daugybė pasiruošusių žygiuoti užkeiktos žemaičių kariuomenės. Moteris tai pamačius nusigando. Kareiviai ją prašnekino žemaitiškai, kad jų nebijotų, nes jie yra pasiruošę išeiti iš piliakalnio prieš maskolius, mušti juos iš mūsų krašto. Moteriai paklausus, kada jie išeis, tie atsakė tik „greitai“. Tuoju kalnas užsidarė su visa užkeikta kariuomene ir įbėgusiu ten gaidžiu.

Ir daugiau teko girdėti panašių pasakų, kuriose įvykiai kaip tik sukasi apie Velykų šventes. Visų čia nesuminėsi. Ir ką tai reiškė? Gi čia buvo Tėvynės pranašų žodžiai, kad Lietuva kelsis. Jie tuos savo žodžius, savo tikėjimą įpyne į pasakų formą ir perdavė juos iš lūpų į lūpas, kad jos, lyg tam Senajam Įstatyme, skelbtų nuvargusiai liaudžiai, kad jau artinasi mūsų Tautos Mesijas — Nepriklausomybė, kuri gražins mums laisvę, garbę, atstatys, ką priešai sugriovė. Velykos — prisikėlimo ir atgijimo simbolis, tat ir aišku, dėl ko tos pranašysčių pasakos pinasi su Velykų šventėmis. Čia mūsų tautos pranašai norėjo ryškiau, nors ir alegoriškai, pabrėžti Lietuvos valstybės prisikėlimą.

Ir joki priešų galybė neįstengė ir negalėjo įstengti palaidoti lietuvių tautos amžių kapinyną. Tik tada gal būtų galėję priešai išnaikinti Lietuvą, jeigu būtų nuo jos paviršiaus nukasę visus milžinkapius ir piliakalnius, iškirtę „dvasių pilnas“ girias, išplėšę iš lietuvių krūtinės dainą ir pasaką. Gal tik tada. Bet to jie niekuomet nebūtų galėję padaryti.

Išskentus tokias juodas dienas ir nežuvus, šiandien, nors dar tenka žiūrėti į Vilnių per demarkacijos tvorą, bet netenka abejoti, kad Vilnius bus mūsų. Juk ten pilna senovės milžinkapių ir piliakalnių, pilna karo kelių, pasakų, o lenkai jų sunaikinti neįstengs. Ir tose, mūsų pilnose pranašysčių pasakose, ne vieno pranašo lūpomis kalbėjo ir dar dabar kur nors sodžiu per kokio šimtamečio senelio lūpas kalba: „kad ateis laikas, ir šv. Kazimieras, Lietuvos ir Žemaičių karalaitis, kelsis Vilnių iš grabo gelbėti savo kraštą. Ir jis kelsis, kai Vilnius plauks kraujuose iki kelių“ (girdėti vienos pasakos žodžiai dar 1909 — 1910 m. iš vienos senutės, atvykusios iš Šiaulėnų į Kurtuvėnus).

St. Butkus.

Dabartinė Lietuvos vyriausybė junta Lietuvos praeitį ir junta jos ateitį. Mums Vytautas yra ne tuščias žodis: mums yra gyvos istorijos jėga ir mes juntame, kad Vytauto nebaigti darbai laukia, kad ateitų nauji pasiaukavusieji Lietuvos žmonės ir, kad toliau vestų tą darbą. Ir tuos žmones mes laikome gyvomis jėgomis, ir mes tikime, kad su jų pagalba mums pasiseks užtikrinti nepriklausomos Lietuvos likimą.

Prof. A. Voldemaras, ministeris pirmininkas.

Iš netolimos praeities.

Jucunda memoria praeteritorum laborum. (Malonu yra atsiminti praėjusius darbus).

Romėnų pasakis.

Visi mes trokšte trokštame Vilniaus, tos mūsų širdies, mūsų kultūros lopšio. Joks lietuvis neįsivaizduoja Lietuvos be Vilniaus. Ten mūsų Perkūno žinycia, ten per amžius degė Žničas (šventoji negestanti ugnis) mūsų vaidilučių saugojamas, ten ir šių dienų mūsų šventovė — Astriųjų Vartų Panelė švenčiausioji ir Lietuvos globėjas šv. Kazimieras, ten mūsų Vytautas Didysis irgi laukia mūsų, ten mūsų šaltinis iš kurio mes privalome gyvybės vandenį semti — senas universitetas.

Kaip mes trokštame šiandien Vilniaus, taip dešimtys metų atgal, troškome to, apie ką nuo amžių svajojome, to, ko buvom nustoję, to kas mums iš tiesų priklausė, būtent, laisvos nepriklausomos Lietuvos. Ir štai 1918 m. vasario mėn. 16 d. saujelė narsuolių drįso visam pasauliui pareikšti: „Mes laisvi ir nepriklausomi, tokiais ir likti norime“.

Žinoma, paskelbti savo norą dar toli gražu neįtenka, kad jis tučtuojaus taptų tikrėnybe, nes daug dar reikia vargo ir trūso iškeisti kol svajonė gyvenimu tampa. Nuo šios garbingos dienos ir prasidėjo močiutės Lietuvos gimdymo nepriklausomybės ir lais-

vės skausmai. — Deja, tie skausmai dar neužsibaigė, nes dar daug Lietuvos sūnų baltojo aro naguose verguė kencia, o mūsų viltis — žilasis Vilnius po to pat baltojo aro sparnu kamuoja.

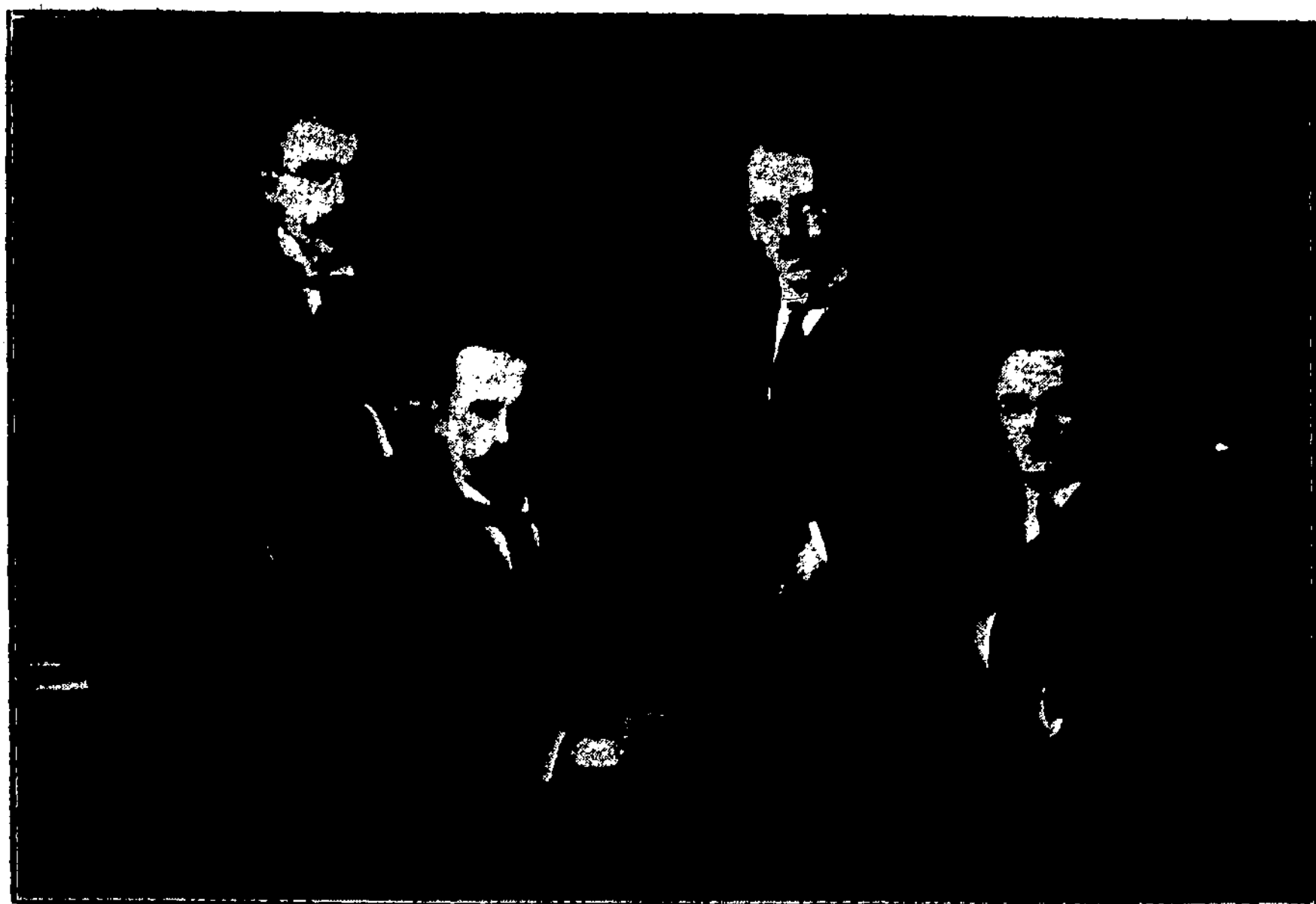
Veltui daug kas mano, kad mums Vilnius grįš vien tik dėl mūsų gražių akycių; tačiau mes, kaniškai, žinome tąją tiesą, — kad: kas yra ginklų paimta, ginklų tik ir gali būti gražinta. Dar negreitai pasaulis supras, kad ne kumštis, bet teisybė teisę teturi viešpatauti.

Manantiems, kad Vilnius mums bus gražintas vien tik dėl to, kad jis mums priklauso, aš čia ir noriu priminti visus tuos vargus, visas tas kancias, kurias reikėjo iškeisti, kol įkūnijom gyvenime tą, kas vasario 16 d. buvo paskelbta. Noriu tą padaryti įrodymui, kaip yra įgyjama laisvė, ir kurie keliai prie jos veda.

Neminėsiu aš čia kas buvo atlikta Vilniuje, mūsų laisvei užtikrinti, nes laikotarpis nuo 1918 m. lapkričio mėn. 1 d. iki gruodžio 24-25 d. tai sudaro laikotarpį, kurį aprašyti reikėtų nemaža ir popierio ir laiko. Tačiau ir be manęs yra dar daug gyvųjų ir laikų liudytojų, kurie neabejotinai žiems surašyti turi ir laiko ir gabumų, be to, jie kaip jaunesni ir geresnė atmintį turintieji, manau šiame darbe tinkamai mane pavaduos. — Aš čia esu pasiryžęs priminti kariuomenės kūrimosi pradžią, kuri buvo Kaune 1918 m. gruodžio mėn. gale.

1918 m. gruodžio mėn., berods, 23 d. esu gavęs paskyrimą eiti 2 pėst. pulko vado pareigas ir įsakymą minėtąjį pulką formuoti Kaune. Išėjus iš pulko esamam atsargoj gener. leit. Liatukui į Vyr. Štabą, kurio viršininku jis buvo skiriamas, pulke liko vos trys karininkai, vienas karo valdininkas ir du kareiviai, kuris tat pulkas vieną gražią saulėtą, bet šaltą gruodžio mėnesio dieną atvyko Kaunan. Niekas mūsų nesutiko stotyje, niekas mums čia butų neparuošė, niekas mūsų čia nelaukė. Pulkas sustojo „Europos“ viešbučio 2 kambariuose, viename karininkai, kitame kareiviai. Šiek tiek atsikvošėjęs ir pro langus „maloniai“ žvilgterėjęs į generalkomandą, kuri buvo dabartinio Vyriausiojo Štabo kieme, mes nužygiavome valgyklos ieškoti. Radome pigiausią, o buvo žinoma ir geriausią, Mickevičiaus gatvėj, 20 nr. Beeinant pietų mums spėjo įbrukti „Proletarskųjų Pravdų“, žinoma, rusa kalboje, kurį šlamštą vaikai belakstydami ir bešūkaudami Laisvės alėjoj, tuomet „Kaiser Wilgelmsstrasse“, bruko praeiviams; negi praeisi nepirkęs, juk reikia pagaliau ir miesto naujienos žinoti, juo labiau, kad ne by kokio miesto o pačio Kauno, kur mes atvykome. Pietus valgykloj bevalgant, svarstėme planus, nes iš tikro buvo kuo susirūpinti:

a) pinigų man davė tik 10.000 vokiškų markių už kurias aš turiu maitinti pulką, apmokėti butą ir ginkluotis.

Valstybės Tarybos prezidiumas. Sėdi iš kairės dešinė: 1) pirmininkas A. Smetona ir 2) vicepirmininkas kun. J. Staugaitis. Stovi iš kairės dešinė: 1) vicepirm. J. Šernas ir gen. sekretorius dr. J. Šaulys.

b) surasti pulkui karius ir butą, negi pulką laikysi visą laiką viešbutyje.

c) aprūpinti karius ginklais ir šarvais,

č) aprūpinti pulką visomis karo reikmenimis, nes jokio tiekimo dar nebuvo.

Papietavus ir sudarius planą, išsiskirstėme kas sau: aš nuėjau ieškoti žmonių ir pinigų, kits nuvyko ieškoti butų, trečias susipažinti su politine miesto padėtimi, o kareiviai nuėjo apžiūrėti Panemunę ir pamedžioti bene nesuras ką nors, kuris slapta ginklus bei amuniciją parduotų.

Man pavyko Ožėškienės 3 pažinti kun. Kru-pavičių ir su juo laikyti ryšius; nes reikėjo savanorius šaukti ir užkirsti kelią Lietuvos jaunimui stoti į raudonąją armiją bei į freikorą. Ne be to, kad jaunuolių dalis jau ginkluota, ir dar ant arklio, dūmė į lenkų legionus. Maža to ir Kaunas pats kiek kitaip negu šiaudie atrodė: Ringstrasse 19, kur dabar Miesto prekių stotis ir SSSR prekybos skyrius, buvo įsikūrę Kauno sovietai, ant visų gatvių kampų rusų kalboje buvo iškabinti atsišaukimai, kviečią visus, kas gyvas į kovą su mumis. Tiems sovietams vadovaujant vaikai rusų kalba piršo Kauno sovietų laikraštį „Proletarskaja Pravda“.

Sekantis mano apsilankymas buvo pas p. S. Banaitį, Valstybės Tarybos narį, kurs duotų man

Valstybės Tarybos posėdis, kuriame prof. A. Voldemaras buvo pavesta sudaryti pirmąjį Lietuvos ministerių kabinetą. Sėdi: vidury V. Tarybos pirmininkas A. Smetona, jo dešinė — kun. J. Staugaitis, kairė — pral. Olšauskas. Stovi iš kairės dešinė: 1) Šernas, 2) dr. Šaulys, 3) dr. Purickis, 4) dr. Gaigalaitis, 4) M. Yčas ir 6) prof. Voldemaras.

apie Vilnių informaciją ir įgaliojimų iš ten išgauti 100.000 v. markių. Radau jį, susipažinau, gavau daug žinių, bet... nė skatiko pinigų. Jo, kaip vietos žmogaus, nurodymais pakviečiau į pulką ir veik prievarta mobilizavau dabar atsarg. kapitoną Mikuckį, tuomet apskr. policijos vadą, — kurį ir paskyriau pulko ūkio vedėju; jam pagalbon tapo priimtas kvartermeistras p. H. Aronsonas, labu vietos žmonės, gerai žinantieji Kauną, labai energingi ir veiklūs. Parėjęs namo radau jau keletą kandidatų — savanorių p. S. Banaičio atsiųstų, reikia pabrėžti, kad p. Banaitis buvo Kaune mano pirmasis ir labai veiklus agitatorius, kurs ne vieną dėstė, kitkart ne visai tinkamų savanorių, yra tiesiog pulkan atvedęs. Iš kitų savo bendradarbių teko sužinoti, kad p. daktaras Rokas Šliupas labai noriai ir nemokamai duoda pulkui savo name tris butus, tik iš ten reikia iškraustyti gyvenančius du vokiečių karininkus. Kareiviams buvo galima sunaudoti dabartinius teismo rūmus, kamė tik penki vokiečių kareiviai gyvena. Ant rytojaus buvo nueita pas komendantą ir iš jo gautas orderis teismo rūmams ir d-ro Šliupo namus užimti. Asmeniškai nuvykus į generalkomandą pavyko tuos orderius patvirtinti; be to, pasikalbėjime su generalkomandos v-ku man pavyko susitarti dėl A. Panemunės kareivinių, kur dabar yra Karo Mokykla bei Aukštieji Karininkų Kursai, mat aš pasakiau, kad turiu 5000 kareivių, kurių neturiu kur patalpinti. Nereikia sakyti, kad aš tuoju buvau nusiuntęs žmones iškraustyti tiesiog gatvėn ten esančius vokiečius ir jas užimti, o kad teismo rūmai atrodytų, būk esą prigrūsti kareivių, buvo įsakyta, kuo daugiausia ties langais rodytis ir kuo dažniau iš vieno galo į kitą, ties langais, lakstyti. Žinoma kilo didelis skandalas, tačiau, kada vokiečiai pamatė, jog mes esame ginklu pasiruošę atremti jau užimtus butus, paliko mumis ramybėje — tai buvo Kaune mūsų pirmasis laimėjimas.

Prasidėjo tarp mūsų ir Kauno sovieto kova, tyli, arši, bet kova už gyvybę, kuri jokių susitarimų nepripažįsta. Visuomenė itin jaunimas, ir katalikiškoji moksleivija, su Kauno jaunimo būriais pradėjo plaukti plaukti Kaunan. Kauno gatvėse veik kiekvieną dieną pasirodydavo, lyg kaimo vėstuvėse, arkliai, kaspinais išpuošti, o tuose vežimuose savanorių būriai. Tokio visuomenės sujudo, tokio pasišventimo, kažin ar kuomet dar bus galima Kauno gatvėse susilaukti. — Pulkas augo, tiesiog pasakiškai, nes jau 1919 m. sausio mėn. 5 d. pulkas galėjo išskirti naujai tveriamai Kauno komendantūrai šimtą karių, vieną kitą karininką ir davė p. Mikuckį, kaip pirmąjį komendantą. — Išskyrus komendantūrą dar liko keli šimtai vyrų, gūdariusių kol kas vieną batalioną.

Pabūgo tokio audringo tautos pasišventimo ne tik sovietai, bet ir okupantai.

Kaip jau aukščiau minėjau, nebuvo tuomet nei intendantūros, nei kitų tiekimo organų, tačiau alkani nebuvom, nes buvome soti dvasia; nors pusnuogi ir

pusbasi gulėjome ant grindų; tačiau jokių nesusipratimų, mūrmėjimų ar kitų neužganėdinimų pastebėti neteko. Kiek tai kaimo tėvelių bei motinelių atveždavo savo baltiems dobieliams ir duonos ir mėsos, ir ir ką tik turėjo geresnio. Ginklams bei šarvams krauti turėjome du slaptus sandėlius, minime darbe su pasišventimais ir išverme pasidarbavo p. p. Mikuckis, Aronsonas, Zislė, p. p. Banaitis, Lipčius, Radzevičius ir daug daug kitų. Nemaža mumiams pridudavo energijos ir dvasios motiniškoji globa p. Šliupienės ir bendrai p. d-ro R. Šliupo šeima.

Neminėsiu čia visos eilės nuostabių pasišventimo, patriotizmo, išvermės nuotykių, nes tam reiktų parašyti kelioliką knygų, be to, daug yra savanorių bei jų motinų, tėvų, sesučių bei brolių, kurie puikiausiai ir neblogiau už mane tuos laikus atsimena ir gali kitiems papasakoti, negu aš galėsiu aprašyti.

Persikėlus iš Kauno į Panemunę, baigėme pirmąjį 2 pėst. pulko formavimosi laikotarpį, laikotarpį gražų, kilnų, nuostabų. Kam teko tąjį laikotarpį pergyventi, tas, manau, niekuomet neužmirš.

Tauta lyg iš ilgo miego nubudus sujudo, sukruto, suglaudė petis į petį, sukando dantis ir ėmėsi ginklo. Kas gi tai buvo per priežastis, kad visą tautą sukėlė, sužadino, suliejo ir sujungė į vieną kūną.

Kiekvienam aišku, kad tai buvo didelė iki savęs išsivadavimo tėvynės meilė, tosios tėvynės, kurią rengėsi raudonasis smakas prazioti, o kryžiuočių bebas net vietą, kur tosios tėvynės būta, sumindžioti.

Ar klausė tadą viens kito, kurios jis partijos, kurio nusistatymo yra? Ne, ne ir tūkstantis kartų ne. Nebuvo tuomet nei žydo, nei greko, visi buvo vien tik lietuviai. Tad, žinoma, ir vaisiai to tautos subruzdėjimo buvo kitoki ir tikslas mūsų nors dar nevisai galutinai buvo atsiektas.

Tad ir šandie, jei mes norime Vilnių atgauti, o kad norime, tai dviejų nuomonių būti negali, sukelkime tautą, kaip anuomet ji buvo sukelta, sužadinkime savo ir jos širdyse tą tėvynės meilę, kuri anuomet mūsų širdyse degė ir kuri per dešimtį metų jau tik pelesnuose rūsi; užmirškime partijas, tapkime, kaip anuomet, vienintelės partijos, vienintelės šeimos nariais, būtent, Lietuvos močiutės tikraisiais vaikais. Vėl pasidare vieningi, būsimė galingi. Tik su skaisčia širdimi susilieję ir plienas, savo pasiryžime kieti, kaip uola mes pasieksime Gedimino pilį ir ten vėl, kaip 1919 m., pakabinsime mūsų trispalvę vėliavą.

Generolas lt. V. Grigaliūnas-Glovackis.

Be Vilniaus nėra ir nebus visiškios laisvės. Priešmonės tautos laisvei pasiekti Jums jau senai žinomos: tai Jūsų, vyrai, drausmė ir karingumas.

Pulkinkas Daukantas.

Krašto apsaugos ministras.

Laisvė.

Laisvė, laisvė! — O kam gi toji laisvė reikalinga? Juk vaikams neduoda laisvės. Laisvę jie gauna, kai išauga. Nes jei laisvę vaikai turėtų, jie ją naudotis nemokėtų, jie ją pikta suvariotų. Žiūrėkim, kiek vaikai pikta pridaro patys vieni palikti. Taigi laisvė naudinga tik pribrendusiam, mokančiam save valdyti, išsilavinusiam iš savo savanaudiškumo. Tuo būdu lais-

vės šaknys glūdi pačiame žmoguje, jo dvasioje. Kai žmogus viduje pasidaro laisvas, laisvę savaimė atneša.

Laisvę turėdamas žmogus sau gyvenimą tverko, kaip jam sako jo vidujinis balsas, arba, kitaip sakant, kuria. Vadinas, laisvę gauna išorinę išvaizdą, apsisveika išvirsine lytimi. Todėl ir matom: mūsų namų sutvarkymas toks, o mūsų kaimyno kitoks; net savo dra-

bužių, savo išorine išvaizda skiriamės nuo kaimyno.

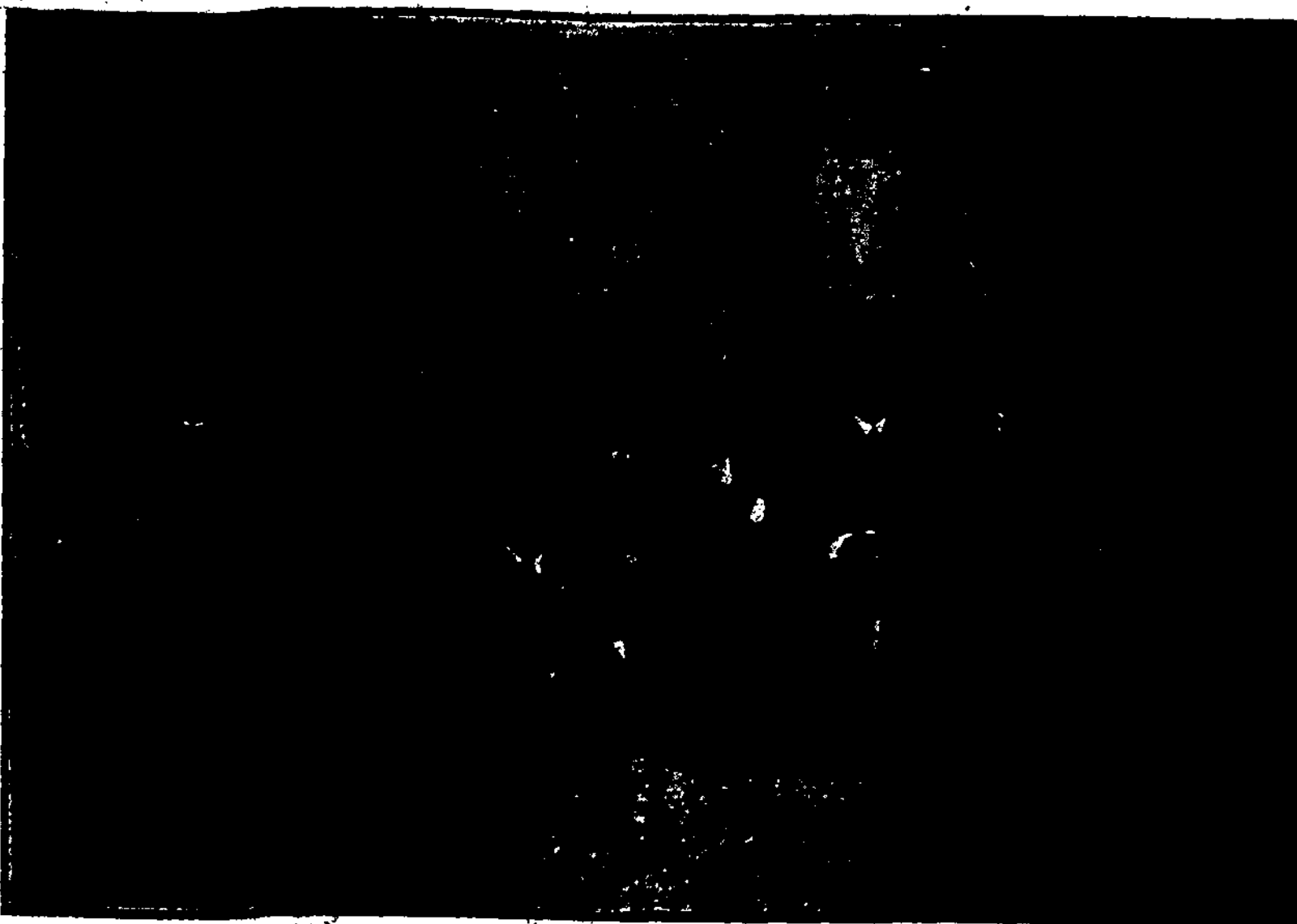
Šis atskiro žmogaus pribrendimas, laisvė ir kūryba tik paveikslas tautos pribrendimo ir laisvės.

Tautai laisvė duodama tik jai pribrendus. Politinė laisvė tai žiedas, sa-vaimė susikrovęs tautai, kai tos tautos dauguma narių pasiekė aukštą laipsnį vidujinės laisvės, kai jų dvasia išsilaisvino iš verguvės ir savanaudiškumo, iš verguvės pinigų, iš verguvės žemų geisimų ir jėgų, kokias mes turim bendras su gyvuliais, vadinas, kai jas mumyse valdo protas.

Tokian laipsnin pakilusi žmogaus siela nepakęs išorinės verguvės, nustumė kiekvieną, kas tik norės jį pavergti, su-traukys visus pančius, jei kas juos norės uždėti ant jo.

Bet toji dvasios laisvė tai nėra nukritusi netyčiom iš dangaus: ji vaisius ilgų metų ir amžių didelių pastangų žmogaus valios. Laisvė, atėjusi Lietuvai 1918 metais, tai kapitalas, kurį amžiais krovė mūsų tėvai; jis viešai galėjo pasirodyti tik delto, kad jis buvo tylumoje kraunamas lietuvių sielose, veikiant tam tikrais veiksniais.

Tuo dideliu veiksmu, kurs ugdė lietuvių tautoje dvasines jėgas be abeja buvo religija. Nežiūrint atskirų nusizengimų, tačiau ir mes patys matėm ir kiti pastebėjo, kaip dora buvo lietuvių tauta: vaikai gerbė tėvus, buvo gilus jausmas nuosavybės, šeimos stiprumas, moterysčių šventumas, skaistumas papročių, apkrečiamos lyties ligos sodžiuje buvo negirdėtas daiktas; nepaprastas darbštumas, tenkinimasis paprastu valgiu, drabužiu, butu, mokėjimas taupyti, nepaprastas ištvermingumas, pasigailėjimas vargšų, mokėjimas išsižadėti iki pasiaukojimo, pragarsėjęs mūsų vaisingumas, o juk

Valstybės Taryba persikėlusį į Kauną.

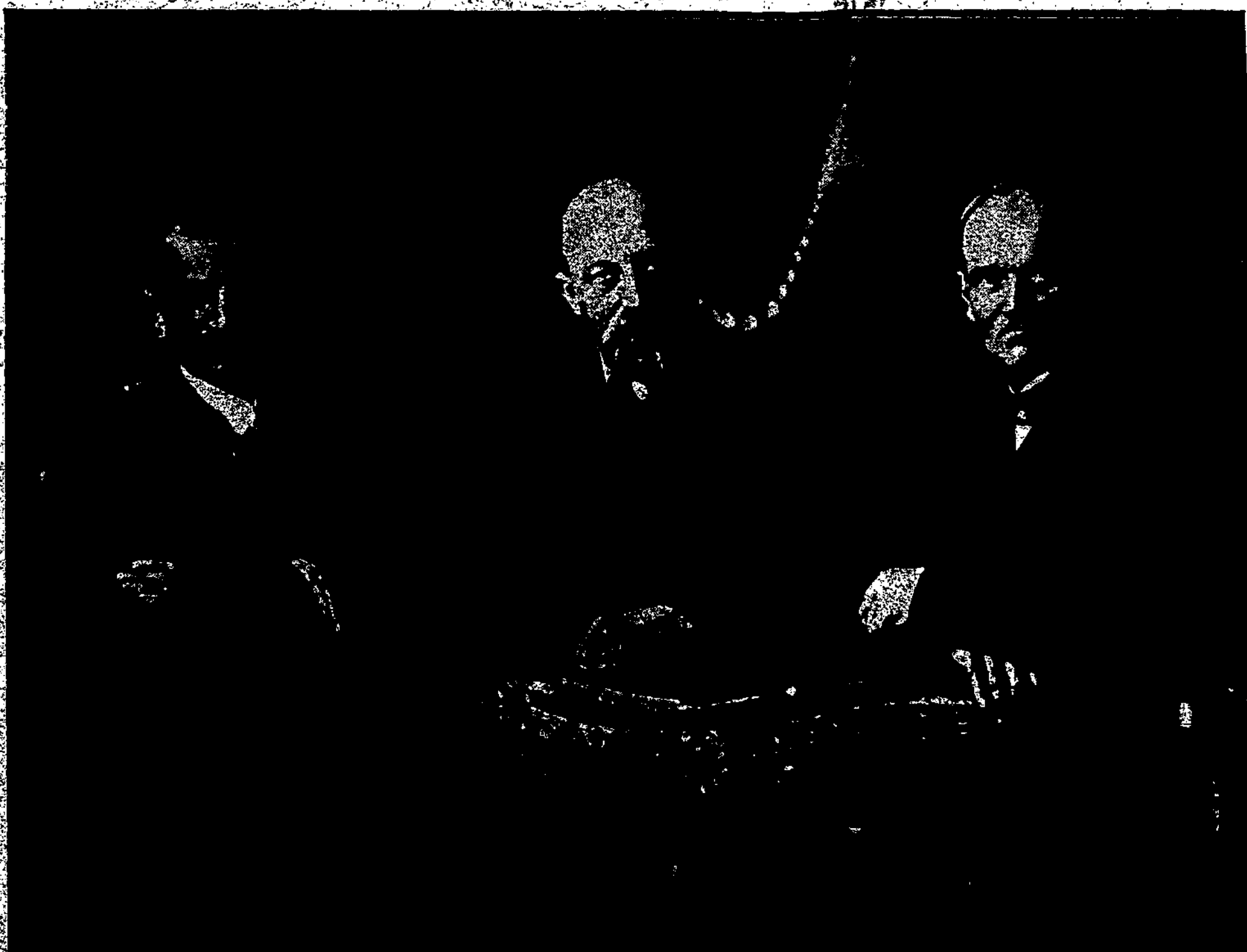
tai ženklas dvasios kultūros; ir pagaliau bendras dvasios švelnumas, pasireiškęs mūsų mene: spalvų suderinimas juostose, pilni nuotaikos kryžiai, skurdi gili daina, meilė gėlių, nes niekur kitur to nėra kaip pas mus, kad prie menkiausios grįtelės užėini kvietkų darželių su žaliaja rūta.

Kadangi stipriausiu veiksmu, grindžiusiu lietuvių šeimą, tą visų dorybių auklėtoja, buvo religija, todėl teisingai savo nepriklausomybei paminėti išskilmėse tauta eina į šventyklą nusilenkti Viešpaties aukurams ir tuo pačiu prisiminti, kad nepriklausomybei palaikyti reikia remtis vis tuo pačiu, tūkstančiais metų išbandytu, religijos pagrindu.

Religija verčia ir padeda žmogui išlaikyti savo dvasios laisvę. Tautos nepriklausomybė remiasi tik

tais piliečiais, kurie brangina savo dvasios laisvę, kurie sąžiningai ir drąsiai kovoja su savanaudiškumu, su gėrėjimuisi savimi. Tie, kurie pavergti gobšumo, puiybės, žemų pomėgių, neištikimi. Kas tokiems dalykams atsidavęs, tas veikiai parsiduos tam, kas tų dalykų jam daugiau duos. Kuo vedamas Plečkaitis ir jo draugai pardavė Lietuvą lenkams? Visi žinom.

Kaip tokie žemų troškimų žmonės nesiekia idealų, nekovoja, rodo Apaštalo šv. Povylo žodžiai, kur jis sako: „Neklyskite! nei paleistuviai, nei stabų garbintojai, nei svetimoteriai, nei begėdžiai, nei vagys, nei godūs, nei girtuokliai, nei piktžodžiuotojai, nei plėšikai nepaveldės dangaus karalystės“ (1 Kov. 6, 9–10). Tai vis ne

Mat. Lietuvos atstovai Liet. V. Taryboje: 1) K. Lekšas, 2) Martynas Jankus, aštrėninkas, ir 3) J. Strėlys.

laisvi, vergai. Ir kaip tik nugalėtojai, laisvi, pilną žmoniškumą pasiekę, yra verti ir įeina į dangaus karalystę, taip ir žemės karalystės nepriklausomybe naudotis vergai neverti, nes jiems ji nereikalinga, nes jie dar nepriaugo pilnai laisvai kurti, nes jų dvasios galios tebėra supančiotos žemų jėgų.

Todel tik dvasioje laisvi piliečiai stumia ir laužia verguvs pančius nuo tautos kūno ir kuria nepriklausomą tautos gyvenimą. Tai geležinis dėsnis: dvasios laisvė siekia ir užsideda tautos nepriklausomybės vainiką.

Tai šitą mums, švenčiant nepriklausomybės sukaktuves, reikia turėti galvoj. Jei mes nebūsim dvasioje laisvi, o vergai visų tų piktų jėgų, kurias mini aukščiau didis Apaštalas, tai mes prarasim nepriklausomybę, mūsų laisvos dvasios tėvų pasiektą ir mūsų nusirėkštą.

Ir vėl tenka nusilenkti Dievo aukurams, ir prie jų šventai pasižadėti laikytis jų skelbiamų įsakymų mūsų dvasiai, iš kurių išauga nepriklausomas tautos gyvenimas.

Ir amžinai bus branginamas Dekalogas — 10 Dievo įsakymų — kaip pradžia visokios žmogaus laisvės

ir asmeniškios ir politinės. Ir amžinai šventu vadins Dievo vardą, nes jo noru ir laiminimu iš tų įsakymų vystosi, lyg iš sėklos žiedas, žmogui sveikata, laisvė ir nepriklausomybė.

Iš to išeina, kad, kai motina, pasisodinus ar pasiklupdžius, vaiką moko „Tikiu Dievą Tėvą...“, ir „Aš esmi Viešpats, tavo Dievas“, tai tuo ji sėja laisvės sėklas tautoje. Didis vyras šv. Povylas Apaštalas tai reiškia tokiais žodžiais: „Kame Viešpaties Dvasia, ten yra laisvė“ (2 Kov. 3,17).

Kas, kas, o jau karys turi būti žmogus laisvos, skaisčios dvasios; tik toks mokės užmiršti save ir aukotis už tas aukštas gerybes, kurias ginti jam įsako tarnavimas Aukščiausiai Būtybei, visatos Leidėjui ir Viešpačiui. Ir jei karys už savęs turės aukštos doros, vadinasi, laisvos dvasios piliečius, šalies nepriklausomybė bus užtikrinta.

Taip: tik laisviems reikalinga nepriklausomybė, ir tik laisvi jos verti.

h. A. Sabaliauskas,

Karo Ligoninės kapelionas.

Mažosios Lietuvos Tautos Taryba. Didž. Lietuvai pradėjus siekti nepriklausomybės, nuo jos neatsiliko ir Maž. Lietuva, siekdama susijungti su Did. Lietuvos broliais į vieną valstybės kūną.

Per kovą į laisvę.

(10 nepriklausomybės metų sukaktuvėms).

*O džiaukis, lietuvi, jau dešimtis metų,
Kaip tavo krūtinė laisva!
O džiaukis, tiek skausmo, tiek vargo kentėjus,
Šiandieną laisva Lietuva.*

*Praslinko verguvė, kaip momentas vienas,
Gėrėkis gimtine sava..
Didžiukis ką gavo krūtinė ir plienas,
Ką nuveikė drąsi kova.*

*Pažvelgi aplinkui — net miela žiūrėti, —
Išdygo iš dulkių šalis...
Nušvito saulutė aptemusiai žemei,
Atgijo prabočių pilis.*

*Po „Vyčių“, ant ristų žirgų pabalnotų
Sujojo daugybė karių,*

*Ir laukia jie ženklo ir laukia teisingos
Kovos — ten prie „Kryžių trijų“...*

*Ant aukuro smilga tyliai pušų šakos,
Aplinkui — bekraštė minia,
O bokšte muziejaus tarp vėjo iškeltas
„Vytis“ raudoname dugne.*

*Su pagarba kilnia, visi be kepurų
Sušuko: „valio, karžygiams!“
Ir visi prisiekė, kad kausis dėl Vilniaus,
Kol saulė nušvis, ar sutems.*

*— Garbė jums karžygiai, — mūs širdys kartoja, —
Mes siunčiame tyras maldas,
Tegul jums atmoka Teisus Visagalis,
Lai sielos sau laimę suras...*

Vacys Šugždintis.

Naktis Trakų pilyje.

Myliu aš dar gyvas senovės liekanas: išdidžius piliakalnių, ramių ir tylių milžinkapių, pamirštus, samanomis apaugusius, akmenys-aukurus, majestotinius pilių griuvėsius ir kitus. Mėgstu lankyti jas vasaros naktimis. Tuomet ties senovės paminklu atgija ir pati senovė. Ties jomis tuomet yra praeities karžygių vėlės ir kalbasi su lankytojais. Taip jauku tuomet su jomis, nes čia užmirštama gyvenimo vargai, siela skrenda į tolimąją praeitį ir kartu su prisikėlusiais praeities milžinais, vėl iš naujo pergyveni jų gyvenimą, džiaugiesi jų džiaugsmiais, liūdi jų liūdesiais, kartu su jais dalyvauji ir baisiose kautynėse ir linksmose puotose.

Lietuvos valstybės gyvenimas, čia pradėjo kurtis Didžioji Lietuvos kunigaikštystė, su Trakais pynėsi jos žydėjimo dienos, čia tragingai baigiasi jos senovė ir istorija.

Viskas praėjo: sugriuvo galingos pilys, senai jau guli kapuose didvyriai, apsnūdo, pavargo ir patys Trakai; tik ežero bangos patylomis šnekučiuoja apie garbingą praeitį ir su nusvirusiomis į vandenį medžio šakomis pikta užia. Kasmet, netikėtai audros užklupti, ant plataus ežero lygmės žūna žvejai. Bet niekas nepyksta dėl tų ežero reikalaujamų baidų aukų, visi yra prie to pripratę.

Tačiau ne vien tik savo žavingumu ir piktumu pasižymi platus Trakų ežeras, vietoje vadinamas Galvės, Skaistės, Bražuolės vardais. Jo garsenybė yra viena iš daugelių esančių jame salų — pilies sala.

Steigiamojo Seimo plenumo posėdis. (1920 m.). Čia susirinkę viso krašto igalioti atstovai vienbalsiai pareiškė galutiną Lietuvos gyventojų valią, kad jie be tautos, tikybos, pažiūrų, padėties ir išsilavinimo skirtumų, apsisprendė ir pasiryžo, kad jų Tėvynė turi būti nepriklausoma valstybė (Žiūr. 109 pusl. „Lietuvos nepriklausomybės iškovojo dokumentų šviesoje“).

Rytai atėjus pranyksta nakties paslaptys, dingsta kažkur senovės milžinai, bet matyti vaizdai jau pasilieka, ir žadina gilius tėvynės ir jos praeities meilės jausmus.

Daugiausia įspūdžių man paliko viena vasaros naktis — Trakų pilies griuvėsiuose. Tas buvo senai, dar prieš didįjį karą. Daug kas jau pasikeitė nuo to laiko, net dar gyva atmintyje toji naktis, dar gyvi yra mano širdyje pažinti tuomet tėvynės praeities milžinai, dar ir šiandieną jie žadina mano kilniausius tėvynės meilės jausmus.

Su kuprine ant nugaros, lazda rankose ilgai keliauome po Lietuvą, lankydami įvairius jos senovės paminklus, kol pagaliau pasiekėme Trakus.

Viena ilga gatvė — tai mažas Trakų miestas. Suspausti iš visų pusių ežerais Trakai su savo pakrapišiais namais, vargingais gyventojais daro nejaukų įspūdį. Bet nevisuomet Trakai buvo tokiu visų pimirštu ir apleistu miesteliu. Matę Trakai ir gražesnes dienas, kada jie turėjo didelę reikšmę Lietuvos gyvenimui. Čia gimė

Jaunas žvejis žydelis-karaimas, pasakodamas apie neišmatuojamą ežero gilumą, apie tai, kad jis reikalauja kasmet baidų aukų, savo mažu laiveliu perkėlė mus į Pilies salą, kuri dar iš tolo žavėjo mus aukštai kilančiais viršum medžių viršūnių bokštų ir sienų griuvėsiais.

Su ypatinga nuotaika išlipome mes ant salos kranto ir kol dar šviesu skubėjome ją apžiūrėti.

Didoka per 2 ha sala, seniau matyti visa buvo apsupta siena, ant kurios kampų stovėjo aukšti sargybų bokštai; nuo dvejų dar užsiliko ir griuvėsiai.

Plačiame siena aptvertame kieme dideli trijų aukštų pilies rūmai, su aukštu bokštu viename šone; nuo jų liko tik vieni griuvėsiai.

Su liūdesiu žiūri į tos garbingos praeities liekanas ir nelinksmos mintys skraido galvoje: kaip viskas pasaulyje keičiasi, nieko nėra pastovaus ir amžino.

Senovėje čia vire virtė gyvenimas; kiekviena pilies diena turėjo savo istoriją, o dabar vietoje išdidžių rūmų ir bokštų tik griuvėsiai, o vietoje gyvenimo — ka-

pų tyla ir ramumas. Daug plytų ir akmenų jau išgruvo iš sienų, kiti dar vos laikosi ir rodos, kad tuojaus irgi turės sugriūti. Visa sala tankiai užaugo medžiais ir krūmais, kurie išlygina visas duobes ir nelygumus, ir užlipo ant griuvėsių; pasilenka ir ant ežero lygmės.

Jau pavakaris... Nuo aukštų pilies sienų griuvėsių nuo medžių viršūnių kas kartas tolyn slenka šešėliai, jungiasi ir pinasi vienas su kitu, tirštėja ir apgaubia visą salą.

Kupini liūdesio ir gailesio, nenorine grįžti atgal, nes siela ieško ramybės ir todėl atleidę žvejį paliekame nakvoti saloje.

Sutemo... Nurimo diena; nakties tamsoje pasigirdo nauji balsai ir prasidėjo naujas paslaptingas nakties gyvenimas.

Sužibo degtukas ir minutei praslinkus šviesi liepsna pasikelia viršum laužo žabų. Nusigandę šviesos kiek pasitraukėme nuo ugnies, bet greitai vėl pasidarė tamsa ir ji kaip tamsia uždanga pastėpia pilies sienas ir medžius.

Tyla. kažkas baisiai suriko, lyg suverkė, lyg juokėsi... Šiurpulys perėjo kūną, tankiai plaka širdis... Taip ir rodos, kad tuojaus pilies sienos angoje pasirodys kažkas nežinomas, ir kažką pasakys... Bet dar vienas ryksmas ir nurimsta širdis. Suriko apuokas.

Gaila, kad gamtoje daug kas yra taip paprasta, daug kas žinoma ir nėra stebuklų... Tačiau pilies saloje ypatinga nuotaika, čia nakties tamsumoje kažkas yra paslaptingo, nežinomo...

Tai vis amžinai gyvi mūsų garbingos praeities didvyriai, kurie nakties tamsoje atsikelia iš savo kapų ir lankosi savo buvusioje buveinėje, čia jie iš naujo pergyvena visą savo praeitį...

Šviesi saulėta diena. Mėlynos ežero bangos veja vieną kitą, bučiuojasi su palinkusiomis medžių šakomis ir pasiekusios krantų nyksta. Nematyti nė vieno žmogaus — tik vanduo ir miškas. Akies mirksniu matai, kaip slenka dienos ir metai, matai, kaip griūna aukšti medžiai, o jų vietoje iš silpnų daigų išauga nauji, bet vis dar nematai šios augmenų ir vandens karalijos valdovo — žmogaus.

Kiek čia jau praslinko tylos ir ramumo metų nei suskaityti, nei pažinti negalima...

Tik kai kada išjoja iš miško tankumynų ant ežero kranto augalotų, žvėrių kailiais apsirėdžiusių, žmonių būrelis. Jų priekyje, ant nesulaikomo žirgo, kupinas judesio ir energijos vadas. Sustojęs ties ežeru vadas apsidairo, pamąsto ir mostelia ranka. Po to ženklo pasirodė iš miško gilumos dar daugiau žmonių ir ėmėsi darbo: griūna medžiai, auga pilamas kalnas, o ant jo ypatingu greitumu kyla sienos. Pagalios užbaigtas ir darbas ir ten kur pirmiau užė miškas ir bangavo ežeras, dabar stovi stipri pilis... Išėjosi ir džiaugėsi savo darbu darbininkai, bet neramus jų vadas nerimsta, tai pasirodo pilyje trumpam laikui, tai vėl kažkur dingsta.

Yra kuo ir susirūpinti... Kas naktis vis tankiau ir tankiau gaisrų pašvaistėmis raudonuoja vakaruose dangus, vis aiškiau girdėti mirstančių vyrų dejujimai, moterų ir vaikų verksmai, kuriuos piktai Lietuvos priešai kryžiuočiai varo verguven į savo pilis. Padrasinti lengvais nugalejimais kryžiuočiai kas kartas vis giliau į Lietuvą veržiasi: puola ramius gyventojus, degina jų kaimus, plėšia jų turtus, vienus išžudo, o kitus varo verguven.

Kerštu dega vado akys, todėl jis ir nerimsta. Visas pasiryžęs ginti tėvynės ramumą, vadas įsako įkurti ant ežero kranto Trakų pilį, o ten toliau ant aukšto Panerio kalno įkuria dar naują galingą pilį — Vilnių.

! Taip galingas kunigaikštis Gediminas darbuose ir kovoje praleidžia visą savo gyvenimą, kol pagaliau ji, kritusi kovoje, pro jo įkurtus Trakus, veža į Vilnių jo brangų kūną...

Štai plačiam Trakų pilies kieme naujas karžygys: šviesiomis akimis, barzduočius, nušokęs nuo žirgo padeda nultipti nuo žirgo šviesiaplaukei gražulei ir šauksmų lydimas veda ją į aukštus pilies rūmus. Tai kunigaikštis Kęstutis nuo Baltijos jūrų iš Palangos atvežė sau gyvenimo draugę vaidelutę Birutę. Ilgai pilies šeimininkės skaistus veidelis rodosi pilies lango angoje: tai džiaugėsi ji savo mylimojo sūnaus Vytauto vaikiškais žaidimais plačiame pilies kieme, tai ašaromis paplūdusios jos žydrios akys, kad nebegrižta iš kovos su kryžiuočiais jos mylimas vyras. Nutilsta, valdovui į karą išvykus ir pilies gyvenimas, bet neilgam, nes vėl jie grįžta laimingi iš tamsių Malburgo pilies rūsių, grįžta į savo gūžtelę Kęstutis ir ruošiasi naujiems žygiams.

Kunigaikščio Kęstučio įsakymu 1348 m. ant medžiais apaugusios salos išauga Trakuose nauja dar stipresnė pilis.

Graziai spindėjo ežere aukštos pilies sienos ir bokštai, linksma buvo jos viduje, bet baisi ji buvo priešams, kurie ne kartą ties ją būdavo sumušti, o paimiti kovoje belaisviai laikomi jos rūsyse. Tokių belaisvių tarpe 1379 m. buvo ir garsus Žemaičių naikintojas kryžiuočių komturas Jonas Surbachas, kurį pilies igula, norėdama jam atkeršyti už visas jo padarytas skriaudas, norėjo gyvą sudeginti savo dievų garbei. Būdamas tikras riteris, kunigaikštis Kęstutis, nepasielgė taip, kaip elgėsi su juo pačiu, bet savo aršiausiam priešui dovanoja gyvastį ir paleidžia jį pas savuosius.

Kartais geležimis šarvuoti kryžiuočiai būdavo Trakuose ir svečiais. Taip čia 1379 m. atvyko pats kryžiuočių mistras Viūrichas Kniprode, kuris čia ir pasirašė taikos sutartį. Tačiau toji sutartis liko parašyta tik ant ramios ežero lygmės, o kada ji subangavo, sutartis iširo.

Klastingas brolvaikis Jogaila, neapkęsdamas savo dėdės, sumanė atimti iš jo tėvų palikimą ir pačiam valdyti Trakus. Tuo reikalu 1381 m. Jogaila pašaukė sau talkon kryžiuočius ir su jų pagalba užėmė Trakus. Suzinojęs apie skriaudą kunigaikštis Kęstutis, tuo laiku tvarkęs Žemaičių gynimą, grįžo į Trakus, kad atgautų savo tėvo palikimą. Pakvietęs lyg pasitarimams į savo stovyklą, Jogaila suėmė Kęstutį ir Vytautą ir uždarė juos į tamsius tolimes Krėvės pilies rūsius, kur Jogailos būdeliai pasmaugė kunigaikštį Kęstutį, gi Vytautui pasisekė iš jos pabėgti.

Po ilgos kovos atgavęs savo tėvų žemę, Vytautas, likęs kunigaikščiu, nors ir gyvendavo Vilniuje, bet labai mylėjo ir savo jaunystės ir gimimo vietą Trakus ir čia ilgai viešėdavo. Čia 1430 m. ruošdamas užsidėti karališką karūną su tikru lietuvišku vaišingumu vaišino į tas iškilmes susirinkusius svečius. Septynias savaites susirinkusieji iš visų kraštų, aukštos kilmės svečiai linksmynosi Trakų pilyje, garbindami jos valdovą ir linkėdami jam naujos laimės. Tačiau klastingos lenkų politikos dėka neteko D. L. K. Vytautui susilaukti karališkos karūnos. Mirė garsusis Lietuvos didvyris. Aštuonias dienas jo kūnas buvo laikomas Trakų pilyje, kur ėjo visi pagerbti jį dėl juo nuopelnų ir tik po to jis buvo nuvežtas į Vilnių, kur ir buvo katedros rūsyje palaidotas.

Baisią tragediją, pergyvena Trakų pilis 1440 m. Trakus paveldėjęs D. L. K. Vytauto brolis Zigmantas.

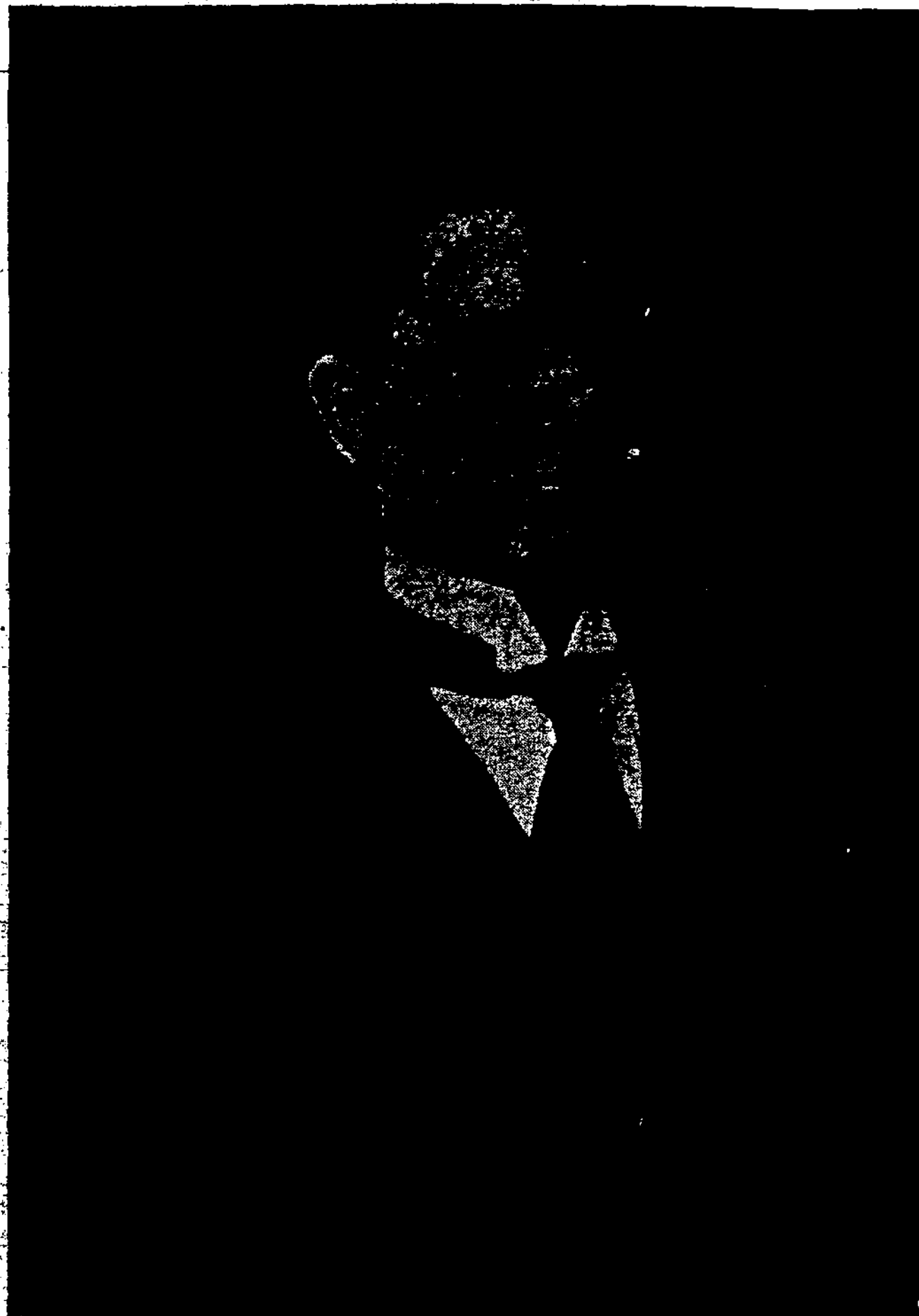
tas įvairiais būdais stengėsi atsikratyti nuo lenkų siūlomoms draugystėms, bet lenkams pasidavusieji bajorai vieną naktį atgabeno į pilį 300 vežimų šieno, kuriuose buvo paslėpti jiems ištikimi kariai. Išlindę iš šieno, išgamų bajorų vedami, jie puolė pilį ir nužudė besimeldžiantį Zigmantą ir puolusį ginti savo kunigaikštį tarną.

Nuo tuo laiko nustojo Trakai savo reikšmės. Nors kai kurį laiką čia dar gyveno Lietuvą mylintis Kazimieras Jagelonietis, bet jau senos reikšmės Trakai nebeturėjo, o vėliau Trakų pilyje buvo laikomi lenkams neištikimi Lietuvos bajorai. Per karą su rusais 1655 m. rusai paėmė Trakus ir sudegino pilį, nuo to laiko ji jau nebuvo atstatoma, bet palikta likimui; gamta ir žmonės visą laiką ją ardo.

Gyva ir artima nakties tamsumoje senovė, gyvi praeties milžinai. Štai Gediminas tvarko pilies statymo darbą, štai kiek šlubuojantis Kęstutis apeina pilies sargybas, paskum jo skaistaveidė Birutė. Štai linksmi svečių tarpe puotaujantis Vytautas, dejuoja, krauju paplūdęs, Zigmantas, slenka vienas po kitu lenkų budelių nužudyti pilies rūsiuose tikri Lietuvos sūnūs...

Vėlu, gyvi praeties vaizdai nелеidžia užmigti, tyliai slenka jie vienas po kito ir kartu su senovės milžinais jų gyvenimu gyveni ir pats džiaugiesi jų džiaugsmais, liūdi jų liūdesiais, degi kerštu prieš tėvynės priešus ir išdavikus, todėl kartu dalyvauji ir baisioje kovoje ir linksmame pokilyje.

Dar nuo pilies sienų nukrito akmuo... Ryto šviesoje sujudo praeties vaizdai, pranyko visi giliuose pilies požemiuose...

Prof. A. Voldemaras,
pirmasis ministeris pirmininkas, užsienių reik. ir krašto aps. ministeris.

Brėkšta, štai girdėti ir žvejo irklavimas. Sudieui nuostabioms pilies sienoms, bet negaliu atsisveikinti su josios paslaptimis, su josios garbingų gyventojų praetimis, nakties tamsumoje pažintais šešėliais... Daug liūdesio paliko jie mano sieloje, bet kartu jie uždegė širdyje ir vilties žiburėlį, kad jų nemirtingi žygiai, jų kentėjimai, kovos, darbai ne nuėjo veltui ir, kad nors dar vargsta po svetimo jungo tėvynė, bet jos laukia graži ateitis.

O toji graži ateitis buvo jau nebetoli. Praslinko keleri metai ir sužadinti senovės milžinų dvasia tikri Lietuvos sūnūs su ginklu rankose atgavo jos laisvę, vėl sukūrė nepriklausomą Lietuvos valstybę ir vėl užvaldė Trakus ir Vilnių, bet neilgam, nes jėga ir klasta lenkai juos išplėšė iš mūsų. Nerimsta dar ir dabar tarp senų Trakų pilies sienų praeties milžinų vėlės, kas naktis atgimsta ir šaukiasi savųjų, tikrųjų šalies šeiminkų.

Neilgai jau beliko bočių šešėliams mūsų laukti, dar viena kita laisvos tautos pastanga ir Lietuvai vėl grįš Trakai, Vilnius, Gardinas ir kita mūsų tėvų žemėlė, o kartu ir laimė, kurią saugo mums Trakuose jos praeties milžinai. Daug turtų yra pilies požemiuose, - ir ežero gilumoje, bet paimti juos niekam nepasiseka - įeina drąsuoliai į požemį, audra užgesina šviesą ir kiekvieno šalta ranka sulauko narsuolius. Iš gilių ežero gelmių pasikelia kartais dėžė su turtu, bet paimti ją irgi nepavyksta. Ir tik tikrieji šalies šeiminkai, atsi-

ėmę Trakus, galėtų paimti tuos nesuskaitomus turtus.

Pulk. leit. P. Tarasenska.

Žengiant į antrą Nepriklausomybės dešimtmetį.

Siais 1928 m. visa lietuvių tauta džiaugsmingai švenčia ne paprastą, eilinę, mėtinę šventę Vasario 16, bet mini jau net visą dešimtmetį.

1918 — 1928. Tai yra dešimtmetis. Suėjo jau net visos dešimtmetis, kai vėl ėmė gyvuoti Lietuvos valstybė. Jau dešimt metų Lietuviai džiaugiasi tuo, kad, susilaukę laisvės, kartu susilaukė ir gerovės. O tosios gerovės jie labai troško ir labai senai siekė, ypač po tų visų sunkumų ir įvairiausių persekiojimų, kuriuos taip skaudžiai patyrė prieš iškovojo Lietuvai Nepriklausomybę.

Nepriklausomybė! — Tai yra Lietuviai šventas žodis, tariamas su rimta pagarba. Nepriklausomybė! — Tai yra aukščiausias visos lietuvių idealas, tos tautos sūnų bei dukterų vieningas aukščiausias troškimas, siekimas. Tai yra tiek visos lietuvių tautos, tiek kiekvieno Lietuvos bei Lietuvaitės gyvenimo tikslas. Tai nuo senų senovės buvo, dabar yra ir per amžių amžius bus vyriausias bendras mūsų tautos uždavinys — tautos gyvenimo tikslas, be kurio nė pati tauta negalėtų gyvuoti. Net keletą amžių vilkdama sunkų ir žiaurų jungą ir visokiausiais būdais prieš persekio-

jama bei niekinama, mūsų tauta per tiek laiko nebuvo visiškai panaikinta vien dėl to, kad Lietuvis pančių slepiamas nesiliovė svajojęs Nepriklausomybės, Laisvės.

Nepriklausomybė! — Tai yra Lietuvui viskas. Tai yra Lietuvui tas, kuo paukščiui yra oras, kuo žuviai yra vanduo, kuo žolynui yra saulė. Gerai žinome, kad joks paukštis negali gyventi be to gaivinančio oro, jokia žuvis negali gyventi be jos męgiamojo vandens, kiekvienas žolynas greit vysta be maloniai šildančios ir gaivinančios saulutės ir ilgainiui lieka tik tai trąša, kurios dėka kiti augalai auga ir stiprėja.

Lygiai taip pat ir bet kuri tauta ar tautelė nieku būdu ilgai negali gyvuoti, praradusi savo laisvę — nepriklausomybę. Pastarąją kuriuo nors būdu praradusi tauta daugiau jau nebegyvena dėl savęs ir iš savęs, bet kitos tautos — valdovės pavergta ir išnaudojama tarnauja tik tai savo valdovės naudai, reikalams, įgeidžiams bei siekimams. Pavergtoji tauta daugiau jau jokiais atžvilgiais nebetobulėja — negali plėtotis arba bent kokį pageidavimą pareikšti; su jos noru ar nenoru niekas nesiskaito. Taip pat ir vergės tautos sūnūs praranda ne tik tai kurias ypatingas pirmenybes, bet ir paprasčiausias žmogaus teises. Kaip elgiamasi su pavergtosios tautos sūnum, mes patys tai geriausiai ir daugiau už kitas tautas patyrėm ligi 1919 metų, kada nusikratėm visais mūsų neprašytais šeimininkais.

Labai vykusiai šiuo atveju yra pasakęs mūsų generolas leitenantas Galvydis-Bikauskas (dabar atsargoje): „tauta, kuri nesistengs ir nesugebės savo laisvės ir garbės apginti, negali ir neturi teisės būti laisva: tokia tauta tegali būti tik trąša kitoms tautoms“.

Tai yra labai reikšmingi žodžiai, kuriuos kiekvienas iš mūsų turi gerai sau įsidėmėti. Iš tikrųjų, tai yra griežčiausia tautų gyvenimo sąlyga. Tą griežtą gyvenimo dėsni Lietuviai tauta net labai skaudžiai patyrė. Ji, iš tikrųjų, jau buvo bepradedanti tarnauti kitoms tautoms kaip trąša.

Gal netiesa? Tik pagalvokime, kiek žymių vyrų bei pažiūrų yra davusi mūsų tauta lenkams, rusams, vokiečiams ir net Jungtinėms Amerikos Valstybėms! Tik prisiminkime tokius garsius vardus, kaip Kantas, Adomas Mickevičius, Kasciuška, H. Senkevičius, buvęs Lenkijos prezidentas Narutavičius, savo kilmę paniekinęs Pilsudskis ir t. t. ir t. t.! Sunku ir suskaičiuoti tą ilgiausiąją eilę žymių ir genialių mūsų tautiečių, kuriems įvairių aplinkybių dėka teko, pradedant Jogaila, tarnauti lenkų gerovei ir garbei! Jei ne ta eilė Lietuvų kilmės vyrų, tai lenkai gal jau senai būtų buvę panaikinti, o apie jų bet kokią valstybę nebūtų galėję būti nė kalbos. Tam pakanka tik prisiminti Lenkų tautos istoriją. Nežiūrėdami to, lenkai už tai nuolat rodo Lietuvai tik niekšišką „dėkingumą“.

Taigi, matome, jog mūsų tauta, nelaimingosios unijos su lenkais įklampinta verguven, jau tikrai buvo pradėjusi tarnauti kitoms tautoms kaip trąša.

Tuo būdu, jau visai suprantama, dėl ko visi mūsų tėvyniečiai su tokiu džiaugsmu kasmet mini Vasario 16 Dieną.

Tačiau šiandien švenčiant jau net Nepriklausomybės 10 metų sukaktuves, labai pravartu iš mūsų praeities stiprybės pasisemti antrajam Nepriklausomybės dešimtmėčiui. O juk Lietuvos praeitis labai daug gali pamokyti mus.

Kadaise sukurtoji Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė, palyginti, labai greit sustiprėjo ir įsigalėjo Europos Rytuose. Lietuva buvo galinga ir didelė valstybė, labai sumaniai valdoma gabiųjų didikų savo Kunigaikščių. Joje visiems gyventojams buvo miela ir gera gyventi. Lietuvis nieko neskriausdavo, bet užtat gerai duodavo

į kailį tam, kuris drįsdavo kėsintis ant jo gimtojo krašto. Lietuvis mokėjo mylėti, branginti ir gerbti savo kraštą, savo Tėvynę. Narsusis ir atkaklusis Lietuvis sugebėjo suvaldyti bei pamokyti ir totorių ir kryžiuotį, prieš kuriuos visa Rytų Europa drebėjo! Štai, kokio Lietuvos esama!

Didieji Lietuvos Kunigaikščiai mokėjo ne tik tai išplėsti Lietuvos valstybės sienas, bet globoti ir valdyti ir kitas tautas, gyvenusias anų laikų Lietuvoje. Jie parodė didžią savo išmintį, taktą, sumanumą, taikingumą, o esant reikalui ir narsumą kautynėse. Ne be reikalo juos tautos senosios ir vėlesnių laikų kartos taip gerbia, myli ir didžiuojasi. Jiems pagerbti ir mūsų dabartiniai pulkai atitinkamai gavo jų ainių vardą, kurį mūsų kariuomenė gerbia, stengiasi nesutepti ir jį pateisinti savo darbais, žygiais.

Laiminga buvo anų laikų Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė iki liko lenkų gudriai įviliota į pragaištingą uniiją. Mat, pavydėdami Lietuvai galybės ir didybės, lenkai sumanė jaunutės karalaitės Jadvygos valdomą savo valstybę sujungti su didžiąja ir stipriąja valstybe. Prityrę klastadariai, jie sugebėjo panaudoti savo siekimams ir krikštą, ir Jogailą ir kt.

Deja, netekusi genialiausiojo savo vado Vytauto, Lietuva greit prarado ir seną savo galybę ir kiek vė ir Nepriklausomybę. Neturėdama gero, ištikimo ir sumanaus vado, Lietuviai tauta nesugebėjo atsispirti savo priešams ir kartu su lenkais atsidūrė verguven. Mat, trys jungtinės valstybės priešai (Rusija, Prūsija ir Austrija) pasinaudojo Lietuvos — Lenkijos vidaus netvarka, gerų valstybės vyrų trūkumu ir pačios unijos nepatvarumu ir pasidalino didžiuoju, negalinčiu susitvarkyti kraštu.

Tuo būdu, gavusi dėl nelaimingosios unijos tiek daug moraliskų ir medžiagiškų nuostolių ir, galų gale, dėl tosios unijos padarinių ir pačią Nepriklausomybę praradusi, *Lietuvių tauta daugiau jau nepakartos tokių klaidos!* Praeičiai taip skaudžiai pamokius, tautos sąmonė to neprileis.

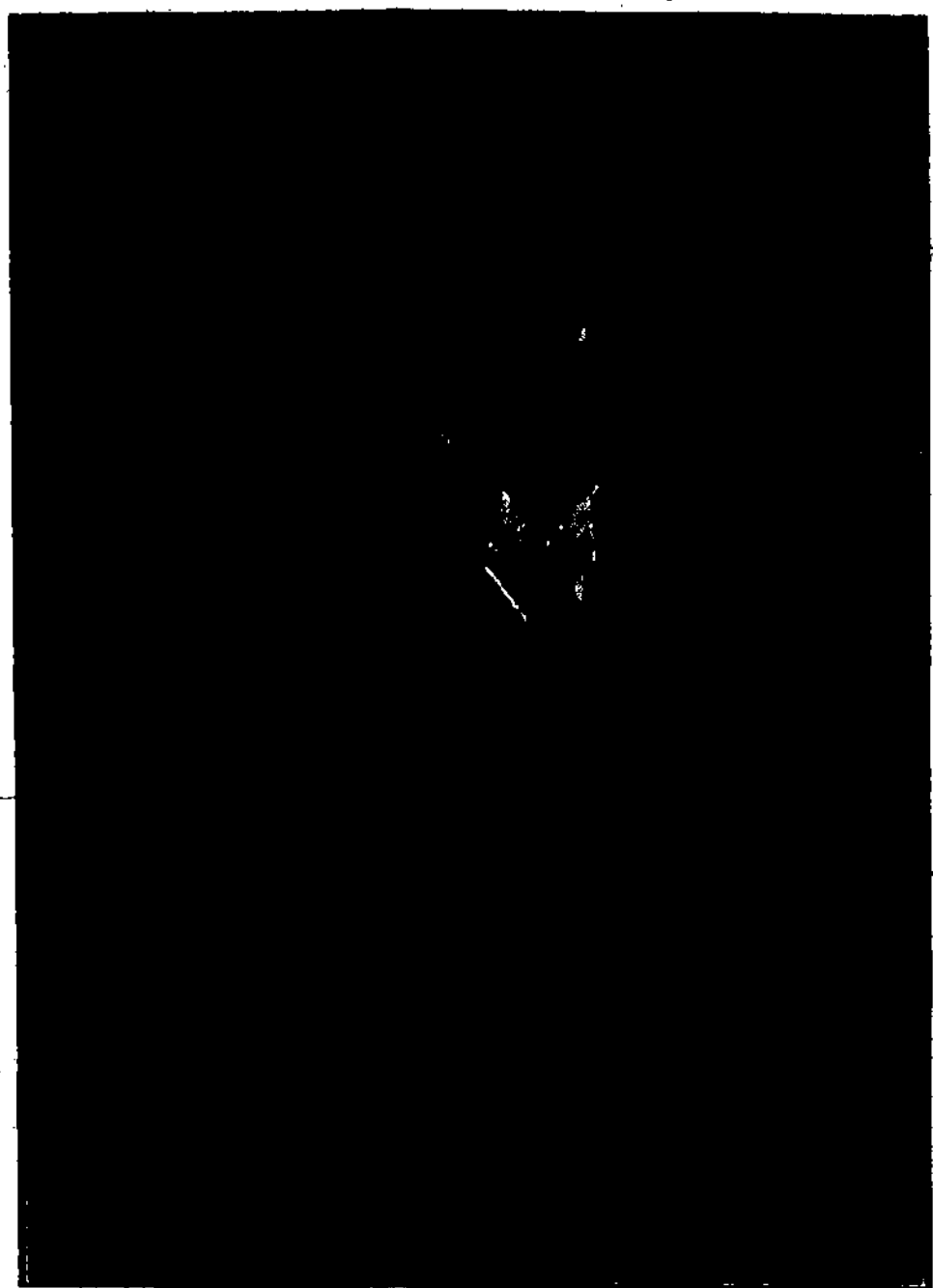
Taigi, aštuoniolikto amžiaus pabaigoje Lietuva liko padalinta tarp Rusijos ir Prūsijos. Kaip buvusį galiūną, tiek rusai, tiek vokiečiai visokiausiomis priemonėmis sunkiai prislėgė Lietuvį. Pradėta persekioti taip, kaip niekas niekur ligi tol nepersekiodavo pavergtosios tautos. Pradėta drausti lietuviška knyga, Lietuvų kalba ir net siekimas kultūros. Net lietuviškai melstis buvo draudžiama. Tokioje apylinkoje, aišku, nukentėdavo ne knyga, ne kalba, bet pats Lietuvis. Jam buvo atimta net pačios paprasčiausios žmogaus teisės!

Ir štai, mūsų tautai teko daugybė tūkstančių savo geriausių sūnų aukoti kaip trąšą Rusijos ir Vokietijos galybei tūkstančiai Lietuvų buvo imami į kariuomenę ir buvo verčiami aukoti gyvybę svetimų valstybių reikalams. Nemažas skaičius mūsų tautiečių kalėjimuose ir šaltajame Sibire supūdyta — už ką? — už siekimą šviesos ir lietuviškos knygos platinimą!

O kiek mūsų tautiečių aprusinta (Minsko, Vitebsko, Gardino ir Vilniaus rėdybose) ir apvokietinta (Mažoje Lietuvoje)! Skaudu ir pamanyti!

Pagaliau per didįjį karą Lietuva liko visiškai sunaikinta: gyventojai buvo išblaškyti, daugelis miestų miestelių ir kaimų sudeginta, turtas išplėsta. Daugelis tėvų liko atskirti nuo savo vaikų, vyrai nuo žmonių ir t. t.

Susilaukęs vokiečių okupacijos, mūsų gimtas kraštas pergyveno pačius sunkiausius laikus. Daug girdėjom apie vokiečių krašto kultūrą, bet negirdėjom apie vokiečių kultūringumą santykiuose su pavergtąja

V. Stašinskis,
pirmasis vidaus reikalų ministeris.

tauta. Ir štai, patyrėm naują, negirdėtą — neregėtą „kultūrą“, kuri prašoko net rusus. Mūsų tautiečiai turėjo didelės nelaimės susipažinti su vokiečių žandarmerija ir jos valdymo bei šeiminkavimo priemonėmis. Pažymėtina, jog svetimšaliai nieku būdu net nesiryžta tikėti ir dalelei tų nepaprastų suvaržymų, kuriuos mūsų kraštui teko pergyventi tos neužmirštinės okupacijos laikais. Tik prisiminkim tuos visus griėčiausius draudimus kiekvienam žingsnyje, rekvizavimus gyvulių, grūdų, mėsos ir net girnų, negirdėtus pasus net šunims duodamus, vokietinimą per mokyklas ir t. t. Prisiminkim tą daugybę arešto namų, kalėjimų ir koncentracijos stovyklų, kur buvo surinktos geriausios mūsų tautiečių jėgos — sveikas ir tautiškai daugiau susipratęs jaunimas.

Štai kuriais būdais ir priemonėmis „kultūringoji“ vokiečių tauta norėjo „sukultūrinti“ Lietuvos kraštą, tai yra — siekti tuo, kad per keliasdešimt (buvo minima net 40—50) metų Lietuvoje neliktų nė vieno lietuviškai kalbančiojo žmogaus. Mūsų kraštas turėjo likti Rytprūsių provincija, o mus, Lietuvius, norėta, kaip ir Mažosios Lietuvos Lietuvius, padaryti vokiečiais. Ir iš tikrųjų, tiems „spekzuchieriams“ (lašinių ieškotojams) pradžioje sekėsi: mūsų vaikus ėmė uoliai vokieinti per mokyklas, jaunimą pradėjo gaudyti ir siuntinėti į vadinamus „darbo batalionus“ iš kurių nė visiems buvo lemta sveikiems sugrįžti (daugybė ten išmirė); o šėtančioji karta, palikta be maisto ir be karvių, turėjo pamąži išmirti.

Štai, koks likimas mūsų tautos laukė pagal okupantų planus. Kary! jei nori tuos laikus arčiau pažinti, tai laisvalaikio metu nueik į pulko skaityklą ir pasiskaityk „Karo Archyvą“. Gautais įspūdžiais pasidalink su kitais savo tarnybos draugais.

Ir kažin kas būtų buvę, jei mūsų tauta nebūtų turėjusi sumanių ir Tėvynei visiškai atsidavusių vadų ir jei tauta būtų ir toliau pasilikusi su vergiška dvasia.

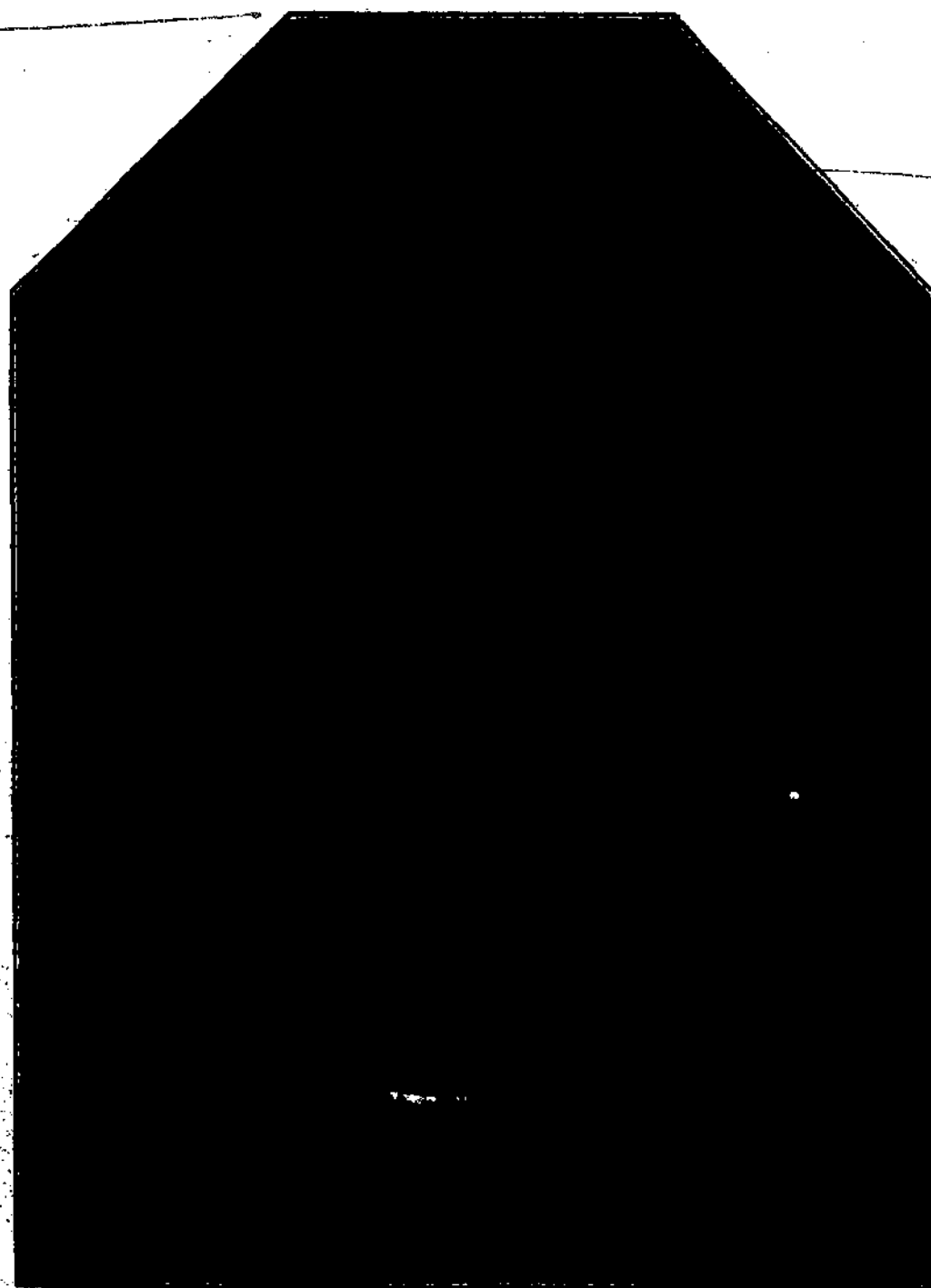
Tačiau, sunkaus slėgimo nepaisydama, Lietuvių tauta sujudo ir sukilo. Tautos Taryba Vilniuje pradėjo, o jos sutrauktieji tautiškieji mūsų pulkai užbaigė Tėvynės išvadavimo darbą. Ir vėl stojosi Lietuva — liko atgaivinta mūsų valstybė, kuri taip ilgam buvo panaikinta.

Taigi, matome, jog vokiečių okupacija buvo paskutinė stacija sunkiame ir ilgame Lietuvos Kalvarijos kelyje. Tautiškoji Lietuvos kariuomenė iškovojo Tėvynei Nepriklausomybę, kuri pašalino verguvės priespaudą, kariuomenė visą laiką akyliai budi Nepriklausomybės sargyboje ir tik tai ji pašalins visus pavojus.

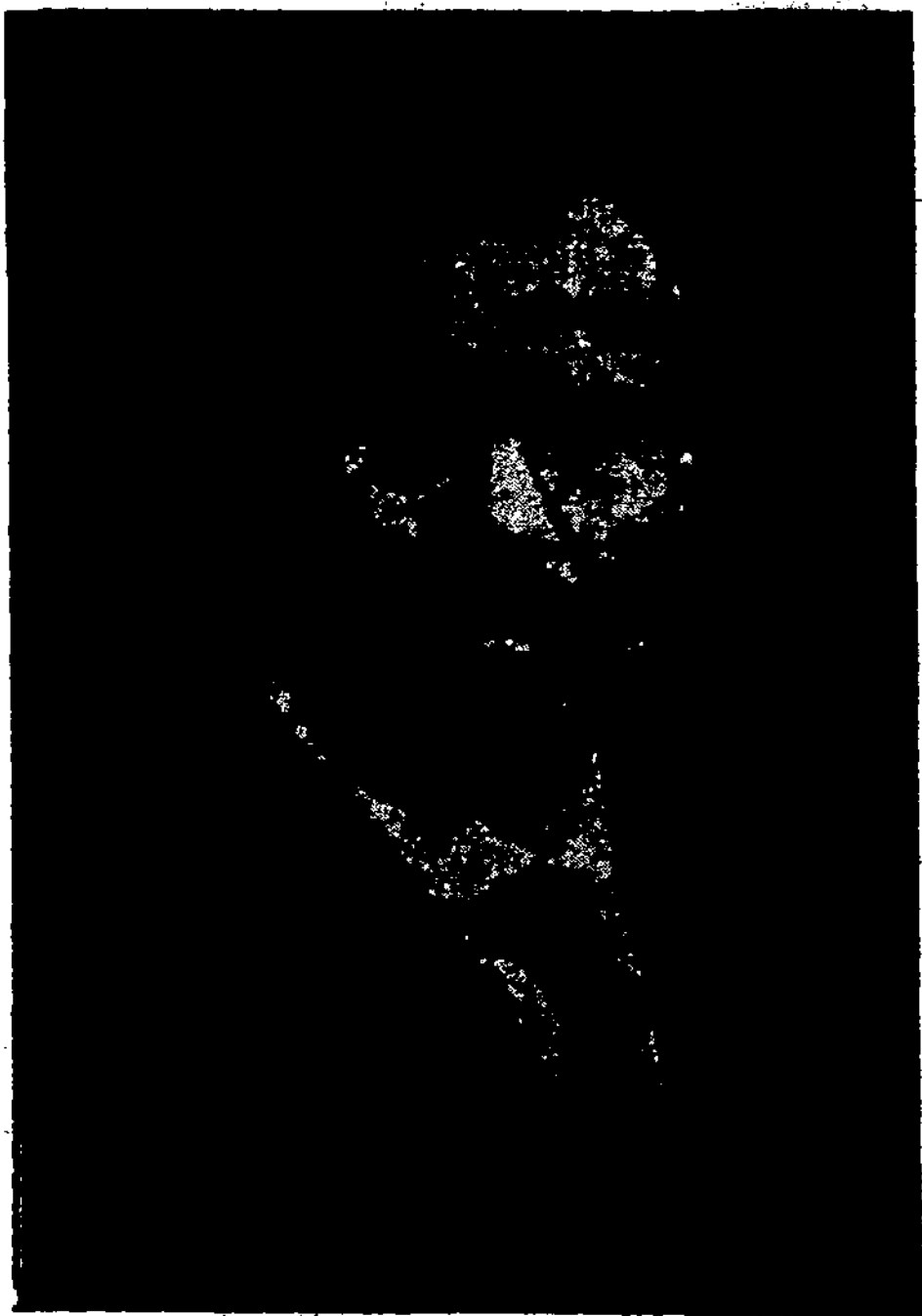
Suteikusi laisvę ir gerovę visam mūsų kraštui, Nepriklausomybė tojo krašto išmokta branginti. Kraštas labai dažnai pareiškia kariuomenei nuoširdžią savo padėką už budrumą ir saugumą.

Per pirmąjį laisvo Lietuvos gyvenimo dešimtmetį daug kas nuveikta, daug uždavinių įvykdyta, ypač per 1927 metus valstybės ir kariuomenės gerokai sustiprėta, o tai visa tik tyrtina Nepriklausomybę. Visi krašto gyventojai gali turėti gerą, gražų ir ramų gyvenimą tik tvirtoje Lietuvoje. O Ji galutinai ir visiškai sustiprės tik po to, kai atgaus savąją sostinę Vilnių, Jo ir Suvalkų krašto dar okupuotąsias dalis.

Tadgi, jei to dar nesuskubta padaryti per pirmąjį dešimtmetį, tai tas Lietuvos žemių sujungimas turės būti būtinai įvykdytas antram Lietuvos Respublikos gyvenimo dešimtmety. To senai trokšta ir vieningai siekia 4 milijonų Lietuvių tauta, kurios valią vykdo bei jos reikalus ir teises gina jos kariuomenė. Ir jei ta kariuomenė, tai yra — mes, ligi šiol per pirmąjį dešimtmetį nė karto dar neapvylėme mūsų Tėvynės, tai ateity, nuolat stiprėdami ir tobulėdami, tuo labiau Jos neapvilsime.

J. Tubelis,
pirmasis žemės ūkio ir valstybės turtų ministeris.

Dr. J. Yčas,
pirmasis švietimo ministeris.

Tokia yra mūsų, karių, valia, mūsų siekimas ir paskirtis. Savo tikslą žūt būt pasieksime.

Taigi visų Lietuvių ir visų mūsų tėvyniečių vienintelis troškimas ir linkėjimas yra šis: ligi 1938 metų vasario 16 dienos galutinai sujungti Lietuvą, Ją dar labiau sustiprinti visais atžvilgiais, o 1938 metų vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės 20 metų sukaktuves švęsti, be jokios abejonės, jau tikrai Vilniuje!

Kap. P. Jurgelevičius.

Tik drausmingas, gerai išmokytas, paruoštas ir nepolitikuojantis karys yra baisus priešui, o susidurti su pastaruoju mes visada turime būti pasiruošę.

Gen. Žukauskas,
buvo kariuomenės vadas.

I kautynių lauką.

Ruduo. Visa pasaulis apsiaustas liūdesio skraiste. Tik kariais prasiskleidžia tirštieji debesys, pasižiūri į pasaulį nuliūdusi saulutė ir vėl, lyg susigėdusi prapuola. Ir vėl liekasi liūdna, nejauku...

Slapiu ir purvuotu keliu žengia kareivių būrys. Žengia tvirtais žingsniais, apsišarvoję ginklais. Žengia jie ne į kokią puotą, bet į kovos lauką. Jų veiduose viltis ir drąsa. Galinguosius jų žingsnius lydi dainos. Dainos veržiasi iš jų jaunų krūtinų, išskirsto liūdnumo debesius, kurie juos kartais apsupa. Jie žengia žingsniš po žingsnio arčiau prie savo priešų, jiems miela stoti ir mirti už Tėvynę.

Didžiausiu džiaugsmu sutinka juos kaimų žmonės, aprūpina juos maistu, duoda butą ir kuris tik turi jėgų prisideda prie jų būrio.

Tuo tarpu, nuo tos šalies, į kurią žengė kareivių būrys, pasigirdo šūviai. Paraudo padangė nuo gaisrų. Sujudo kareiviai, pradeda smarkiau žengti, kad galėtų greičiau suteikti pagalbą žūstantiems broliams... Ten liejas žmonių kraujas... Krinta, lyg medžiai, kulkų pakirsti mūsų broliai karžygiai...

Dar kartą pasigirdo šautuvų paleisti šūviai, šaukia pagalbos, jiems padėjo tas būrys.

Visą naktį už kulkos, raudo padangė nuo gaisrų, vaitojo sužeistieji, žvengė žirgai...

Rytmetį nušvito saulutė, linksmi sveikindama žemelę ir žiūrėdama ar visa kas tvarkoje, bet pažvelgusi į kovos lauką, užsidengė akis tamsiuoju šydu ir... raudėjo...

Slapiu, purvinu keliu žengia kareivių būrys, pasikui būrį skrenda raiteliai, girgžda gurguolės, bet vis į tą pusę, kur visą naktį už kulkos, raudo padangė, vaitojo sužeistieji...

K. Maurelis.

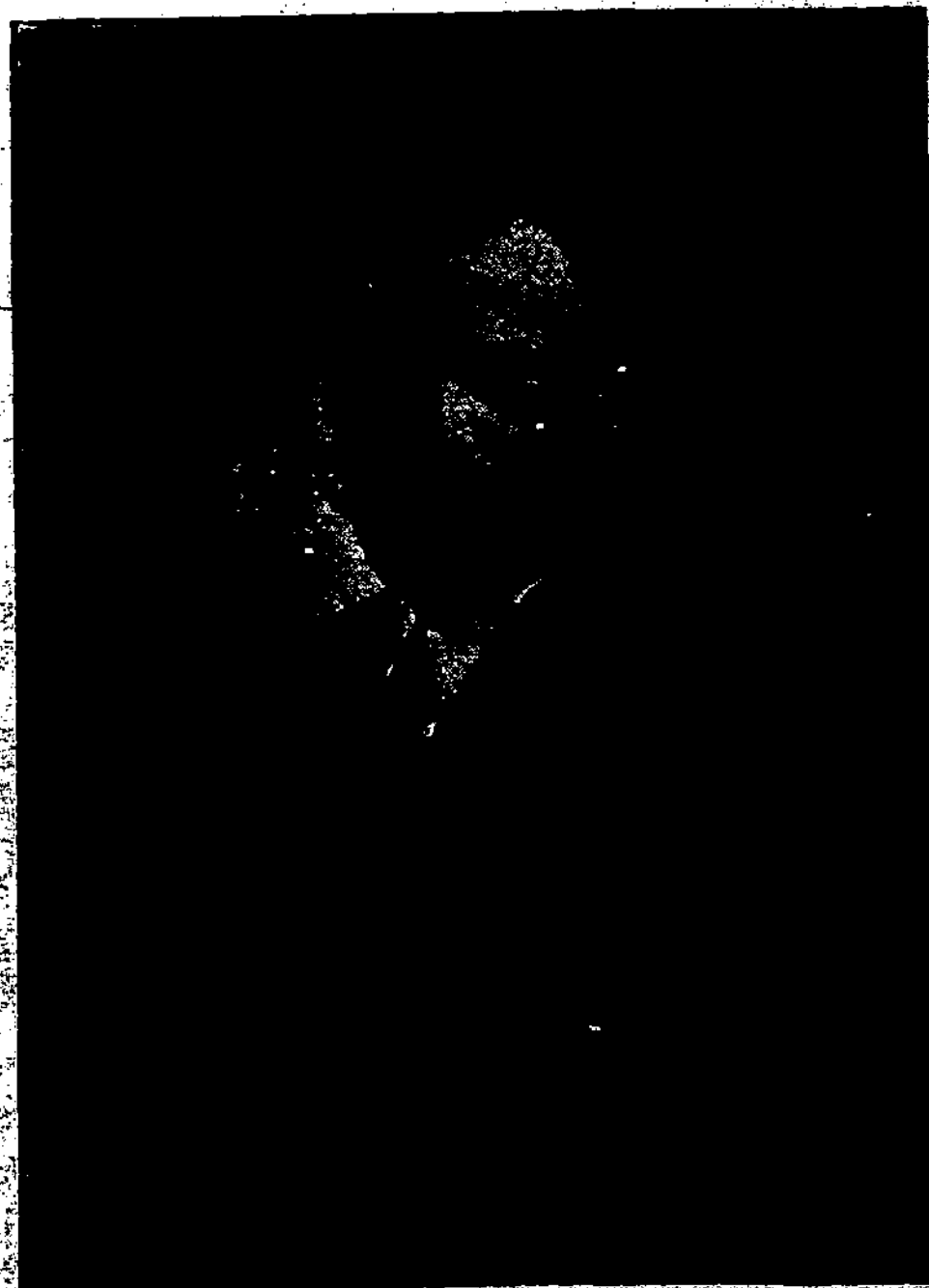
Jeigu dukart drebėjo Maskvos sienos nuo mano kalavijo, tai ne dėl to, kad jis nukaltas iš kieto plieno. Svarbiausia, kad mano kalavijas paremtas tūkstančiais už plieną kietesnių ir tvirtesnių krūtinų, ištikimai atsidavusių savo vadui.

D. L. K. Algirdas.

Aš būsiu ne Kęstutis, kad artimiausioj ateity nesusitiksiu su tavim, magistre, kautynių lauke. Tuomet parodysiu, kad lietuvis moka nugalėti, bet ne keršyti.

D. L. K. Kęstutis,

1361 m. būdamas kryžvelių nelaisvė - Martenbargo pilį

M. Yčas,
pirmasis finansų, pramonės, prekybos ir
siekimo ministeris.

Ilgai kentėję — laisvę laimėjom!

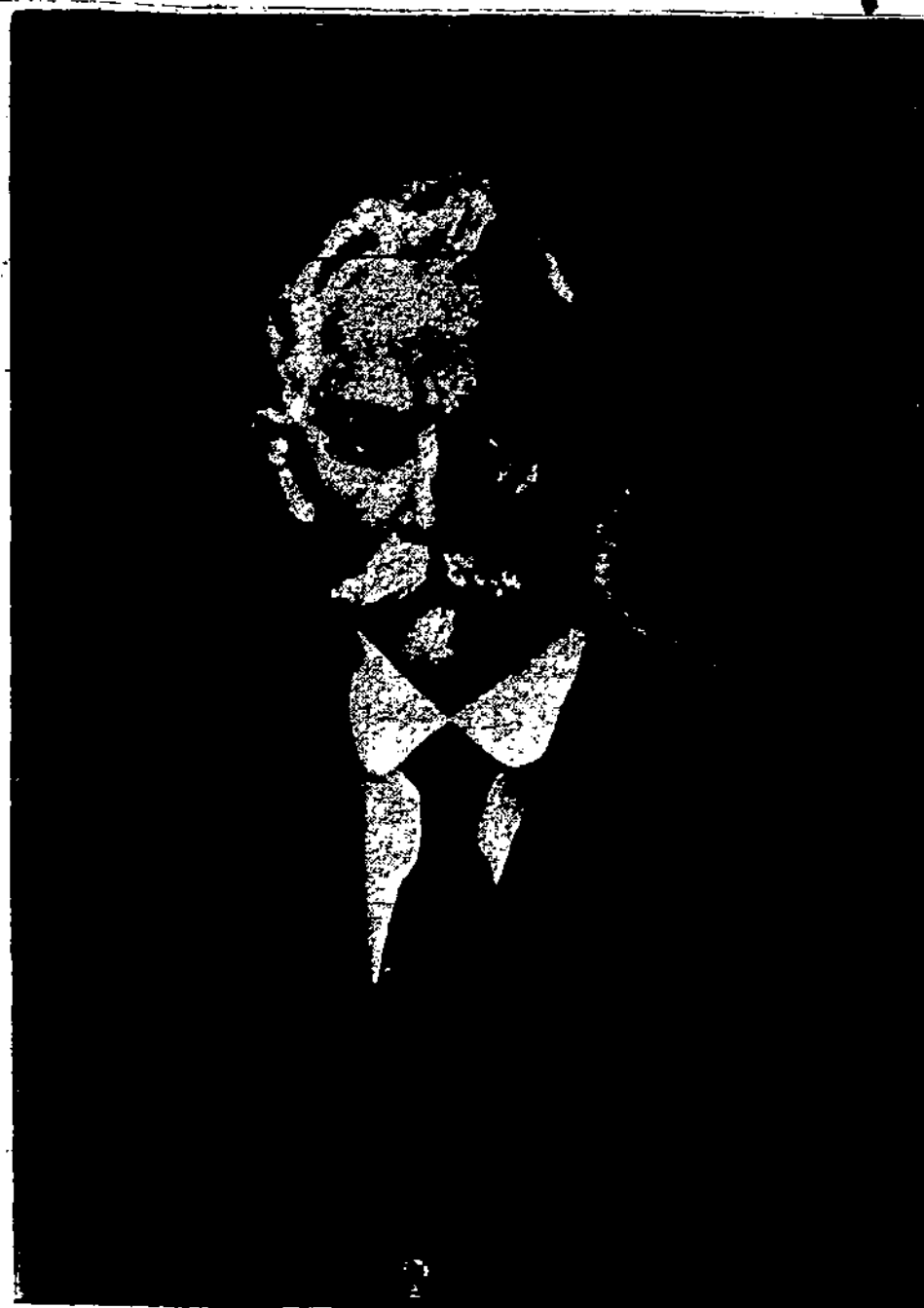
Pirmieji didžiojo karo šūvių garsai pirmiausia nuaidėjo ošiančiomis Lietuvos giriomis ir pirmosios karo gaisrų pašvaistės pirmiausia nušvietė mūsų Tėvynės padanges. Kruvinosios pasaulinės kautynės prasidėjo ir baigėsi Lietuvos laukuose. Todel lietuviams ir teko pakelti ant savo pečių sunkiausioji karo našta ir išskentėti visas didžiojo karo baisenybes, skriaudas ir nelaimės. Išstoti sodžiai išdeginti, sodybos su žeme sulygintos, miestai išgriauti ir dauguma gyventojų išvaryta į Rusiją, kur be duonos kashio ir be pastogės badavo ir mirė. Jaunimas priverstas buvo kariauti už savo prispaudėjus rusus. Vėliau vokiečiai, užgrobę Lietuvą, visai teutoniškai bešeimininkaudami, kaip prieš šalyje, pabaigę besitraukiančių rusų pradėtą griovimo ir teriojimo darbą, nepripažindami lietuviams jokių teisių. Kiek rado turto—atėmė, o gyventojus sugaudę išvarė į privalomus darbus miškų kirsti ir apkasų kasti, marindami badu. Taip lietuviai vargo, dėjavo, vilkdami sunkų svetimųjų jungą. Nors 1918 m. pasibaigė pasaulinės skerdynės ir, rodėsi, kad atėjo galas toms visoms skriaudoms ir neteisyboms, kurios visą laiką buvo pateisinamos karo. Tikėtasi, kad atėjo laikai ir lietuviams atsikvėpti, lengviau atsidusti, ir pradėti tvarkyti savo sugriautą gyvenimą. Tačiau labai apsiriktai.

Kaip šiandien, rodos, stovi akyse 1919 m. audringoji žiema. Vokiečiai, pralaimėję karą, kraustėsi į savo „faterlandą“ dar su didesniu įnirtimu grobdami pakely viską, ką galėjo. Vėl artinosi Lietuvos gyventojams dar baisesnės, negu didžiojo karo dienos. Plėšrusis šiaurės dvigalvis aras vėl neido savo kruvinuosius nagus į Lietuvos kūną ir ši kartą dar su didesniu įnirtimu rengėsi mūsų Tėvynę draskyti ir galutinai pasmaugti.

Iš pradžių bolševikai niekeno nelaikomi užplūsta Lietuvą, nešdami mūsų tautai sunkius vergijos pančius

J. Voronko,
gudų ministras pirmajam kabinete

Prof. P. Leonas,
pirmasis teisingumo ministeris.

ir visišką suirutę. Bolševikų gaujos ir jų vardu visokie banditai žudo, plėšia ramius gyventojus. Nėra jokios rimtos pajėgos, kuri galėtų jiems pasipriešinti. Rodėsi, kad Lietuvai atėjo iš tikrųjų paskutinioji valanda, kada iš niekur nėra pagalbos, silpnesnieji nuleido rankas ir laukė stebuklo, nes tik per stebuklus Lietuva galėsianti išsigelbėti iš tos suirutės. Tačiau drąsesnieji laisvės pranašai nenustojė vilties, jie nelaukė jokio stebuklo ir svetimųjų pagalbos, jie pasitikėjo toms tautos slaptoms pajėgoms, kurios, pavojui ištikus, pajuto ir, kurios juos senai jau skatino skelbti laisvės obalsius — jie pasitikėjo savo tautos sveika dvasia ir prisiminę mūsų bočių garbingus žygius, neabejojo, jog sunkią valandą lietuvis moka pasiaukoti. Ir paskutinę valandą garsiai sušuko savo tautiečiams: „Vyrai! Tėvynė pavojui! Kas galite stokite su ginklu rankoje ginti savo kraštą, save ir savo sodybas“. Tauta išgirdo tų pranašų balsą. Lietuvis pajuto, kad jo gyslose teka jo garbingųjų bočių kraujas, pasipurtė, kad nusikratytų baisaus užpuoliko. Pagrobė surumbėjusiomis nuo sunkaus darbo rankomis ginklą ir visam pasauliui paskelbė, kad lietuviai daugiau vergais nebus ir su ginklu rankoje plėšikams pastosią kelią, bevėlydami garbingai kovoje žūti, negu vėl svetimiems vergauti. Lietuvos jaunimas nepaisydamas gąsdinimų ir grasinimų, niekieno nevaromas, neverčiamas, viską pametęs, savo noru būriais traukė ginti savo mylimos Tėvynės. Nepabūgo susitikti su gausingesniu priešu ir stoti į nelygią kovą, kurią garbingai laimėjo, ir sukūrė laisvą ir nepriklausomą Lietuvą.

Šiandieną mes, kariai, perėmė anų pirmųjų didvyrų savanorių brangų palikimą, ypač privalome budriai saugoti mūsų pačių iškovotą Lietuvai laisvę ir tinkamai būti pasiruošę kiekvieną valandą atremti visus priešus, kurie mėgintų šiokiu ar tokiu būdu drumsti mūsų ramų gyvenimą.

Kap. A. Urbelis.

Juozas Žengė.

Geležinis Vilkas.

I.

Aš Geležinio Vilko sapną dirbsiu.
Ir Nemuną nugarkauliu pratiesiu.
Galva bus Geležinio Vilko — Vilnius,
O papildvėj patiesiu Kauną, Klaipėdą ir jūras...

Ten, kur Šiaulių pusantro kūbo žiūri
Ir kur Panevėžys, kaip Pitagoro teorema,
Kur Klaipėdos Aleikum ir poema —
Aš duosiu Vilko kojai pirmą rėmą...

O ten, kur Klaipėdos uosto švytury
Vis Vilko Geležies akis bebliksi.
Aš Vilko Dvasią taip sujaudinsiu visgi,
Kad mano Lietuvai jau būtų visako...

Dar ten,
Ten, kur Geležinis Vilkas
Tas geležies — geležinių koncertų radio
Vis staugia, kaukia vis ir geležim pažiba —
Dar ten,
Ten, pro Neringos jūruotos uodegos adatas —
Praleisiu aš bangų kreiserius ir dreadnoughtų pažibas...

Ir ten, svarbiausia ten,
Kur vis dar taip radio muša: —
Alio! Alio! Radio Lietuva. Kaunas!
Vilko galva — Vilnius — turi būti mūsų: —
Alio! Alio! Radio Lietuva. Vilnius!

Gi ten, kur aš su Geležiniu Pilkiu
Apie Geležinę Dvasią kalbėsiu
Ir ten aš — stačiai ir aiškiai —
Statysiu savo status quo
Geležinis Vilkas yra Valstybė
Ir vilkams nėra bijotis ko...

II.

Visi,
Kurie man netikite,
Kurie Vilko ir kartu gi mano priešai —
Visus kviečiu daugikūvon
Ir visiems iš savo dūšios ir visos rankos riešo
Metu Geležinio Vilko koją...

Dainuoju aš šią Vilko dainą
Ir dainuoju ją visoms gi žemės formoms —
Ar Turkija, Italija, Japonija
Ir ar paprasta šalis Kalifornija
Negirdi Geležinio Vilko majortono...

O ir su kaimynais: —
Ar su šcherom tom, su fiordais,
Ar su jūrų tom šunaitėm, su delfinais,
Ar su tuo pūčiančiu akysna Ost-Nordu,
Ar su tom Pabaltės menkėm ir silkėm —
Tegu pasiklausė kiekviena menka menkė
Ar labai gerbiama silkė,
Kaip kaukia Pabaltėj Geležinis Vilkas —
Kaip kaukia šitas velnio Vilkas —
Ir kam? —
Ar tiems laivams, kurie prikrauti
Arbatos ar kavos, tabako, ar tai silko
Ir ar tiems garvežiams, kurie geležiniais
Kailiniais su kulkosvaidžio sagom vilki —
O ar šiaip kokiems laukiniams pionieriams —
Paliai Nemuną, Dubysą ar Nerį
Visiems — pastatytos mirties kilpos...

O, mano mylimas Vilke!
Tavo akys — voltuojanti prožektoriai —
Visą laiką mato akyliai —
Tavo širdis — dinamo mašina —
Visą laiką su energija.
Kiekvienas tavo plaukas — elektriškas laidas —
Visą laiką praneš ir šauks mus!
O, — mylimas Vilke! —
Tavo kaulų ir raumenų sankabos ir sraigės —
Mūsų dvasios ir kūno nedalumas
Ir tavo gerklėj — mano — geležies radio poema —
Tavo smegenų antenoj
Dvasiagalčiai kurias mūsų darbų poemos
Ir mes: —
Geležinio Vilko sapną dirbam, —
O geležies ir dvasios niekam neatiduosim!..

III.

Bet jeigu taip,
Jei taip —
Dabar —
Kas nors mūsų darbą pultų
Ir jeigu taip
Dabar kas nors kliudytų
Mūsų Vilko maršą,
Tai mes visi — priešo linkon: —
Ir marsch, ir marsch, ir marsch!

Ir jau tada
Geležinio Vilko šuoliai
Kiekvieną priešą narsuolį
Negyvu pertrenktų žemėn.
Ir jau tada
Kiekvienas techniškas priešas —
Savų galvų, alyvų kraujuje numerdėtų.
Ir jau tada
Kiekvienam kulkosvaidžiui — priešas —
Būtų išsuktos rankos
Ir nugalabyta galva
Ir jau —
Kiekvienas priešas kreiseris ar dreadnoughtas
Būtų nuleistas jūrų dugno padangėn...

Ir kai dabar —
Šešioliktą vasario —
Geležinio Vilko laikinajam Uoste
Iškabintas pirmas dešimtmetis
Geležinio Vilko kapitonais esam — mes!..

Ir kai ryto metu raudonai
Skaistasis saulės geležis vis kyla ir kyla
Ir kai Geležinis Vilkas
Baltijos jūroj
Prausia savo geležinės kojas
Stovim prie jūrą
Ir metam jūron
Lietuviškų pakalų būres
Ir manom taip: —
Tegu po jūras per dieną
Per naktį baltom plastakėm
Plasnoja...

Ir keliam veliavas: —
Lai plaka, lai
Mes savo niekam nepavėlysim...
Mes — Geležiniai Vilgai!

Praeitį atsiminus.

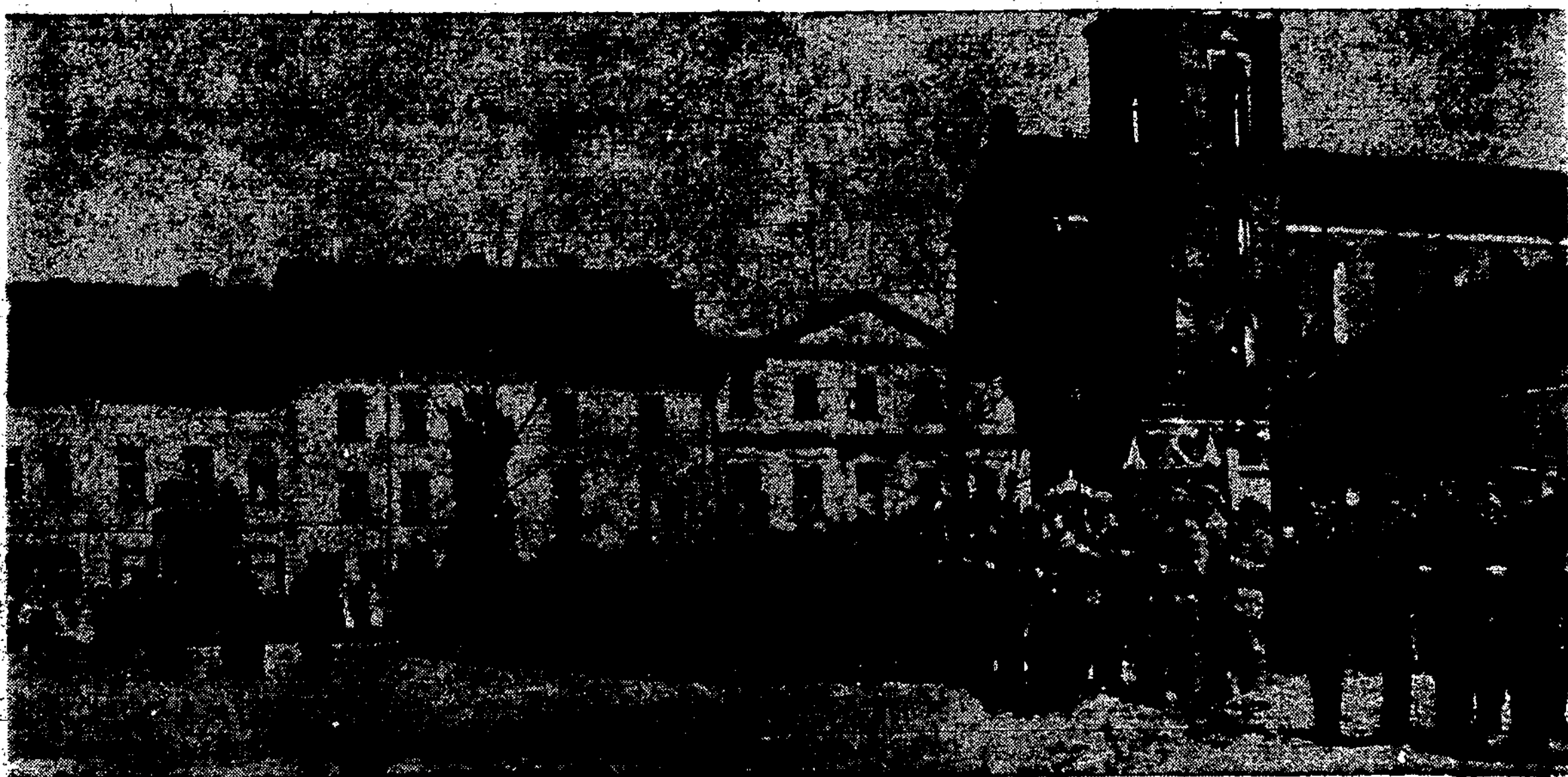
Dešimts metų suėjo kaip mūsų valstybė pradėjo savo nepriklausomą gyvenimą. Sunkios buvo aplinkybės prie kurių prasidėjo tvėrimo darbas. Karo nualinta, prislėgta ir žiaurių okupantų nukamuota buvo iš miego mūsų tėvynė. Tuo laiku stovinčioji tautos priešakyje valdžia suprato, kad nepriklausomybę mes galime išlaikyti tik su ginklu rankose ir pradėjo tvėrimą pirmųjų kariuomenės eilių iš atvykstančiųjų savanorių.

Pirmieji savanoriai suvaidino didelę reikšmę mūsų tautos istorijoje, nes pirmieji pakėlė tėvynės gynimo sunkią naštą. Klumpėmis apsiavę, „vėju pamuštais“ drabužiais, traukė jie būriais į kareivines ir ten atvykę nekantriai klausinėjo, kada gaus ginklą ir kada gaus išvažiuoti frontan į mūsų.

Dėka šiems lietuvių būdo privalumams, mūsų tauta išsigelbėdavo nuo verguvės pančių ir tik vėliau susivieniję su lenkais ir nustoję daugelio savo gerų ypatybių, lietuviai pateko po svetimu jungu.

Mūsų bočių kilni dvasia neišnyko mummyse, nors šimtmečius išbuvo prislėgti. Toji dvasia, tas senovės lietuvių būdas užsiliko šiaudinėje pastogėje, pakrypusiose bakūžėse, tarp mūsų liaudies drauge su mūsų kalba ir dainomis.

Pirmieji savanoriai—tai ainiai mūsų prabočių. Juose pasireiškė galinga tėvų dvasia ir būdas, jie pilni noro būti laisvais, kupini pasiryžimo, kantrumo paliko šiltas gričias ir gardžią tėvų duonelę, ėjo kęsti šaltį, vargą ir badą, ėjo į mūsų su džiaugsmu, kaip į linksną vakarušką, tarytum jų ten laukė ne šaltas mirties glė-

Pirmos Vasario 16 d. iškilmės Kaune (1919 m.)

Dauguma nenumano ir neįsivaizdina sau, kiek rūpesčių ir vargo kainavo tas viskas, ką mes turime. Reikia stebėtis, kad taip iš nieko prasidėjus mūsų valstybė ir kariuomenė išaugo iki dabartinio savo stovio, atsilaukdamas kovose su taip gausingais priešais. Kas nėra dalyvavęs pirmose mūsų kovose už nepriklausomybę, negali patikėti, jog toji saujelė savanorių galėjo atsispirti ir nuveikti tuos visus tautos priešus, kurie bandė ją pavergti.

Daug kartų teko išgirsti nuomonę, kad mes lyg pasinaudodavome kitų darbais ir pribaugdavome jau kitų sumuštą priešą. Taip gali kalbėti tik tie, kurie patys nedalyvavo tose kovose ir nesupranta, kad kare turi reikšmės ne tik ginklų skaičius, bet ir dvasia bei ūpas su kuriuo einama kovon. Jeigu vien tik ginklų skaičius turėtų reikšmės, tai vargiai lietuvių vardas būtų minimas istorijoje.

Senovės lietuviai, neturėdami ginklų, menkai apsisarvavę visgi apgynė savo kraštą nuo priešų.

Iš senovės aprašymų matome, kad lietuviai, mūsų prabočiai, buvo narsūs kovoje, paklusnūs savo viršininkams, gerbė savo valdžią, mylėjo laisvę, savo gimtąjį kraštą, kalbą ir papročius, buvo kantrūs, darbštūs dori ir teisingi. Senovės lietuvis ką nors sumanęs stengdavosi tą žūt būt įvykdyti.

bys, bet bučkis mylimos mergelės. Iš pirmųjų savanorių niekas negirdėjo nusiskundimų: kad ko nors ir trūkdavo, jie patys stengdavosi atnešti į dalį ginklų, šovinių, o kartais ir su žirgeliu atjodavo.

Tais laikais galima buvo kiekvienu pasitikėti, nes visi atėidavo į kariuomenę su noru patarnauti tėvynei, bet nepasipelnę jos turtu.

Pirmos mūsų kovos už nepriklausomybę nėra stebuklas, bet aiškus parodymas, kad nugalėti moraliai stiprūs. Tą patį rodo ir riskabilų kovos su prancūzais ir ispanais; mažai ginkluota ir nedidelė tautelė ne tik drįso sto i kovą su savo spaudėjais, bet gan ilgą laiką tęsė ją, pakol kilusieji nesusipratimai tarp jų neįsardė vienybės.

Be abejo nugalėjime turi didelę reikšmę ir mokėjimas vartoti ginklą, tad lavindamies toje srityje mes visgi turime pasistengti atgaivinti savyje mūsų didvyrų dvasią, nes tik turėdami senovės bočių būdą galėsime būti tikri, kad vergais neliksime.

Mes privalome stengtis tinkamai pildyti savo pareigas ir pnievoles, kad nors tuo pašvesti šiek tiek jėgų savo mylimai tėvynei, kuriai daugelis iš mūsų pirmtakų nepagailejo net savo jaunųjų gyvybių.

K. Abaravičius

PIRMIEJI MŪSŲ KOVOTOJAI DEL LIETUVOS ŠVIESESNĖS ATEITIES.

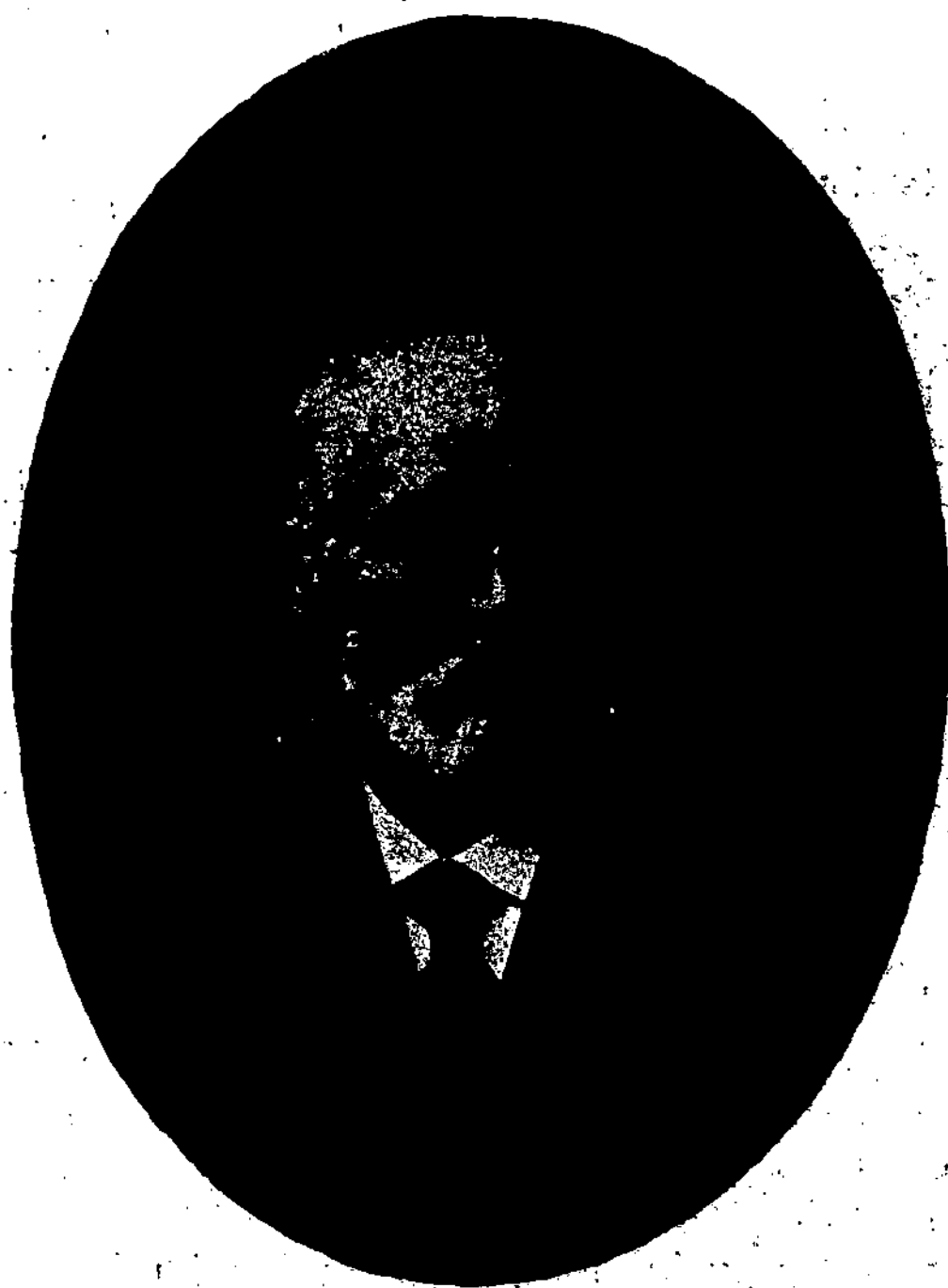
Kada dar rusų valdžia slėgė lietuvių tautą, norėdama galutinai ją išnaikinti, stėjo prieš persekiotojus griežton kovon iš liaudies kilusi šviesuomenė ir pati liaudis. Tų kovotojų buvo daug. Vienus jų istorija užrašys į savo lapus, o kiti jau užmiršti guli juodojo žemelėj. Keletą pirmųjų kovotojų paveikslų čia dedame.

Povilas Višinskis,
daug kovojęs su rusų valdžia spaudos draudimui panaikinti ir kitoms lietuvių teisėms įgyti.

Stasys Neteckis,
nenuilstamas knygnešys Žemaičių krašte.

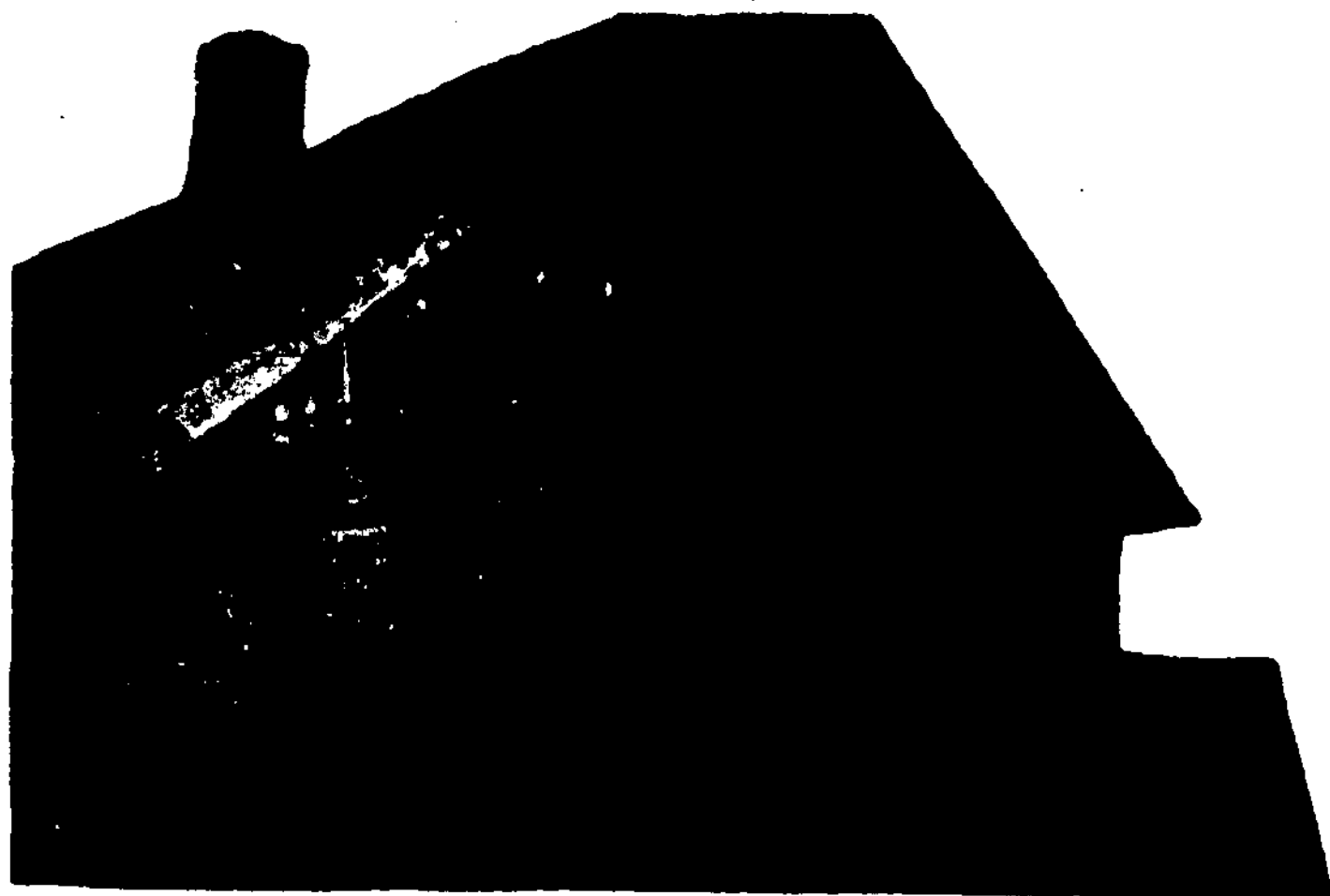
Stasys Didžiulis,
uolus knygų platintojas Aukštajėnuose.

Elgeta Antanas Mockaitis.
Jis, grįžęs iš rusų kariuomenės, pradėjo lietuvių draudžiamus raštus platinti. Keletą kartų už knygų platinimą sėdėjo rusų kalėjimuose ir buvo žiauriai žandarų kankintas. Nors ir mokėdamas rusiškai, bet kitaip su rusų valdžia nekalbėdavo, kaip tik lietuviškai, nežiūrėdamas to, kad už tai jam tekdavo nuo jos nukentėti.

PIRMIEJI LIETUVIŲ „APKASAI“ KOVOJANT DEL LAISVĖS.

Tie „apkasai“ buvo mūsų tautos žadintojų — veikėjų namai, bažnyčios, koplyčios, daržinės ir kt., kuriose knygnešiai slėpdavo draudžiamus lietuvių raštus. Iš tų šiaudinių pastogių plisdavo spausdintas žodis po Lietuvą, žadindamas lietuvių tautiškai susiprasti ir kovoti dėl Lietuvos laisvės. Iš tų šiaudinių pastogių paleisti ramūs kultūros sviediniai — spauda griovė priešų pamatus Lietuvoj.

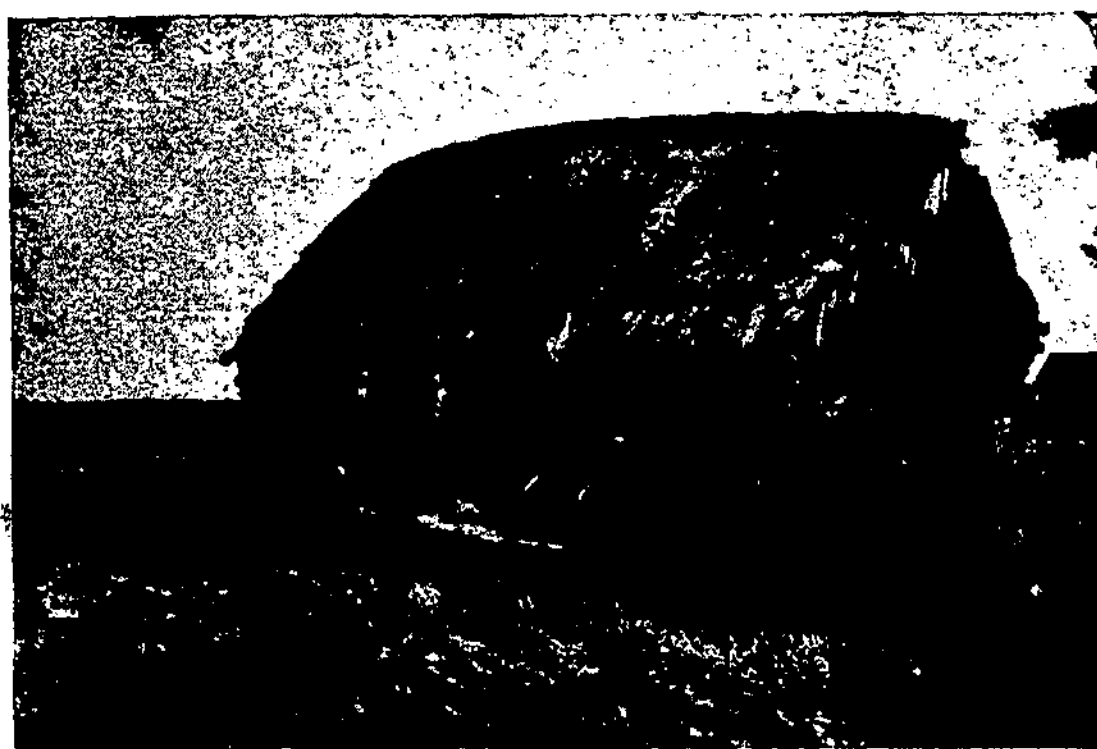
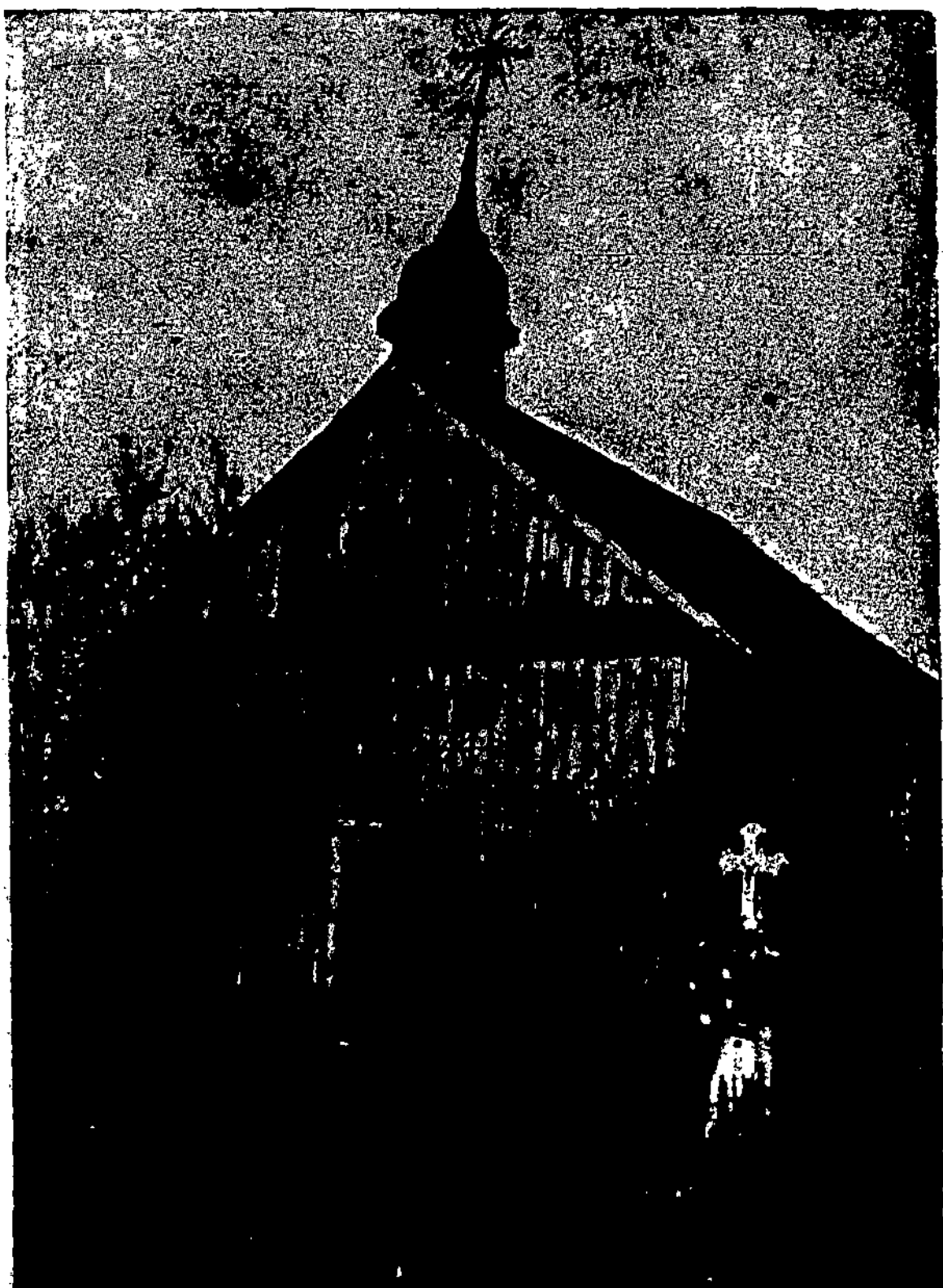
Knygnešių patriarcho Jurgio Bielinio senieji namai Purvišky.

(Kairėj).

Kupiškio kapų koplyčia, kur knygnešiai slėpdavo platintus lietuvių raštus.

(Apačioj).

Sabaičių daržinė Šukleliuose (Šakių apskr.). Pirmoji Suvalkų krašto knygnešių prieglauda sieną su knygomis perėjus.

Ir tie Lietuvos sunkiųjų ir tamsiųjų dienų kovotojai — ne ginklais ginkluoti — bet knygomis ir darbu, ne cemento blindazuose įsikęę, bet šiaudinėse pastogėse įsistiprinę, paruošę lietuvių tautą tolimesnėms kovoms. Uždegę lietuvių krūtines Tėvynės meile, pasiaukavimu ir pasiryžimu išvaduoti Lietuvą. Ir kai jau dirva buvo paruošta atkakliai kovai, geresnieji Lietuvos sūnūs, padėję knygą, arklą ir kūjį, ginkluoti ėjo į atvirą ir kruviną karo lauką grumtis dėl savo mylimos Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės su daug gausingesniais priešais.

NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS KOVOTOJAI, STOJĘ GINKLU IŠKOVOTI TĖVYNEI LAISVĘ IR NEPRIKLAUSOMYBĘ.

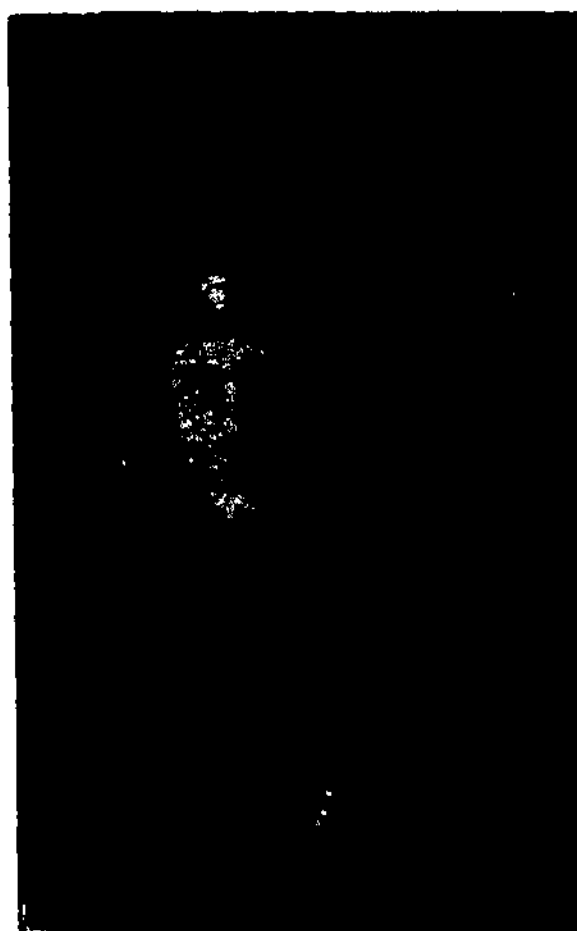

Kareivis Povilas Lukšys,
pirmoji auka kautynėse dėl Lietuvos ne-
prikllausomybės. Nukautas 1919 m. va-
sario 8 d. kautynėse su bolševikais Kė-
dainių apskr.

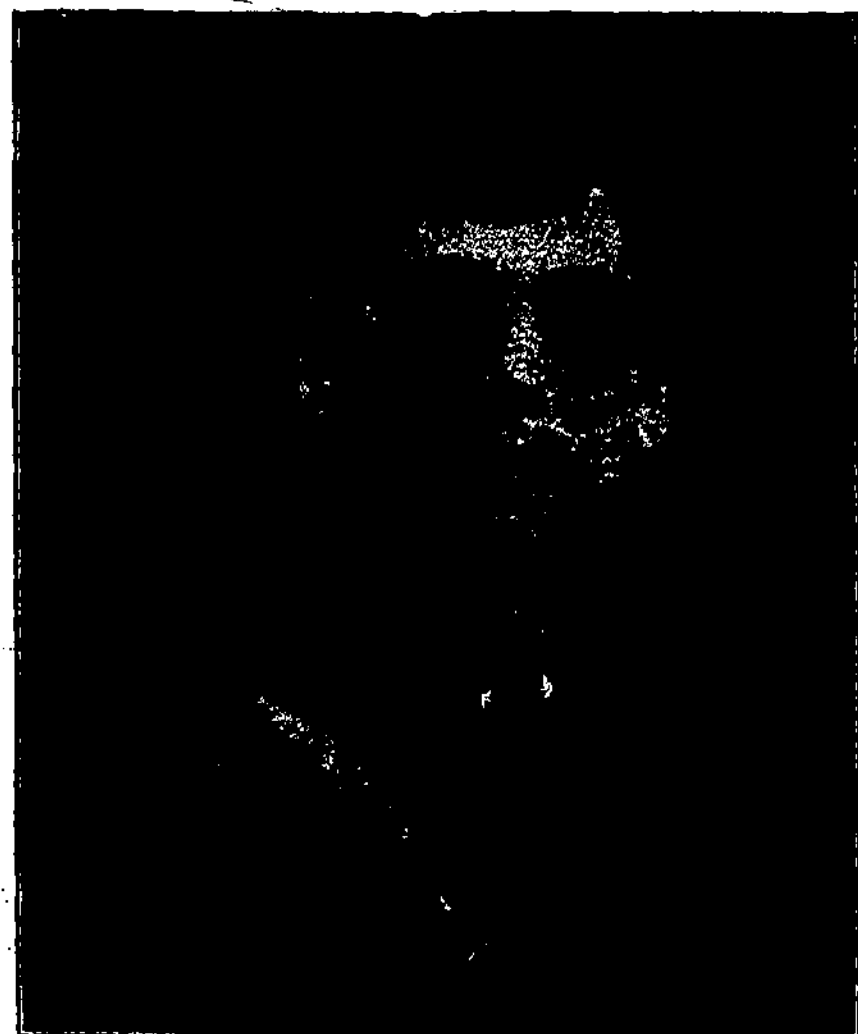
Karininkas Antanas Juozapavičius,
pirmas iš karininkų žuvęs dėl Lietuvos
neprikllausomybės. Nukautas 1919 m.
vasario 13 d. kautynėse su bolševikais
Alytuje.

Kareivis Pranas Eimutis,
žuvęs 1919 m. kovo m. 18 d. Kau-
ne nuo vokiečių kullos, beginda-
mas pirmąją Amerikos misiją Lie-
tuvų.

**Karo lakūnas leit. Juozas
Kumpis,**
žuvęs kautynėse su lenkais
1920 m. spalio m. 4 d. ties
Varėnos stotimi.

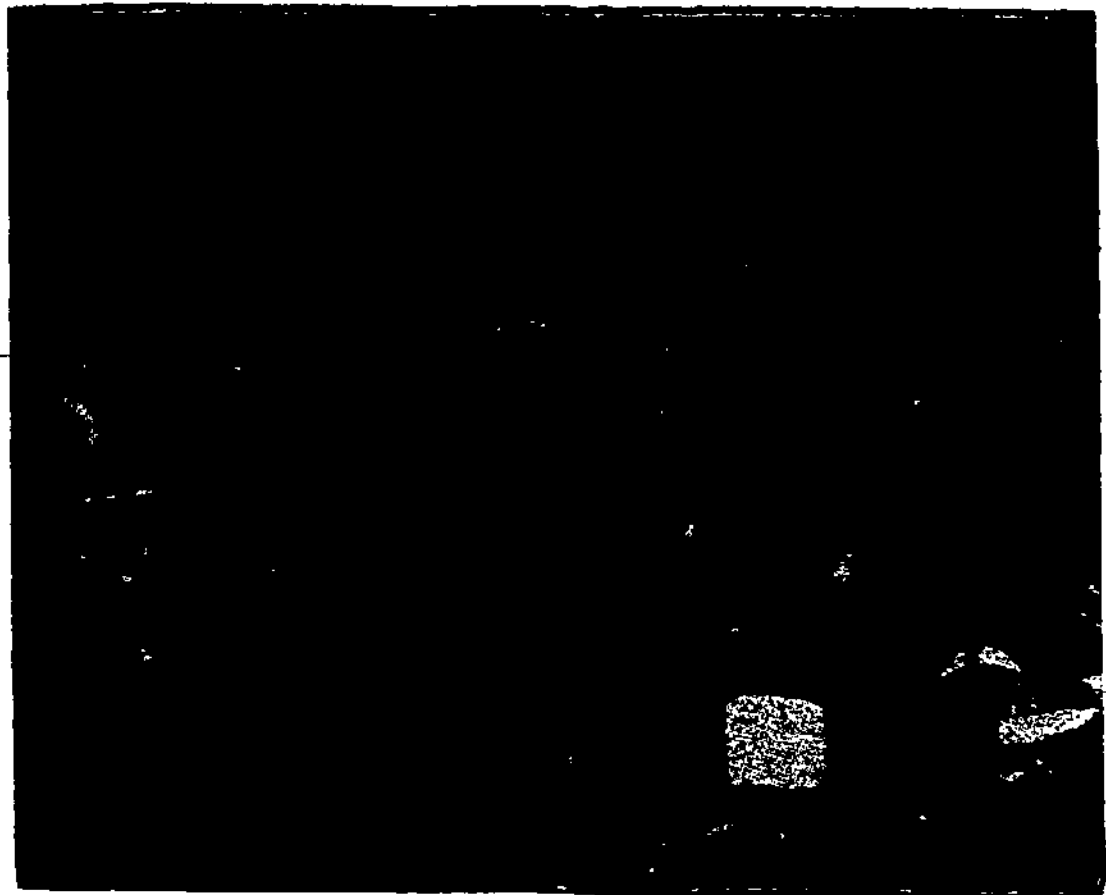
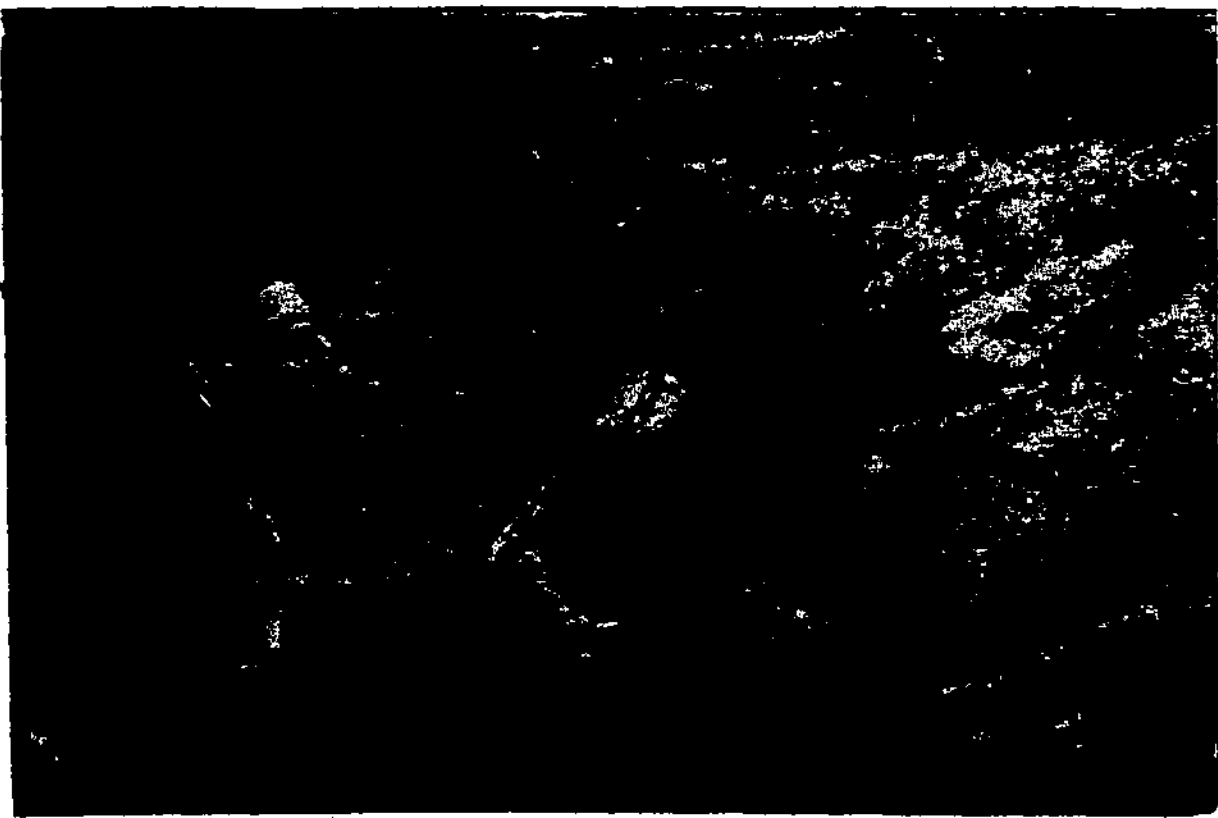
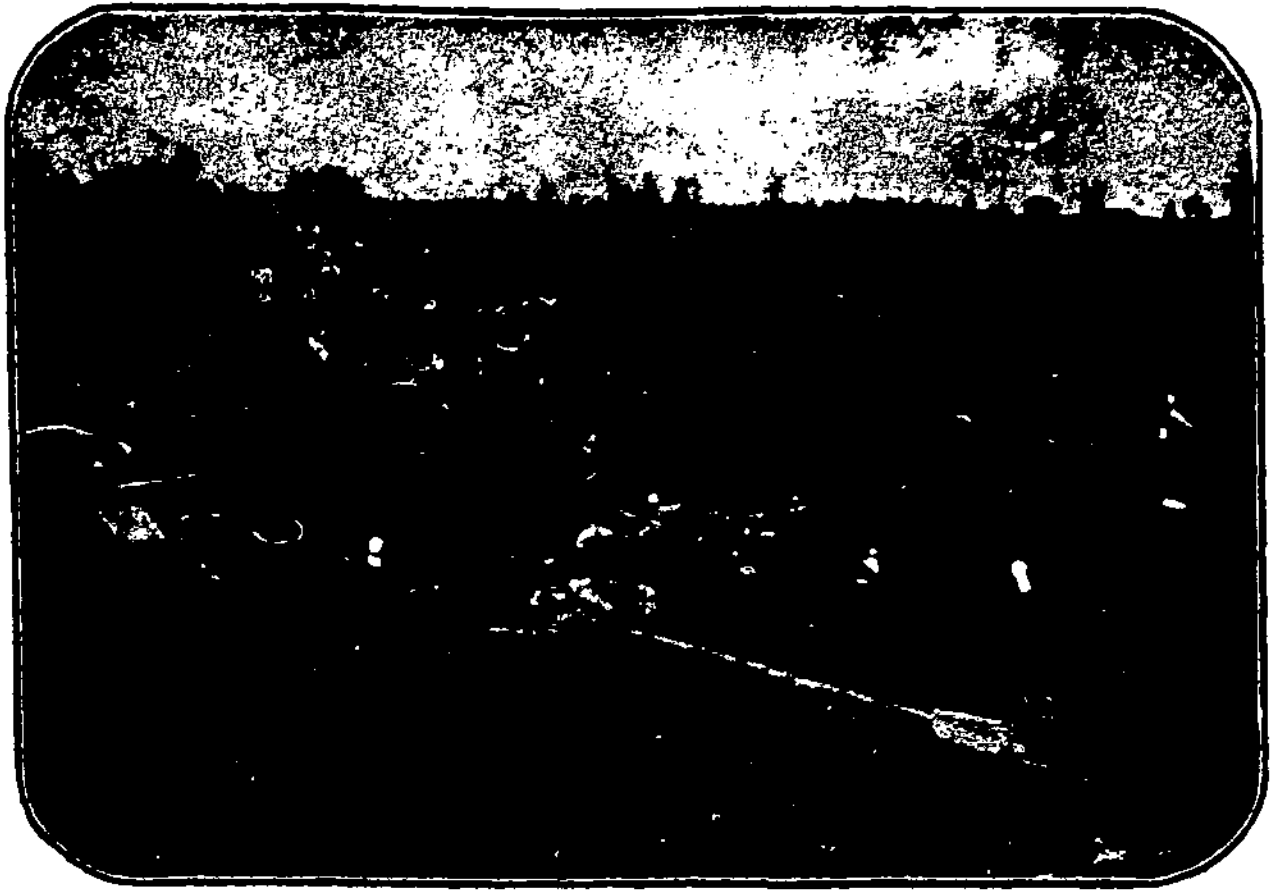
Leitenantas Petras Saldukas,
žuvęs 1920 m. rugsėjo m. 22 d. kautynėse
su lenkais ties Beržininkais.

*Kiekviena meilė yra žmogaus sielos šventenybė, bet visų di-
džiausia šventenybė — Tėvynės meilė. Ji pagrįsta milijonais
krvinių aukų, milžiniškais pasiaukavimais ir darbais, tūkstan-
čiais metų kovos ir darbo dėl jos.*

NAUJŲJŲ LIETUVOS LAIKŲ APKASAI, KADA IŠMUŠĖ VALANDA TĖVYNEI VADUOTI IŠ VERGUVĖS.

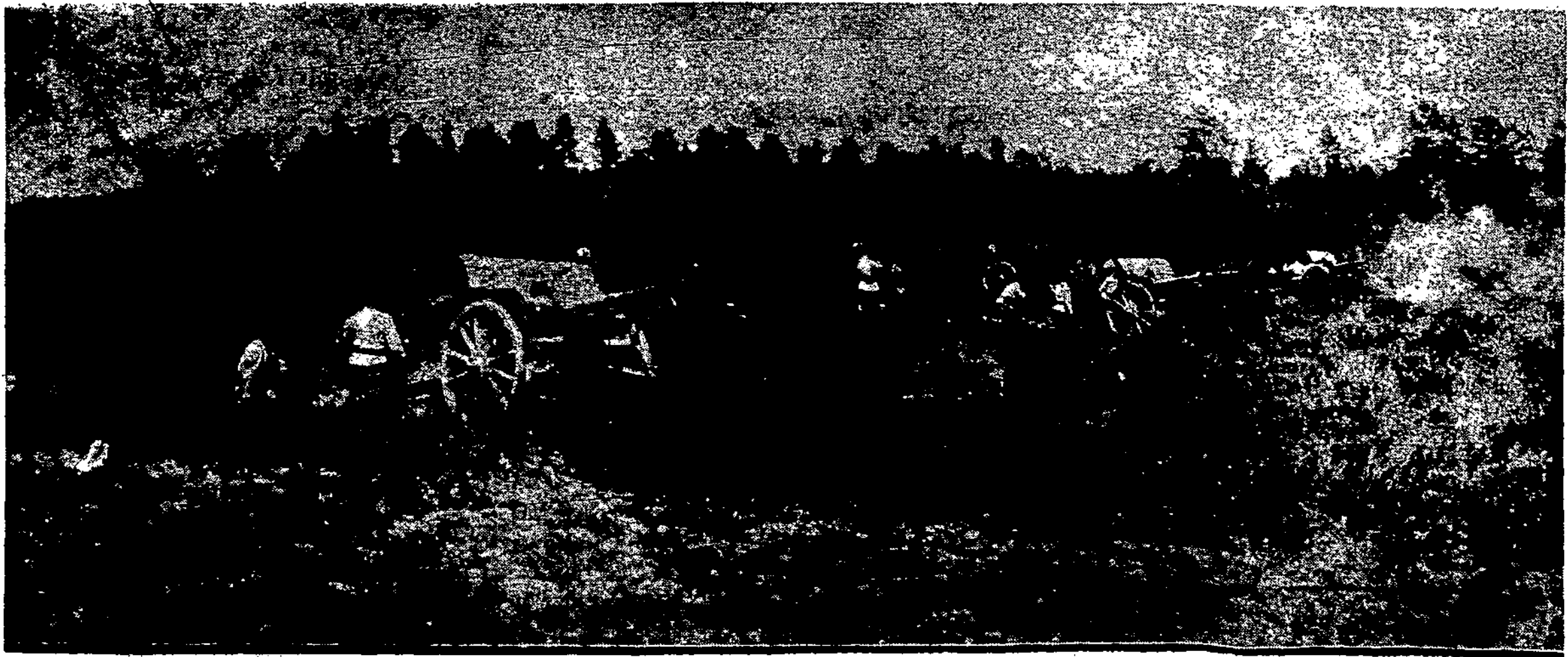
Ką tik atgijusią Lietuvą pradėjo pulti gausingi ir žiaurūs priešai. Lietuvos žemelė liko išvogta apkasais; kilnūs Tėvynės sūnūs išėjo į apkasus, kad ten ginklu ir savo narsiomis krūtinėmis atremtų priešų puolimus ir apgintų Lietuvos dar jauną Nepriklausomybę. Nors tie apkasai buvo paprasti, ne tokie kaip šiais laikais reikalingi, bet priešams buvo neįveikiami, nes juose buvo įsikautos tos krūtinės, kurios verguvėj išaugo nenugalimomis: narsios, atkaklios ir pasiryžusios mirti arba laimėti.

Nelisk, raudonarmietj, į mūs Tėvynę!
(1919 m. savanorių obalsis).

Kada Lietuvos karys pasiryžo sugniužinti svieto pereinamąjį vo-
kiečių bermontininkų gaujas, jam buvo mieli apkasai, iš kurių
leido į priešą taiklų kulką, o Tėvynei grąžino laisvę.

Prieš lenkų puolimų divizijas lietuvis drąsiai atstovė savo
krūtinę, kad priešų koja toliau nebeįžengtų į Tėvynės
laisvuosius laukus.

Artillerija pozicijoj savo perkūnišku trenksmu parodo priešui kelią lauk iš Lietuvos.

Kartaga.

Užmiršta legenda.

Vai kaip greit prabėgo laikas;
lekia, švilpia tartum vėjas.
Rodos, nesenai dar vaikas,
čia, žiūrėk, jau pasenėjęs.
Viskas praūžė, praskrido
ir išnyko, kaip tas aidas.
Į naujus kraštus atklydom,
į kraštus laisvus, palaidus.
Mano mylimas lietuvi,
augęs giriose, laukuose,
apie laisvąją Lietuvą
aš tau šiandien padainuosiu.

Buvo metai šalti, baisūs.
Vėjai staugė apie langus.
Ore sniegas baltas maišės,
spaudė žemę juodas dangus.
Neišėsi nė iš gričios —
yžos ausį tuoj atlaužia.
Visos kaimo langinyčios
pleška ir nuo šalčio daužos.
Gilios pusnys siekia stogus —
baltuos rūbuos sodžiai miega.
Ten kažkur praeina žmogus,
o aplink tik vėjas spiegia.
Ten rytuos iškilo saulė,
bet ir ji kažkaip atšalus.
Ji, tur būt, kitus pasaulius
šiandien degina ir galas!
Tenai styro rusvas miškas,
blizga užušalęs prūdas.
O nuo kaimo Vajasiškių
vokiečių pulkai atplūdo.
Mūsų kaimas vargo matęs —
vokiečiai dar ėmė spausti.
Be širdies ir be sarmatos
išvežė viską, iškraustė.
Nebeliko nė galvijų —
tušti tvartai, tuščios klėtys.
Pasipriešint žmonės bijo —
kenčia gryčioj susispietę.
Apžiūrėjo visus kiemus:
kas yr gryčioj, kas dar kluone.
Žmonės galvas susiėmę
raudą likę sau be duonos.
Kito karvę paskutinę
vedasi kažkoks germanas.
„Tai laikai, o tai gadynė“ —
susirinkę šnekas seniai.
Ir neįau nebus tam galo;
negi jau neduos mum Dievas.
— Bent kelis sukiščiau balon —
tarė Mykolas Papievis.
Ir prie ruso buvo bloga;
visgi mat kažkaip ne savas...
Spaudė ir jisai mūs žmogų
ir visaip jau prikamavo —
Bet germanas daug piktesnis;
jisai panašus į žvėrį.
Nuo dantų atplėšęs kasinį
juokiasi ir tiktai geris.
Andai pas Žilinską Joną
prisigrūdo pilnas tvartas.
Su granatomis, patronais
slankiojo visur po kertes.

Nieko tvartuos jau nebuvo,
visur tuščia, švilpė vėjai.
Susirinko jie į krūvą
ir piktai kažką kalbėjos.
Viską jie apžiūrinėjo,
žemę durtuvais išbadė.
Ir į daržinę užėję
kiaulę paslėptą surado.
Buvo jie, matyt, nevalgę —
taip pradžiugo, kaip laukiniai,
Ir aplinkui apsižvalgę
spruko ten užu karklyno —
Buvo daug kitų dalykų,
kad net baisu atsiminti —
Gričioj šalta, svirnas dykas,
o vaikai — nė nūraminti —
Arba kur nugrūs ties Dūkštu,
nei ko valgyt, nei sušilti —
Ausyse tik sniegas dūksta,
vilkas ten galanda ietį —
Nuveši bent šimtą varstų,
jis išlips, o tu greit griški.
Kūną prakaitas išbarsto,
pamiškėms slapstais, kai kiškis.
Susitiks ir vėl gražina,
nė su jais susišnekėsi.
Vienas Dievas tiktai žino,
Jis, tur būt, ir atmokės tik.

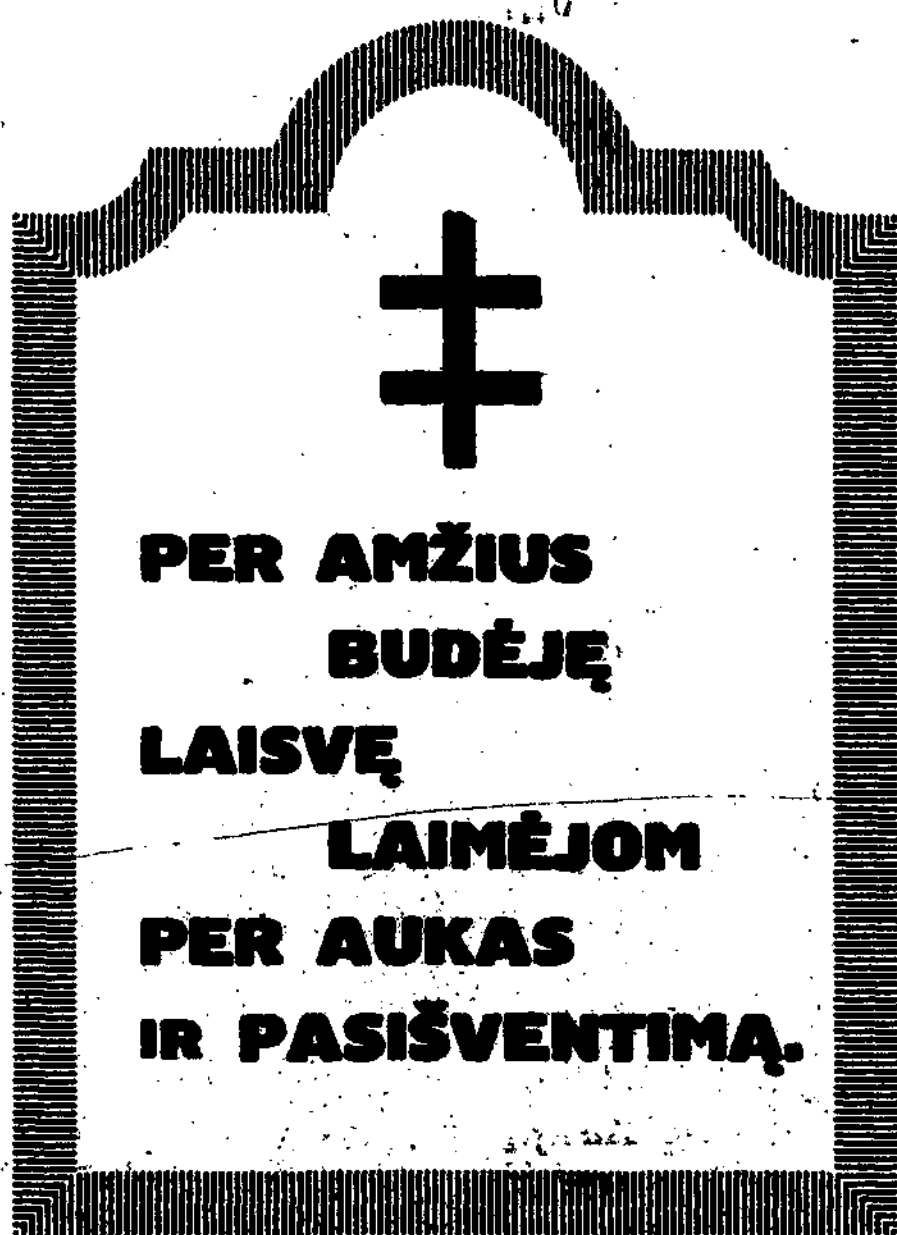
Ir užgirdo kaimo žmonės
dar iš Vilniaus keistą žinią:
Sako, kad kažkoks Smetona
atstatyt noris tėvyne...
Sako ten keli lietuviai
visi kartu susidarę
ir paskelbė naują būvį,
sako, vokiečius išvarę —
Ėmė kaimuose šnekėti
apie naują valdžią, šalį.
Žada ir aukų sudėti
naujam tautos karaliui.
Baudžiava mus prikankino,
kaip tyronai spaudė rusai.
Vokiečiai atsidanginę
visi trypė žemę mūsų.
O dabar laisvoj šalyje,
atsikvėpti tyrų orų,
kad tik vokiečius išvijus,
arba vietoje iškorus! —
Visi kalba apie Vilnių,
laukia laikraščio, kaip svečio.
Ašarų jų akys pilnos;
raudą senis ten ant pečiaus.
Tai neįau nebus germanų —
žmonės ilgai nenurimo —
Kaip mokėjo, kaip išmanė
siunte jiems dabar keikimų.
Ir nušvito nauja saulė
Lietuvos tamsioj padangėj.
Paskelbė visam pasauliui
Lietuvą — tėvyne brangią
ir 16-to vasario
aštuonioliktaisiais metais
Lietuva stebuklą darė —
tėviškę naujai atstatė —

Nieks dabar neaprašys to,
kas širdy lietuvių dėjos.
Kad senoji karalystė
jau tikrai štai subirėjo.
Sako, kad savivaldybė...
Patys rinksime, valdysim.
O jau vokiečių, biaurybę
kada nors mes pabaidysim!
Kaip gražu, kai pagalvoji:
savas kraštas, prezidentas —
Visokie planai galvoje:
kaip geriau pradėt gyventi.
Taigi bus gal ir kareiviai,
savas vaiskas, generolai.
Ir tada visi praeiviai
nekankins, kaip kad lig šiolei.
Aš visai jau netikėjau;
jau maniau, kad taip ir būsim
naguose tų piktadėjų,
kol galutinai pražūsime.
Bet visai kitaip šiandieną:
čia rinkimai, čionai seimas —
Popieriai visur ant sienų,
mitinguoja ten ties klaimu.
Dirba, kruta visi sodžiai,
šneka apie naują šalį.
Vieni rankom, kiti žodžiais
padeda savam karaliui.
Jau vėliau — gal apsipratom,
rodos jau, kad taip ir reikia.
Čia valstiečiai, demokratai
vieno antrus bėra, keikia.
Sako, girdi, jūs nedori,
jūs nemokate valdyti;
sako, kraštas taip nenori,
reikia šitaip pabandyti.
Ten toliau kažkoks valstietis
ant bačkos taipogi baras:
„Pažiūrėkite, kaip sviete,
kaip jie valdosi, ką daro...“
Žodžiu — karšta mūs šalyje,
kožnas prisidėt mėgina.
Vienas griebia kalaviją,
kitaip tėvyne gina.
Kraštas, kaip kitame sviete.

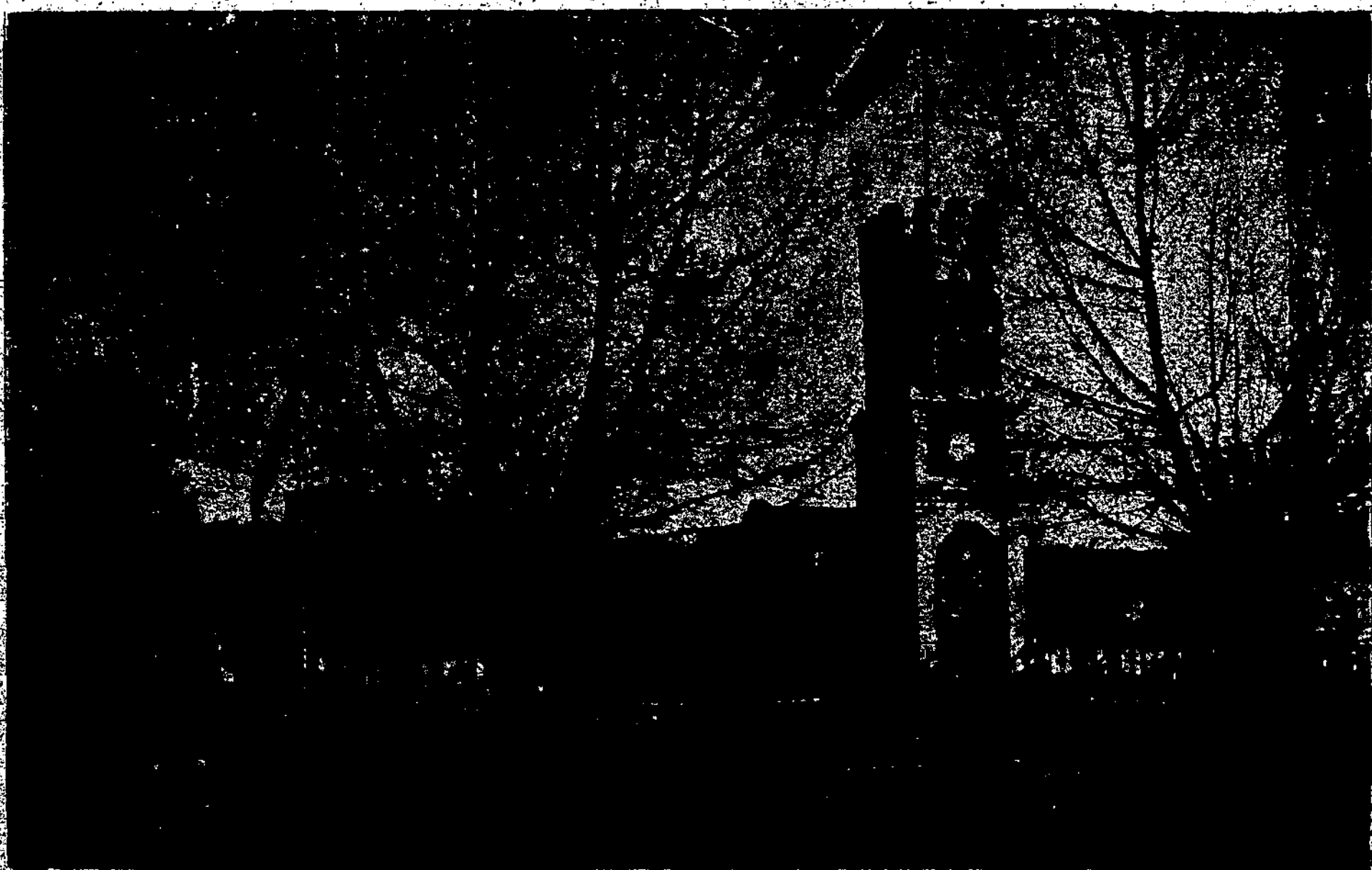
Savanoriai pulkais traukia.
Ir būriais taip susispietę
mokosi net susiraukę.
Sako, reik tėvyne ginti,
kad mes būtum pasiruošę.
Pamėgintų užkabinti —
gaut į kailį tie, judošiai!
Nenuleisime mes rankų,
kol bus priesai dar akyse.
Kol turėsime patrankų
durtuvais juos išbadysim.
Taip kalbėjo savanoriai
ir nekantriai laukė mušio.
Vyturiai pragydo ore,
sudvelkė sakais ir pušys.
Jau pavasarinės dienos
apgulė laukus ir pievas —
Ten pakvipo sausas sienas
pamiškėj pražydo jėvos —

Jau praėjo šmotas laiko,
 jau gerokai sustiprėjom.
 Daug mūs broliui čia nereikia —
 greitai visoko turėjom.
 Jau sudarėme ir pulką,
 turime vadus ir štabą.
 Tik smėlys po kojom dulka
 tiktai žemė mūsų dreba.
 Sako puola bolševikai,
 nori gal „pasižmonėti“ —
 Per kiek laiko nebeliko
 jų nė kojos šiam pasviete.
 Mūsų trys, o jų bent šimtas;
 apiplyšę, nunešioti —
 Ir lig valandai dešimtai
 pabaigėm mes juos vanoti —
 Atėmėm iš jų patrankas,
 daug kulkosvaidžių, granatų.
 Mums visko dabar užtenka,
 tiktai priešų nebematom.
 Dabar atgręžėm jiems tūtas
 ir pradėjom pilt po vieną.
 O jie ten pro kluonius, kūtes
 išlėkė tą pačią dieną —
 Buvo dar daugiau muštynių;
 Bermontas, kažkoks Kolčakas,
 bet ir jie tik pamėgino...
 Pasiliko net pančiakos...
 Žmonės stebis, ką tai reiškia...
 Tai stebuklas, o ne karas.
 Ir visiems štai liko aišku,
 kai sugrįžo čia gusarai.
 Joja štai būrys per kaimą,
 kažin ką linksmi dainuoja.
 Žmonės džiaugias: „kokia laimė!“
 Taigi jie mus išvaduoja...
 Pasiitinka juos kiekvienas,
 kits neištaria nė žodžio...
 Taip nušvito mūsų dienos
 naujai saulei pasirodžius.
 Neatsistebi žmoneliai,
 kad jų sūnūs toki drąsūs.

Atvadavo mūsų šalį —
 daug pas mus laisvosios dvasios!
 Vienas kirvį rankoj turi,
 antras šautuvą kažkokį,
 trečias rusišką kepurę —
 džiaugias kas kaip tik moka.
 Ir taip paskelbėme šalį
 nepriklausoma, laiminga.
 Tik lietuvis viską gali;
 tiktai jam drąsos nestingal
 Ar kas manė, ar tikėjo,
 kad mažutis žemės plotas
 susisuks, kaip smarkus vėjas
 ir pradės daugiau kilnotis.
 Tai dvasia vis Gedimino
 teka per liuvio kraują.
 Ir pasaulis jau pažino,
 ką lietuvis pranašauja.

Dar prisėjo ir su lenkais;
 Želigovskis kažką bandė.
 Vos pakėlėme štai ranką —
 smuko kaip plėšikų banda.
 Atsiminkite Giedraičius,
 Širvintų garbingą mūšį.
 Juos padaužėme gerai čia —
 atsimins tie, šiaudadūšiai!
 Patį poną Želigovskį
 galva sukišėm į balą.
 Prie liuvio nesiglauski,
 jei baisaus nelauki galo.
 Buvo dar kitokių šposų,
 kai atsimeni šiandieną.
 Šimtą apgulėm pupose,
 o palikome tik vieną...
 Viktai Vilnius nelaimingas
 prieš rankose ir šiandien.
 Bet lietuvis yr protingas —
 išeitį visur suranda.
 Atsitiks ir čia stebuklas —
 lėks namo kiekvienas brudas.
 Pamatys pasaulis visas,
 koks liuvio kietas būdas.
 Ir tada mes pamatysim:
 Lietuva — didvyrių kraštas!
 Ir tada bus žemės visos
 į Pabaltjūrį atgręžtos.
 Jau dešimt suėjo metų
 nepriklausomos gadynės.
 Kai tėvynę vėl atstatėm
 ir jai laisvę sugrąžinom.
 Jau mes štai dabar paaugom,
 susitvarkėme, kaip reikia.
 Te Praamžis tiktai saugo
 Lietuvą, kaip savo vaiką.
 Naują saulę Lietuvoje
 jau visi kraštai pažino.
 Ir šalis ta garbingoji
 Lietuva dabar vadinasi.

Karo Muziejus Kaune. Lietuvi — kary, jei tavo įegos pails darbuose ir kovoj dėl Tėvynės, ateik
 čia ir pasižiūrėk į tas aukas ir kovas dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės, kurių atmintis čia
 sudėta. — atgyvi ir sustiprėsi tautiška dvasia!

Kavalerija, pirmyn!

„2 gusarų eskadrono vadui. Įsakau Tamstai tučtuojaus pereiti į S. miestelį. Gurgolė ir viskas, kas kliudo jūsų greitam žygiui — palikti vietoje. Arklius ir žmones aplengvinti kiek galima daugiau. Padidinti šovinių ir rankinių granatų skaičių kiekvienam gusarui. S. miestelyje laukti mano tolimesnių įsakymų, neatsižvelgiant į jokiais kautynių aplinkybes: mano įsakymas ateis reikiamu momentu. Laukiant vengti bereikalingų nuostolių. Tikiuos, kad gusarai, kaip visuomet, kaip Lietuvos kavaleristams pridera, gerai pasirodys. N. brigados vadas.“

Prieš išrikiuotą eskadroną brigados vado įsakymą skaitė eskadrono vadas. Perskaitė, pakėlė galvą, pasuko ūsus ir pažiūrėjo į gusarus.

— Ei, vyrai, kaip jus manot, ar mes po Žiežma-rių, Žaslių, Novosiolkų, Dusetų, Degučių, Zarasų, Gren-ceno, Žagarinės, Ilukštos, Turmantų, Kalkūnų, Daug-pilio, Radviliškių, Šiaulių, Vilniaus ir Augustavo miškų kautynių galime dar syki būti gusarais? — šypsodamas, bet iš anksto numatydamas atsakymą, klausia es-kadrono vadas.

Sutartinis „Mus užmušk“ išsiveržė iš gusarų krū-tinių, — „mes gusarai ir tik gusarais norime būti ir mirti už Tėvynę“, — jau kiekvienas nesutartinai rėkė eskadrono gusarai.

Iš dešinės po tris, risčia, maaaaarš! — praskambėjo vado komanda ir eskadronas akimirksniu, kaip gyvatė, išsitraukė plente į ilgą, drausmingą, vieną tikslą tetu-rinčią nugalėti priešą—lenką, vorą.

Eskadronas lėkė pilna risčia, dundėjo plentas, barškėjo pikės ir kardai, trumpos ir griežtos komandos laikas nuo laiko perskrodė orą, šalykely dusliai spro-ginėjo lenkų lakūnų išmestos bombos, sugriuvo vienas kitas arklys, gusaras pasviro balne...

Ei, vyrai, pirmyn! — skambėjo komandos.

Sužeisto arklio gusaras, kelio griovyje, liūdnai žiū-rėjo į savo mirštantį kovos draugą; svyruojantį—sužeis-tą gusarą draugai nutvėrė už pažastų.

Pirmyn, pirmyn, — tai yra Tėvynės — Lietuvos ir jos kario pareiga!

Ir vėl užia Suvalkijos plentas, stena po Lietuvos gusarų kojomis, barška pikės ir kardai, sunkiai alsuo-ja arkliai, dantis sukančė lekia pirmyn gusarai. Pir-myn, gusarai, nes ten mūsų broliai—pėstininkai pavo-juj! O ten? Kuo arčiau prie S. miestelio artinasi gu-sarai, tuo aiškiau jie girdėjo pragarišką kovos triukšmą.

Mūsų ir lenkų artilerijos šūviai susiliejo į kažko-kį vieną milžino baubimą, užė ir baubė ore, kulko-svaizdžių ir šautuvų šūviai susiliejo į vieną tarškėjimą, lyg katilė verda, lyg žemė dreba. Spiaut! Pirmyn, kas lietuvis; o čia visi lietuviai — tad aukštyn galvas, stipriau pavadį vienoj, tvirtai spausk kardą ar karabiną kitoj rankoj.

Gusarai — lietuviai — savanoriai eina pirmyn de-šiniąja plento puse, fronto link, o iš kitos pusės, iš fronto, kita plento puse, sanitariniais vežimais, kaimie-čių pastotimis ir pėsti traukia kruviną N.N. pulkų pės-tininkai. Čia su skeveldros išdraskyta krūtine guli eilinis, ten su nutraukta ranka stena puskarininkis, sukančė dantis; kojos netekęs, išbalęs guli viršila; su išleistais viduriais nusišypso prajojantiems gusarams karininkas. Stipresnieji iš sužeistųjų pakėlė rankas, mosuoja eskad-ronui: „vyručiai, greičiau, mums blogai“.

Vyrai, sveikit greičiau, būkit ramūs, mes nuvyk-sime laiku! — rėkia gusarai.

Ir vėl švilpia oras, dunda Suvalkijos plentas, dre-ba žemė nuo artilerijos ugnies, ir vėl slenka sužeistų Lietuvos kovotojų eilės dešiniąja plento puse. Už Tė-vynę — Lietuvą, už mūsų skriaudas, už mūsų Nepri-klausomybę. Ei, vyrai, mes lietuviai!

S. miestelis. Eskadronas sustojo, nulipo nuo arklių, dairosi. Kartūs, tiršti dūmai ties žeme slenka gatvėmis, kairiame miestelio šone į padanges kyla liepsnos, kaž-kas rėkia, komanduoja, kažkas verkia ir dejuoja, švil-pia artilerijos granatos, ardo plentą, verčia medinius namukus. Šaligatviais slenka sužeistieji...

Įsakymas—šventas dalykas, tad skamba komanda:

Išsiskirstyti būriais ir skyriais, laikyti arklius pa-vadžiuose, visiems likti savo vietoje, laukti įsakymo,

Gusarų ataka ties Gybais (1920 m.)

Mažos gusarų krūvelės pasislėpė už namų, medžių ir tvorų. O ore vis švilpia, ūžia, dejuoja, vis nauji gaisrai kyla ir vėl slenka sužeistieji...

Bet štai, ant putoto arklio, kruvinas, iš pirmos linijos zovada atūžia raitas pėstininkų žvalgas; persauta jo dešinioji ranka neveikia, kairiąja valdo arklių, pakietą laiko dantyse. Įteikė pranešimą, įsiknibo į arklio karčius, išbėga ir svyruoja. Eskadrono vadas griebia jį į savo glėbį, šaukia gusarus ir atplėšia pakietą.

„N. baterija pavojuje. Įsakau atakuoti: 3 būriams pėsčiųjų rikiuotėje išilgai plento, vienam būriui apeiti iš dešinės G. bažnytkiemį ir raitųjų rikiuotėje atakuoti lenkų kairįjį sparną,“ — skamba trumpas brigados vado įsakymas.

Skardus trimito balsas komanduoja „sėsk“ ir „rikiuokis.“ Kaip skruzdėlės iš visų priedangų pasipylė gusarai. Rikiuojasi būriai, rikiuojasi tyliai, rimtai, šaltai skamba viršininkų komandos, šaltai ant arklių sėda visus frontus išėjusieji gusarai. Kas—ataka? Tai yra jiems toks priprastas ir kasdieninio gyvenimo reiškinys!

Iš S. miestelio eskadronas išėjo plačia rūsčia ant kalnelio. Vaizdas pasikeitė; kairioje plento pusėje didvyriškai gynėsi mūsų viena baterija: su išmuštais arkliais, pusiau sumažėjusių patrankų aptarnavimu, negalėdami išvežti jiems brangių patrankų — artileristai spaudė ugnimi į lenkų puolančias grandines; atkakliai juos gynė N. pėstininkų pulkas, bet lenkų akimirksniu retėjančios grandinės vėl buvo papildomos ir vėl tos grandinės lindo pirmyn. Vis retėjo ir retėjo pėstininkų eilės, nutilo netekusi artileristų viena kita patranka...

Viską tai akimirksniu įvertino eskadrono vadas. Išvaduoti bateriją, duoti nuvargusiems pėstininkams atsikvėpti ir susitvarkyti — štai tą dieną kautynėse nedalyvavusių gusarų uždavinys.

Bet kaip? Lenkai sėdi mūsų pėstininkų užimtuose apkasuose ir iš jų pila kulkosvaidžių ugnimi už apkasų vielų tvoros, o kas toliau, dievai žino! — kaip žaibas perskrodžia jo mintį.

Bet kariai ilgai negalvoja, o galų gale buvo įsakymas.

Antras būrys, vykdyti ataką raitųjų rikiuotėje G. miestelio kryptimi, kiti būriai nultipt! — užkimusiu, bet tvirtu balsu komanduoja vadas.

Gusarai eina. Eina pėsti, panirę, suspaudę karabinus rankose, eina ramiai žingsniu, nešaudo. Kam? Šaltas kraujas, pasityžimas tvirta valia, panieka mirčiai — štai tikro lietuvių dvasia. Žūsiu, bet žūsiu aukštyne iškelta galva, žūsiu nedejuodamas, žūsiu su šypsena, nes aš esu lietuvis! Taip mano bočiai nugalėdavo ir žūdavo kautynėse su kryžiuočiais, lenkais, rusais ir totoriais.

Lietuviai eina. Ei, keliai! Mes nešaudo, bet jus pasieks mes jus smaugsime. Tyliai, žingsniu, eina trys būriai.

Jojų susidūrimas Augustavo miškuose (2 gusarų eskadronas).

Gusaras Jonuška griebė sau už peties, perėmė karabiną į kairę ranką ir vėl eina pirmyn. Puskarininkis Veberis sugriuvo, du gusarai puolė prie jo ir norėjo pakelti, bet jis nežmonišku balsu suriko „pirmyn“ ir gusarai bėgte pavijo grandinę, o puskarininkis Veberis, krauju apsipylęs, vis kartojo „pirmyn, pirmyn“.

Eskadronas tyli... ir eina. Nustojo veikusi mūsų baterija, tik lenkų granatos ardo žemę aplink lietuvių, be paliovos trata jų kulkosvaidžiai ir šautuvai...

Ramiai, su steku (lazdžiuke) rankoje ir papirosu dantyse, eina eskadrono vadas. Jis neatsigrįžta, nes žino, kad nė vienas lietuvis—karys neatsiliks. O granatos vis ardo žemę, ore siūbuoja gražūs šrapnelių bukietai, iš po kojų kyla nuo lenkų kulų dulkių debesėliai. Ir vėl gusaras krito...

Apkasai jau netoli. Netvarkingai šaudo lenkai, siūbuoja, dairosi atgal. Griausmingas „valio“ ir gusarai pasileidžia pirmyn bėgte.

Apkasus perėjo ir nuėjo toliau. Baterija atsiduso ir vėl pradėjo spaudyti savo granatomis ir šrapneliais. Ir gusarai jau prabilo: smarki šautuvų ugnis lydėjo bėgančius lenkučius. Gusarai eina vis pirmyn, užpakalyje tvarkėsi nuvargusieji pėstininkai... ėmė belaisvius.

O tuo laiku 2-jo eskadrono 2-as būrys apėjo lenkus iš kairiojo sparno ir puolė raitųjų rikiuotėje. Sudundėjo žemę, dulkių debesiai pakilo iš po arklių kanopų ir žiaurus „mušk“, „užmušk“ praskambėjo ore. Velniojo lenkų kardais perkirstos „rogatyvos“ — tysto lenkų smegenys.

Ir vėl gusaras išlėkė iš balno ir liko nejudomas gulėti. Už Tėvynę, drauguži, mes atkeršysime!

Bėgančių lenkų jau nėra, bet užtat iš priešakinio miško smarki lenkų ugnis rėžia gusarų eiles, tai lenkų 18-jo pėstininkų pulko rezervo batalionas, laiku sušukęs užimti antros eilės apkasus. Tuo pat momentu eskadrono vadas gavo įsakymą pasitraukti ir užimti iš lenkų atimtus apkasus.

Ir vėl, tarp pragariškosios ugnies praskambėjo trimito balsas „atgal“.

Gusaras Našiūnas atsiliko ir sugriuvo, gavęs kulka į pilvą, eskadrono vado ordonansas, neatsizvelgdamas į tai, kad eskadronas traukiasi, prišliaužė prie su-

žeistojo ir pradėjo jį traukti, bet ir jis sugriuvo su peršautu petim.

— Vyrų, nepalikti sužeistųjų! — ir leitenantas Labutis su keturiais gusarais puolė atgal, griebė. Gusaras Indrišiūnas apsipylė krauju, pasviro, bet nusišluostęs nuo akių kraują griebė Našliūną už kojų...

Ant balno išnešė gusarai raitųjų atakoje žuvusį draugą.

Lenkų puolimas buvo sustabdytas, baterija atmušta, atsikvėpė pėstininkai ir jų rezervai vėl užėmė gusarų paimtuosius apkasus.

Jau tamsią naktį eskadronas tuo pačiu plentu žingsniu grįžo į suardytą miestelį, kuriame jį sutiko pats brigados vadas:

Esate tikri gusarai! Tėvynės vardu ačiū broliukai!

Tėvynės labui! — kaip griausmas nuaidėjo nakties tamsumoje šis garsus šūkis, ir po to liksma „Mes, Lietuvos gusarėliai“... nuaidėjo Suvalkijos lygumose.

Kav. kap. Kriaunaitis.

Nenusiminkime, kad mūsų pilies sienos griūna. Išgriautus sienose plyšius užtersime savo kalavijais ir narsumu. Ir kryžėivis ties ta gyva lietuvių siena sugrius.

*Kauno Kunigaikštis Vaidotas,
1362 m. gindamas nuo kryžiečių Kauno pilį.*

Senovės pilies griuvėsiai. Galingoji, griuvėsiais nuklota, senovė neleido lietuvių krūtinė užgesti nepriklausomybės bei laisvės troškimui.

Jundakalnis.

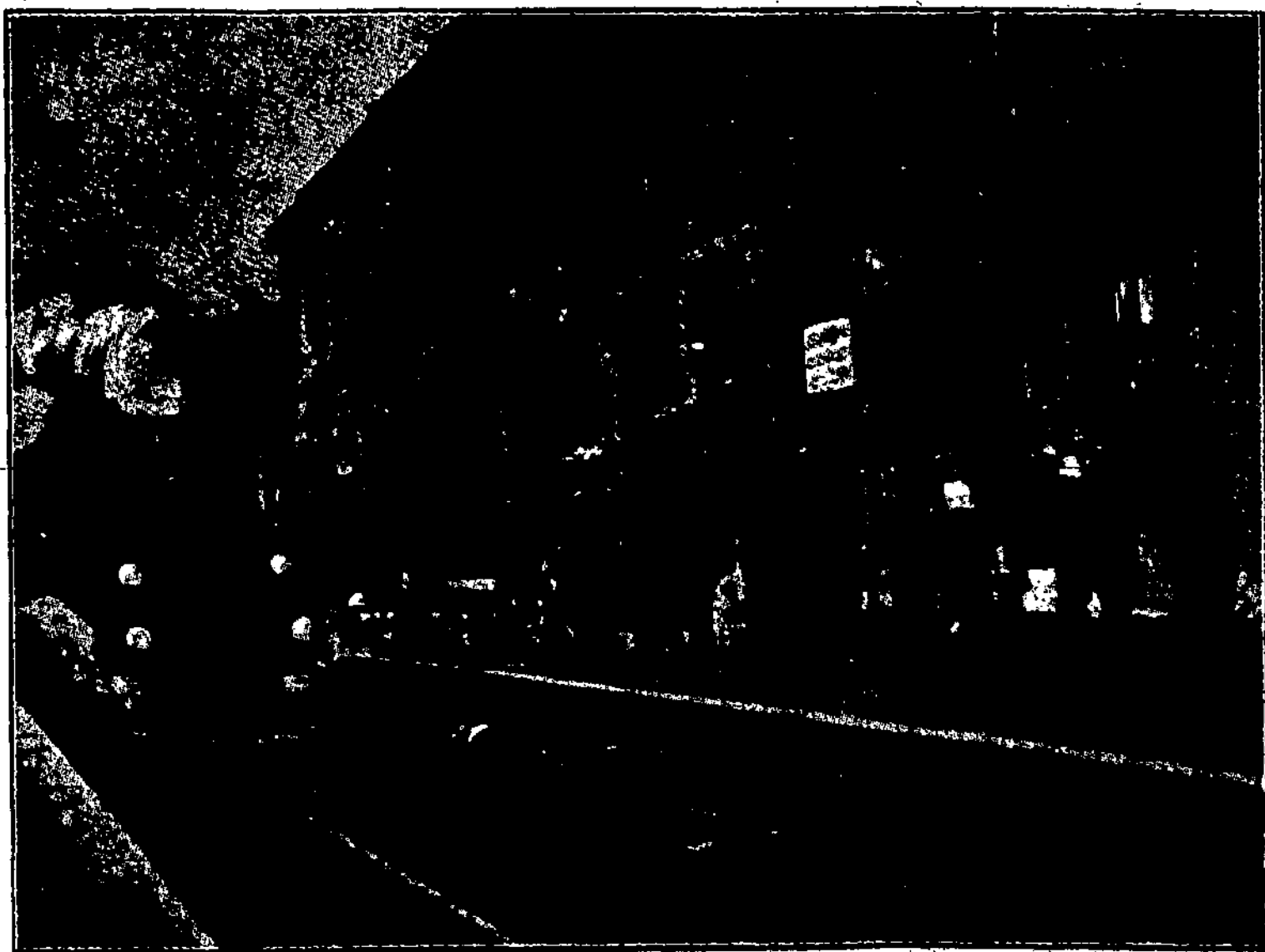
Sudavijos pakraštį, ten kur sraunioji Liekė, besiraitydama, it žaltys, tarp tamsių miškų, klampių pelkių ir šaltųjų šaltinėlių, įteka į Nemuną, kur išdidus Lapupis galvatrukčiais išbėgdamas iš uoluotų skardžių apaugusių Skandinavijos lapuočiais pasitinka graikščiąją Liekė, — šių dviejų Sudavijos gražuolių iš trijų pusių apjuostas stovi aukštas aukštąjį dangų remiantis Jundakalnis. Iš trijų pusių apsuptas neprieinamai stačiais skardžiais kalnas atrodo kažkoks slėpiningas, užburtas, todėl ir niekieno nebelankomas. Tik likusios kalno viršūnėje kelios senos, apykrevės, kerpėmis ir samanomis apaugusios pušelės, dieną ir naktį audrų

blaškomos, vėjo siūbuojamos pasakoja liūdną užkeiktojo kalno praeities pasaką.

„Senų senovėje, ko neatmena nė tėvų protėvių pasakos, čia stovėję karo deivės Jundos šventoji alka ir traškėję jos garbei kurenama šventoji ugnis, budriai saugojama amžiniesiems dievams pasiaukojusių nekaltų mergelių, vaidilučių. Vėliau, Lietuvą pradėjus puliti piktiesiems priešams, šventoji Jundos alka buvo paaukota galingojo karo dievo Kovo garbei ir toje vietoje tapę pastatyta galingiausio Sudavijos bajoro Šėtos tvirta pilis, ginti kraštą nuo plėšriųjų priešų: piktų kryžiuočių, žiaurių gudų ir klastingų lenkų. Ilgą laiką saugojusi Šėtos pilis Sudaviją, ilgai dungsojo tarp tamsių, traškančių girių senas, baisingas net iš tolo pažvelgti pilies kuoras iš trijų pusių apsuptas kristolinio vandens upių: iš rytų gilaus Nemuno, pietų — sraunios Liekės ir šiaurės — puikoriaus Lapupio. Tačiau, laikui bėgant, ir šventoji Jundos alka, ir stiprioji Šėtos bajoro pilis, ir tamsios girios, kadaise slėpusios pilį nuo priešų, žuvo. Iš trijų šonų juosiančios kalną upės ir tos per ilgą laiką nuseko, savo vandenį į tolimesias mareles nutekino; apgriuvę statieji kalno skardžiai nuolaidesni pasidarė“...

Dar ilgą laiką, iki did. karo pabaigos, nenukirstos nei piktųjų rusų, nei godžių, išalkusių vokiečių, buvo likęs kalno viršūnėje nemažas gojus senų pušelių, gal būt dar mačiusių anuos praeities, lietuviams garbingus laikus.

Tačiau po did. karo, atgavus lietuviams nepriklausomybę, lietuviai vietoj pamilti slėpinį mišką, — iškirto, išteriojo paskutinį kalno viršūnės gojų...

Vokiečių okupacijos laikais Kaune.

Tik likusios kalno viršūnėje kelios pušelės svyruo-
nėlės, vakaro vėjelio siūbuojamos, tyliai vis tebešvokš-
čia, tebeniūniuoja tą pačią liūdną, liūdną kalno praei-
ties pasaką, apie tuos tolimus, praeitus laikus, apie nuo-
tykius ant Jundakalnio... Kad nežūtų amžių glūdu-
mose ir šie paskutinieji brangūs atminimai kartu su
tomis paskutinėmis kalno viršūnės pušelėmis, dabar
baigiančiomis rudens audrų bei žiemos pūgų draskyti
— toms paskutinėms tos tolimos praeities liūdininkėms,
— tylų, tylų vasaros vakarėlį aš pasiklausęs tos liūd-
nos, liūdnos, širdį veriančios pušelių raudos, užrašiau
ją ir čia jums ją papasakosiu, paporysiu tik tą, ką
man ošė tos paskutinės pušelės tylų, tylų vasaros
vakarėlį...

II

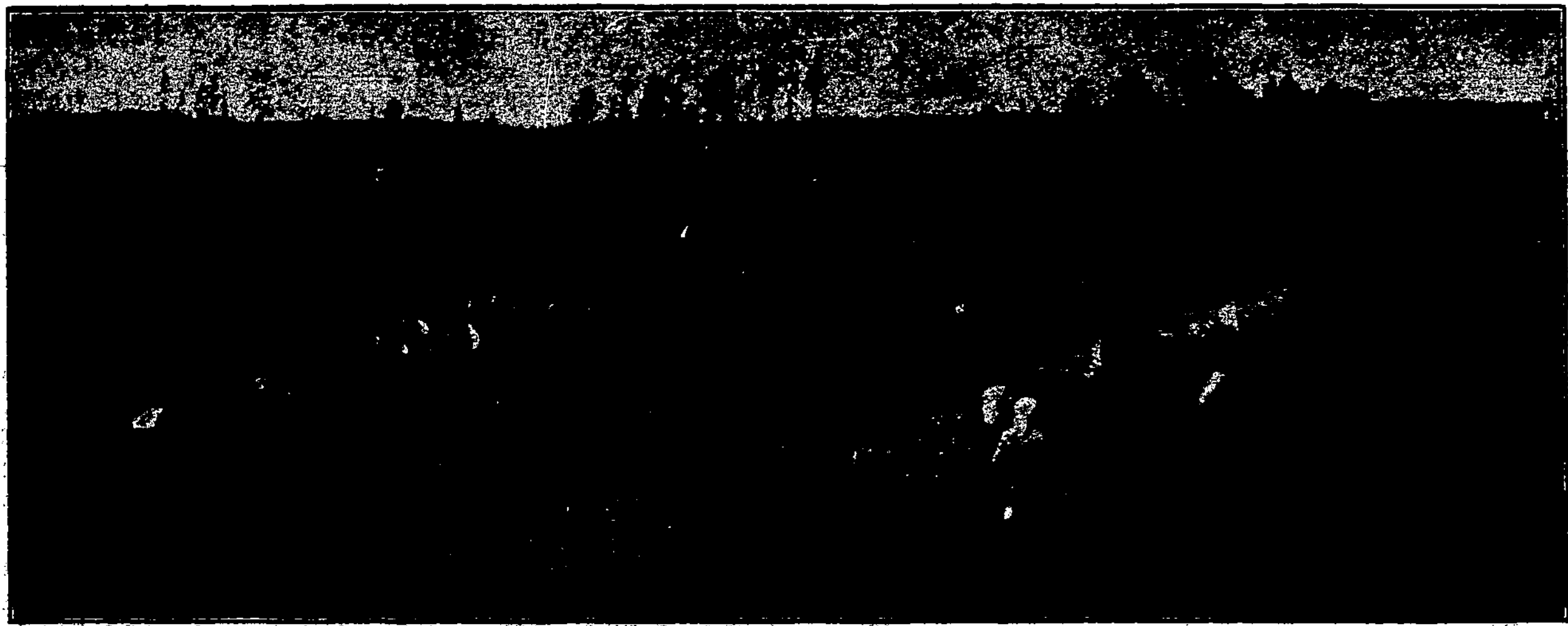
Ne, tai ne pušelės ošia, tai verkia, dejuoja, tai
rauda nelaimingieji, tai skundžiasi Merūnas, tai savo
sielvartus byloja Ramutė, tai savo nelaimę aprauda
vėjo virkdoma pušies tošele nelaimingoji Laima... Ne,
tai juda, dreba Jundakalnis kadaise dievų paliepiu
prarijusis stovėjusią čią garsią Šėtos pilį... Tačiau ši
skausmo bei sielvarto rauda darosi dar didesnė, dar

drasuolių būrys pasiaukojusių Sudavijos jaunuolių, ku-
rie pasiryžo eiti ir išvaduoti nelaiminguosius, kentan-
čius Jundakalnio gilumoje — kaip pasakojo tėvų pro-
tėvių pasakos — didvyrius Merūną ir Ramutę. Jie
išėjo...

III.

Dar niekad taip neūžė viesulas, niekad taip nešėlo
vėjas, niekad nevilnojo trijų ūpių bangos į stačiojo
kalno skardžius, niekad taip nedejavo nelaimingieji —
kaip šią naktį. Tai buvo naktis, kada ant Jundakal-
nio viršūnės sulėkusios viso pasaulio raganos ir pra-
garo juodžiai kėlė triukšmingą, gašlią puotą, šmoliais
draskydami kūną ir gerdami šiltą kraują paskutinės
jietuvių prabočių vėlės...

Ne tik paukšteliai šią naktį nedrįso prabilti, ne tik
žvėreliai susitraukę kunksojo, bet tolimas, šaltas mėnu-
lis ir tas baisėdamasis šios pragariškos audros, demo-
niško juodžių ir viso pasaulio raganų šokio, tinginiai
tamsių debesėlių užsiklojo plokštųjų veidą. Žvaigždės
ir tos retkarčiais težvilgterėdamos vėl skubiai viena už
kitos lindo po juodais, kaip naktis, debesimis. O lūž-

Žygis į frontą. Mūsų pirmieji kariai žygiuoja Tėvynę ginti.

baisesnė, kai prie visų šių skundų prisideda dar rau-
dos vėjo draskomų pušelių kalno viršūnėje. Dar bai-
siau ir klaikiau yra tamsią ir audringą vėlyvo rudens
naktį, kai iš trijų pusių audrų blaškomos upių ban-
gos sukyla ir šniokšdamos bėga prie stačiojo kalno
skardžių ir, sudužusios, putodamos vėl ritasi atgal į
upę, ir vėjo varomos vėl prie kranto atgal vilnija. To-
kiomis naktimis pro kalną ne tik joks žmogus nedrįs-
ta praeiti, pravažiuoti, bet žvėreliai, paukšteliai ir tie
baisingojo kalno lenkiasi iš tolo. O kurie, čiabūviai,
susuko anksti pavasarį savo vaikeliams lizdelius ir tie
tokiomis naktimis tvirtai prispaudę prie vėjo blaškomų,
laužomų medžių šakų, gailiai cipsi, tarsi dar labiau
didindami šią baisią kalno nelaimingųjų, pušelių, au-
drų ir vėjo raudą...

Kai nutildavo ši baisi gamtos audra, ši pragariš-
ka vėjo draskomų medžių rauda, iš kalno gilumos pa-
sigirdavo tylus, skausmingas, pilnas nusivylimo ir
sielvartos Merūno ir Ramutės dejavimas, kuris, sumišęs
su dieninio vėjelio siūbuojamų pušelių kalno viršūnės
ošimu bei nelaimingosios Laimos verkimu, skrisdavo
toli, toli po plačiąsias Sudavijos girias, po aukštąsias
bajorų pilies ir nedavė ramumo žmonėms, neleido ra-
miai gyventi baltose jų sėklyčiose. Ir radosi būrys

tanti nuo audros šėlimo medžiai tikrai rodė čia pra-
garo dvasių esant.

Tačiau neišsigando šio demoniško kvatojimo tik
būrys Sudavijos jaunuolių pasiryžusių išvaduoti nelai-
minguosius ir dabar prie kalno skardžių susirinkusius.
Ir bėsitariančius nuo ko pradėti, katram pirma kopti į
baisingąjį kalną.

— Broliai mano! prabilo vienas iš būrio, — kaip
ten bus, tačiau mes, kartą pasiryžę išvaduoti nelaimin-
gursius, neturime nieko bijoti. Argi mums, Lietuvos
jaunuoliams, bijoti piktųjų deivių gąsdinimų, ar mums,
drasuoliams, čia tūnoti ir leisti dar toliau kankintis
nelaimingiesiems? Ne, to neturi būti! Kopkim greičiau
į kalną ir išvaduosime kentančius.

— Brangus jaunuoli! — atsiliepė iš būrio senas,
kaip pats kalnas, vaidila, nuošaliai berymas ant aukso
kanklių — suprantamas man tamstos ilgesys ir karš-
tas pasiryžimas padėti nelaimingiesiems. Atsimenu,
buvau ir aš jaunas, buvau karštuolis. Tačiau mirtin-
giems žmonėms nėra galima veikti prieš galinguosius
dangaus dievus.

— Ne, tėvai — atsakė jaunuolis, — nelaikas da-
bar mums garbstyti raudos ant baigiančių dūletį pro-
tėvių kapų, nei Mes turime gyventi, kad pažintume ir

pajaustume tą gyvenimą, kad jo sultingais vaisiais naudotumės. Mes neturime paneigti gyvenimo prasmės ir užsidarę į tuščius menamojo dievo namus įkyriai kartoti vis tuos pačius nuobodžius žodžius. Ne, broliai! Reikia gyventi, kad tą gyvenimą jaustum, reikia padėti nelaimingiesiems, kentantiems broliams mūsų.

— Mielas jaunuolis — iš lėto ranką aukštylį keldamas prabilo senasis vaidila, — truputį susilaikyk su savo skundais, nes viskas pareis nuo amžinųjų dievų. Mirštuoliams žmonėms neišvengti galingųjų dievų jiems skirto likimo.

— Ne, tėvai, dabar jau dievų nėra, nėra mūsų, lietuvų, globėjų. Galingai mūsų protėvių dainai nutilus, išnyko drąsa, nusilpo kūno ir proto jėgos... Pasiryžimo, ištvermės, teisingumo ir meilės vietą užėmė baimė, suglėbimas, melas ir neapykanta. Stai, kad ir dabar. Jau tūkstančiai metų kaip kenčia, dejuoja nelaimingieji, tačiau iki šiol niekas dar nesiryžo jų vaduoti, jiems padėti, vis kažko laukdami, kažko bijodami... Tačiau, vargšai, nežino, kad žmogus galingu stoja tik kovodamas su kliūtimis, sutinkamomis gyvenimo kelyje.

— Tavo kalba ir reikalavimai visai yra teisingi, jei tik žadamos tokios gausios ir brangios aukos atneš bent kokios naudos: tarp vargų ir nelaimių yra geriausios — trumpiausios.

— Lepšės, ne vyrai buvo! Kam leido žiauriams atėjūnams galingojo Praamžiaus žinyčią šventvagiškai išniekinti, išgriauti, kam šventuosius protėvių gojus tais niekšais iškirsti užleido?! Kam užmiršo galinguosius, tikruosius mūsų protėvių dievus ir nusilenkė atėjūnų piktiesiems kardo, keršto ir ugnies dievams? Kam?

— Aukščiausia laimė — būti dievų mylimu. Tačiau nepridera peržengti dievų valios skirtą mums likimo angos. Per daug drąsios ir užgaulios kalbos gali dievams nepatikti. Gyvenimo tikslas yra ne griauti, ne ardyti to kas yra, bet tik naudotis tuo: savo nusizeminimo maldoj visoj didybėj kilti prie amžinųjų dievų kalno Rytų Šalyje. Taip žmonių išmintis ir jų patyrimas moko.

— Ne į tamstą, išmintingasis, aš kreipiuosi, nei Tamstų ilgas prityrimas ir tariamoji „išmintis“ akis baigia apvilkti ir taip jau menką išmintį bei supratimą apakinti.

Į jumis aš kreipiuosi, jaunieji, kurie širdžia drąsūs, į jumis, kurie dar dvasioje esat jauni ir kurie gilišios senatvės surumbėjimo dar neprislėgti, į jumis, kurių žmoniškasis grožis dar tamsiųjų žemės šešėlių nesunaikintas. Į jumis, jaunieji, aš kreipiuosi, kurie dar gyvenimo pilnybėj gyvenat, kurie dar semiat gyvenimą pilnu saiku...

Tada entuziastiškai pakilo dauguma jaunuolių, drąsių Sudavijos vyrų, ir ratu apsupę kalbėjusį vadą, pradėjo visomis keturiomis kopti į baisųjį Jundos kalną gelbėti nelaimingųjų. Vos tik jaunuoliams įžengus į baisų, nepermatomą toli ir vos juodai nakties tamsai juos apgaubus, kaip bematant iš visų pusių sukilo šėlti upių bangos, dejuoti, verkti ir savo sielvartais skystis kalno gelmėje tūną nelaimingieji. O kalno viršūnėje, vėjo draskomos pušelės, kažkaip baimingai dejuodamos, linko prie žemės ir vėl kėlėsi, tarsi, pasiklausiusios nelaimingųjų raudos, ryžosi savo ošimu jiems padėti, paguosti, į visas puses linkdamos, baisios audros laužomos. Kalno šlaituose pasislėpę nakties paukšteliai ir tie cypdami spaudėsi prie medžių šakų, leido giliau nagus į vėjo nemieląširdingai blaškomas medžių šakas, kad baisioji audra nuplėšus nenublokštų kur į šelstančias, baisiomis vilnimis sukilusias, kalno pašlaitėse trijų upių bangas. Mėnuo, žvaigždės ir tos pabūgusios šios baisios audros šėlimo, storais, kaip pa-

talai, debesimis užsiklojo, užsidengė savo žiburiukus, kad neregėtų tos baisios Jundakalnio nakties viesulos.

Dar labiau sutemusi juoda nakties viesula, mišdama su visais šių nelaimingųjų — vėjo blaškomo pušelių dejavimais ir nakties paukščių — pelėdų bei apuokų klyksmais, dar baisiau atrodė, dar labiau baugino pasiryžėlius Sudavijos jaunuolius kopančius į baisingojo kalno viršūnę. Įsišėlus audroms ir sukilus kalno viršūnėje viso pasaulio raganų puotos orgijai, vienas kitas kopančių jaunuolių, nuolat nuplėštas audros, krisdavo atgal į šelstančias prie kalno skardžių upių bangas: krisdavo taip staigiai, taip baisiai, jog nelaimingasis nesuspedavo nė pagalbos žodį ištarti draugams...

Kopančių eilės kaskart vis retėjo ir retėjo. Tačiau drąsa ir viltis pasiekti užkeiktojo kalno viršūnę nemenkėjo, neapleido jaunuolių, tik dar drąsiau paskatindavo kopti aukštylį. Nesigirdėjo nei dejavimų, nei skundų: visi kietai sukandę dantis, krauju ir vilčia užvirusiomis akimis, kruvinomis rankomis ir kojomis, sudraskytais rūbais būrys drąsuolių kopė vis aukštylį ir aukštylį į baisiojo kalno viršūnę vaduoti nelaimingųjų...

IV.

Daug, labai daug metų praslinko po to atsitikimo. Nuo iškopusių jaunuolių į baisiojo kalno viršūnę nelaimingųjų vaduoti nebuvo jokios žinios. Paniurę vaikščiojo tėvai iškopusių jaunuolių, verkė ir keikė vadą motinėles sengalvėles, raudėjo ir ilgėjosi seselės, dūsavo kas naktelę ir mylėtosios mergelės su išsiilgimu laukdamos sugrįžtant mylimųjų. Pagaliau tą baisiąją naktį atsimenantieji, tos kartos žmonės, išmirė, pamazgi viskas pradėjo užsimiršti, aprimti. Gyvenimas vėl pradėjo tęstis po senovei. Vėl žmonės augo, gimė, gimė, mylėjosi ir mirė, rodos, visi pamiršo; tik seneliai pasakose ilgais žiemos bei rudens vakarais tepasakodavo apie tą baisiąją naktį ant Jundakalnio...

Tik neramiomis vėlyvo rudens naktimis, kai sukildavo baisėtis iš trijų pusių juosią kalną upių bangos, kai pradėdavo vėl šėlti viesulas bei dejuoti nelaimingieji, žmonės giliau susimąstydavo ir pagalvodavo apie praeitį ir nelaiminguosius, kentančius kalno gilumose... Ir vengdavo kalno iš tolo ne tik tolimi keleiviai, pirkliai, bet ir čiabūviai piemens ir tie bijodavo naktį praeiti pro kalną; o jau joti naktigonėms į kalno pašlaites niekas nė nemėgindavo, nors visos kalno pašlaitės buvo priaugusios sūdrūs ir vešlios žolės. Ypač kada krisdavo nuo stačiojo kalno skardžių žuvusių drąsuolių lavonas į upę, žmonės pramanydavo, kad tai esą kalno raganos per naktį nugrauztais žmonių kaulais svaidosi, — dar labiau, net dieną bijodavo eiti pro kalną. Tačiau po vienos baisios, audringos, kokios dar nė tėvų tėvai nebuvo matę, nakties, žmonės sukilę rado nepaprastai gražiai nusitekusį dangų, nuščiuvusią gamtą. Ramiai, ir vasaros mėnesieną naktį, siūravo upių bangelės tyliai čiurlendavo į tolimesias mareles. Nebesigirdėjo kalno viršūnėje nelaimingųjų raudos, pušelių ir ažuolai ramiai, kažkaip paslaptingai stovėjo ir, rodos, kažko klausėsi, ilgėjosi. Paukšteliai ir tie per naktį sušlapę nuo baisios audros šėlimo, sparnelius dabar ištiesę prieš saulutę šildėsi, džiovinosi; o kurie anksčiau buvo nubudę ir turėję geresnę užvėją, jau linksmiai vyturiavo, cipšėjo, šukė ramiose, paslaptingai stovinčių medžių šakose... O nuo kalno viršūnės, nutilus išgąsdintų ir per naktį suvargusių paukštelių sultingai dainai, buvo girdėti kažkoks tolimas, paslaptingai šventas, lyg tai pušelių, lyg siūruojančių tykaus dienos vėjelio kalno krūmų aidui panašus, žmogaus balsas. Apylinkės žmonės girdėdami tą paslaptingą, ne šios žemės balsą, majestotiškai visi pir-

makart ant savo tamsaus gyvenimo priangio išėję, klausėsi, tos bylos, lyg kokio išganymo pranašo ir mintimis kilo į baisiojo Jundakalnio viršūnę... Nuo to laiko senesnieji pramanė daug įvairių pasakų apie prakeiktojo kalno vaidulius, kurios dar ir šiandien vietos žmonėse senelių tebeprasakojamos ilgais žiemos bei rudens vakarais....

V.

Jau, jau, rodos užkops paskutinį skardį ir bus pasiekta baisingojo kalno viršūnė... tačiau teliko tik trys jaunuoliai iš tūkstantinio būrio išėjusių. Tuo tarpu audra dar baisiau sukilo šelsti, sušniokštė, medžiai — šimtamečiai ažuolai kalno pašlaitėse — lūždami ritosi pavėjui nuo kalno žemyn ir nubloškė dar du. Beliko tik vienas Rioglos bajoro sūnus Laimingasis Linksmūnėlis. Dar vienas didvyriškas žingsnis ir Laimingasis Rioglos Linksmūnėlis pasiekė prakeiktojo kalno viršūnę. Tačiau jis buvo taip pavargęs, taip prikamuotas vėjo šėlimo ir tolimos, baisios kelionės, kad vos tik užkopes paskutinį kalno skardį, krito ir negyvas ir užmigo tokiu saldžiu miegu, kokiu nemiega nei maži, laimingi kūdikėliai prie motulės šono, nei laimingi, šios žemės baisaus vargo nepatyrę paukšteliai po patelės sparneliu. Laimingasis Rioglos Linksmūnėlis nebematė toliau baisiojo viesulo šėlimo, nebegirdėjo daugiau nelaimingųjų dejavimų, tik, nežinia kaip ilgai miegojęs kalno viršūnėje, sapnavo baisų, baisų sapną...

Rodos, mato jis kalno viršūnėje, kur ir šiandien dar tebestovi du kalneliai, vietos žmonių nelaimingųjų kapais vadinami, tarp didelių, į visas puses įsikerojusių šimtamečių ažuolų sėdinti žilą, kaip patys ažuolai, senelį ir tarp trijų didelių, paplokščių akmenų ugnelę bekurianantį. Rodos, dar nespėjus jam užkopti kalno viršūnės, kaip žilasis senelis, nustebeš jo pasirodymu — kur tūkstančiais metų nebuvo užėjusi žmogaus koja — ir, nusivedęs po ažuolu prie ugnies, kažkokiu dusliu, kaip žemė, kaip miško medžių ošimas balsu, jo paklausė:

— Vargingos žemės sūnau! Kokie dievai tave čia nešioja, kad nesibijojai kopti į šį kalną, kur tūkstančiais metų nebuvo žmogaus kojos?

— Nėra dabar, seneli, — iš baimės drebančiu balsu atsakė Laimingasis Rioglos Linksmūnėlis — mūsų žemėje gerųjų dievų ir ne jų siunčiamas aš čia atėjau — viltis ir pasiryžimas padėti nelaimingiesiems mane čia atvedė. Ir atėjau aš čia ne rožėmis klotais keliais, ne. Tik per mylimų mano brolių lavonus, per dienos ir nakties bedugnę aš pasiekiau šio kalno viršūnę.

— Žinau gerai, žinau, kokią kelionę turėjai tu. Žinau kokios aukos teko tau aukoti. Sunki tavo, jaunuoli, dalužė, sunki. Ir kuo tu, mielas, manai jiems padėti?

— Nežinau, tėvai, ne tą aš tikėjau čia rasiąs.

Pirmieji žvalgai.

— Tu, tur būt, nori sužinoti kalno praeitį, kančios priežastį?

— Taip.

— Tai, palauk! Kai dieneliai brėkstant sukils rytinio vėjelio nubudinti šio šventojo, dar anuos laikus mačiusio, ažuolo lapeliai, tai jie mano lūpomis tau visa papasakos...

VI.

Vieną gražų rytą, vos tik keliantis saulutei iš nakties, dar paukšteliams čiulbuonėliams tebemiegant, Jundakalnio pašlaitėje vietos naktigonai išgirdo rytinio vėjelio siūbuojamų medžių viršūnėmis lekiančią kalbą.

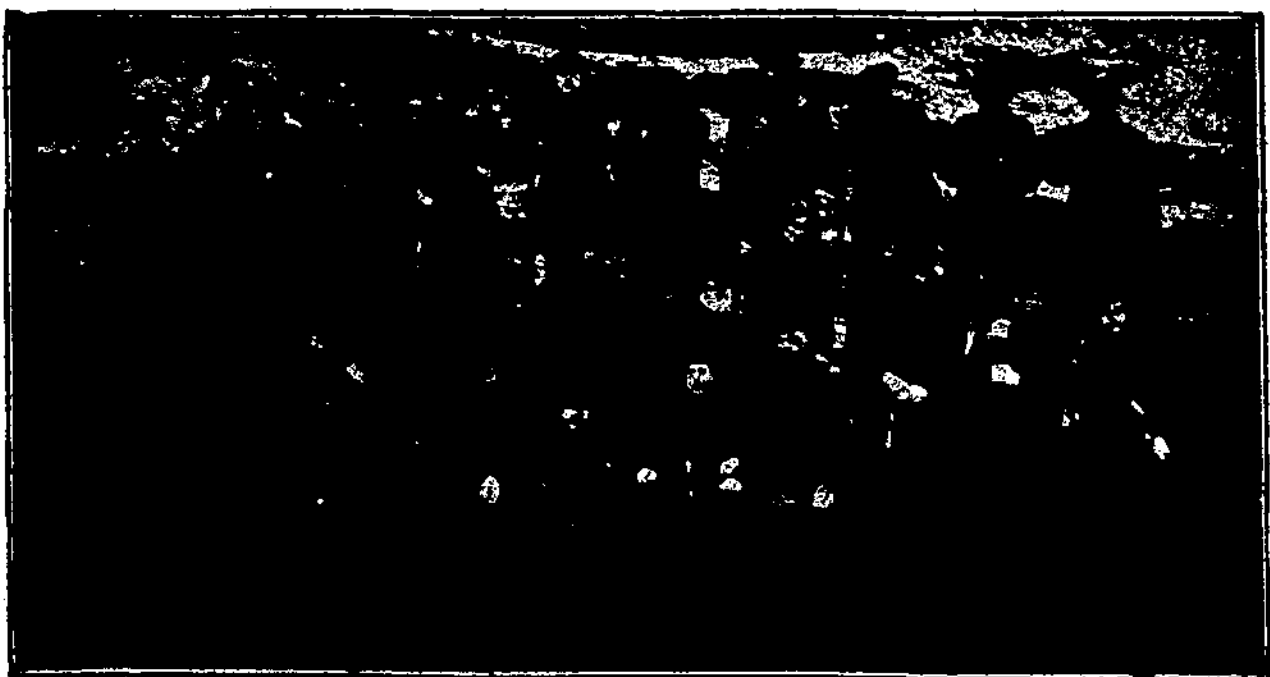
— Kelk ir klausyk! Iš tikrųjų kažkoks balsas girdėti...

„...Kai dieneliai brėkstant sukils rytinio vėjelio nubudinti šio šventojo ažuolo, dar anuos laikus mačiusio lapeliai, tai jie tau viską mano lūpomis papasakos...

— Seniai, seniai, pradėjo senelio lūpomis šimtamečio ažuolo lapai, — kada dar lietuvių iš visų pusių gobė neišeinamos girios, teikdamos jam ir maistą, ir pastogę, ir visa kita, kas tik buvo reikalinga pragyvenimui, šitoje vietoje stovėjo kovos deivės Jundos žinyčia ir po šituo ažuolu buvo kurenama Jundos garbei šventoji ugnis, nei dieną nei naktį negesinama, budriai nekaltų mergelių, vaidilučių saugojama. Ilgainiui, iš vakarų Lietuvą užplūdus piktiesiems priešams kryžiuočiams, kartu tų vilkų buvo užpulta, sudeginta ir sugriauta šventoji Jundos žinyčia, išniekinti šventieji miškai ir gašlių priešų pavergtos šventosios ugnies saugotojos, skaisčios vaidilutės. Paliko tik tyrai ir buvusios alkos griuvėsiai.

Po to įvykio praslinko daug, daug šimtų metų. Padaugėjus Lietuvoje gyventojų skaičiui, senasis žemės plotas pasidarė lietuviams perankštas ir toje vietoje apsigyveno bajoras Šėta ir pasistatė aukštą, tvirtą pilį, aplink apveddamas dar giliu grioviu, kad priešui būtų sunkiau prieiti. Senasis bajoras, žilų, dar atmenančių tos vietos kryžiuočių lankymo laikus, vaidilų dainų sužadintas, pasiryžo piktiesiems priešams atkeršyti ir sukviatęs pilin visų bajorų krivulę, nutarė slapta rengtis karui. Vieną ankstyvo pavasario dieną, pasikvietęs dar nemažą būrį ir iš kitų Sudavijos bajorų, Šėta išvyko terioti kryžiuočių.

Kryžiuočiams atkeršijo, daug jų išžudęs ir nemaža turtų pasigrobęs linksmas bajoras grįžo iš žygio į aukštąją savo pilį. Tačiau namuose jo džiaugsmas visai nelauktai pasikeitė į netikėtą liūdesį: per auklės vylų kažkas jam pavogė vienintelį sūnų Merūną: bepaliko tik duktė Ramutė. Nusiminė bajoras, nuliūdo ir tamsiu debesiu apsiniaukė jo rūstus veidas. Ir siuntė į visas šalis vyrus vyti, ieškoti pabėgusių, tačiau be tikslo: visi grįžo tuščiomis.

Mūsų šauliai. Kada visa tauta pasiryžta ginti savo Tėvynę, jokie priešai jos neįveiks.

Dabar netverdamas niekur sielvartu ir liūdesiu, užsidarė bajoras storuose menės mūruose ir niekur nebeėjo, niekur nesirodė: tik keikė nelaimingąją savo dalį, burnoje prieš galinguosius dievus, kam jam skyrė tokį sunkų, kaip akmuo, likimą. Neberūpėjo dabar aukštos pilies valdytojui, kitąkart savo drąsa ir narsumu stebinusį visą Sudaviją, nei karai, nei garsūs žygiai, nei puotos, nei iškilmingosios amžinųjų dievų gerbimo švenčių apeigos. Lyg keršydamas dievams už skirtą jam tokį sunkų likimą, išvarė, išgujo iš savo pilies sienų net jų tarnus, vaidilas. Apmirė Šėtos pilies, kitąkart gyvos, kaip skruzdėlynas, gyvenimas, sustingo, kaip žiemą upės ledas, judėjimas. Nepakęsdami to, nesulaukdami trimito garso, šaukiančio į naują žygį, apleido bajorą ir jo pilį ir narsieji kariai, drąsieji Sudavijos jaunuoliai ir išjojo tarnauti kitiems valdovams. Nuliūdo, atsimainė ir jo žmona, linksmoji Laima ir, trumpindama vienumą, nelinksmi žaidė su dukryte Ramute kadaise triukšmingose, ruimingose pilies mēnėse, sode ir srauniojo Nemuno pakrantėse.

Toks vienodas, liūdnas, be giedresnės dieneles, Šėtos pilies gyvenimas tęsėsi ištisą penkioliką metų. Bajoras dar labiau paseno, palinko į pilkąją žemelę. Atsimainė ir jo visad tylinti žmona Laima. Ramutė taip pat jau išaugo iš „lėlių“ metų ir pradėjo žiūrėti į tą pusę, į kurią jaunuolės po 15 metų nukreipia visą savo sielą ir dėmesį.

Ramutė buvo nepaprastai graži ir grakšti mergaitė — gražiausia iš visų Sudavijos merginų. Laimai dabar jau atsisakius su ją žaisti, Ramutė viena ilgėjosi, kažko liūdėjo: gal nežinia kur dingusio brolelio, gal niekur nesirodiančio senojo tėvelio, o gal... ilgėjosi ir laukė meilės, meilės, kurios laukė tų metų jaunuolės...

Kartą, piktieji kryžiuočiai, pasikvietę nemažą sau talkininkų pagonims „kardu krikštyti“ iš Vakarų Europos, rengėsi pulti Šėtos bajoro pilį: sargą į tolimesnius Lietuvos plotus. Prieš išžygiuodami, kaip paprastai darydavo vylingi ir gudrūs, kaip žalčiai, kryžiuočiai, išsiuntė pirma savų šnipų gaują apžvalgyti kelius, apžiūrėti pilies tvirtumas, perkasus. Būrys šnipų, jų tarpe ir prieš 15 metų klastos keliu pagrobtas Šėtos bajoro sūnus Merūnas — dabar jau von Henrich'as, visai pamiršęs savo lietuvišką, garbingą kilimą, — slaptai atplaukė Nemunu iš Klaipėdos ties Šėtos pilimi ir jau tarp karklų krūmų rišo laivą, kaip visai netikėtai ton vjeton užėjo Šėtos bajoro gražuolė Ramutė, staiga ir taip netikėtai pamačius nepažįstamus vokiečių riterius, nusigando ir jau norėjo bėgti prieš kalną namo ar šaukti pagalbos. Bet tuo tarpu riteriai ją sulaukė ir sudraudė šaukti pagalbos. Po neilgos kalbos, nepaprastas riterio Henricho-Merūno gražumas taip sužavėjo Ramutę, jog vietoj baimės, gimė meilė, meilė karšta, beprotiška: tokia, kokia gimsta jaunuolio krūtinėj alyvoms žydint... Nemažiau veikė į Henrichą-Merūną ir Ramutės lietuviškas mergaičių skaistumas, taip, jog jiedu staiga pasidarė toki artimi, toki draugiški, kaip rodos tegali būti tik šimto metų pažįstami.

Tą naktį Šėtos bajoro gražuolė miegojo tai, kaip dar nebuvo miegojusi niekados — ji sapnavo gražųjį riterį prie Nemuno kranto... Atsikėlus ant rytojaus Ramutė, nelaukė nė pietų ir Mildos nešama vėl atsidūrė prie Nemuno, ten, kur vakar sutiko keistąjį riterį. Klatingiems riteriams to ir tereikėjo. Jie nutarė Ramutę išnaudoti savo piktiems tikslams ir paprašė jos pagaminti jiems vaidilų rūbus. Ramutė, meilės jausmo stumiama ir nemanydama nieko blogo, susitarus su pilies kiemsargiu Graubliu, patiekė riteriams senų vaidilų rūbus.

Rūstus senis Šėta priėmė „keliaujančius vaidilas“ labai meiliai, nes tikėjosi išgirsiąs ką nors apie nežinia kur žuvusį sūnų. Tačiau nieko jam nepasakė „vaidilos“ apie sūnų, tik dengdamiesi teisingojo Praamžiaus tarnais, apsistojo Šėtos pily savais piktais tikslais, o Henrichas-Merūnas Ramutės akių — saulių užkerėtas.

Ir prasidėjo Ramutės — Kuodžio (ta pravarde pasivadina jos buvęs brolis) pavasario dienos, dienos saulėtos, kada vynuogės žydi... Niekur neišeidamas rūstus, kaip audra, bajoras Šėta ir jo nelaimingoji žmona Laima, nematė ir nežinojo Ramutės žingsnių, nesėkė jos darbų...

Tuo tarpu žilgalvis bajoras dar labiau paseno, pražilo kaip žydinti obelis ir jau rengėsi keliauti pas aukštuosius dievus į Rytų Šalies kalną. Kadangi neturėjo daug vaikų, kaip tik nežinia kur dingusį sūnų Merūną ir dukterį Ramutę, tai prieš mirdamas nutarė surasti dukterei tinkamą vyrą ir pavesti jam saugoti protėvių pilį.

Po keletos savačių įvyko Kuodžio ir Ramutės vestuvės. Po vestuvių kiti riteriai — „vaidilos“ išvyko atgal į Klaipėdą. Pasiliko tik laimingasis Kuodis džiaugtis meilės džiaugsmu su gražuole Ramute, savo sužadėtine.

Tuo tarpu visai netikėtai ir nelauktai atvyksta pabėgęs iš vokiečių nelaisvės vienas lietuvis vaidila, pagrobtas puolant Šėtos pilį ir atidengia dabar laimingajam Kuodžiui jo baisią, slaptąją praeitį...

Už brolių kraujomaišą užgriūva ant senosios pilies visu sunkumu dievų kerštas. Merūnas, dabar Šėtos pilies valdovas, iš skausmo raudamas sau nuo galvos plaukus, puola nuo pilies kuoro ir žūva. Sužinojusi apie tai Ramutė, praeitos nakties motina, gyva suakmenėja. O-senutė, vargšė Laima, iš skausmo beprote išbėga į mišką klaidžioti ir pasivertusi vėjo virpinančios pušies tošele, apverkt savo nedalužę. Vienas senis, niūrusis Šėta, tarsi palieka šios baisios nelaimės nepajudintas ir toks pat rūstus ir tamsus, kaip naktis, prakeikia pilį, kuri, su jau besiveržiančiais į ją kryžiuočių riteriais, nugrimsta į kalno gelmes...

* * *

Ir šiandien, kai ramiai pro kalną sriuvenančių trijų upių bangas suvysto vasaros vakaro šilkiniai rūkai, kai dangus pasipuošia tūkstančiais auksinių žvaigždžių, apylinkės jaunimas susirenka ant kalno vakaruoti ir drauge bendrai pasidainuoti, linksmi pasižaisti. Tuo tarpu iš kalno šlaito krūmų linksmi vakaruojančiui jaunimui pritaria lakštutės čulbesiai ir koketingo mėnulio šaltų, bejausmių spindulių žaidimas tyliai čiuurleinančių upių bangose.

Tačiau pavieniais kalną lankyti ir drąsuoliai dar tebevingia: mat vietos senelių pasakose dar tebėra užsilikę baisūs padavimai apie kalno praeities nuotykius...

Kai kas tais padavimais jau nebetiki, iš jų juokiasi, tyčiojasi, tačiau dar daugelis visgi laiko šventą relikviją. Todel arti kalno dar ir šiandien niekas nedrįsta apsigyventi, išskyrus porą žydelių malūnininkų kurie, sako, nebija nei velnių, nei vaiduoklių...

Apylinkės, kur stovi aukščiau minėtas kalnas, vadinasi Šėtių kaimu. Reikia manyti, kad tas vardas likęs nuo kadaise čia gyvenusio Šėtos bajoro.

Kiti vietos žmonės dar mena, būk Jundakalnis to del taip vadinamas, kad kalno šlaitais buvę ritami nužudymui mirti nuteisti karo imtiniai kryžiuočiai. Pa galiau juk viskas galėjo būti...

Obelienų Juozas.

10 metų nepriklausomybės sukaktuvėms.

I.
Žiema...
Šalta žiema...
Žiauri, paniurus, susiraukus,
Klastinga ragana senal...
Kur žengs — visur mirtis ir aukos,
Visiems baisi jos letena.

Žiema...
Žiauri žiema...
Nušalę rūtos, gražios rožės...
Jau greit ir šaknys jų supus...
Nedžiugins stelos jaunas grožis,
Nes jis... nuėjo į kapus!

Žiema...
Niūri žiema...
Tėvynėj slaučia šiaurės vėjai.
Ji rusų aro naguose...
Ir jos artojai ir piovejai
Paskendę vargo bangose.

Žiema...
Visur žiema...
Nuskurę miestai. Skursta sodžiai
Visur vienodai panašiai...
Žandarų sekami mūs žodžiai
Ir tie, narsuoliai knygnešiai.

Žiema...
Ir vis žiemal...
Ko nesuspėjo rusų caras —
Visus vargingus likučius —
Naikina vokiškas žandaras,
Lietuviui plądamas pečius.

Ir vis...
Žiema...
Žiema, žiemal...
Žiauri žiemal!

II.
Bet, štai,
Tenai aukštai
Pragydo linksmas vyturėlis...
Ir pempės rėkia jau „gyvi“!..
Gražus, gražus pavasarėlis:
Kur žvelgsi — vis... gyvi... gyvil..

Ir vėl...
Žiūrėk — ir vėl
Artojų akys jau nušvito..
Ir vėl visų veidai rausvi,
Nes trauks į lauką viens po kito—
Visi linksmi, visi laisvi.

Laisva...
Ir vėl laisva
Brangioji, mylima tėvynė!..
Nors stiprūs priešai — neįvalioj!
Nuo jų didvyriai ją apgynė,
Galingai šūkterę „valiol“

III.
Valiol..
Garsus valio
Lai nuaidės galingas, mielas
Visoj brangiojoje Lietuvoj!..
Lai jis visiems prižadins sielas,
Kaip įsyk lemtamaj kovoj!

Valiol..
Garsus valio
Lai nuaidės daugybę kartų
Ir mūsų priešams bus baisus!..
Kai mes prie Vilniaus būsime vartų,
Lai nuaidės tasai garsus —
Valiol..
Valio, valiol
V. Vilkas.

Pirmasis kariuomenės paradas Žemaičiuose.

Kad skaitytojui būtų aiškiau, kodel šios iškilmės įvyko taip, o ne kitaip, laikau reikalingu nupiešti apy-stovas, kuriose šioms iškilmėms teko ruoštis.

Pačioj Lietuvos valstybės kūrimosi pradžioj, t. y. 1918 m. lapkričio mėn. 27 d. savo gimtinėje, Šilalės valsčiuje, buvau išrinktas valsčiaus komiteto nariu, o jau gruodžio mėn. 4 d. mane išrinko Tauragės apskrities komiteto vicepirmininku. Teko! apsigyventi Tauragėj ir imtis apskrities tvarkymo darbo.

Darbo apystovos buvo labai sunkios. Miestelis, prieš karą turėjęs apie 14.000 gyventojų, pačioj karo pradžioj kerštingų vokiečių buvo sudegintas ir iš pamatų išgriautas. Tik dėl kažkokių stebuklų liko buvęs rinkos vidury gaisrininkų draugijos mūrinis namas, kuriame kreishauptmanas įrengė savo valdybą. Paskui jau patys vokiečiai aplopė porą mūrinių namų ir apgyvendino juose savo žandarus. Tik 1918 m. antram pusmety, grįžę iš Rusijos pabėgėliai, buvusiuose priemiesčiuose pasistatė sau keletą lūšnelių. Todėl 1919 m. pradžioje Tauragėj jau buvo apie pusantro tūkstančio gyventojų. Tautiniu atžvilgiu buvo masė, iš kurios buvo galima nulipdyti ką tik nori. Ir prieš karą čia buvo tikras Babelis, nes miestely gyveno: tikri lietuviai, lenkuojantieji lietuviai, vokiečiuojantieji lietu-

viai, rusai, žydai, vokiečiai, žydai rusofilai ir vokiečiuoją žydai ir visą šį tautų mišinį daugiausia jungė prekyba ir kontrabanda. Okupacinė valdžia, jos sąjungininkei liuteronų bažnyčiai padedant, žymią gyventojų dalį galutinai suvokietino (ypač liuteronų tikybos lietuvius), o grįžusieji iš Rusijos pabėgėliai buvo persisunkę rusi-cizmo ir bolševizmo dvasia. Reikėjo daug ir uoliai pasidaruoti, kol pasisekė išaiškinti paskelbtosios Nepriklausomybės reikšmę ir jos mums reikalingumą bei naudingumą. Tad dirbome nuo ankstyvo ryto iki vėlybos nakties, nes reikėjo jų visą šią masę padaryti lietuviais.

Sakoma, kad laikotarpio nuotaika gimdo didvyrius! Tad, atvirai pasakius, ir mus spyrė daug dirbti, gal ne tiek pati tautinė idėja, kiek gyvenimo aplinkybės. Mat,

Kelias į Vilnių. Pagal pagriuvusį stulpą eina demarkacijos linija.

dalykas toks. Apskritis valdybos ir apskrities viršininko raštinėms kreishauptmanas užleido tris mažučius kambarius savo valdyboje, o mums asmeniškai „maloniai“ leido apsigyventi vienam buvusios rusų laikais pašto įstaigos namo kambary. Kambarys didelis be pečiaus. Buvusių didžiulių langų vietoje įstatyti dievai žino iš kokios lūšnelės pavogti langeliai. Protarpiai užkalti lentomis tiek standžiai, kad per plyšius, jei ne katės, tai bent pelės laisvai gali landžioti. 1918-1919 m. žiema buvo gan žiauri, todėl kambario kure-nimas nieko negelbėdavo. Tad ir kurendavome tik tiek, kiek reikėdavo arbatai išvirti. Pataisyti šios landynės negalėjome (kaip mums p. kreishauptmanas buvo pataręs), nes nei mūsų įstaigos, nei mes asmeniškai tuomet dar nė vieno skatiko neturėjome. Guldami lovon ne tik nenusirengdavome, bet dar traukdavome ant savęs visa, ką tik šiltesnio pas save surasdavome. Tad suprantama, kad sėdėti tokioj landynėje menkas tebuvo malonumas. Todel ir bėgdavome ar į raštinę, ar pas pažįstamus.

Sausio 10 d. Tauragės srities apsaugos štabe vienas po kito pradėjo rodytis pirmieji savanoriai, o po 15 ir mobilizuojamieji puskarininkiai ir karininkai, iš kurių susidarė gerokas inteligentų būrelis. Sausio 26 d. ir man pačiam pasisekė išsprukti iš apskrities valdybos ir įstoti kariuomenėn. Isto, nutarėme turimą laiką pašvesti valstybinės idėjos propagandai. Tarpusaviuose pasitarimuose buvo prieita išvados, kad daug lengviau ir sėkmingiau bus galima varyti propagandą suteikiančioj piliečiams bent kiek malonumo formoj. Buvo nutarta ruošti vakarėlius su patriotiškų veiklų vaidinimais, deklamavimais ir tautiškais šokiais. Šių vakarėlių rengimo ir vaidinimų režisavimo darbas buvo pavestas man, nes aš čia pat Tauragėj prieš 12 metų jau buvau kartu su kunigu F. Kemėšiu šį darbą dirbęs.

Sausio mėnesio pabaigoj ar vasario mėnesio pradžioj suruošėme pirmą tokį vakarėlį. Kas buvo vaidinta bei deklamuota, nebepamenu. Meniškoji vakarėlio dalis nusisekė gerai ir publikai labai patiko, o šokiai buvo labai netvarkingi, mat į salę prisigrūdo daug girtų vokiečių kareivių, kurie kas tik bebūtų griežiama: ar suktinis, ar klumpakojis — vis vien šoko savo šlykštųjų šiberį. Kai lietuvaitės atsisakė su jais eiti šokti, jie pakėlė triukšmą. Mes patys tada dar neturėjome jėgų jų suvaldyti. Teko kreiptis į vokiečių burmistrą, kuris, žandarams padedant, triukšmadarius nuramino.

Nors vokiečių kareivių elgesys ir sugadino kiek publikos nuotaiką, bet vis tik vakarėlis tiek jai patiko, kad piliečiai pradėjo prašyti mane suruošti dar keletą tokių vakarėlių. Besitariant su bendradarbiais, priėjome išvados, kad geriausia būtų suruošti vakarėlį Nepriklausomybės paskelbimo metinių sukaktuvių dieną ir neatidėliodami pradėjome prie to ruoštis. Kad vokiečiai negalėtų sugadinti mūsų iškilmų, nutarėme įsileisti į jį tik kviestus svečius ir, kaip vėliau patyrėme, ši priemonė pilnai save pateisino.

Mums šiam vakarėliui besiruošiant, susirinko jau gerokas būrys savanorių ir pašauktųjų dėl mobilizacijos atsarginių karių. Tad kilo sumanymas paminėti pirmąsias sukaktuves ne tik vakarėliu, bet ir kariuomenės paradu.

Vasario 4 d. Tauragėn atvyko Krašto Apsaugos Ministerijos skirtas formuoti 1 Žemaičių peštininkų batalioną ir jam vadovauti *Jurgis Aukštuolaitis*. Tada batalione jau buvo 15 karininkų ir per 100 kareivių, nors ginklų teturėjome tik 40 žmonių. Įvyko bataliono karininkų dėl būsimų parado ceremonialo pasitarimas. Bataliono vadas pavėdė mums paruošti parado

ceremonialą (mat, kaip vėliau paaiškėjo, vadas buvo tik vokiečių tarnybos puskarininkis). Bet juk kariuomenės paradas be orkestro neįmanomas, o mes jo kaip tik ir neturėjome. Tad reikėjo iš kur nors gauti. Buvome girdėję, kad gan pakenčiamas orkestras esąs Kelmės parapijoj, bet čia tada jau šeimininkavo bolševikų gaujos ir su Kelme jokio susisiektimo nebebuvo. Kažkas karininkų prasitarė, kad Naumiesčio parapijoj esą keturi dudoriai. Nusprendėme būtinai juos pasikviesti. Bet koks buvo mūsų nusistebėjimas, kai 15 vasario vakare atvyko 3 vyrai ir 1 moteris. Pasirodė, kad ji taip pat orkestro dalyvis. Susidarė kėbli padėtis. Be orkestro paradas negalimas, o įmaišyti kareivių tarpan boba — per daug jau nerimta atrodytų. Tačiau radome ir čia išeitį: susitarėme, kad moterėlė apsirengtų vyriškai.

Buvo nustatyta, kad parade dalyvaus visi kariai: tiek ginkluoti, tiek ir beginkliai. Nedalyvaus tik basi, apsiavę medinėmis klumpėmis ir naginėmis (o šių kategorijų gerokai turėjome). 16 vasario rytą padarėme jau su orkestru mažą parado repeticiją. Jokios uniformos tada dar neturėjome. Vilkėjo kas ką turėjo. Tik karininkams, viršiloms, puskarininkiams ir grandiniams pažymėti vadas sugalvojo užmaiti ant dešiniojos rankovės Mažosios Lietuvos tautiškų spalvų įvairaus platumo kaspinus: juo laipsnis aukštesnis, juo ir kaspinas platesnis. Taip pasipuošę ir išvykome į paradą. Tad nestebėtina, jog niekam nė į galvą neatėjo, kad griežikų tarpe gali būti moteris.

11 val. nužygiavome į bažnyčią. Prasidėjo iškilmingos mišios. Po mišių *kun. Šidlauskas* pasakė iškilmoms pritaikytą labai gražų pamokslą, o po pamokslą prasidėjo paradas. Paradas praėjo visai sklandžiai. Paradui komandavo *karininkas Kaulakis*, o priiminėjo bataliono vadas. Iškilmų pasižiūrėti buvo susirinkusi gausinga žemaičių minia ir didokas vokiečių kareivių būrys. Mūsų žmonių akyse žvilgėjo susijaudinimo ir džiaugsmo ašaros, o vokiečiai pikta šypsojos. Nors kariui nepritinka, bet neiškenčiau neapsiašarojęs! Mat, atsiminiau, kad vos tik vakar mes čia pat, savo tėvynėje, buvome tik kámpininkai, o dabar rengiamės jau patys šeimininkauti! Taip tai įvyko pirmasis Žemaičiuose Lietuvos kariuomenės paradas! Mat, kada vokiečių Pričkus Didysis įvedė kariuomenės paradų madą, mūsų kariuomenė „brolių“ lenkų pastangų dėka gyveno jau paskutiniąsias savo dienas ir nebesuskubo šios mados įgyvendinti.

Būtų viskas gerai buvę, — jei tuomi iškilmės ir baigtųsi. Bet mūsų vadas užsikrėtė didžiausiu karininkumu ir į patį vakarėlį panorėjo įnešti karingumo ūpą. Bendrųjų karininkų pietų metu p. Aukštuolaitis pareiškė, kad jis vakarėlio pradžioje, tuoj po Tautos himno, paskelbsias Žemaičiuose karo stovį. Himną giedant ir jam prakalbą laikant visi karininkai turį salutuoti kardais. Aš, kaip vakarėlio rengėjas ir bendrai visų iškilmų ceremonijmeisteris, ponui Aukštuolaičiui paaiškinau, kad tas karininkams nepritiktų. Ponas vadas su tuo pilnai sutiko.

Pagaliau prasidėjo ir vakaro iškilmės. Salė kimsė prikimšta žmonių. Bažnyčios choras sugiedojo himną. Po himno išėjo ponas vadas karo stovio skelbti. Visų pirma labai įsakmiai pareikalavo visiems atsistoti, o toliau, iškilingai paskelbes visuose Žemaičiuose karo stovį, pradėjo droti savo prakalbą. O Viešpatie, kas čia per prakalba buvo! Mat, kaip vėliau paaiškėjo, mūsų vadas buvo lenkų parsidavėlis, sugebėjęs prigauti mūsų dar jaunutę valdžią.

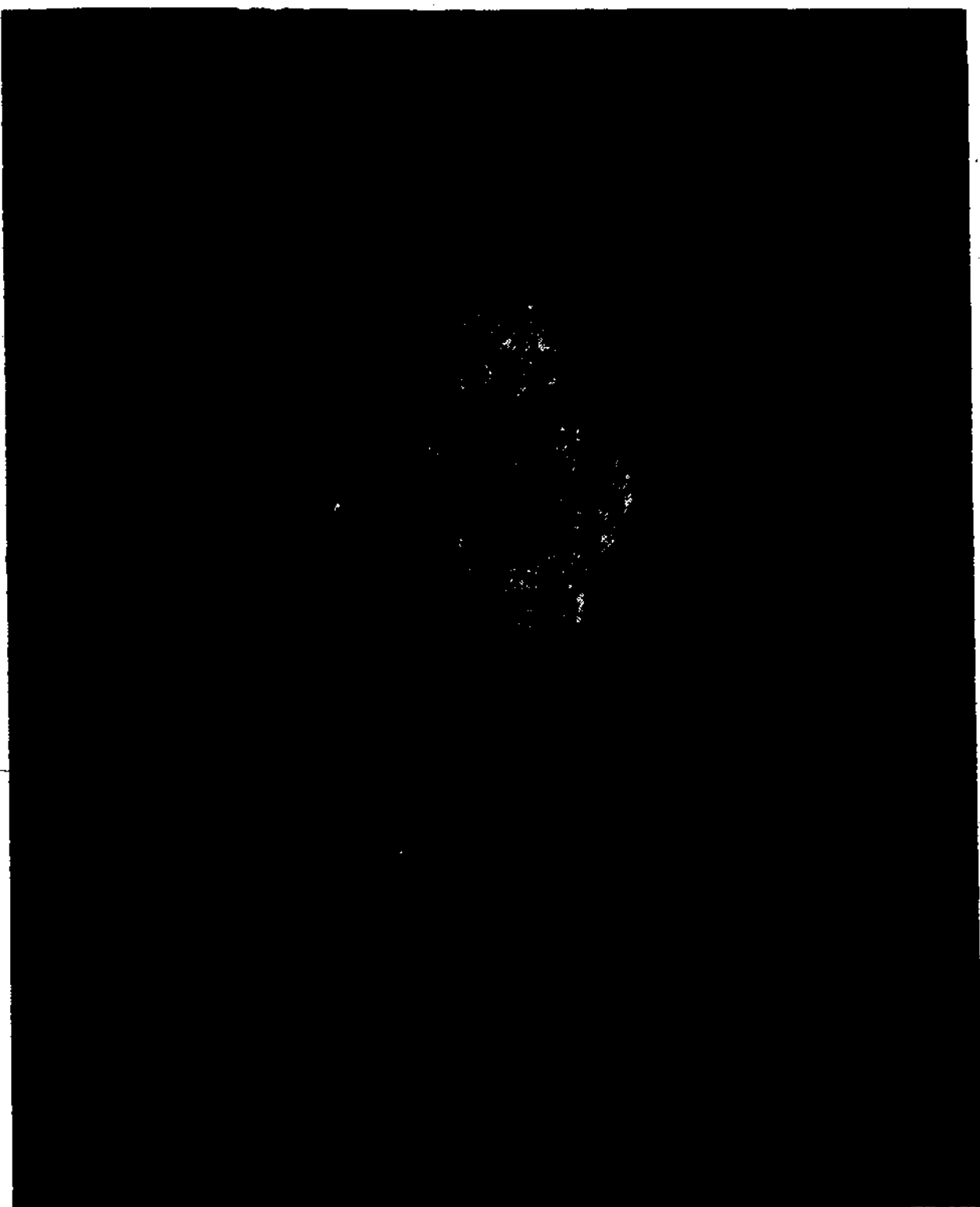
Toks mūsų vado išsišokimas nemaža visus nuste-
bino ir sugadino nuotaiką, bet tolimesnė vakaro pro-
grama ir šokiai vėl viską pataisė. Nesugadino nuo-
taikos ir norėję įsiveržti varu į vakarėlį vokiečių ka-
reiviai. Mes jų atstovui leitenantui, jis ėjo ir miestelio
burmistro pareigas, pareiškėme, kad čia dalyvauja tik
kviestieji svečiai ir kad bilietų jokių nepardavinėjame,
o prieš varu besiveržiančius trūkšmadarius pavartosime
ginkluotą jėgą. Mat, kiek tvirtai jau tą dieną jautė-
mės! Pastebėję prie salės durų mūsų ginkluotą sar-
gybą, vokiečiai, nieko nepesė, keikdami prasišalino.
Linksminomės iki vėlybos nakties ir pagaliau kupini
geros nuotaikos pradėjome skirstytis.

Skirstėmės tvirtai pasiryžę nenuilstamai dirbti tol,
kol neišvysime iš mūsų Tėvynės tiek iki gyvo kaulo
įkūrėjusius okupantus, tiek ir besiveržiančias Lietuvon
raudonąsias bolševikų gaujas. Ir, kaip vėliau įsitiki-
nome, mūsų vilgis mus neapvylė.

Majoras Kuizinas.

Kaip vandens lašas, nuolatos lašnodamas, su-
aižo akmenį, taip ir mūsų tauta, nepaliaudama kir-
sti burlioko šaknis Lietuvoje, iškovojo sau laisvę.

*Didis Lietuvos patriotas ir knygnešių patriarchas
Jurgis Bielinis.*

Ltn. Jonas Stapulionis, žuvęs 1920 m. rugsėjo m. 23 d. kauty-
nėse su lenkais ties Kapčiamiesčiu.

Užmirštas kapas.

Maža, gal, tokių gražių vietų Lietuvoje yra, kaip
apie Žalgų kaimą. Pats kaimas apsuptas žaliuojančių
miškų.

Pagal mišką, įvairiais vingiais išraižęs laukus, teka
Nevezis.

Vasaros diena. Saulė be pasigailėjimo kepina:
pats vidurdienis. Ant lauko mažai kas dirba, nes
karštis priverčia visus lįsti į pavėsius pailsėti, o anksti,
kai tik ugninė aušra pasirodys rytų horizonte, skubin-
tis į darbą už sugaištą laiką atidirbti.

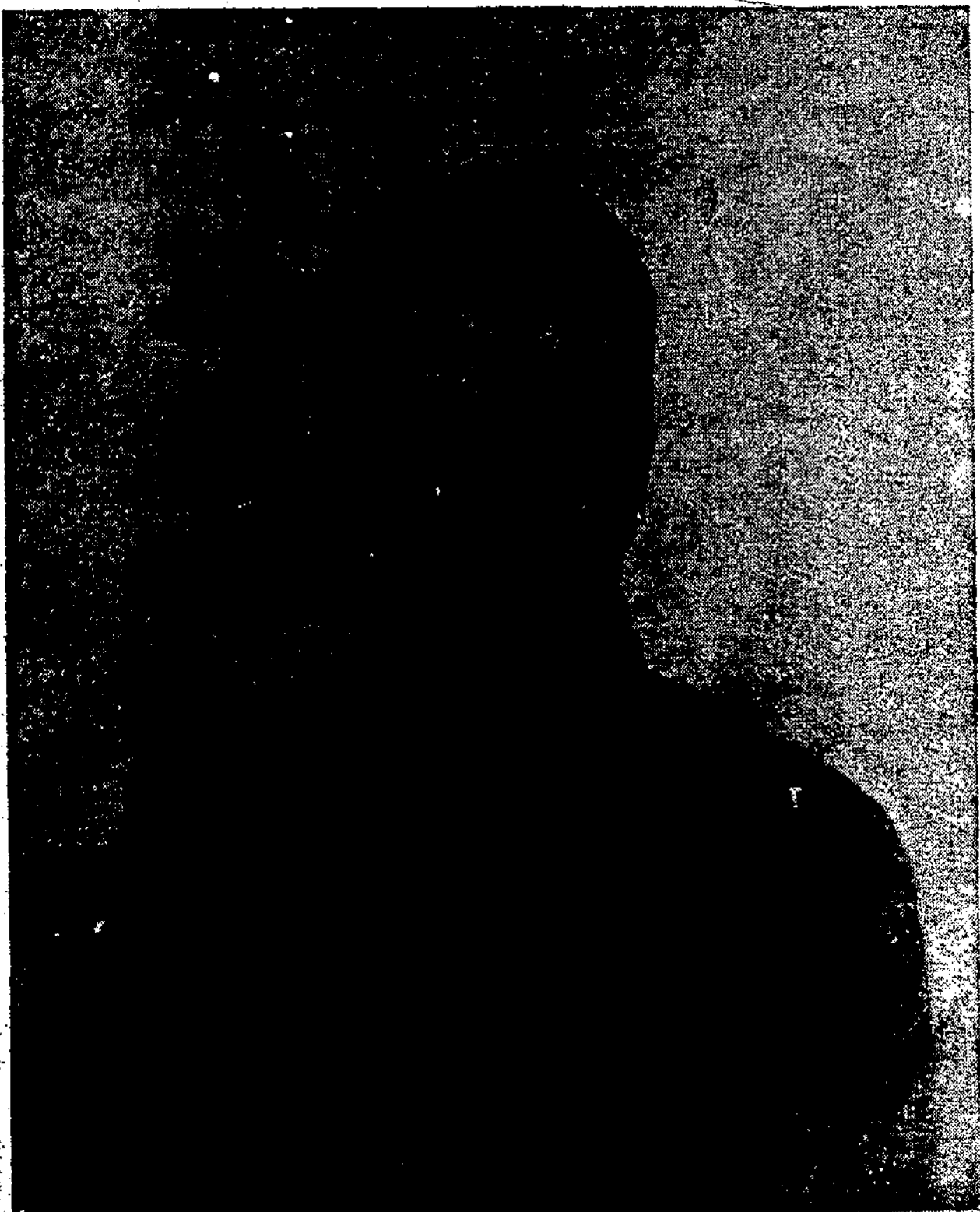
Nebodamas vasaros karščio, rieda geležiniais bė-
giais traukinys. „Py-i-i-i“ sušvilpė ir, stotį privažiavęs,
sustojo. Pasipylė keliu eilė žmonių. Vieni pėsti eina,
kitus vežte veža. Traukinys truputį pastovėjęs, sušvil-
pė ir, pūkšdamas, stėnėdamas, nudardėjo tolyn.

Keliu žvaliai ėjo puskarininkis Alsysis, aukštas, rau-
donais veidais vyrukas. Prakaito lašai žibėjo ant jo
kaktos. Norėjo Alsysis atsijuosti diržą, nusivilkti mūn-
dirą ir eiti vienmarškinis, kad nors ir silpnas vėjelis
lengviau galėtų išsklaidyti kūno pagamintą šilumą, bet
žinodamas, kad kariui nepatogu taip išsiredžius eiti,
toji mintis išnyko.

Atėjo Alsysis iki Nevėžio. Sustojo ant tilto ir pa-
sirėmęs barjerų ilgai žiūrėjo į tekantį vandenį. Van-
denyje plaukiojo mažutės žuvytės. Netoli Nevėžio
krantų, ant vandens paviršiaus, žydėjo lelijos. Ir balti,
dideli žiedai pupsojo ant vandens.

— Ot, kad nuskynus keletą žiedų — manė Alsysis —
tai būtų užganėdinta mano Anele. Mano Anele
skaisti, nekalta ir graži, kaip toji lelija, kuri laimingai
plaukioja ant vandens paviršiaus. Bet kas gali žinoti
apie jos ištikimybę, nes su viršum treji metai, kai aš jos
nemačiau.

Lindo Alsium įvairios apie Anele mintys į galvą.

Karininkas Antanas Sinickas, žuvęs 1919 m. rugpjūčio 26 d.
kautynėse su rusais bolševikais ties Rautenzel.

Vellionis 1918 m. tarnavo rusų kariuomenės lietuvių batalione Smo-
lenske. Tų laikų jo užrašų knygeleje tarp kitko rasta tokie užra-
šyti žodžiai:

Ar mes keliames, ar miegam,
Mums ant lūpų Lietuva.

Melės Lietuvai nestingam,
Kad tik būtų ji gyva.

Šalia kelio, tarp tankių pušelių aikštelė, samano-
mis apaugusi, išrodė minkštučiukė, lyg sofa vidurdie-
nį, pušų šakos užstodavo saulės spindulius ir aikštelėje
būdavo pavėsis. Toje aikštelėje pusk. Alsysis ir rado
gerą poilsio vietą. Atsigulė aukštelninkas. Jis jautie-
si labai jaukiai: pušų šakos patylomis ošė; žolėlėje
spragsėjo mažučiai žiogeliai; oras kvepėjo įvairiais
kvapais ir buvo malonus kvėpuoti. Alsysis traukė tą
kvepinį orą pilna krūtine ir negalėjo atsigerėti jo
skanumu. Jo nuvargęs kūnas atsigavo: nebe taip bu-
vo šilta. Lyg ramiau gyslose pradėjo tekėti kraujas,
akys pradėjo merktis. Alsui rodosi, lyg jis su pa-
ran-
komis važiuoja, lyg savo būrį rikiuoja, lyg girdžia
orkestrą griežiant, mato karių marširuojant. Ir vėl
viskas susilieja, susipina į vieną vietą ir lieka margu-
liuojanti tuštuma. Nutilsta. Tokia tylą užviešpatavo,
tarytum viskas išmirę būtų. Sušlamėjo. Alsysis pamatė
ateinantį eilinį kareivį, kuris bematant prisiartinio ir,
atlikęs visus kariškus privalumus, paklausė: „Kokiu rei-
kalu pas mane atvykai? Aš jau senai nebesulaukiu
savo draugų, su kuriais žygiavau priešų mušti. Jie
apleido mane, tur būt, ir užmiršo visai. Nebeatneša
man mergelės nė gėlių. Niekas pro mane eidamas
neliūdi. Kai kas net blogu žodžiu užgauna, sakydama-
mas: priešas guli. Tik tiek aš turiu malonumo, kad
esu savo šalelėje, o ne už tolumo Uralo ar kur kitur.
Kad būtų žymi mano ilsėjimosi vieta, pasodink čia
ažuolą. Aš noriu, kad jis augtų ir lapų šlamėjimu
perduotų mano pasakojimus būsimoms kartoms. Už
daugel daug metų, kai žmonės tik iš istorijos sužinos
šių dienų įvykius: kovas už laisvę ir jos laimėjimą,
šienpioviai, poilsio laiką, sukabins savo dalgius ant šio
ažuolo šakų ir pasislėpę nuo saulės spindulių po jo
šakomis užtrauks: „Valioj mano dalgelė...“ aš jiems
ažuolo lapų šlamėjimu liepsiu dainuoti apie didvyrius,
kurie laisvę iškovojo; liepsiu prisiminti savo prabočių
vargus, patirtus nuo įvairių išgamų ir plėšikų. Ir jie
tuomet užtrauks senovės dainą, iš linksmybių ir skaus-
mų išaustą. Dainos garsai aidės per girias, laukus.
Išgirs juos jaunos mergelės, šieno grėbėjėlės. Nubus-
jų širdys, nes išgirs apie bernelių žuvimą... Naktimis,
kai žvaigždės spindės danguje, giria snaus niurioj tū-
sumoj ir mėnulis liūdnai žvalgysis pro debesų tarpus,
aš išeisiu ir sutikęs kiekvieną praeivį, smulkiai papa-
sakosiu, buvusias toje vietoje už Lietuvos laisvę kovas
ir... apie užmirštąjį kapą“. Žodžiai: „ir... apie užmir-
štąjį kapą“ Alsui taip aiškiai pasigirdo, net jis krup-
telėjęs pabudo iš miego. Pabudęs nustebo ir net bai-
mė jį apėmė. Alsysis negalėjo išgalvoti, kaip gali būti
toks aiškus sapnas. Atsikėlęs pradėjo dairinėti ar
nesama čia kapo. „Jeigu esama“ manė Alsysis „tai
kareivis žuvusis už Lietuvos nepriklausomybę“. Alsysis
bevaikštinėdamas giliai užsimastė apie tai, ar gali būti
taip greitai užmirštas kapas žuvusio už nepriklausomy-
bę. Juk ne vienam dar neišdilo iš atminties baurūs
bolševikų ir bermontininkų puolimai, dar šandie ma-
tomas begėdis lenkas, laikantis išplėšęs Lietuvos širdį.
— Ne! Negali būti čia karžygio kapo! Jeigu yra,
tai kokios išgamos, nes tikrojo lietuvių kapas nebūtų
taip greitai apleistas — pusbalsiai kalbėjo Alsysis.

— Ko čia, vaikeli, ieškai? — pasigirdo balsas iš
šalies. Alsysis kruptelėjo ir žvilgterėjęs į tą šalį iš kur
balsas girdėjosi, pamatė artinantis senuką, kuris eida-
mas keliu pamatė užsimastę Alsį ir atidžiai besidai-
rantį, sumanė pasikalbėti.

— Man toji vieta atrodo truputį keistokai: čia lyg
kapo esama...

— Taip, taip, vaikeli, neapsirinki. Tikrai čia ka-
pas yra — atsakė senukas.

— Kas čia palaidotas?

— Karys.

— Lietuvos?..

— Nežinia — pertraukė senukas — vieni pasakoja,
kad Lietuvos karys, kiti, kad bolševikas.

— Tai papasakok, senuk, kaip tas atsitiko, kad
vietiniai žmonės negalėjo sužinoti kieno karys palai-
dotas? — sujaudintu balsu paklausė Alsysis.

— Buvo taip: — tęsė senukas — 1919 m. pradžioj,
toj vietoj buvo smarki kova, kuri tęsėsi tris dienas.
Po tos kovos atsirado kapas be jokio užrašo, be jokio
kryželio: bolševikai kryžiaus nepripažįsta. Po dviejų
mėnesių bolševikai buvo išvyti. Mūsų kareiviai užėję
paklausė kieno tas kapas, gyventojai pasakė, kad bol-
ševikų kareivio ir jie nieko jam nedarė: nepapuošė.
Dar buvo kažin kas pasodinęs gėlių kelmelį, bet ir
tas išnyko. Kapas susilygino su žeme ir neliko jokios
žymės, ar čia jo būta ar ne. Jau ir žmonės pamiršo...
Niekas nebemini. Pirma dar pasakydavo: priešas ilsisi.

Alsysis, išklauses senuko kalbos, palingavo galva,
kažin ką pasvąjojo ir atsisukęs į senuką prabilo:

— Ar nežinai kur galima gauti, trumpam laikui, pa-
siskolinti kastuvą?

— Oi, Dievuli, ar kapą atkasti jis sumanė — pa-
abejojo senukas.

Bet nesileisdamas į gilesnes mintis, rodydamas
ranka šiaurės link, paaiškino, kad už pusės kilometro
yra gyventojas ir pas jį galima gauti kastuvą pasi-
skolinti. Netrukus Alsysis su senuku, grįždami iš gy-
ventojų kastuvu nešini, ieškojo dailaus ažuolėlio.
Šiaip taip ažuolėlį surado ir išrovė su visa velėna, kad
nė viena šaknelė nenutrūktų, atnešė ir pasodino ant
tos vietos, kur buvo silpna kapo žymė. Darbas buvo
atliktas. Alsysis paprašė senuką nunešti kastuvą iš kur
buvo paėmęs ir jau rengėsi eiti namo, bet senukas
paklausė:

— Ką reiškia, vaikeli, tas tavo sumanymas?

— Aš išpildžiau prašymą — atsakė Alsysis.

Jiedu persiskyrė. Senukas nuėjo savo keliu, Alsysis
savo. Abiejų buvo skirtingi keliai ir skirtingos mintys.
Senukas manė, kad Alsysis yra paprašytas žuvusiojo
giminių kapą papuošti, pasodinant ažuolėlį ir tikrai
žino, kad čia ilsis Lietuvos gynėjas. Alsio mintys
buvo kitokios, jis galvojo apie sapno aiškumą, kuris
įstrigo giliai jam į galvą. Jis, kol parėjo namo, gal-
vojo, kaip galima būtų iširti, kieno tas kapas: Lietu-
vos gynėjo ar priešo. Ištyrus, jeigu pasirodytų gynėjo,
pastatyti toje vietoje kryžių ir aptverti, arba kaulus iška-
sus perkelti į kapus. O jeigu priešas būtų, pažymėti:
„Gyvybę, priešai, padėsit, bet Lietuvos nebepaverst!“
Vyr. pusk. J. Malinauskas.

Iš savanorio atsiminimų.

Miglotas rytas. Žiūrėdamas į rytus, tai į pietus
maščiau apie pavergtus savo brolius, išplėštą Lietuvos
širdį, mūsų sostinę — Vilnių. Jau buvo įžiūrėti me-
džiai ir krūmai. Mūsų žvalgai irgi nesnaudė: jie
nakties metu suplūšino keliolika kilometrų, žvalgė

priešą ir saulei dar netekėjus, su gerom žiniom, gri-
žo atgal.

Žvalgų žiniomis lenkai, vietinių partizanų išperti,
pasitraukė į gretimus kaimus. Norėjau, kad ir mums
įsakytų žygiuoti pirmyn, užimti lenkų apleistus kaimus

ir pamestas, jiems labai patogias, pozicijas. Bemaštant apie žygį, pamačiau iš giraitės išeinančius tris žmones. Jie ėjo stačiai į mus. Iš tolo jie atrodė ginkluoti, bet geriau įsižiūrėjus paaiškėjo, kad visi trys ant pečių nešėsi kirvius.

Jiems prisiartinus pamačiau mano gerai pažįstamus. Jie ėjo prašyti lietuvių kariuomenės užimti jų kaimus, kad vėl nepakliūtų į „brolių“ nagus.

Kiek pakalbėjęs, nuvedžiau juos pas vadą. Pastarasis klausinėjo jų šio tai to, pasakojo, aiškino jiems, tai telefonu kalbėjo su bataliono vadu. Žmonės su ašaromis pasakojo vadui apie lenkų daromas jiems, skriaudas, skurdų, nepakenčiamą gyvenimą, didelį gyventojų pasiryžimą išsivaduoti iš žiauraus lenko nagų ir prašė padėti jiems gintis nuo plėšikų. Pasakojo ir apie lenkų išvijimą. Kaip jie visi vyrai ir moterys, dideli ir maži užpuolė „rabušninkus“ ir jiems gerai išpėrė kailį. Įdomu buvo klausyti žmogelio pasakos, kaip viena našlė šėrė lenkų kulkosvaidininkus griekinių kruopų ir durnadagio sėklų koše, paspirginta ricinos aliejum su taukais. Po tokių vaišių, neradę durų, graibstydamiesi apie sienas, ieškojo, karabinių, bet ir jų nerado. Vaikai juos anksčiau, jiems miegant, išnešiojo ir paslėpė. Dar ir kulkosvaidį ir šovinių dėžes. Nuginklavusi kulkosvaidininkus ji su vaikais atėjo pas mane. Neilgai trukus atimtas kulkosvaidis lydėjo pačius „rabušnikus“ iš mūsų ir kitų kaimų. Jis daug mums pagelbėjo, o lenkamis įvarė neapsakomą baimę. Jis ir dabar yra mūsų žinioj — linksmai kalbėjo žmogelis.

Gardžiai pasijuokus iš lenkų kulkosvaidininkų, vadas įsakė viršilai ruošti kuopą žygiui. Išgirdęs įsakymą skubėjau į butą ir su draugais ruošmės. Visi jautėme, kad žygiuosime pirmyn. „O gal ir į Vilnių“ išsitarė vienas draugas. Neilgai trukus buvome pasiruošę. Mums išėjus rinkosi ir iš kitų butų kareiviai. Greit atėjo ir vadas. Pasisveikinęs su kuopa, jis įsakė aštuonis žmones skirti avangardan ir tiek pat ariergardan. Paleidus pirmyn avangardą, mes išsirikiavę po keturis irgi žygiavome į žiemos rytus. Visi buvome linksmi, kiekvieno kareivio veide matėsi linksma nuotaika. Aš, prisimindamas lenkų kulkosvaidininkus ir „greitąją skystę“, negalėjom laikytis, leipau, juoku kvatojau.

Prie brangaus kapo.

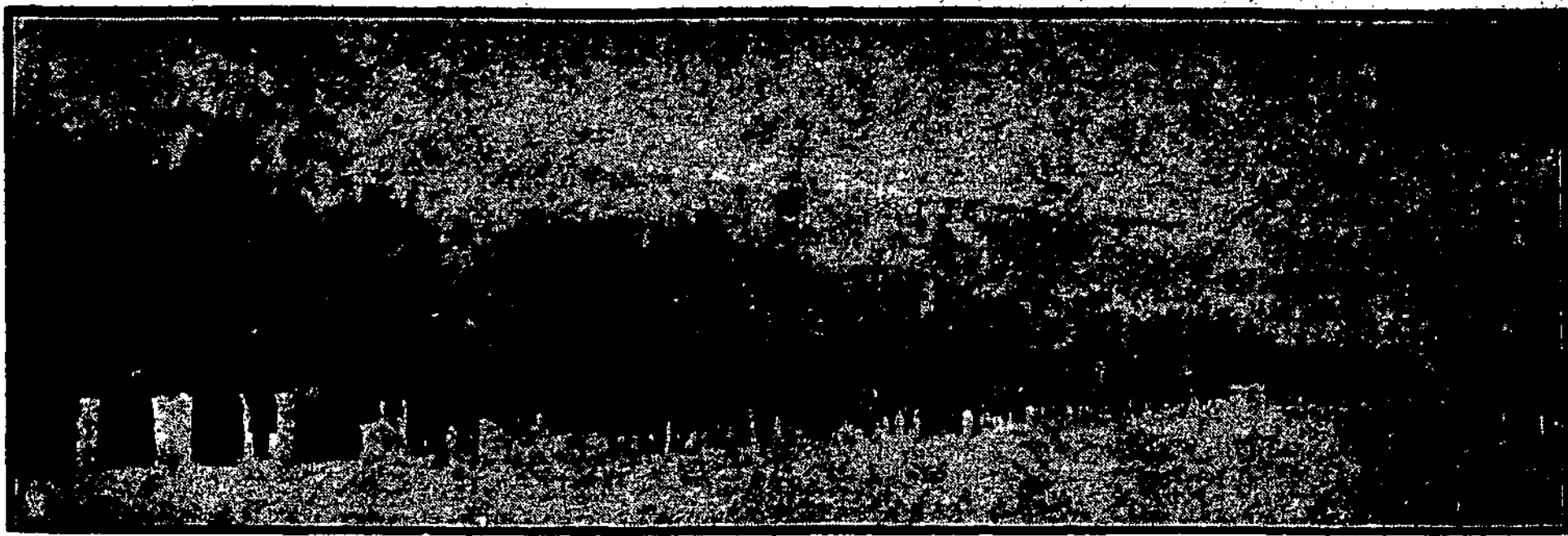

Karo pėdsakai.

Žygiuojant mums pro dvaro miškelius, pasigirdo šūviai. Mūsų avangardas susišaudė su lenkų partizanais. Kuopos vadas, pajutęs pavojų, greit išsklaidė kuopą, skubiai apsupome miškelį ir sulaikėme tris žmogystas, dvaro tarnautojus. Jie buvo be ginklų, bet visi trys nusigandę. Aiškiai matėsi, kad jie šaudė į mus. Pradėjus klausinėti juos — dalykas paaiškėjo ir jie prisipažino. Vėliau parodė ginklus ir nupasakojo, kad liepęs jiems tą padaryti jų viršininkas, dvarponis Przenameckis. Jie buvo „strielčių nadnemensų“ organizacijos nariai, o jų ponas — viršininkas. Buvo areštuoti strielčiai ir jų viršininkas. Dvare, darydami krata, radome ginklų sandėlį ir popierius. Areštuotus, ginklus, šovinius ir rastus organizacijos popierius, paties dvarponio arklius. palydovai nugabeno pulko štaban. Mes išsiskaičiavę ir sudvejinę gretas žygiavome toliau.

Diena buvo graži; kelionė įspūdinga. Areštuoti partizanai mus kiek suerzino, bet tai tik paaštrino mūsų karingą ūpą. Kiekvienas karys galandome dantis ir troškome nevidomams keršto. Przenameckį ir jo šaučius irgi būtume vietoje nudobę, bet tą padaryti neleido viršininkai.

Apie dvyliką valandą buvome paskirtoj vietoj. Žmonės, pamatę mus, ėjo pasitikti. Pasitikusios merginos vadui įteikė gyvų gėlių buketą, o visiems kariams prisagstė prie krūtinių gražias lelijas. Gyventojų — neapsakomas džiaugsmas. Gatvėje buvo visi: vyrai, moterys ir vaikai. Drebantieji, kaip žydinčios obelys, žili seneliai ir tie buvo išėję pažiūrėti savo kariuomenės. Vienas žilas žilas, neregys, jau barzdoto anuko vedinas, senelis prisiartinęs prie vado, apkabino jį ir pabučiavo. Pabučiavęs senelis vadą, apčiupinėjo jį nuo kepurės dugno iki batų padų. Vėliau paprašė jį priversti prie kareivio. Pastarąjį irgi apkabinęs pabučiavo ir nuosekliai apčiupinėjęs jį, šluostydamas riedančias per raukšlėtą veidą ašaras, senelis laimino mus ir mūsų ginklus. Linkėjo mums gero pasisėkimo žygiuose ir ragino narsiai ginti tėviškėlę nuo atėjūno nuožmaus lenko ir nenuoramos maskolio. Palaiminęs mus, paraginęs narsiai ginti tėviškėlę, padėkavęs vadui ir kareiviui už sutikimą jam pasirodyti, senelis į anūką prakalbėjo: „anūkėli, veski jau mane namo; lengvai dabar mirsiu, nes mano pirštai jau palietė Lietuvos

1 p. pulko ir 4 baterijos savanoriai 1919 m. per metines Lietuvos nepriklausomybės sukaktuves.

kari, jo aprėdalą ir ginklą. Nors akys nematė, gal jos nevertos buvo tą matyti, bet pirštai palietė Lietuvos grožybę ir širdžiai pasakė. Tegu ji dabar džiaugiasi! Taip ištaręs senelis nutilo. Vadas, paėmęs paspaudė jam ranką, padėkavo už palaiminimą ir pasižadėjo visų savo karių vardu nesigailint net gyvybių ginti nuo priešų „Tėviškėlė“. Senelis, laikydamas pažastyj kepurę, žemai nusilenkė ir tartum puse amžiaus pajaunėjęs nužingsniavo paskum anūką namų link.

Visų akys buvo įsmeigtos į senelį ir jose buvo matyti ašaros.

Greit po kelis išsikirstėme. Penkiuose įėjome į seną, iš oro apaugusią sąmanomis, mažais langais, bakūžę. Pirkios viduje buvo pavyzdinga tvarka ir švara. Visi namiškiai sveikino mus, džiaugėsi, nešė ant stalo visokius valgius ir kvietė visus stiprintis. Mes, padėkavę šeimininkams už nuoširdumą, išsiėmėme iš kuprinių sausų savo produktus ir atsidarę konservų dėžutes pradėjome valgyti. Šeimininkai nustebo, jiems buvo labai naivu, kad mes nepuolėme prie skanėstų, kaip lenkų kariai. Jis stebėjosi ir traukė pečiais. Šeimininkas į mus pažvelgęs ir nusišypsojęs ėmė ir ragavo kiekvieno valgio. Jis manė mes bijome, kad nebūtų užnuodyti valgiai. Jis ragaudamas mus ragino: „Imkite, nesibijokite, ragaukite, valgykite. Mes jums pagaminome, kaip mylimiausiems savo svečiams. Mes jums džiaugiamės, o jūs mūsų džiaugsmą ir nuoširdumą nepriimate, atstumiate“, kalbėjo žmogelis. Girdėdami tokią žmogelio kalbą nežinojome kas jam atsakyti. Aiškinomės, kad mes savo maisto turime, bet to buvo mažai. Gerų šeimininkų spiriami turėjome imti ir valgyti jų skaniai pagamintus valgius, tik su sąlyga, kad ir jie mūsų kareivišką maistą valgys. Šeimininkai mielai sutiko.

Valgydami kalbėjome apie lenkų kariuomenės daromas žmonėms skriaudas. Pasakojo ūkininkas, kaip juos legionininkai viešai plėšė, mušė ir niekam neleido skustis. Kas pasiskųs, tai dar nuo pastarųjų gaudavo lupti. „Jeigu lenkas ką pagrobė, tai ant amžių amžių amžinuju amen“. Pakliuvo kas legioninko nakuosna — neklausk, nes gausi sprandų. Gavai į sprandą — tylėk, kitaip daugiau gausi,“ pasakojo

žmogelis. Jam pasakojant apie „lenkiškus darbelius“, šiaušėsi mūsų plaukai. Nenorėjome klausyti tokių pasakų ir nesinorėjo tikėti, kad tikroji lenkų kariuomenėje, būtų tokia savivalė; bet ūkininkas savo pasakojimą rėmė faktais. Aštuonių metų vaikutis pasakojo, kad ji lenkai mūsų už tai, kad jis neparodęs jiems kur paslėpta buvo kiaušiniai, sviestas ir lašiniai. Jo vy-

riausiam broliui buvo išsukta koja ir kaktose matėsi didelis rimbas. Tą jam padarė numaudinėdami nuo kojų batus. Jų motinos irgi buvo rimbuota kakta ir rankos. Tuos rimbus nešiojo ji nuo lenkų „kanarkų“ (taip vadinami lauko žandarai). Pastarasis atiminėjo nuo jos kailinius, ji nenorėjo atiduoti ir kiek galėdama laikėsi, nesidavė nuvelkama. Žandaras įniršo, ir norėdamas pasirodyti kuo jis esąs, moteriškę sukapojo rapniku, ir jai apalpus — nuplėšė nuo jos pečių kailinius. Ūkininkas irgi rodė lenkiško rapniko rimbus. Visi buvo ženklinti lenkiško bizūno, ir visi žinojo pastarojo skonį.

Mums pavalgius ir einant iš užstalės, iš užpečės išėjo tas pats senelis, kuris buvo atėjęs mus pasitikti, kuris mus laimino ir ragino narsiai ginti tėviškėlę. Jis atėjęs ir prie stalo atsisėdęs buvo bepradėdas kažką pasakoti, bet jo anūkas, to namo šeimininkas, jį sudraudė, kad jis taip tankiai nekartoja tos pačios pasakos. Senelis jau buvo benutįstas, bet mūsų prašomas daug ko papasakojo.

Mes ausis pastatę klausame jo pasakų apie senovę. Jis visą naktį būtų pasakojęs, bet pirmiems gaidžiams pergiedojus mes, paskendę svajonėse apie šiuos ir senovės laikus, užmigome.

Saulei tekant budino mus būrininkas. Greit visi išlindome iš šiaudų ir laukėme įsakymo. Įsakė mums apžvalgyti gretimų kaimų ir surinkti apie ten esamus lenkus smulkias žinias. Tą padaryti pasižadėjau aš vienas, nes esant žinomoms vietoms ir pažįstamiems žmonėms, tikėjau be jokio sunkumo tą atlikti.

Man atėjus pirkion ir rengiantis kelionėn, ūkininkas atnešė kavos, duonos, sviesto ir kvietė mane prie stalo. Kiek užkandęs pasipuošiau ūkininko drabužiais ir batais, paėmiau jo sūnaus „krėdučiaus uolektį“ (trikampę, su įvairiais ženklais, lazda — mastas) ir dar vokiečių val-

1 p. D. L. K. Gedimino pulko savanoriai 1919 m. per metines Lietuvos nepriklausomybės sukaktuves.

džios išduota jam asmens liudymą. Trumpa sėmė-gėlė, elegantiški kietais aulais, blizganti batai, blizganti batai, blizgančiu diržuku kepurė ir uolaktis, teikė man tikrą kaimo siuvėjo išvaizdą. Pasipuošęs, lyg tikras kaimo siuvėjas, išėjau žvalgytis. Kelyje niekas negalėjo manęs įtarti kariu. Sutikti lenkų ulanai, žvalgai ir tie paskaitė mane už siuvėją ir tik paklausę ar nematęs lietuvių, nujojo toliau. Tas mane dar labiau padarino ir sustiprino viltį pasiekti tikslą.

Laimingai pasiekęs vieną kaimą, įėjau į mano pažįstamo ūkininko X namą. Šeimininkai mane pažino ir pasisveikinę pradėjo klausinėti, kaip aš pas juos užkliuvęs. Vietoje atsakymo aš pradėjau jų klausinėti kas man buvo svarbu ir reikalinga. Prašiau jų manęs neklausinėti, bet atsakinėti į mano klausimus. Jie, supratę dalyką, pasakojo ir rodė kur stovi lenkų sar-

tai žmonių ašaros", pamaniau ir visas užsidegiau pykčio aistra.

Tik peržengę jie slenkstį, liepė šeimininkui atnešti dešimt kiaušinių ir lašinių du svaru. Kitaip jie žadėjo patys pasieškoti. Šeimininkas sakėsi neturįs. Lenkai rodydami į stovinčią ant stalo kiaušiniene sušuko; „jak dla siebie to macie“ (kaip dėl savęs, tai turite) ir šautuvo buože puolė mušti šeimininką. Aš, metęs šaukštą, neva prašydamas lenkų nesimušti, griebiau jam už šautuvo ir gerai pasukęs ištraukiau jį iš jo rankų. Stovėjęs su kašikais lenkas norėjo sprukti pro duris, bet pastarasis jam pastojo, einantis į vidų šeimininko sūnus.

Kad ir nenoromis, bet lenkai pasidavė. Liepiami pakėlė rankas ir vykdė mano įsakymus. Ūkininkas greit išbėgęs atnešė virves ir pasiūlė surišti juos, bet

Kariuomenės vadas gen. Žukauskas priima I p. pulko savanorių paradą.

gybos, kuriuose namuose po kiek jų yra ir visa kita. Šeimininko sūnus, tik ką parvykęs iš kaimyninio kaimo, suteikė ir apie tame kaime esamus lenkus žinias. Visa susirąšęs ir žemėlapyj susizenklinęs, norėjau atsi-sveikines pažįstamus vykti atgalios, bet šeimininkė tuo jau atėjo su kiaušiniene ir užstūmė už stalo mane. Šeimininkas man padėdinėjo ir pasakojo apie visokias lenkams teikiamas duokles ir pastarųjų plėšimą.

Mums valgant ir šnekučiuojant, kieme garsiai su-lojo šuo. Aš, lyg įgeltas, staiga atsisukau į langą ir pamaciau pro vartus įeinančias į kiemą dvi, lyg ka-riškoj formoj žmogystas. Šeimininkas tas žmogystas pamatęs man pranešė, kad tai esą lenkų kareiviai „muitininkai“ arba „rabušninkai“. Jie tik užėję kieman tris kartus šovė į sunį ir nepataikė. Tur būt, jie taikyti nemokėjo, o gal jie šaudė tik gąsdindami gyventojus, kad pastarieji išgąsdinti būtų duosnesni. Įėjus jiems pirkioni, pamaciau apiplysusias, išblyskusias veidas, dvi Dievo „dovanas“, lenkų karius. Vienas jų turėjo ant peties užsikabinęs, lyg kokią nepakeliamą naštą, prancūzišką šautuvą, o kitas rankose laikė du kašiku. Pastarasis neturėjo jokio ginklo. Aiškiai buvo supran-tama, kad jis ir nepakeles būtų tokios „sunkenybės“. Užteko jam kašikų, o gal ir to buvo daug. Viena-me kašike matėsi kiaušiniai, o kitame lašinių riekės. Vis

aš nesutikau. Tikėjau ir taip nusivaryti juos pas mus. Kašikus su kiaušiniais ir lašiniaus siūliau ūkinin-kui pasilikti, bet jam griežtai atsisakius, įsakiau, užvė-rus ant uolakties, imti juos belaisviams.

Tinkamai sutvarkęs belaisvius, pakėlus kepurę ir pasakes geriems pažįstamiems sudie, liepia, anot šeimininko „muitininkams“, nesidairant ir be kalbų, žy-giuoti nurodytu keliu. Jie stropiai vykdė mano įsaky-mus ir nešini žmonių atimtus daiktus, žmonių ašaras, ėjo nuleidę galvas užsimastę ir nusiminę. Aš, laikyda-mas ant rankų užtaisytą šautuvą, lydėjau juos.

Apie dvyliką valandą buvom pas mus ir jau rapor-tavau vadui apie žvalgybos pasekmes, ir pagautus „paukštukus“.

Alnis.

Mirti už Tėvynę yra pati brangiausia auka. Tokia auka gali duoti tik karžygys. O karžygiu likti — pirmenybė tenka kariui.

A. a. virš. Andrius Gudaitis.

*Kuop. 1919. VIII. 30. Kaulgrėstis su ruzais
baltvilkais ties Daugpiliu.*

Lietuvių karių gyvenimas Rusijoje.

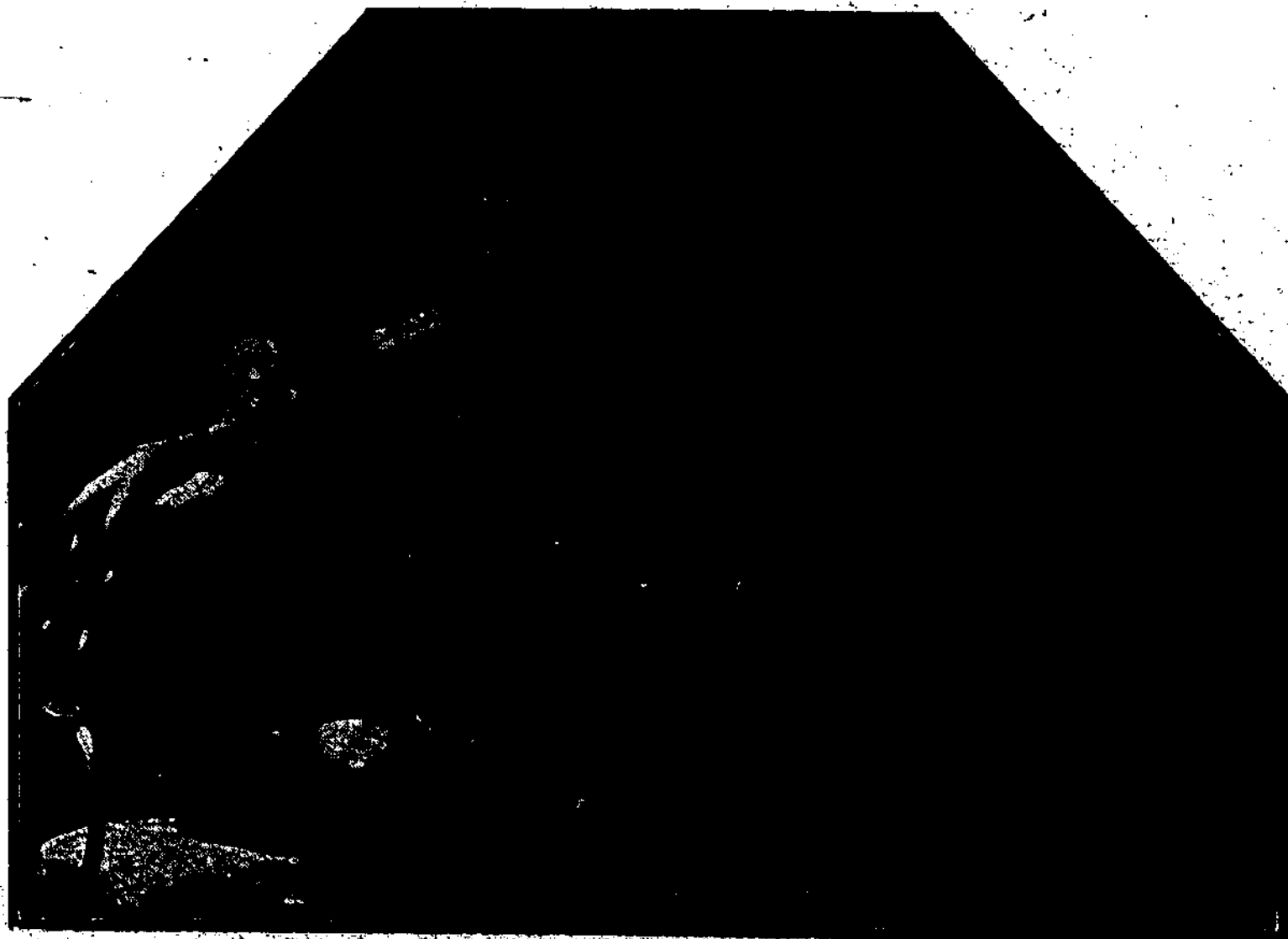
Kilus didžiajam karui, desėtkai tūkstančių tvirčiausių Lietuvos vyrų rusų valdžios tapo mobilizuoti ir išblaškyti po įvairius frontus. Ten jie gindami savo krūtine svetimus Rusijos reikalus, ne vienas sveikatos nustojo arba visai kur nors Karpatų kalnuose savo galvą padėjo. Lietuvių karių padėtis ypatingai pasunkėjo, kada 1915 m. Lietuva tapo vokiečių okupuota. Būdami atskirti nuo savo gimtojo krašto ir giminių, nustojo ne tik materialės, bet ir moralės paramos.

1917 m. kovo mėn., revoliucijai sutriuškinus Rusijos pavergtų tautų vergijos pančius ir paskelbus pilną laisvę ir teisę visoms tautomis spręsti savo ateitį, visi džiaugėsi ir garbino revoliucijos suteiktą laisvę. Lietuviams kariams ir tremtiniams, išblaškytiems po plačiąją Rusiją, tas džiaugsmas buvo per ašaras, nes jų Tėvynę engė dar vokiečių žandaras. Lietuviams tik vienas kelias buvo organizuotis, kad sugrįžusiems į savo Tėvynę būtų lengviau kovoti dėl Lietuvos nepriklausomybės. Lietuviai kariai, tai suprasdami, ypatingai stropiai pradėjo organizuotis, kurdami didesnių dalių, armijų, frontų ir igulų komitetus. Pirmiausia ir geriausia susiorganizavo XII armijos lietuviai kariai Rygoje, kur buvo suregistruota apie 30 karininkų ir 2000 kareivių. XII armijos lietuvių karių komitetas, turėdamas tokį didelį skaičių karių ir būdamas tokiame centre, kaip Ryga, su nemaža lietuvių kolonija, greitai laiku įsisteigė net savo organą „Laisvas Žodis“. Netrukus susiorganizavo ir kitų armijų, frontų ir igulų lietuvių karių komitetai.

I.

Pirmasis organizuotas rusų armijos lietuvių karių suvažiavimas.

Nors ir susitvėrė beveik visose igulose, didesnėse dalyse, armijose ir frontuose lietuvių karių komitetai, bet reikalinga buvo centralinė lietuvių karių sąjunga, arba vykdomasis komitetas, kuris suvienytų visus lietuvių karių komitetus. Tokios sąjungos reikalingumą gerai suprato Petrapilio igulos kariai, kurie sutvėrė savo igulos sąjungą, paėmė į savo rankas iniciatyvą.

Iš kairės į dešinę: poručikas Antanas Juozapavičius, podporučikas Pranciškus Klimaitis, kurie V. Dūmos siūnčiami tyrė lietuvių karių gyvenimą fronte; Lietuvių Kar. Sąjungos Centro Komiteto pirmininkas podpor. Jonas M. Laurinaitis ir to paties komiteto vicepirmininkas karo vald. Aleksandras Žilinskas. Fotografija nutraukta Petrapily. Juozapavičius ir Klimaitis sugrįžus iš fronto.

Petrapilio igulos lietuvių karių sąjunga, pasivadino Laikina Centraline Lietuvių Kar. Sąjunga ir 1917 m. gegužės m. 25 d. sušaukė Petrapily visų Rusijoje esančių lietuvių karių organizacijų atstovų suvažiavimą, kuriame dalyvavo 78 atstov. Visiems atvykusiems atstovams toji Sąjunga parūpino butus ir dėkotos sąjungos narių energijos ir triūso buvo sukurta jūrininkų salėje puikus koncertas, kuris ne vieną lietuvių karį iki ašarų sugriaudino...

Pats karių atstovų suvažiavimas iš pradžių ėjo labai nesklandžiai. Ypatingai daug ginčų sukėlė lietuvių pulkų tvėrimo klausimas. Bet vėliau darbas ėjo sklandžiau. Čia nemažas nuopelnas Rusijos Lietuvių Tautos Tarybos pirmininko p. *St. Šilingo*, kuris suvažiavimui pasakė karštą patriotiško turinio prakalbą ir pateikė, priimtį, sekancias rezoliucijas:

1) linkėti Lietuvių Tautos Tarybai ištvermės sunkioj kovoje dėl Lietuvos Tėvynės laisvės;

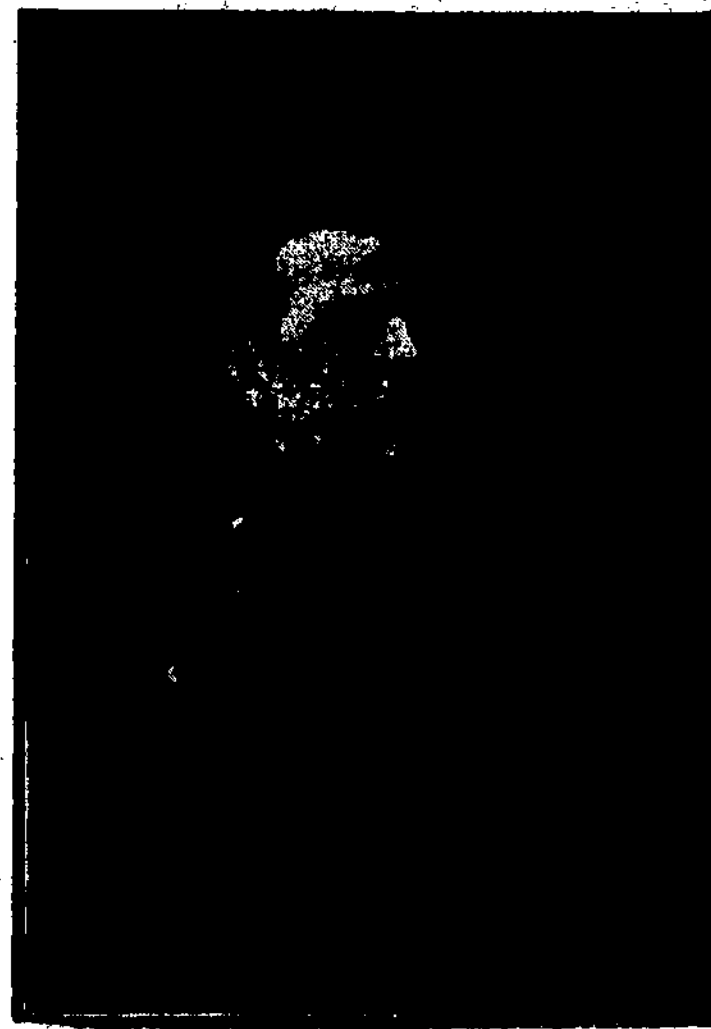
2) išreikšti Laikinajai Valdžiai ir Darbininkų bei Kareivių Atstovų Tarybai savo nuostabą ir pasigailėjimą, kad Lietuvių Tautos Tarybos deklaracija kovo mėn. 13 d., įteiktoji Laikinajai Valdžiai ir Darbininkų bei Kareivių Atstovų Tarybai, taip pat Laikinojo Lietuvos Valdomojo Komiteto pranešimas Laikinajai Valdžiai gegužės mėn. 2 d., tebėlieka neapsvarstyti ir nepritari;

3) reikalauti, kad senųjų tarptautinių sutarčių išdraskyta ir nauji Laikinosios Valdžios nutarimai — pavesti Suvalkų guberniją Lenkų Karalystės Likvidacijos Komisijai — tebedraskoma Lietuva būtų sujungta, ir tam tikslui:

a) kad Suvalkų gubernija būtų Laikinosios Valdžios iš Lenkų Karalystės išskirta, b) kad Vilniaus, be Vileikos ir Disnos apskričių, Kauno ir Suvalkų gubernijos būtų Laikinosios Valdžios sujungtos į vieną kūną — Lietuvą;

c) kad dėl šitojo sujungimo, Laikinosios Valdžios būtų išleistas tam tikras valstybinis aktas ir

d) kad Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gubernijos, dalį Didžiosios Lietuvos sudarančios, būtų Laikinosios Valdžios pavestos valdyti Laikinajam Lietuvos Valdomajam Komitetui.

Petrapilio ir jo apylinkių lietuvių karių sąjungos komiteto pirmininkas karo vald. Aleksandras Žilinskas. Be to, rusų kariuomenės lietuvių karių suvažiavime (1917. V. 25-26 d.) buvo išrinktas į įsteigtosios Lietuvių Kar. Sąjungos Centro Komitetą, kuriame ėjo vicepirmininko pareigas. Visą laiką, dirbdamas minėtoji organizacijoje, laikėsi grynai tautiškų principų, kėlė Nepriklausomybės idėją ir buvo lietuvių kariuomenės steigimo šalininkas.

Suvažiavimas, turėdamas galvoj, kad visa Lietuva — kaip Didžioji, taip ir Mažoji, tapo didžiausioji pasaulyje karo auka, kad amžiais kaupiama medžiaginė Lietuvos gerovė liko karo viesulos sunaikinta, ir kad Lietuva tėra vidurinių Europos valstybių kariuomenės užimta, nutarė:

- 1) kad Lietuva turi būti laisva;
- 2) kad Lietuvoj turi būti demokratiška tvarka — patys žmonės turi Lietuvą valdyti;
- 3) kad tik Steigiamasis Lietuvos Susirinkimas gali spręsti Lietuvos valdymo formą lygiai ir Lietuvos santykius su kaimynėmis tautomis bei valstybėmis;
- 4) kad Lietuvos ateities neturi teisės spręsti jokia valstybė pati viena;
- 5) kad Rusijos Steigiamasis Susirinkimas teturės pripažinti Lietuvių Tautai teisę spręsti Lietuvos valstybinį gyvenimą Lietuvos Steigiamajame Susirinkime;
- 6) kad Lietuvos klausimas yra tarptautinis klausimas, taipgi ir Lietuvos ateitis gali būti sprendžiama tik Tautų Taikos Kongrese;
- 7) kad į šitą Tautų Taikos Kongresą turi būti kviečiami lygiomis teisėmis su kitų valstybių ir tautų atstovais ir Lietuvių tautos atstovai;
- 8) kad šitame Tautų Taikos Kongrese turi būti sujungta Didžioji ir Mažoji Lietuva.

Be to, suvažiavimas nutarė pasiūlyti Laikinajai Valdžiai ir Darbininkų bei Kareivių Atstovų Tarybai kuo greičiausiai ir pirm Rusijos Steigiamąjį Susirinkimą šaukiant — aiškiai paskelbti, kaip jie riša Lietuvos klausimą.¹⁾

Del lietuvių pulkų tvėrimo buvo išneštos dvi rezoliucijos, pirmoji neigianti pulkus surinko 48 balsus ir antroji — reikalaujanti savo pulkų surinko 30 balsų.

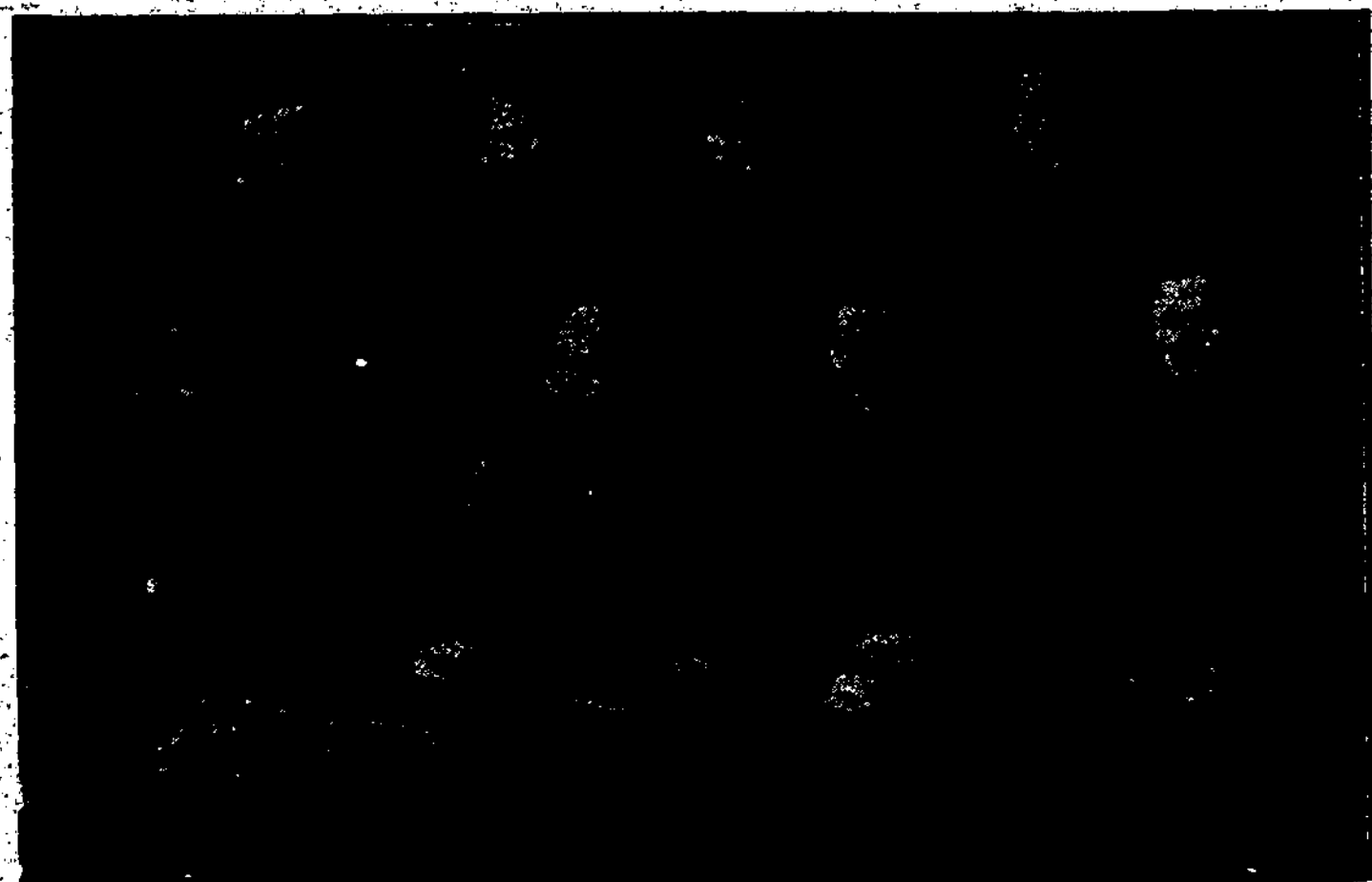
Pasibaigus karių suvažiavimui, visi atvykę kariai — atstovai, nuo 1917 m. gegužės mėn. 27 d. ligi birželio 4 d., dalyvavo su sprendžiamuoju balsu Rusijos Lietuvių Seime, Petrapily.

II.

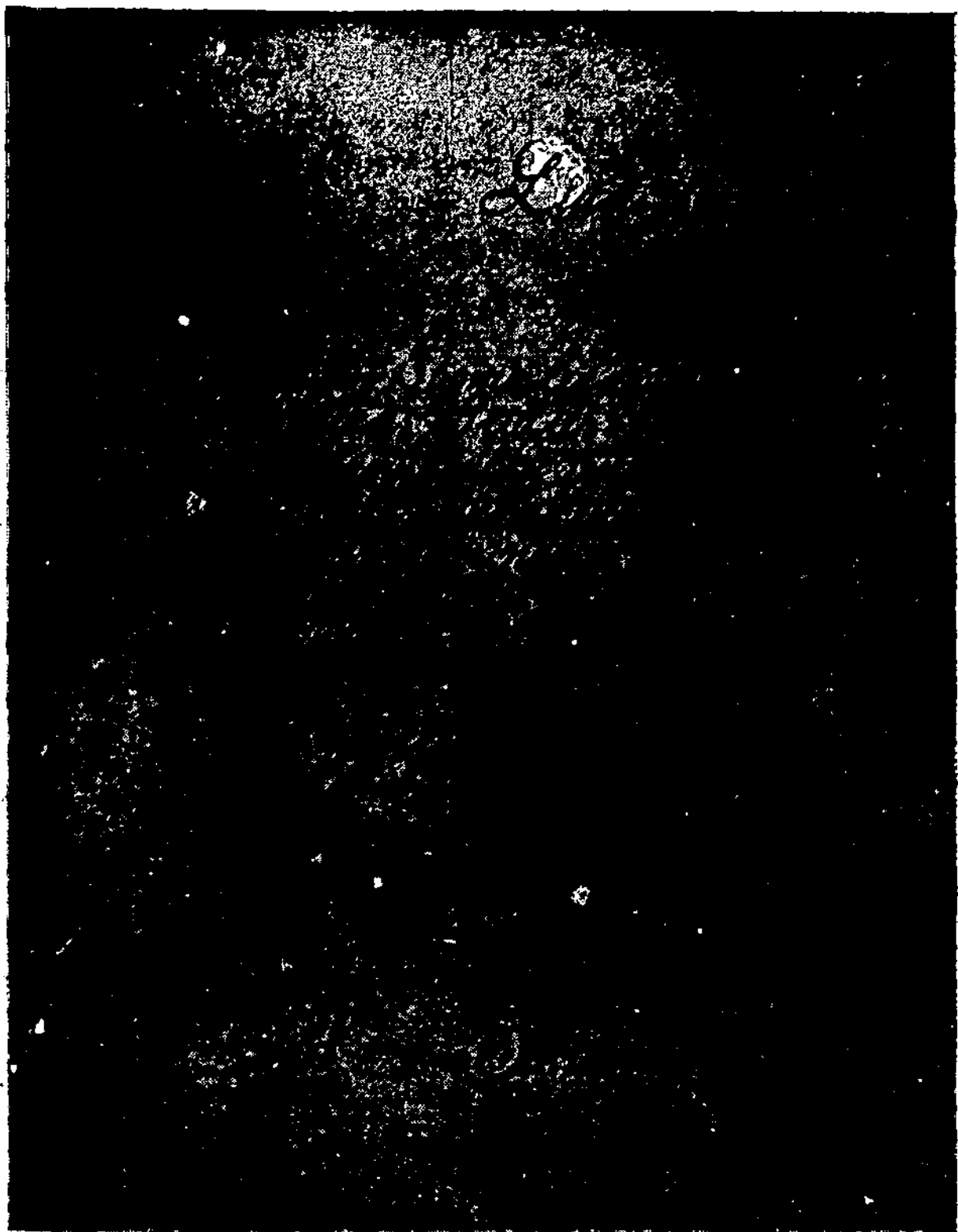
Sudarymas Lietuvių Vyriausios Tarybos Rusijoje.

Rusijos Lietuvių Seimas Petrapily, po kelių dienų posėdžiavimo, svarstant rezoliucijas del Lietuvos ateities, del nuomonių skirtumo, pasidalino į dešinįjį ir

¹⁾ Karių suvažiavimo išneštų rezoliucijų kalba netaisyta, bet parašyta taip kaip originale.

Lietuvių pulkų tvėrimo komisija Rusijoje (Smolenske) 1917 — 1918 m.
1) d-ras M. Nasvytis, 2) generolas Kubilius, 3) kapitonas Gužas, 4) majoras Vėgėlis, 5) ats. kapitonas Žilinskas, 6) ats. kapitonas Natkevičius, 7) teisininkas Al. Kaz. Žilinskas ir 8) Baltušis. Čia trūksta buv. komisijos sekretoriaus pulk. leitn. B. Giedraičio.

Iš rusų armijos lietuvių dalių dokumentų.

kairįjį. Pagaliau priėmus dešiniojo sparno rezoliuciją 140 balsais prieš 128, seimas skilo ir kairysis sparnas apleido salę ir nuėjo kur tai kitur posėdžiauti. Po to, Seimas, neišrinkęs Vyriausio Lietuvių Organo Rusijoje, išsiskirstė.

Rusijos lietuviai, likę be Vyriausio Organo, kuris juos atstovautų ir gintų jų reikalus, buvo labai susirūpinę, kad kaip nors partijas sutaukinti ir suvesti į bendrą darbą. Iš visur pasipylė reikalavimai, kad tą darbą atliktų lietuviai kariai. Lietuvių karių sąjungos centro vykdomasis komitetas, turėdamas iš visur daug juos remiančių nutarimų — imtis iniciatyvos sudaryti Lietuvių Vyriausiąją Tarybą Rusijoje — pradėjo ieškoti kelių, kaip sutaukinti partijas ir įkinkius jas į bendrą darbą. Tam tikslui buvo pakviesti trys žymūs visuomenės veikėjai, būtent: *Jonas Jablonskis*, *Kazys Grinius* ir *Pranas Mašiotas*. Ši taip svarbią darbą jie maloniai sutiko atlikti ir tuojaus kreipėsi į partijas, prašydami atsiųsti Voronežan savo atstovus šiam svarbiui reikalui aptarti. Trijų partijų atstovų suvažiavimas Voronežiu apsvaistė dabartinį politikos momentą ir pripažino būtinai reikalingu sudaryti Vyriausiąją Lietuvių Organą, kuris vadovautų Rusijos lietuvių politikos gyvenimui.

Vyriausiojį Lietuvių Tarybą Rusijoje be Jono Jablonskio, Kazio Grinio ir Prano Mašio dar įėjo:

Iš Voronežio:

- 1) Prisiektis advokatas *Martynas Yčas*,
- 2) kunigas *Julijonas Jasenskis*, 3) agronomas *Jonas Kriksčiūnas*, 4) kunigas *Pranas Penkavskas*, 5) *Vytautas Petrulis*.

Iš Petrapilio:

- 6) Teisininkas *Liudas Noreika*, 7) prisiekusis advokatas *Mykolas Steževičius*, 8) teisininkas *Stasys Šilingas*, 9) kun. *Juozas Vallokaitis*,

Iš Maskvos.

10) daktaras *Juozas Bagdonas*; 11) kunigas *Emilijonas Paukštas* ir 12) teisininkas *Rapolas Skipitis*. Kandidatais: 1) daktaras *Jurgis Alekna*, 2) daktaras *Eliziejus Draugelis*; 3) mokytojas *Zigmas Žemaitis* ir 4) mokytojas *Juozas Vokietaitis*. Ir jau nuo 1917 m. gruodžio m. 1 d. prasidėjo tarybos veikimas.

III.

Pulkų tvėrimo klausimas.

Nors 1917 m. gegužės mėn. 25–26 d. Petrapily visuotinas Lietuvių karių suvažiavimas pulkų tvėrimo klausimą dauguma balsų atmetė, tačiau tarnavusieji lenkų *Dovbor* — *Mušnickio* korpe lietuviai kareiviai, per 700 žmonių, su *karininku Ponganiu* iš lenkų korpo išsiskyrė ir sudarė atskirą lietuvių komandą, kuri generolo Brusilovo įsakymu buvo perduota 22 korpei ir priskirta prie 11 suomių pulko. Bet ir čia lietuvių kareivių būklė ne kiek nepagerėjo, jais absoliučiai niekas nesirūpino, visi apiplyšę, be reikalingos amunicijos ir linkamo ginklavimo buvo brukami į apkasus. Lenkai, sužinoję lietuvių vargingą padėtį, komandiravo savo *karininką Judzentavičių*, kad jis prikalbintų lietuvius grįžti atgal į lenkų dalis. Tuo pačiu laiku, sutvarkyti lietuvių komandą, iš Petrapilio atvyko *karininkai: Juozapavičius* ir *Klimaitis*. Kada *karininkas Juozapavičius* pagrasino lenkui *Judzentavičiui* dvikova, paskutinysis tuojau išsikraustė ir daugiau nebesirodė pas lietuvius. Nors lietuviai kareiviai labai apsidžiaugė atvykusiais *karininkais*, bet jų padėtis ir dabar nepagerėjo. Vieton generolo Brusilovo, vakarų fronto vadu buvo paskirtas generolas Gutoras, kuris atvykęs VII armijon (jos sudėty buvo 22 korpas) įsakė lietuvius išskirstyti į visus 22 korpo pulkus.

Generolas Brusilovas buvo pažadėjęs lietuviams sudaryti atskirą dalį, tačiau eidamas naujo fronto vado generolo Gutaro įsakymu, atvyko į 11 suomių pulką 22 korpo vadas generolas *Bezdrovny* ir pakartojo įsakymą: „lietuviams išskirstyti į visus korpo pulkus“. Lietuviai į tai pareiškė, kad kol nebus generolo Brusilovo pažadėjimai įvykdyti, lietuvių komanda iš *Nosovo kaimo* (Galicijoje) niekur nesikels. Tada korpo vadas įširdęs pagrasino kazokais, kurie atvykę visus lietuvius iššaudysią. Po to, lietuvių komanda tuojau paruošė sau apkasus ir pasiryžo atremti rusus. Apkasuose būdėjo tris dienas, būtent — 1917 m. birželio mėn. 26, 27 ir 28. Korpo vadas, sužinojęs apie tokį narsų lietuvių pasiryžimą, sulaukė tolimesnės represijos ir paliko lietuvius ramybėje. Netrukus po to buvo įsakyta suformuoti atskirą lietuvių dalį, kuri buvo pavadinta „Atskiras Lietuvių Batalionas“. Bataliono vadu buvo paskirtas *pulkininkas Himelmanas*. Vėliau atvyko į batalioną lietuviai *karininkai*, jau be buvusio *Ponganio, Pupkys, Kabaila, Dundulis, Gedgaudas* ir *Federavičius*. Atvažiavus lietuviams *karininkams*, bataliono kareivių ūpas pagerėjo, pasigirdo lietuviškos dainos, atsirado lietuviški laikraščiai, knygutės ir pasilinksminimai. Batalionas turėjo jau 4 rikiuotės kuopas, nerikiuotės, ryšių ir kulkosvaidžių komandas. Batalionas gavo apie 50 arklių, rūbus, apšarvavimą ir maistą. Batalionas atrodė labai gerai. Iš Galicijos batalionas buvo perkeltas į *Mogiliovo, Šklovo* ir *Oršos* stočių rajonus. Vyriausias vadas generolas *Duchoninas*, patyręs Lietuvių bataliono narumą, nesutiko jo perkelti į *Smolenską*, kur iš jo norėta sutverti pulką, bet laikė jį savo apsaugai. Vėliau vieton ruso *pulkininko Himelmano*, bataliono vadu buvo paskirtas *karin. Juozapavičius*; 1917 m. pabaigoje batalionas persikėlė į *Vitebską*. Tuo laiku

batalione buvo apie 800 kareivių ir be aukščiau minėtų dar šie *karininkai: Markuvėnas, Jurgėla, Žadeika, Josiukas, Petkelis, Matulionis, Pranculis J., Svambarys, Čaplikas, Šulga, Genys, Gaudešius, Kazitėnas, Burokas, Jakštas, Bručkus, Kazilionis, Vilkas, Žemaitis, Stanulis, Grižas, Svilas, Kibirštis, Pogiris, Plekševičius, Ydas, Šarauskas, Nainys, Kubilius, Srogenis, Gvildis, Kirlys* ir *Skeberdis*.

Pradėjus kurtis Atskiram Lietuvių Batalionui, beveik iš visų armijų ir frontų lietuvių karių komitetų pasipylė reikalavimai tverti lietuvių pulkus. Petrapilio Centralinis Lietuvių Kar. Vykdomasis Komitetas telegramomis pakvietė Rumunų, Pietų ir Vakarų frontų, V, XII ir atskiruosius armijų lietuvių vykdomųjų komitetų atstovus vykti į *Smolenską* ir sudaryti Lietuvių pulkų tvėrimo komisiją, nes *Smolenske* buvo didelė lietuvių kolonija. 1917 m. lapkričio mėn. pabaigoje iš XII armijos atvyko komisijos nariai *Gužas* ir *Vėgelis*, iš V armijos — *Baltušis*. Čia pat prisidėjo vietinės įgulos atstovas *daktaras Nasvytis*. Tuojaus buvo imtasi darbo, nes iš visur lietuviai kareiviai pradėjo važiuoti į *Smolenską* ir pirmą dieną *Smolensko* stoty susirinko nemažas jų skaičius. Reikalinga buvo visus kareivius priskirti prie kokios nors dalies maistui ir surasti jiems pastogę. Buvo kreiptasi į *Minsko* apygardos štabą, kurio štabo viršininkas, senas rusų generolas, sutinka komisijos prašymą labai nepalankiai ir jokios pagalbos nesuteikė. Tada teko kreiptis į *Smolensko* komendantą *paporučiką Smolencevą* (eserą), labai simpatišką žmogų.

Tik komendanto *Smolencevo* ir apygardos štabo komisaro studento *Smoljaninovo* pagalba pavyko visus atvykusius lietuvius kareivius priskirti mitybai prie artilerijos diviziono 2 baterijos ir ten pat juos sutalpinti. Antrą dieną buvo rūpinamasi išgauti Pulkų Tvėrimo Komisijai butą, ir čia kalbamo komendanto pagalba pavyko gauti beveik pačiam miesto centre „*Londono*“ viešbuty 5 kambarius, kur komisijos nariai galėjo dirbti ir gyventi. Vėliau buvo rūpinamasi išgauti tinkamas kareivines. Gruodžio mėn. 9 d. iš vyriausio vado buveinės atvyko Centralinio Lietuvių Vykdomojo Komiteto pirmininkas *padporučikas Laurinaitis* ir *pulkininkas Kubilius*, kuris buvo paskirtas pulko vadu. Tą pačią dieną komisijos narių posėdyje buvo išrinktas komisijos pirmininkas *Gužas*, vicepirmininkais *pulkin. Kubilius* ir *d-ras Nasvytis*, sekretorium *Baltušis* ir referentu *Vėgelis*. Čia pat buvo išdirbtas planas tolimesnės darbuotės ir numatyti *karininkai* į vietas.

Buvo išgautos *Pokrovo* kalne, buvusio rusų *Loporsko* pulko, kareivinės. *Pulkininkas Kubilius* greit perkėlė ten visus kareivius, sutvarkė kareivines, organizavo jų apšildymą ir savarankų maitinimą, ir visai atsiduodamas tam darbui net ir pats apsigyveno kareivinėse.

Iš pradžių gyvenimas buvo be galo vargingas, nes batalionas neturėdamas jokių susisiekimo priemonių, negalėjo net sau maisto ir malkų atsivežti. Čia daug batalionui padėjo „*Vilijos*“ fabriko direktorius *p. Jasaitis*, suteikdamas batalionui arklius, vežimus, virtuvę, svarstyklės ir t. t. Gruodžio mėn. pabaigoje *Smolensko* batalionas turėjo jau apie 600 žmonių, kurie buvo suskirstyti į 4 kuopas. 1 kuopos vadu buvo paskirtas *kar. Gureckas*, 2 — *Puzinas*, 3 — *Skimundris*, 4 — iš pradžių buvo *pulkin. Bacevičius*, vėliau *kar. Karosas*; bataliono adjutantu — *karin. Šernas*, raštyvedžiu *Urbeika*, išdininku — *karin. Kriščiukaitis*; buvo dar *karininkai: Šneideraitis, Kudirka, Barzdaitis, Liudanskas, Kalmatavičius* ir kiti.

1917 m. gruodžio mėn. pabaigoje ir 1918 m. sausio mėn. pradžioje komisijos narių skaičius padidėjo, iš Centro Komiteto atvyko *Al. Kaz. Žilinskas* ir *Jonas Žilinskas* ir iš Rumunų fronto *karin. Balys Giedraitis*; paskutinis nuo atvykimo dienos ėjo komisijos sekretoriaus pareigas.

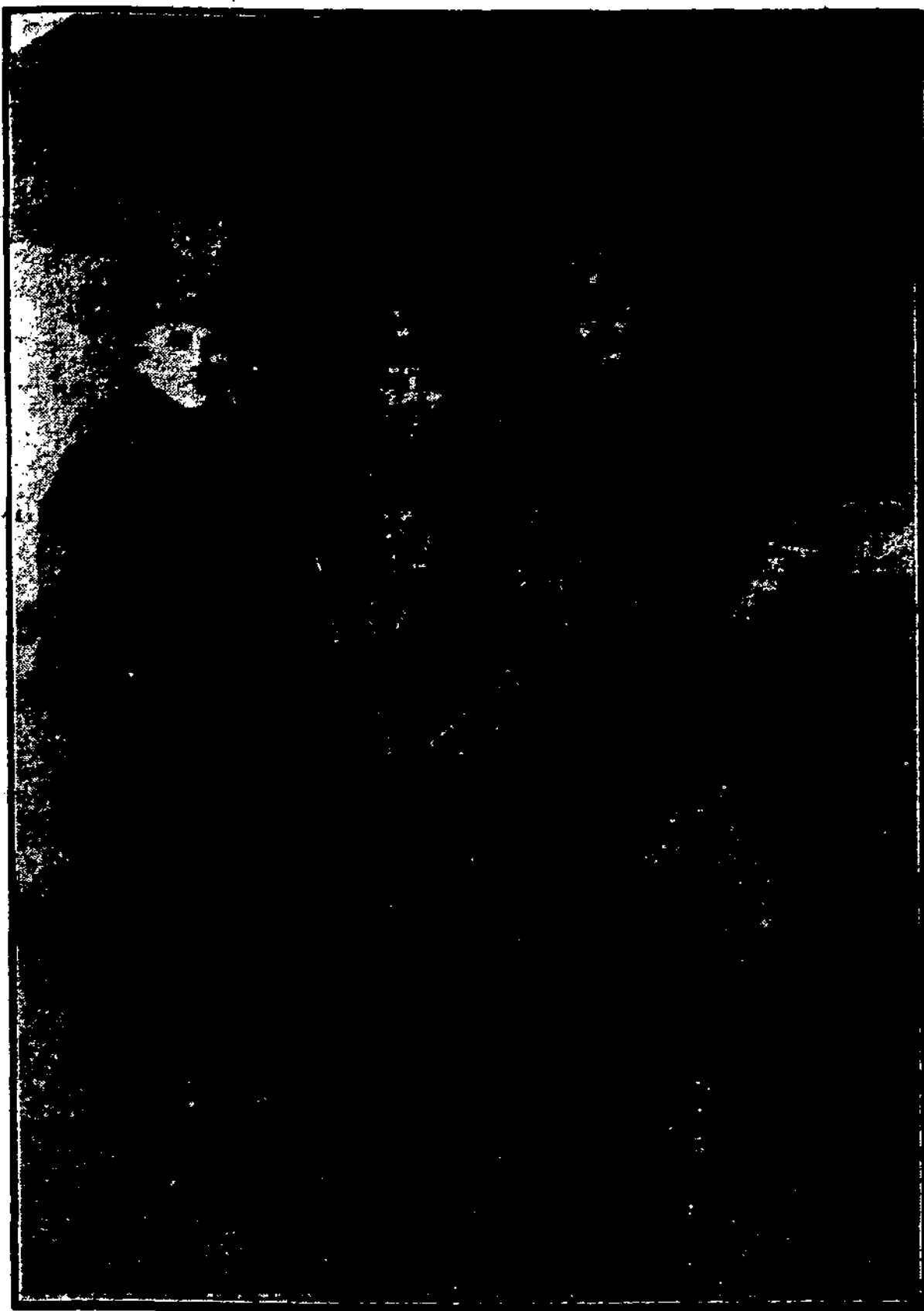
Komisijos finansinis stovis buvo kuo blogiausias. Komisijos nariai ir Smolensko batalionas gaudavo tik maisto davinį ir kareivio algą. Suradimui lėšų buvo sutverta iš karininkų ir vietinės Tautos Tarybos narių finansinė komisija, į kurią įėjo: *pulk. Kubilius*, *proporščikas Gureckas* ir p. p. *Moigis*, *Narutavičius*, *Vosylius*, inž. *Graurokas*, dailin. *Rimša* ir *Ambrasas*.

Iš finansinės komisijos buvo gautos surinktos šios tokios lėšos ir jomis įsigytas reikalingas komisijai inventorių.

Toliau remiantis telegramomis Dež. Gener. Vyr. Vado Buveinės, Mogiliove, 18938 ir 18939 nr. buvo išreikalauti lietuviai iš lenkų ir latvių dalių, ir remiantis telegrama Vyriausios Vadybos Gener. Štabo 47267 nr. pareikalauta iš atsarginių dalių, atskirų rinktinių ir visų įgulų viršininkų siųsti visus lietuvius Smolenskan.

1918 m. sausio mėn. iš Petrapilio, Centro Komiteto, atvyko į komisiją, Smolenskan, Centro Komiteto nariai *karininkai Gedgaudas ir Natkevičius*. Komisija su kalbamais karininkais išdirbo etatų projektą Lietuvos atskiros divizijos, į kurią būtų įję penki pėst. pulkai, vienas kavalerijos pulkas, artilerijos brigada ir inžinerijos batalionas. Div. stovykla buvo numatyta Vitebskas — Smolenskas — Jelnia, nes be Vitebsko ir Smolensko lietuvių batalionų, Valke buvo išskirti iš 20 suomių dragūnų pulko lietuviai raitininkai su arkliais, ginklais ir apsišarvavimu ir sutvertas atskiras Lietuvos kavalerijos divizionas iš 2 eskadronų. Diviziono vadu buvo *karin. Mikuckis* ir eskadronų vadai: *Eidukaitis* ir *Saurusevičius*. Rovne irgi buvo tveriamas lietuvių batalionas, kurio vadu buvo *karinin. Adamkevičius*. Su projektuojamos Lietuvos divizijos etatais į vyriausio vado buveinę nuvyko *kar. Natkevičius* ir *Gedgaudas*, bet tuo laiku vyr. vado Krylenko nerado, todėl derybas vedė su jo padėjėju *pulk. Vaciečiu* (latviu). Paskutinis sutiko leisti lietuviams tverti diviziją, bet tik prie latvių korpuso. Mūsų karininkai su tuo nesutiko.

Vėliau prasidėjo rusų armijos demobilizacija. Petrapily Kar. Centro Komitetą paėmė lietuviai bolševikai. Po to pradėjo lankytis į Vitebsko ir Smolensko batalionus įvairūs — lietuviai komisarai, agituodami kareivius pereiti į raudonųjų armiją, kareiviams nesutikus, lietuviai bolševikai pasiekė to, kad Vitebsko ir Smolensko batalionai 1918 m. balandžio mėn. galuti-

Pirmoji Vilniaus karo komendantūra. Vidury stovi komendantas Liudas Gira, jo dešinė — karininkas Skirpa, komendanto padėjėjas, ir kairėje — karininkas Gužas, adjutantas. (Žiūr. žemiau).

nai buvo išformuoti; kavalerijos divizionas Valke pateko vokiečių nelaisvėn. Jei ne lietuviai bolševikai, gal ir būtų pavykę sutverti didesnes lietuvių kariuomenės dalis, nes rusai bolševikai tam nesipriešino, nes lietuviai nepolitikavo ir į jų vidujines kovas nesikišo, o kaip tvarkingos dalys buvo reikalingos įgulų tarnyboms.

Jei to nebūtų buvę, mes galėjome 1918 m. pabaigoje organizuotai grįžti Lietuvon ir ją pilnai apsaugoti, kol Lietuvos vyriausybė būtų atsistojus ant kojų, ir sutvėrusi daugiau kariuomenės. Jei tas kaip buvo manoma, būtų pasisekę, Vilnius ir jo sričių likimas būtų buvęs visiškai kitoks ir šiandien 10 metų savo Nepriklausomybės sukaktuves tikriausiai švęstumėm savo senoj sostinėje Vilniuje.

Kap. Gužas.

Lietuvos kariuomenės užuomazga Vilniuje.

Gavęs per „Lietuvos Aidą“ pakvietimą iš Krašto Apsaugos Štabo, 1918 m. lapkričio mėn. 15 d. atvykau į Vilnių ir nuėjau į štabą.

Tuo metu Vilniuje visi valdžios namai buvo užimti vokiečių įstaigomis, todėl Krašto Apsaugos Štabas buvo privačiame name, Šv. Jurgio g-vė N 11, greta Tautos Tarybos.

Atvykęs į Krašto Apsaugos Štabą radau jame krašto apsaugos ministeris *prof. Voldemarą*, jo adjutantą *poručiką Juozapavičių*, štabo viršininką *pulkininką Kubilį*, štabo adjutantą *proporščiką Sneideraitį*, tiekimų viršininką *pulkininką Galvydį*. Bykau-

ską, jo padėjėją, nemokantį lietuviškai, rusų *pulkininką Sietkauską*.

Kapitonas Velykis ruošė įvairius etatus, *papulkininkas Nastopka* ėjo rytų fronto vado pareigas ir dirbo projektus ir kitus prirengiamuosius darbus. Nors ir skaitėsi fronto vadas, bet faktinai savo žinioje neturėjo dar jokios jėgos. Be to, Apsaugos Štabe buvo *št. kapitonas Adamavičius* ir *Bizokas* ir dar keletas rusų karininkų, kurie save vadino gudais, bet tarp savęs kalbėjosi rusiškai.

Kapitanas Glovackis skaitėsi pirmojo pulko vadu, jis su keliais, į jo pulką paskirtais karininkais, dirbo

atskirai nuo štabo. Maždaug lapkričio mėn 21-22 d. atvyko generolas *Kondratavičius*, kuris buvo paskirtas krašto apsaugos viceministeriu. Lapkričio m. 23 d. generolui Kondratavičiui, pasitarus su prof. Voldemaru, buvo sudaryta Apsaugos Taryba iš *pulkininko Chaleckio*, *pulkininko Nastopkos* ir *gydytojo papulkininko Nagevičiaus*. Sekretorium Apsaugos Taryboje buvo paskirtas *poručikas Liormanas*. Pačiame Apsaugos Štabe tą pačią dieną įvyko šios atmainos: pulkininkas Galvydis-Bykauskas paleistas iš tiekimo viršininko pareigų ir paskirtas pirmojo pėst. pulko vadu, jam buvo įsakyta tuojau su pulko štabu iš Vilniaus išvykti į Alytų ir ten pradėti pulko organizavimo darbą. Tiekimų viršininku tapo paskirtas buvęs padėjėjas *pulkininkas Siethauskis*. Buvęs I pėst. pulko vadu kapitonas Glovackis pasiliko tame pat pulke, kaip pulko vado padėjėjas. Papulkininkas Nastopka paskirtas Rikiuotės Skyriaus viršininku. Pulkininkas Chaleckis — Sudėties Skyriaus viršininku; gydytojas papulkininkas Nagevičius — Sanitarijos Skyriaus viršininku; štabo kapitonas Adamkavičius Edvardas — Sudėties Skyriaus lietuvių dalies viršininku.

Gruodžio mėn. 1 d. apsaugos ministerio įsaky-mu gudas *pulkininkas Lavrentjevas* paskirtas gudų pulko vadu, kuris su daugeliu gudų karininkų išvyko į Gardiną organizuoti pulką.

Prie Apsaugos Štabo buvo sudaryta *Literatūros Komisija*, vertimui į lietuvių kalbą įvairių statutų ir išdirbimui terminų. Literatūros komisiją sudarė pir-mininkas *podporučikas Laurinaitis*, *kalbininkas Naginskas Stajė*, *prapoščikas Ruseckas* ir *poručikas Tvaronas*.

Gruodžio 5 d. į Apsaugos Štabą atvyko *papulkininkas Liatukas*, kuris tuojau buvo paskirtas 2 pėst. pulko vadu ir buvo įsakyta Kaune pradėti organizuoti pulką. Kapitonas Glovackis iš 1 pėst. pulko buvo atšauktas ir paskirtas į 2 pėst. pulką ūkio vedėju. Pastarajam buvo duotas uždavinys tuojau išgauti iš vokiečių Kaune kareivines, jas tinkamai sutvarkyti savanoriams gyventi, o taip pat parūpinti jiems reikalingo maisto.

Gruodžio mėn. 18 d. vokiečiai galutinai likvidavo savo „Militar — Verwaltung“ Šv. Jurgio g-vėje 36 nr. ir tą pačią dieną rūmai buvo perduoti lietuvių valdžion. Po to, visos ministerijos persikėlė į buv. „Militar — Verwaltung“ rūmus. Finansų Ministerija ir Valstybės lždas pasiliko Šv. Jurgio g-vėj 3 nr.

Gruodžio mėn. 23 d. buvo sudarytas naujas Ministerių Kabinetas su ministriu pirminku *M. Sleževičium* priešaky. Krašto apsaugos ministeris buvo paskirtas kapitonas *Velykis*, kuris taip organizavo štabą; štabo viršininku paskyrė 2 pėst. pulko vadą *papulkininką Liatuką*; tiekimų viršininku *papulkininką Nastopką*; Rikiuotės Skyriaus viršininku — *št. kapitoną Adamkavičių*. Krašto Apsaugos Štabo adjutantu *poručikas Liormanas*.

Apsaugos Taryba buvo likviduota. 2 pėst. pulko vadu, vieton papulkininko Liatuko, paskirtas kapitonas *Glovackis*.

Krašto Apsaugos Ministerija persikėlė į Villa Rennekampf, paliai Gedimino kalną.

Krašto apsaugos ministerio įsakymu tą pačią dieną Vilniaus miesto komendantu paskirtas *Liudas Gira*, jo padėjėju *poručikas Škirpa* ir *P. Gužas* komendantūros adjutantu.

Visi kiti karininkai, kurie iki šiol buvo prie Apsaugos Štabo, ministerio įsakymu buvo paskirti į 1 ir 2 pėst. pulkus ir į Vilniaus komendantūrą; be to, keletas karininkų buvo paskirti sričių karo viršininkais,

kuriems buvo įsakyta savo apskrityse sukurti valdžias, įvesti tvarką, verbuoti ir siųsti į Krašto Apsaugos Ministeriją savanorius.

Vilniaus miesto komendantūra organizavosi šv. Jurgio g-vėje 36 nr., buv. „Militar Verwaltung“ rūmuose.

Pirmais komendantūros žingsniais išleista į Vilniaus piliečius šis atsišaukimas:

„Vilniaus piliečiai!

Su visa Lietuva, su jos liaudimi jungia mus nesutraukiami ryšiai. Ta pati žemelė mus maitina, drauge per šimtus metų tempėme vergijos jungą, drauge kovojome dėl laisvės.

Piliečiai! Šiandieną sušvito mums Laisvės spindulys! Mūsų tėvynė Lietuva tampa nepriklausoma demokratinga Valstybė, kurioje visi piliečiai be tautų skirtumo turės laisvę ir lygybę. Lietuvos nepriklausomybė neša mums visiems, ligi šiol pavergtiems, laisvę ir laimingesnę būtį. Vienybėje kaip broliai padavę kiti kitam ranką eikime drąsiai į kovą, visi kaip vienas stokime dėl tėvynės.

Lietuva pavojuje! Į rytinę mūsų krašto sritį įsibrovė svetimoji Rusijos kariuomenė. Maskoliai ateina išsiurbti iš Lietuvos paskutinių syvų, o mums gaisrų pašvaistę neša bėda, kankynes ir griuvėsius.

Stokime visi Lietuvos gintai! Nelaukime toliau nė valandos. Kas myli Lietuvą, kas trokšta laisvės, kas pajėgia valdyti ginklą, stokime visi į Lietuvos krašto apsaugą.

Drąsiai stokime pirmieji į kovą, užstokime kelią priešininkui, kuris veržiasi varu į mūsų kraštą, smelkiasi į mūsų sostinę Vilnių. Savo ginklu nesutepsime mūsų brolių Lietuvių darbininkų kraują, ginsime tik mūsų Motiną Tėvynę; mūsų Lietuvos nepriklausomybę. Visi, kaip vienas stosime krašto apsaugos eilėse ir atremsime besiskverbianti priešininką.

Vilniečiai! Vilniaus komendantūra šaukia į apsaugos savanorių pulkus visus piliečius be tautos skirtumo. Bus sudaryti atskiri būriai komanduojami lenkų, baltrusių, lietuvių ir kt. kalbomis. Įstojimo sąlygos yra tam tikram atsišaukime nurodytos. Užsirašyti galima kasdien 9 val. ryto ligi 1 val. p. p. Vilniaus komendantūroje, Šv. Jurgio g-vė 46 N, buv. Verwaltungo namai prieš Lukiškių aikštę.

Mūsų kraštui ir mūsų laisvei gresia pavojus — prie ginklo!

Vilniaus Karininkų Komendantūrą.

Be to, dar ir Laikihoji Vyriausybė išleido atsišaukimus ir sąlygas stoti į Krašto Apsaugą, kurie greitai laiku buvo išplatinti po visą Lietuvą. Stai jie.

„Lietuvos Piliečiai!

Vyrail ne kartą Lietuvos priešai norėjo uždėti ant mūsų amžiną nepakeliamą jungą, bet mūsų Tėvynė nenugalėta. Ji gyva.

Šiandien visi išvydome Laisvės rytojų švintant. Lietuvos nepriklausomybė neša visiems laisvę ir laimę, tat ginkime Nepriklausomą Lietuvos Valstybę! Vienybėje kaip broliai, pasidavę kiti kitam rankas, eikime drąsiai į kovą, visi kaip vienas stokim už tėvynę.

Lietuva pavojuje!

Vokiečių kariuomenei atsitraukiant, jau įsibrovė Lietuvos svetimoji Rusijos kariuomenė. Ji eina, atimdama iš mus gyventojų duoną, gyvulius ir mantą. Jos palydovai — bėdos, gaisrų pašvaistės, kraujo ir ašarų upeliai. Tat ginkim Lietuvą! Parodykim, jog esame verti amžiais kovotos laisvės; šiandieną Lietuvos likimas mūsų pačių rankose. Nelaukdami toliau nei valandos, kas myli Lietuvą, kas trokšta laisvės, kas pajėgia valdyti ginklą, stokime visi į Lietuvos Krašto Ap-

saugą. Būrių būriais eikime iš kaimų, viensėdijų, miestų ir miestelių, eikime iš visų Lietuvos kraštų laisvės ir Tėvynės ginti.

Stokime drąsiai pirmi į kovą! Drąsiai be baimės, kaip mūsų tėvai ir sentėviai, užstokim priešams kelią, pakelkim žygį už mūsų Motiną Tėvynę, už Lietuvos Valstybę!

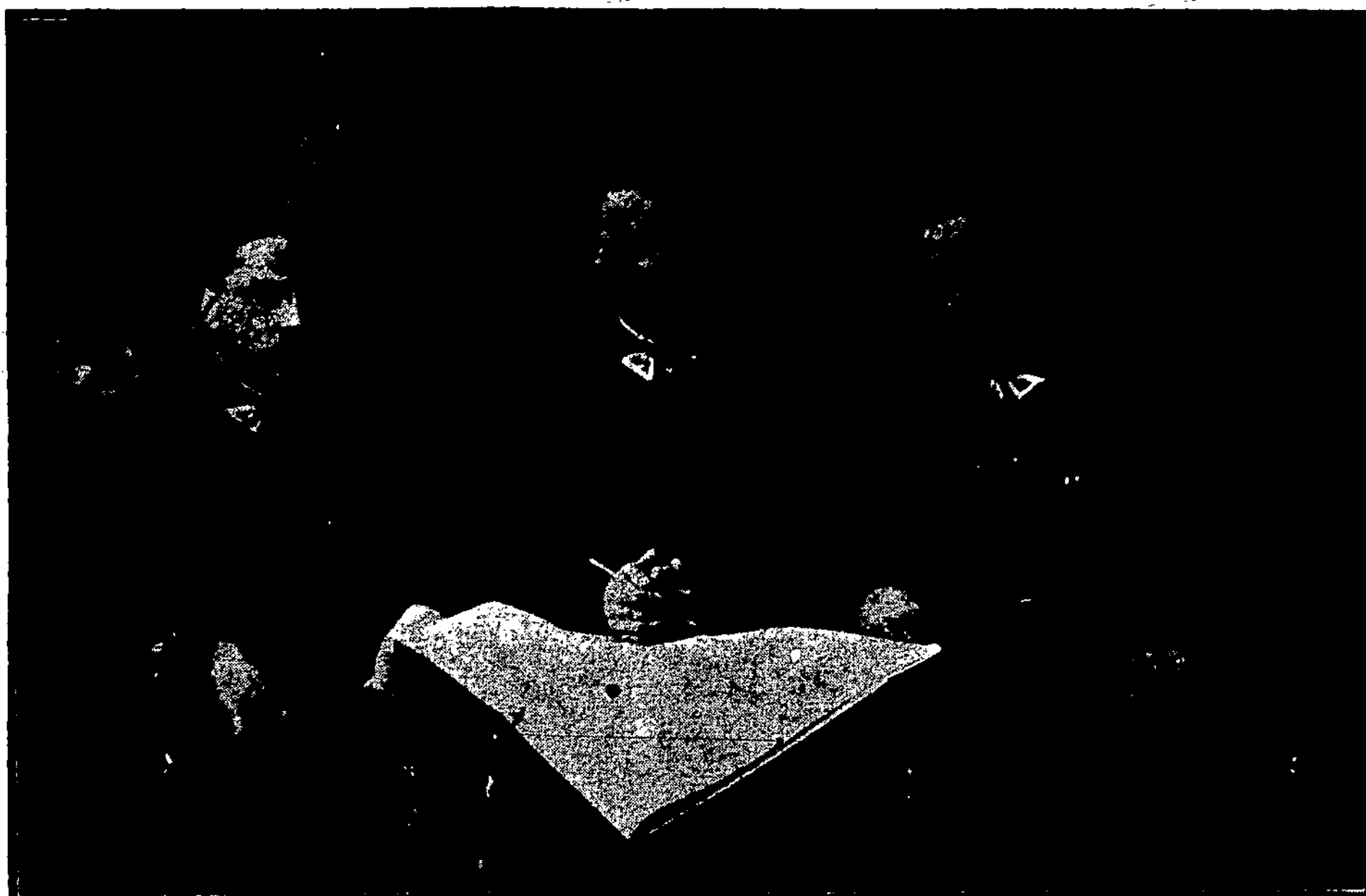
Laikinoji Lietuvos Vyriausybė kviečia visus Lietuvos piliečius, kurie gali ginklą valdyti, ginti Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę ir tuojau stoti į Krašto Apsaugos pulkus.

Ministeris pirmininkas *M. Sleževičius*, Krašto Apsaugos Ministeris *karininkas Velykis*.

Išplatinus tuos visus atsišaukimus, Vilniaus komendantūroje kasdien pradėjo didėti skaičius savanorių. Savanorių tarpe užsirašė 4 merginos, būtent: *Anelė Brajevaitė 20 m.* 7 kl. gimnazistė, *Marija Kybartaitė 21 m.* 6 kl. mokslo, *Ona Labonaitė 20 m.* ir *Kazė Vasiliauskytė 18 m.* 6 kl. mokinė, kurios pasižadėjo, reikalui ištikus, su ginklu rankose stoti į gynėjų eiles.

Iš atvykusių į komendantūrą savanorių buvo sudaryta: 1 kuopa iš 5 karininkų ir 64 kareivių; prie kuopos buvo sudaryta lenkiškai kalbančiųjų komanda ir kulkosvaidžių komanda iš 4 karininkų ir 12 savanorių kareivių ir 2 lengvų kulkosvaidžių, kurie buvo pirkti Vilniuje, nuo vokiečių kareivių. Be to, gruodžio mėn. pabaigoje buvo atsiųsta į Vilniaus komendantūrą iš Alytaus, iš 1 pėst. pulko su *karininku Gerulaičiu* — 23 kareiviai ir 2 puskarininkiai.

Gruodžio mėn. pabaigoje, kai bolševikų gaujos paėmė Švenčionis ir pradėjo skverbtis Lietuvos gilumon ir Vilniaus link, Tautos Taryba, Ministerių Kabinetas ir Krašto Apsaugos Štabas persikėlė į Kauną. Visą valdžią Vilniuje paliko komendantūrai. Be to, pasiliko

Svarbesnieji pradžioj mūsų kariuomenės kūrimosi organizatoriai ir vadai kautynėse su Lietuvos priešais. Sėdi iš kairės dešinėn: 1) pulk. Musteikis, 2) gen. lt. Ladyga ir 3) gen. št. pulk. Skorupskis.

Vilniuje, kaip Laikinosios Lietuvos Vyriausybės generalis įgaliotinis švietimo ministeris *p. M. Biržiška*.

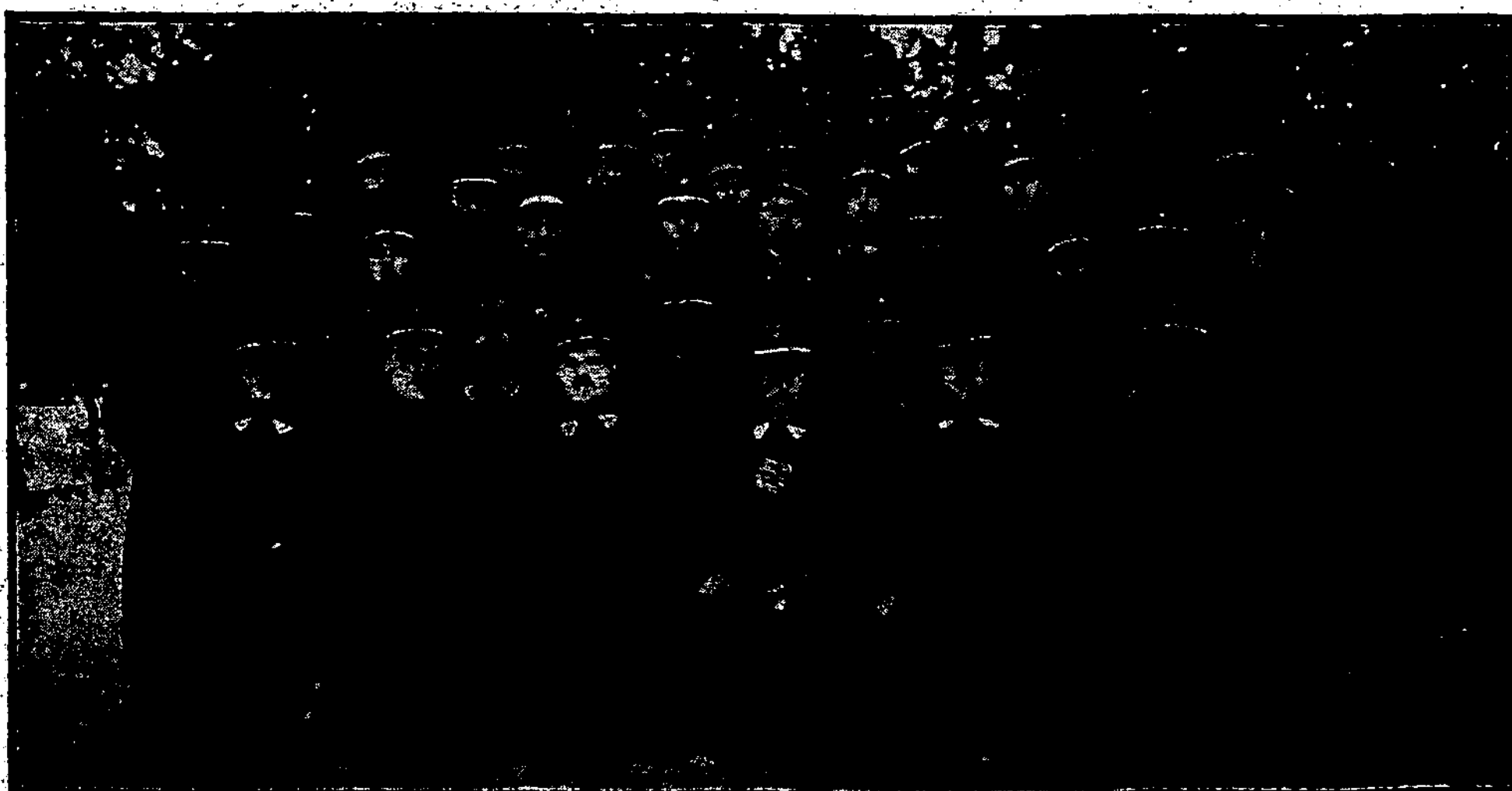
Ištirti slenkančių Vilniaus link bolševikų jėgas ir susprogdinti geležinkelio tiltus tarp Švenčionių ir Vilniaus, komendantūros buvo pasiųsta žvalgyba iš 20 kareivių, vadovaujant *karininkui Jakštui*.

Gruodžio mėn. 31 d., komendantas Liudas Gira susirgo. Komendanto pareigas pradėjo eiti jo padejėjas karininkas Škirpa.

1919 m. sausio mėn. 1 d. apie 15 val. 30 min., Vilniaus komendantūroje buvo gauta žinia, kad vokiečiai nuėmė nuo Gedimino pilies bokšto savo vėliavą ir galutinai baigia kraustytis iš Vilniaus. E. komendanto p. karin. Škirpa pasiuntė komendantūros adjutantą Gužą į Tautos Tarybos rūmus išgauti trispalvę tautinę vėliavą, o pats nuvyko už Žaliojo tilto į artilerijos kareivines paimti sargybą iš 7 žmonių. Prie Gedimino pilies greit atvyko adjutantas Gužas su vėliava ir karin. Škirpa su sargybiniais ir sargybos viršininku *karo vald. Nisteliu*. Pareikalavus sargas atidarė bokšto duris ir *karin. Škirpa, Gužas* ir *savanoris Steponavičius* su vėliava užlipo ant bokšto viršaus ir stipriai pririšę prie vielos vėliavą, pakėlė ją į bokšto stiebo viršų.

Kad suteiktų daugiau svarbos ir reikšmingumo atliktam darbui, pakėlus vėliavą sargyba saljutavo.

Buvo palikta bokšto viduje sargyba ir apačioje prie durų išstatytas sargybinis. E. komendanto p. kar. Škirpa paaikšino sargybiniams reikšmę atlikto taip svarbaus darbo ir įsakė budriai sergėti Tautos vėliavą ir nieko iš pašalinių neprileisti prie Gedimino pilies bokšto,

Į p. D. L. K. Gedimino pulko karininkų grupę, švenčiant 1919 m. metinės Lietuvos nepriklausomybės sukaktuvę. Vidury sėdi gen. lt. Ladyga, jo kairėje — gen. št. pulk. Skorupskis ir dešinėje — pulk. Čaplikas.

nes buvo žinių, kad vietiniai lenkų legioninkai nori užimti Vilniaus miestą.

Kadangi Vilniuje greta Lietuvos kariuomenės organizavimo, skubotai organizavosi legioninkai lenkai ir vietiniai bolševikai, tai pakeliant vėliavą ant Gedimino pilies bokšto, Katedros aikštėje susirinko didžiausia minia žmonių, domėdamasi, kieno vėliava suplevėsuos Gedimino kalne, po 3 metų plevėsavus žiaurios vokiečių okupacijos vėliavai. Dauguma iš minios, matydami lietuvius-karius ant bokšto rišant vėliavą, manė, kad bolševikai, nes beveik visi lietuviai, vėliavos pakėlimo dalyviai, buvo apsirėdę rusiškais bekešomis bei mūlinėmis. Bet, kai minia pamatė, kad tai Lietuvos tautinė trispalvė vėliava, nusiramino ir išsiskirstė.

Tą pačią dieną, apie 4 val. p. p., ginkluoti legioninkai pasipylė Vilniaus gatvėse ir kiekvieną praeivį sustabdinėjo, ieškodami ginklų. Lietuvius karininkus irgi sustabdinėjo, bet parodyti jiems dokumentą, kad Lietuvos karininkas, mandagiai atsiprašę paleisdavo. Lenkai legioninkai žinodami, kad Gedimino kalno bokšte yra mūsų sargyba ir saugo Lietuvos tautinę vėliavą, nedarė mažiausių pasikėsinių prisiartinti prie bokšto ir apskritai laikėsi toliausiai nuo tų vietų, kur buvo mūsų kareiviai.

Mūsų tautinė vėliava plevėsavo ant Gedimino kalno iki sausio mėn. 6 d., kol bolševikai, paėmę Vilnių, sudraskė ją, palikdami tik raudoną spalvą.

Sausio mėn. 2 d., išvengti nesusipratimams ir kad legioninkai lenkai nekliudytų laisvai vaikščioti mūsų karininkams ir kareiviams, vietinės ponios ir panelės — lietuvaitės padarė tautinių spalvų raiščius ir užsiuvo juos visiems ant kairės rankovės, pridėjus ant kiekvieno kaspino Vilniaus komendantūros antspaudą.

Del legioninkų lenkų užėmimo Vilniaus mūsų vyriausybės, — Laikinosios Lietuvos Vyriausybės Generalis įgaliotinis Vilniuje švietimo ministeris p. M. Biržiška, Vilniaus komendantūros dviejų karininkų lydimas, įteikė pasiskelbusiam save lenkų kariuomenės vadu *generolui Wejtko* šį protestą:

Lenkų kariuomenės vadui Vilniuje.

1918 m. gruodžio mėn. 31 d. iš pradžių laikraščiuose, paskiau ir tam tikruose atsišaukimuose Vilniuje paskelbta, jog generolas *Wejtko* esąs paskirtas Lietuvos karo apskrities vadu. 1919 m. sausio 1 d. apie 5 val. po pietų ginkluotas jaunimas užėmė Vilniaus miesto gatves. Tą pat ir sekančią dieną ginkluotieji jaunikliai daro gatvėse kratas, atiminėja iš praeivių ginklus ir daro tikras kautynes su darbininkais ties Varnų g-vė. Sausio m. 2 d. pasirodė generolo Mokrzeckio paskelbimas, jog jis esąs Vilniaus komendantas ir įvedęs Vilniuje nepaprastą karo stovį. Tą pat dieną lenkų spaudoje paaiškinta, jog Vilniaus gatvių užėmimas esąs padarytas lenkų karo pajėgų.

Kadangi 1) Lietuvos ir Vilniaus valdžia, tat ir krašto apsauga priklauso Laikinajai Lietuvos Vyriausybei;

2) Vilniaus miestas lenkų kariuomenės tapo apimtas be šios vyriausybės sutikimo; 3) Apėmusi gatves kariuomenė ne tik neveikia Lietuvos karo pajėgų valstybinės vyriausybės vedama, bet ir savinasi svetimos valstybės ženklus (erelį prie kepurės), 4) stoja prieš dalį Lietuvos gyventojų, tariant Darbininkų tarybon susimetusius darbininkus, tat Laikinoji Lietuvos Vyriausybė pavedė man, jos generaliam įgaliotiniui Vilniuje, pareikšti lenkų kariuomenės vadui Vilniuje griežčiausį protestą prieš jo prisisavinimą Lietuvos vyriausybės teisių ir įsikišimą į vidujinius Lietuvos reikalus, kas gresia jai naminiu karu ir suirute.

Laikinosios Lietuvos Vyriausybės generalis įgaliotinis Vilniuje švietimo ministeris M. Biržiška.

Sausio m. 3 d. vietiniai legioninkai lenkai paliai Vileiką susidūrė su bolševikų gaujomis; įvyko smarkus susišaudymas. Kadangi bolševikų pasirodė didesnės jėgos, negu lenkų, ir be to, lenkų legioninkų tarpe buvo nemaža 14 — 16 metų vaikežų, tai jie, susitikę su bolševikais, ir šiek tiek pasišaudę, pradėjo trauktis atgal Vilniaus link. Tada lenkų legioninkų štabas atsiuntė į mūsų komendantūrą savo karininką, prašyti iš mūsų pagalbos, atremti besiartinantiems į Vilnių bolševikams. Į tai l. e. Vilniaus komendanto p. karin. Škirpa atsakė: lenkai, neklausę mūsų vyriausybės, užėmė Vilnių ir dabar dar atsisako pripažinti bendrą Lietuvos vadovybę ir nešioti Lietuvos valstybės ženklus, todėl lietuvių kamendantūra turėdama, neva 2 gerai ginkluotų žmonių batalionu, griežtai atsisako ne tik padėti lenkams, bet ir vesti kurias nors derybas tuo klausimu“.

Po to pasikalbėjimo pasklido gandas, kad lenkai naktį į sausio 4 d. mano mus nuginkluoti. Atsargumo deliai Vilniaus komendantūros visi karininkai ir kareiviai naktį susikoncentravo už Žaliojo tilto, artilerijos kareivinėse, palikus sustiprintas sargybas Gedimino kalne prie tautinės vėliavos ir prie komendantūros.

Artilerijos kareivinėse iš dviejų pusių buvo išstatyti kulkosvaidžiai, išsiųsti patruliai iš karininkų ir kareivių patruliuoti. Per naktį visi budėjo pasiruošę tinkamai atremti lenkus, jei jie būtų kėsinęsi mus pulti.

Sausio 4 d. jaučiamas taip pas lenkus legioninkus, taip ir gyventojų tarpe didelis nervingumas, ir lenkų šaudymasis aiškiai buvo girdėti visai nebetoli nuo Vilniaus. Mūsų buvo organizuota slapta žvalgyba iširti bendrai padėčiai ir sužinota, kad naktį į sausio 5 d. lenkai iš Vilniaus bėgs į Gardiną į organizuojamą ten *generolo Ivaškevičiaus* diviziją ir kad Vilnių užims bolševikai Komendantūra pasiruošė žygiui ir naktį į sausio 5 d. išvyko žygio tvarkoj į Lentvarį, paskui mūs pabėgo ir lenkai į Gardiną. Iš Lentvario vokiečių suteiktu traukiniu Vilniaus komendantūra buvo atvežta į Kauną ir čia sausio 6 d. perėjo Kauno komendanto žinio ir savo sudėtimi karininkų ir kareivių sudarė branduolį Kauno komendantūrai. *Savanoris.*

Paskutinis šoviny.

Du kareiviai, Albinas ir Povilas, dienai prašvitus rengėsi grįžti po ilgos nakties žvalgybos. Pereitame plote buvo tylu ir ramu. Priešo kariuomenės niekur nesimatė.

Tyla žvalgus padarino ir jie nutarė dar bent kiek užtrukti. Todel krūmota pieva pasukė į artimą kaimą, kad ten pasiklausinėtų pačių gyventojų.

„Gulki!“ — riktelėjo Albinas draugui, pats kaip akmuo perkrisdamas žemėn. Jie pamatė, kaip nuo kaimo iš dviejų pusių greit bėgo dvi kareivių vorelės.

„Traukimės! Lenkai nori mus apsupti!“

Viens paskui kitą žvalgai atsitraukė į karklyną ir paguromis ėmė bėgti. Pasipylė lenkų šūviai. Siauri karklų lapeliai pakirsti skrajojo ore, kulkos zvimbė tai iš vienos, tai iš kitos pusės, tačiau žvalgai bėgo kol galėjo. Gale pievos jie įsispraudė tarp kelmų ir ėmė atsisaudyti, kad priešas negalėtų arti prislinkti. Tačiau įsikarščiavę lenkai nepabūgo dviejų šautuvų ugnies ir lyste lindo artyn. Ne vienas krito brangiai atsimokėdamas už akiplėšišką drąsą, bet likusieji nežūrėjo sa-

vo nuostolių. „Aš pabaigiau šovinius“, — skundėsi Povilas — bet gyvas nepasiduosiui! — Ir jis užmovė durtuvą ant šautuvo.

Albinas atkabino nuo diržo dvi granatas, padavė draugui, o pats vis dar tebešaudė.

„Kai prisiartins, mes! Jie susimaišys, o mes pasitrauksime“ — ištarė jis draugui ir pats be galo nušėbo, pamatęs, kad šovinynai jau tušti.

„Jau!“ — pridūrė Albinas, įleisdamas į tūtą paskutinį šovinį.

Povilas švystelėjo vieną granatą vienon, kitą kiton pusėn. Du baisūs trenksmai sudrebino orą pirm, negu pasirodė dūmai, aukštyne išlėkė žolių kuokštas ir drėgnos žemės grumteliai. Staigus sproginimas pergąsdino įsidrąsinusius lenkus, nes nuo skėveldrų ir vienoj ir kitoj vietoj krito bent keli kareiviai. Tuo sumišimu puikliausiai pasinaudojo apsuptieji žvalgai, nes, kol lenkai atsikvošėjo, jie pasiekė nepavojingą vietą. Skubiai perbėgdami ir slapstydami, jie laimingai įlindo į mišką, kurs ilgu ruožu leidosi pakalnėn. Kulkos čia jų nebesiekė, nors įniršę lenkai vydamiesi smarkiausiai šaudė.

Pakalnėje už miško tęsėsi platus, lygus laukas.

„Skubėkim! Gal dar suspėsime nubėgti nors iki pusės lauko“ — kalbėjo uždusęs Povilas.

„Nesuspėsime! Jie tuoj bus čia ir nušaus mus lygioj vietoj. Sukim į šoną! Upelio krantas pridengs mus“.

„Aš vis tiek bėgsiu tiesiog!“ — spyrėsi Povilas.

„Nebėk, draugel! Žiūri...“ — mėgino jį perkalbėti Albinas, bet Povilas jau tolinosi.

Lenkų šūviai girdėjosi čia pat miške. Albinas pribėgo artimą, išsekusį upelį ir įšokęs klampojo purvu, tai brido kur buvo vandens, stengdamasis tyliai ir greit atsitolinti iš pavojingos vietos. Jis tikėjosi nepastebėtas patekti saugesnėn vieton iš kur galėtų grįžti pas savuosius.

Kartkartėmis jis apsižvalgydavo, žolėmis užmaskuotą galvą atsargiai iškišdamas aukščiau upelio krantų. Aplinkui nieko nematydavo, kaip tik apšaudomą Povilą, kurs trumpais perbėgimais stengėsi kuo toliausiai nuo lenkų pasitraukti. Bet kartą besidairant jį nugalėdino visai netolimas šūvis. Atsargiau apsižvalgęs pamatė padirvyje sugulusią kareivių liniją. Iš karto jis pažino lenkus. Jie buvo taip arti, kad apie išbėgimą nebebuvo ko svajoti. Bet ir upelyj Albinas negalėjo ilgiau pasilikti. Kas minutė jis būtų buvęs pastebėtas ir suimtas. O pasiduoti jis nenorėjo.

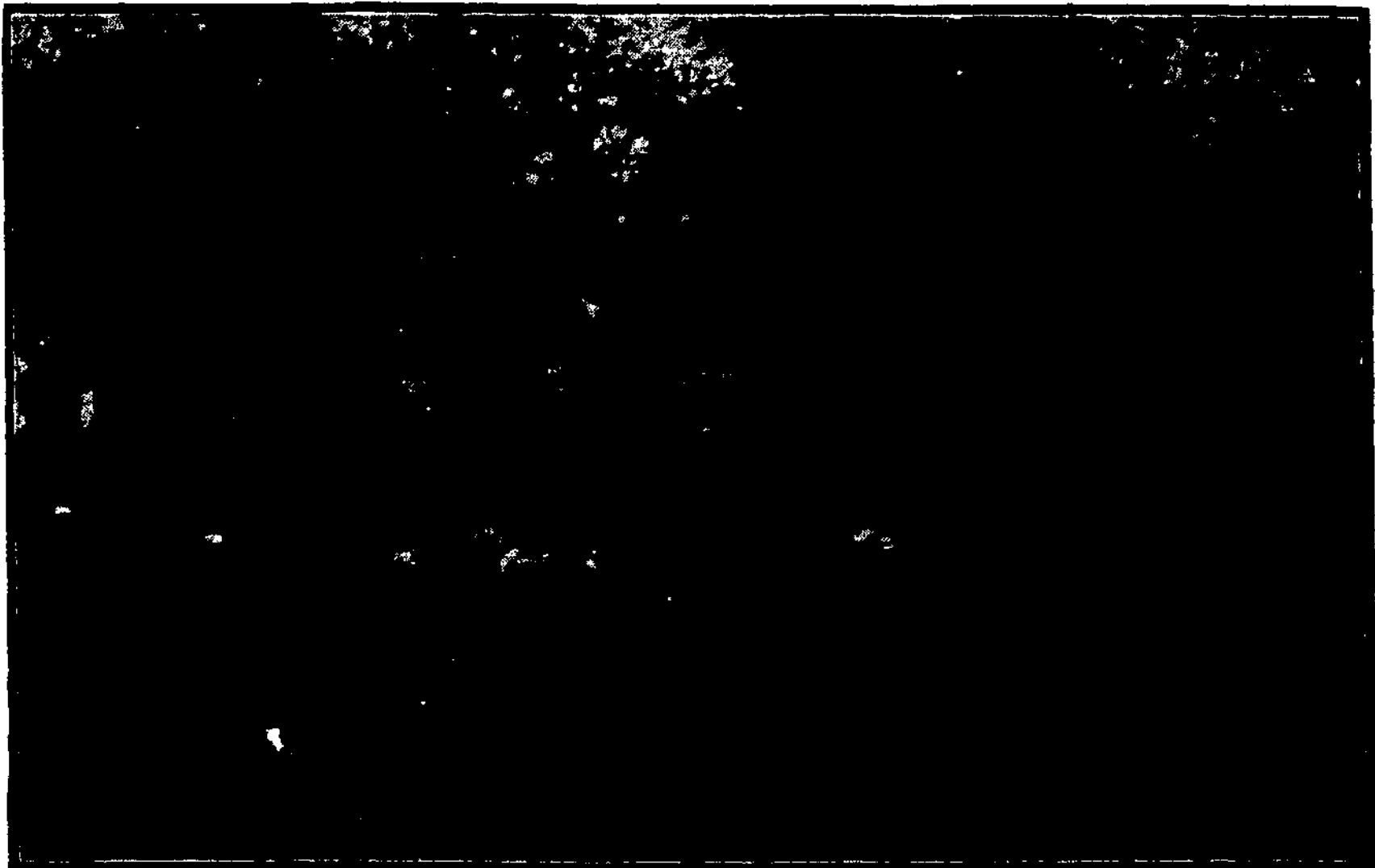
Atsargiausiai Albinas prislinko prie tankaus jaunų karklių krūmo, kurs plačiai kerojo ant upelio kranto. Iš lengvo įlindo į jį ir apsidžiaugė.

„Laimė! Nieks nepastebėjo. Kai sutems, mėginsiu grįžti į kuopą.“

Bet jis užsimiršo, kad per ilgą dieną lenkai ir netyčiomis gali jį rasti krūme belindint.

Gal ir geriau Povilas padarė tiesiog bėgdamas. Jis netrukus pasieks griovelį, kuriuo mes ejom naktį, ir sugrįš į kuopą, o man dar atsibos laukti, kol galėsiu išlįsti aikštėn“ — mąstė jisai akimis sekdamas Povilą ir krūptelėjo. Jis pamatė, kaip Povilas vos pakilęs krito ir nebeatsikėlė.

„Pataikė... Vargšas... Nebedaug trūko iki išsigelbėjimo“ — šnabždėjo Albinas.

Aviacijos karininkų grupė pirmose kariuomenės dienose.

Povilą lenkai nuginklavo ir nuvedė. Sugrįžę jie įsitvirtino pamiškėj, o tas būrelis, kurs buvo netoli Albino, sulindo į upelio vagą. Neužilgo lauke pasirodė atsargiai slenką kareiviai. Tai buvo nauji lietuvių žvalgai. Lenkai jiems nieko nedarė, tik patys kaip mokėdami slėpėsi nuo jų akių. Žvalgai praėjo šonu lenkų nepastebėję ir už valandos taip pat ramiai grįžo atgal.

Apie pietus atvirame lauke pasirodė didokas kariuomenės būrys, kurs nieko neįtardamas artinosi prie lenkų. Lenkai tyliai ruošėsi smarkia ugnimi sutikti lietuvius, tik laukė, kada prieis arčiau. Albinas neberimo. Jis jautė, kad reikia įspėti savo kuopą apie gresiantį pavojų. Ir jis jau sujudėjo, kad išlindęs iš krūmo savo pasirodymu ir balsu praneštų nelaimę, bet suprato, kad tuo būdu tikslo neatsieks, nes lenkai, jį pastebėję, anksčiau paleis salvę į žygiuojančią kuopą, negu jis spės susukti. Tada žus ir jis ir kuopa.

Laiku spėjo atsiminti, kad šautuve randasi dar vienas šovinis. Nudžiugęs jis nukreipė vamzdį į lenkų karininką, kurs jau rengėsi kareiviams duoti komandą; nuleido atsargą ir, greit prisitaikinęs, spūstelėjo gaiduką. Persauta galva lenkų karininkas pašoko nuo žemės ir vėl sukniubo. Kareiviai susigužė, išgąsdinti taip netikėto ir artimo šūvio. Iškriekę jie nebežinojo kas daryt, kieno komandos klausyt, nes vado jau nebebuvo.

Lietuviai, išgirdę Albino šūvį, greit išsiskleidė į vilnis. Lenkams sumišus, jie ėmė pulti, nors buvo smarkiausiai apšaudomi. Tačiau prieš ugnis nebuvo baimės. Lenkai šaudė netvarkingai ir kits kitam trukdydami. Matydami, kad jų planai nepavyko, norėjo atsitraukti, bet nesuspėjo. Lietuviai juos apsupo ir suėmė nelaisvėn.

Kovai nutilus iš upelio, kur buvo pasislėpęs nuo kulkų, išlindo Albinas. Kareiviai jį sutiko džiaugsmingai, tik stebėjosi iš kur taip greit atsirado. Tada jis pasipasakojo kokiū būdu pats išsigelbėjo ir kuopą tikru laiku spėjo išgelbėti. Senas kuopos vadas susijaudinęs jį pabučiavo ir tarė:

„Tavo paskutinis šovinis išgelbėjo mus. Tėvynės vardu dėkoju tau už sumaningumą, nes tu atlikai didelį darbą. Jai kiekvieno kario gyvybė yra brangi ir niekuo nepamainoma kovoje dėl laisvės. Būk visados toks narsus ir sumanus, o laimė tavęs neapleis ir tu grįši namon iš baisiausių mūsų kulkos nepaliestas!“

Alf. Irčimas.

MŪSŲ GARBINGOJI SENOVĖ

L. K. Mindaugas.

D. L. K. Gediminas.

D. L. K. Algirdas.

D. L. K. Kęstutis.

D. L. K. Vytautas.

Lietuvos Kunigaikštystė Aldona, D. L. K.
Gedimino duktė.

Kada garbingos Lietuvos praeities karžygių, milžinkapiuose gulinčių, dvasios gaivina mūsų sielas, Tėvynė daugiau niekad nebevergaus.

„Geležinio Vilko“ vaidmuo kautynėse su lenkais.

Kada 1920 metų rudenį lenkų „maištininkas“ gen. *Żeligowski*, pagrobęs mūsų sostinę Vilnių, veržėsi Lietuvos gilumon, mūsų kariuomenei prisiėjo įtempti visas pajėgas, kad sulaikytų lenkų veržimosi ir, kad ji savo užduotį atliko kuo puikiau, tat mums liudija Širvintai ir Giedraičiai.

Bet mūsų kariuomenė tuo laiku būdama neskaitlinga ir su mažu skaičiumi kavalerijos, negalėjo pilnumoj apsaugoti visą frontą (nuo Vištyčių iki latvių rubežiaus). Lenkai gi, turėdami daug skaitlingesnę kavaleriją, porą sykių aplinkiniais keliais, per neapsaugotą fronto dalį, buvo įsibrovę mūsų kariuomenės užpakalin ir, plėšdami gyventojus, buvo pasirodę netoli Dotnūvos ir net pagal Šėtą. Po to, mūsų vadovybė ir visuomenė suprato reikalingumą organizuoti didesnį kavalerijos skaičių. Greta esamo 1 raitelių pulko ir kuriamo iš pašauktų naujokų 2 ulonų pulko, buvo sugalvota iš savanorių formuoti dar ir trečią kavalerijos pulką, kurį labai vykusiai ir pavadino „Geležinio Vilko“ vardu, išančiu jį su Vilniumi ir Gedimino pilimi.

Kaip ir pirmose mūsų kariuomenės kūrimosi dienose, taip ir 1920 m., esant Lietuvai pavojuje, visuomenė ir ypač jaunimas tam tikrų atsišaukimų paraginti stojo savanoriais į „Geležinį Vilką“. Tuose atsišaukimuose tarp kitko buvo sakoma: „Geležinio Vilko“ šimtinės bus tam, kad drauge su mūsų visa kita kariuomene ir šauliais apgintų Lietuvą nuo lenkų. „Geležinio Vilko“ raitininkų šimtinės muš lenkus, kol jie visiškai neišsinešdins iš Lietuvos“.

Tą šauksmą išgirdo Lietuvos visuomenė. Savanoriai pradėjo rinktis iš visų Lietuvos kampų, iš pradžių į Panemunę, o paskum į Raudondvarį, į „Geležinio Vilko“ buveinę. Daug kas stojo su savo žirgais ir ginklais. Įstojo nemažai inteligentų ir visuomenės veikėjų. Iš visur gausiai pradėjo plaukti į Vyriausį Lietuvos Gynimo Komitetą aukos „Geležiniam Vilkui“ ginklams ir kitoms karo reikmenims pirkti.

„Geležinis Vilkas“.

„Geležinio Vilko“ vardas sukėlė visuomenėje didžiausią entuziazmą ir karingumą. Mūsų menininkai tos nuotaikos pagauti irgi nemažai prisidėjo prie „Geležinio Vilko“ šimtinių kūrimo. Dailininkai piešė plakatus, rašytojai rašė atsišaukimus, muzikai maršus. „Geležinio Vilko“ savanorio poeto Kazio Binkio parašytas „Geležinio Vilko“ maršas yra gražiausioji mūsų karo dainų; ją dabar dainuoja ne tik visose mūsų kariuomenės dalyse, bet ir liaudis. „Geležinis Vilkas“ nemaža įspūdžių ir triukšmų pridarė ir visoje Lenkijoje. Kai kurį laiką vien apie „Geležinį Vilką“ lenkų spaudoje tik ir rašė, o rašė įvairiausių būtų nebūtų prasiimanymų ir tuo pačiu neigiamai veikė į savo kareivių psichologiją. Todel, kol dar gyveno „Geležinis Vilkas“, jis paniškai veikė lenkų kareivius ir kiekvienas mūsų kareivis — vilkas lenkam vaidenosi „Železniaku“.

Savanorių tarpe buvo keletas padaužų, mėgstančių progai pasitaikius patriukšmauti ir šiaip šposų pridaryti, todėl „Geležiniam Vilkui“ ir buvo daroma įvairių užmetinimų. Bet vėliau, iš „Geležinio Vilko“ pašalinus kai kuriuos prisiplakusius svetimtaučius karininkus ir atvykus keliems lietuviams karininkams, buvo viskas pašalinta ir įskiepytos „Geležinio Vilko“ tradicijos — žūt būt, bet vilkas kovoje su priešu neprivalo gyvas jam pasiduoti“. Tą pilnai „Geležinis Vilkas“ pateisino savo kautynėse su lenkais.

Bet, deja, „Geležinis Vilkas“ nežinia kuriais su-
metimais 1923 m. buvo išformuotas.

Labai gaila, kad iš mūsų kariuomenės tarpo „Geležinio Vilko“ vardas, taip pat surištas su mūsų sostine Vilniumi, buvo išbrauktas. Bet mes manome, kad mūsų vadovybė tinkamai įvertins „Geležinio Vilko“ reikšmę ir atgaivins, nors mažą, šiuo vardu vieneta, kuri, ištikus reikalui, galės išsivystyti į rimtą pajėgą ir bendrai su visa mūsų kariuomene atliks svarbią Vilniaus vadavimo užduotį.

Senas vilkas.

Sugrižo.

Gražus rudens vakaras. Saulė paskutinį sudiev sakydama, skverbėsi pro miško tarpus, jos spinduliai nusitęsę per pilkus laukus, rodos, stengėsi apžiūrėti kiekvieną kampelį, nes ryt jau gal šalna sunaikins...

Sulojo Boniaus Margis. Į kiemą įėjo apiplyšęs kareivis; tai bolševikų kareivis, pasiūstas apžiūrėti netoliese esantį tiltą; nes naktį važiuos bolševikų artilerija.

Įėjęs į trobą įsakė pagaminti vakarienę, o pats išėjo apžiūrėti tilto.

Kiek apsidairęs pas tiltą — sugrižo; Neėjęs į trobą, atsisėdo ant prieklėčio. Bonių tik viena senutė buvo namie. Tėvas su gyvuliais slapstėsi po miškus, sūnūs Jonas ir Andrius jau keli mėnesiai buvo Eietuvos kariuomenėje — savanoriais.

Bolševikas, atsirėmęs į tuščią šunies būdą, kažką mąstė.

Kai kiemo kieme numestas popieris, lyg skaudžiai trenktas, rangėsi, tampėsi. Po kiek laiko bolševikas, atsistojęs, greit paėmė popierį, ir atidžiai skaitė. Paskaitęs sušuko — a, proklamacijos, tų buržujų — kulokų; tuojau nešu vyriausiam karo komisarui, tegu iš-tardys visus kaimo gyventojus; tegu sušaudys visus, ir kaimą sudegins. Jau rengėsi eiti, bet iš suplyšusių pusbačių visai išlindo koja. Numovęs pusbatį, kiek sutvarkęs, surišo virvę. Berišdamas, pažiūrėjęs į antrą pusę, perskaitė lietuviškai: „Broliai! Kur jūsų protas, kur sąžinė. Jūs ematė su mūsų priešais. Tu degini tėvų bakūžę; žudai brolius“ — Netarė ir susukęs popierą įbrukė į kišenę, — manęs neapgausit. Aš su bur-

žujais nesusidėsiu. Greit užsisagstęs pasileido tekinas, užmiršęs ir vakarienę. Už poros kilometrų, dvare, stovėjo vyriausis komisaras.

Gerai, — mąsto kareivis bėgdamas pas vyriausį komisarą — aš jiems parodysiu, kaip proklamaciją platinti. Kelias į dvarą tiesėsi per mišką. Atsisėdo ant kelmo pasitaisyti.

Berišdamas batą prisiminė proklamacijos žodžius, taip aiškiai spindėjo: „Bro liai... kur tavo protas... Tu degini tėvų bakūžę, žudai brolius... Tik lapai čiuža po kojų ir rodos kalba: „Bro liai...“. Smarkiai plaka širdis. Lyg kažko baisu pasidarė. Kėkštas lėkdamas šaukia, jau rodos ir jis kalba — „Žudai brolius“. — Jam švysterėjo akys vaizdas jo atsiskyrimo su tėviške, su broliu. Brolis išėjo į Lietuvos gynėjų eiles, o jis slapta pabėgo... Po kiek laiko bolševikams besitraukiant, liepsnose skendo tas kaimas. Ar išliko nesudegę tėvų namai... Dieve hrangus. Kur gi baltos tėvėlių galvos prieglaudą surado.

„Bro liai“... kur gi jūsų sąžinė, lyg žaibas audroje, suspindėjo skaityti žodžiai.

Staiga sustojo. Kas gi aš esu?! Išgama,... brolių žudys... pasigirdo sąžinės balsas. Brolių žudys... lyg durtuvas, skausmas pervėrė jo krūtinę. Taip aš paklydau. O Tėvyne!... Perpuolęs po medžiu, lyg kūdikis verkė kaip tik gali verkti žmogaus širdis...

Kareivis atsistojo, nubraukė rankove veidą ir skubiai bėgo atgal.

Buvo pasiaunaktis. Dangus, lyg gedulo skraiste apsidengęs, paslėpė žvaigždėtą veidą.

Bolševikų kariuomenė gerokai sumušta traukėsi. Trys patrankos ir penki vežimai šovinių skubėjo vieškeliu. Vos tik pirmosios patrankos sutarškėjo ant tilto: pasigirdo baisus sprogimas. Po kelių sekundų vietoj tilto ir kanuolės liko tik griaučiai. Bolševikai, pametę viską, bėgo kur akys mato.

Bolševikų raitininkai, besitraukdami, išgirdo pamiškėje tarškant kulkosvaidį. Nusėdę nuo arklių ir jie atsakė

trimis kulkosvaidžiais. Po kiek laiko viskas nutilo. Bolševikų raitininkai nudūmė per laukus.

Brėkšta. Lietuvių kariuomenė keliolika kilometrų nuvijo bolševikus.

Pamiškėje rado kareivį bolševiko rūbuose, jis buvo peršautas į galvą; rankose tvirtai suspaudęs laikė kulkosvaidį.

Susirinkę būrelis lietuvių kareivių rengėsi laidoti. Milinės kišenėje pamatė popierą. Ištraukę rado: laiškas ir spausdinta proklamacija. Laiškas šiaip skambėjo. Brangi Tėvyne! Aš vertas prakeikimo; kovojau prieš tavo laisvę; užmiršau savo pareigas. Bet mano laimė, radau tavo sūnų parašytą atsisaukimą. Jis man akis atvėrė. Tat priglask mane, kaip paklydusį sūnų, aš eisiu į Tavo gynėjų eiles. Buvau suklydęs, buvau tėvų, brolių, gimtojo lizdo baisesias priešas. Dovanok, man Tėvyne. Viešpatie! Tamsiausioj naktį, žaibu ant dangaus parašyk šiuos žodžius. Išgama! tai žodis, kurio ir žvėris turi bijoti. O aš buvau... išgama... Svetimos šalies priešams tarnavau. — Atleiskit, tėveliai ir numylėta Lietuvos šalele“.

P. S. Aš tiltą „puikiai“ apsaugojau, jeigu jūs, bolševikai, skaitysit šitą laišką, žinokit, kad aš jums „grąžinau skolą“. Dar sudiev jums pasakys ir mano „Maksimas“. Antanas Tautmila.

Kareiviai viens į kitą pažiūrėjo. Rimasonis, pažiūrėjęs į lavono veidą, tyliai tarė — „jis lietuvis“.

Saulės spinduliai žaidė tarp rasotų voratinklų; laukai skendo saulės spinduliuose. Miškas tyliai ošė. Nuo sodžiaus pusėsėjo pulkas Lietuvos kareivių linksmai dainuodami; jų eilėseėjo ir Antano brolis Kazys.

Dovydenas.

Pirma geležis sutirps į vašką ir vanduo pavirs uola, negu ištartą savo žodį atšauksiu.

D. L. K. Gediminas.

Iš mūsų kariškosios chronologijos.

(Iki galo faktiškojo karo su lenkais).

Kariškosios lietuvių dalys Rusuose.

1917 m.

Balandžio 8 — 10 d. Kijevo įgulos lietuvių karių susirinkimas. Tarp kitko, tariamasi savo dalies kūrimo reikalu.

Gegužės pradžia. Kijevo, Maskvos, Petrapilio ir fronto lietuvių karių atstovai nešaukiami susirenka Petrapily savo reikalams drauge su Lietuvių Tautos Taryba aptarti. Nutarta sušaukti visuotinas lietuvių karių atstovų suvažiavimas.

Gegužės pradžia. Kijevo lietuviai kariai, nebepakeldami lenkų persekiojimų kariškose lenkų dalyse, išsiskiria iš jų į savo atskirą dalį.

Gegužės 22 d. Fronto vado generolo Brusilovo įsakymas, leidžias Kijevo įgulos lietuviams sudaryti savo atskirą komandą.

Gegužės 23 d. Kijevo lietuvių komanda — apie 700 kareivių, karininko Panganio vedami, išvyksta į frontą (į Trembovlią Galicijoje).

Gegužės 25 — 29. Pirmas lietuvių karių suvažiavimas (Petrapily). Išrinkta Lietuvių Karininkų¹⁾ Centro Komitetas.

¹⁾ Tuomet karininkais buvo vadinami visi kariai, — lygtai kareiviai, lygtai karininkai ar karo valdininkai.

Birželio 26 — 28 d. Kijevo lietuvių komanda, apsi- kasusi Nosove, priešinasi fronto vado įsakymui likvi- duotis ir išsiskirstyti į bendras rusų dalis.

Birželio 29 d. Fronto vado įsakymu iš Kijevo lie- tuvių komandos sudaromas atskiras batalionas (lietuvių pramintas: „I-as atskiras lietuvių batalionas“ — vėliau Vitebsko).

Rugpiučio 24 d. Pirmas I-o atskiro lietuvių bata- liono įsakymas.

Gruodžio 4 d. Įsakymas Minsko karo ap. virši- ninkui suformuoti Lietuvių atsargos batalioną (Smo- lenske).

Gruodžio 23 — 24 d. I-as atskiras lietuvių batalio- nas atvyksta į Vitebską tvarkai daboti.

1918 m.

Balandžio 8 d. Karo revoliucijos komitetui įsakius, Smolenskė likviduojamas lietuvių atsargos batalionas.

Balandžio 24 d. Karo revoliucijos komitetui įsakius, Vitebske likviduojasi I-as atskiras lietuvių batalionas.

Rugsejo 19 d. Čeliabinske (Sibire) kuriasi atskira lietuvių kuopa.

Lapkričio 10 d. Sibiro lietuvių kuopa ties Verchne- Sardyko kaimu kovodama sulaukė bolševikų puolimą.

Gruodžio 3 d. Sibiro lietuvių kuopa ima iš bolševikų Glumilovkos kaimą ir pirmutinė įeina į Belebėjų.

1919 m.

Sausio 8 d. Antrame Sibiro lietuvių suvažiavime nutarta, kad Sibiro lietuviams kariuomenė nereikalinga; Sibiro lietuvių kuopos demobilizacijos pradžia.

Gegužės 27 d. Sibire steigama „I-as atskiras Sibiro lietuvių batalionas Vytauto Didžiojo vardu“.

Birželio 27 d. Pirmas „I-jo atsk. Sibiro liet. bat. Vytauto D. vardu“ įsakymas.

Lapkričio 25 d. Čerapanovo (Sibire) stoty bolševikai, J. Steponaičio vedami, daro perversmą I-me atsk. Sibiro lietuvių Vytauto Didžiojo batalione; nužudomas karininkas Čarneckis ir suimami visi karininkai.

Gruodžio 9 d. Čerapanovo stoty bolševikai išžudo I-jo atskiro Sibiro liet. Vytauto Didžiojo bataliono karininkus: Naviką, Kasakaitį, Molerį, Šukevičių ir Eiduką ir kareivius: Turskį, Silevičių ir Norvilaitį.

Lietuvos kariuomenė.

1918 m.

Lapričio 1 d. Vilniuje Valstybės Tarybai saugoti prie jos durų statomi pirmieji Lietuvos kariuomenės kareiviai savanoriai.

Lapkričio 23 d. Pirmas įsakymas Lietuvos kariuomenei. Įsakoma organizuoti I-ji pėstininkų pulką.

Gruodžio 28 d. (iki tos dienos). Bolševikai, besiverždami Lietuvon, yra užėmę Smurgainių, Adutiškio, Švenčionėlių, Zarasų, Ilaukės liniją.

Gruodžio 29 d. Vilniuje Lietuvos vyriausybė skelbia savanorių šaukimą į kariuomenę.

1919 m.

Sausio 15 d. Karininkų, karo valdininkų ir puskarininkų mobilizacija.

Sausio 25 d. Steigiama Karo Mokykla.

Vasario 6—7 d. Pirmosios žinomosios kariuomenės kovos (su bolševikais ties Taučiūnų k., Kėdainių ap.).

Vasario 8 d. Žuvo pirmas kareivis kautynėse savanoris Povilas Lukšys.

Vasario 13 d. Žuvo pirmas karininkas Antanas Juozapavičius.

Vasario 15 d. Pirmas naujokų šaukimas.

Kovo 18 d. Žuvo kareivis Pranas Aimutis.

Balandžio 2—5 d. Lietuvių puolimai Varėnos Vievo kryptimi Vilniui iš bolševikų atvaduoti.

Balandžio 21 d. Lenkai, atėmę iš bolševikų Vilnių, pradeda smarkiau pulti lietuvius ir veržtis į Lietuvos valdžios valdomus kraštus.

Balandžio 27 d. Lietuviai paima iš bolševikų „Ukmergės raktą“ Pagirius. Tikrojo karo su bolševikais pradžia.

Gegužės 3 d. Atimta iš bolševikų Ukmergė.

Gegužės 18—24 d. Pirmasai didelis puolimas: atvaduojamas iš bolševikų Panevėžys ir jo apylinkė ir paimamas pirmas įžymus karo grobis. Sėkminga bolševikų iš Lietuvos varymo pradžia.

Gegužės 27 d. Kariuomenė užima Perkalių, Kurkių, Kavarsko, Surdegių, Subačiaus, Akmenės, Žiliškio, Stumbriško liniją.

Birželio 4 d. Lietuvos kariuomenė užima liniją: Užpaliai, Utena, Kamajai, Panemunėlis, Pandėlis, Kuprelis, Nemunėlio kraštai.

Birželio 10 d. (iki tos dienos). Lietuviai nustumė bolševikus iki Daugailių, Antaliepties, Suveikių, Aknys-tos ir perėjo Lietuvos Latvijos sieną.

Birželio 14—15 d. Mūsų orlaiviai puola bolševikus Zarasų Šukštų apylinkėje.

Birželio 18—19 d. Bolševikai priešpuolimu mėgėna pralaužti mūsų kariuomenės pozicijas.

Liepos 1 d. Oficialiai pradedama skelbti, kad lenkai puola mūsų sargybas, besistengdami įsiveržti giliau į kraštą.

Liepos 7—12 d. Dideliu puolimu lietuviai stengiasi pralaužti bolševikų frontą. Bolševikai, pralaužę lietuvių frontą, užėina lietuviams užpakalin ir priverčia pasitraukti iš kai kurių pozicijų.

Liepos 24 d. „Kariškių Žody“ pradėta skelbti žuvusieji, sužeistieji ir be žinios dingę kariai.

Liepos 26 d. Iš Latvijos į Kuršėnus atvyko pirmas bermontininkų būrys.

Rugpjūčio 24 d. Lietuviai paima stiprias bolševikų Šventosios upės, Južintų Dusetų ežerų pozicijas ir tuo būdu pralaužia bolševikų frontą.

Rugpjūčio 28—29 d. (naktį) Karininkų grupė suima lenkus, besirengusius padaryti sukilimą, pagrobti Lietuvos valdžią į savo rankas ir panaikinti Lietuvos nepriklausomybę.

Rugpjūčio 30 d. (iki tos dienos). Paimti iš bolševikų Zarasai ir bolševikai iš dalies išvaryti už Dauguvos.

Rugpjūčio 31—rugsėjo 2 d. Sunkios kovos dėl svarbaus strateginio Kalkūnų punkto: Kalkūnai atatenka mums.

Rugsėjo pradžia. Mūsų kariuomenė užima Laukėsos, Šventeno dvaro, Kalkūnų stoties, Dauguvos liniją.

Rugsėjo 24 d. Mūsų lakūnai bombarduoja Daugpilės geležinkelio stotį.

Rugsėjo 30 d. Pirmieji apdovanojimai Vyties kryžiumi („už Tėvynę“).

Rugsėjo 30 d. Bermontininkai įsibriauna į Šiaulius; užpuolę lietuvių gimnaziją, sumušė ir išvaikė vaikus ir užima jos rūmus.

Spalių 9 d. Bermontininkai iš pasalų puolė Šiaulių lietuvių komendantūrą ir sumušė ten buvusius naujokus; ją užėmė, puola ir plėšia visas lietuvių valdžios įstaigas; pradeda pulti ir plėsti ir kitus miestelius ir kaimus.

Spalių 14 d. Bermontininkai puola ir užima Linkaičių geležinkelio stotį, tuo būdu atkirsdami mūsų susisiekimą su kariuomene, veikiančia prieš bolševikus.

Spalių 15 d. Mūsų pirmas (?) laimėjimas su bermontininkais: susidūrimas Daugelaičių kaime (į pietus nuo Radviliškio).

Spalių 15—16 d. (iki tos dienos). Bermontininkai jau yra užėmę ar tik pasiekę Biržus, Nemunėlio Radviliškį, Radviliškį (Šiaulių), Linkaičių stotį, Krakenavą, Traškūnus, Kuprelis, Linkuvą ir kitas vietas.

Spalių 19 d. (iki tos dienos). Mūsų kariuomenė užima liniją prieš bermontininkus: Klovainiai, Razalimas, Maldžiūnai, Užežeriai, Karčiama, Žyniūnai, Varėnai, Maželiai, Daunagiai, Laubariai.

Lapkričio 11 d. (12?). Lietuvių kariuomenės būrelis karžygiškai puola bermontininkų pagrobtus Saločius ir po sunkių kovų su žymiai stipresniu priešu paima juos.

Lapkričio 20 d. Bermontininkai laikosi linijos: Suostai, Kriukai, Pašvytinys, Lygumai, Radviliškis, Šiaulėnai, Silava, Viduklė, Jurbarkas.

Lapkričio 20 d. Bermontininkai pradeda pulti lietuvių pozicijas Varnėnų, Žarėnų, Ilgaičių kryptimi.

Lapkričio 21—22 d. Didelės lietuvių kovos su bermontininkais ties Radviliškio ir Šiauliais, pasibaigę lietuvių laimėjimu; paimtas didelis karo grobis.

Lapkričio 22 d. Santarvės įsakymas sustabdyti žygius prieš bermontininkus.

Lapkričio 23–30 d. Bolševikai kelis kartus mėgino pereiti Dauguvą ir pulti mūsų apkasus.

Lapkričio 23 d. Mūsų kariuomenė galutinai apsupa bermontininkus Šiauliuose, kur buvo jų dideli karo sandėliai.

Lapkričio 23 d. Mūsų kariuomenė, santarvės spiriama, pradeda trauktis nuo Šiaulių ir Radviliškio į savo senas pozicijas, nepabaigus naikinti bermontininkų jėgų.

Lapkričio 27 d. Mūsų kariuomenė vėl pradeda žygi prieš bermontininkus; užima Joniškio geležinkelio stotį.

Gruodžio 7 d. Lietuviai užima Šiaulius ir paima didelius bermontininkų karo sandėlius.

Gruodžio 15 d. Mūsų kariuomenė galutinai išvijo bermontininkus iš Lietuvos ir sustojo ties Mažosios Lietuvos siena.

1920 m.

Sausio 2–3 d. Mūsų žvalgai, perėję Dauguvą, paskutinį kartą puola bolševikus.

Sausio 3 d. Lenkai ir latviai, drauge puolę bolševikus, paėmė Daugpilį ir atskyrė mūsų kariuomenę nuo bolševikų. Faktiškojo lietuvių bolševikų karo galas.

Liepos 6 d. Bolševikai, bekariaudami su lenkais ir jos bevydami, pasiekia Lietuvos sieną ir ima veržtis Lietuvon plėšikauti. Sudaromas apsaugos frontas prieš bolševikus ir lenkus, kad apsaugotų kraštą nuo įsibrovimų ir išlaikytų Lietuvos neutralitetą.

Liepos 12 d. Lietuvos taika su Rusija.

Liepos 14 d. Lietuvių kariuomenė įžengė į lenkų pamestą Vilnių.

Liepos 19 d. Lietuvių kariuomenė įėjo į lenkų pamestus Seinus ir kitas vietas.

Rugpiučio 27 d. (apie tą dieną). Lietuvių kariuomenė pirmą kartą susiduria Augustavo miškuose su besivejančiais sumuštus bolševikus lenkų kariuomene. Lenkai ima pulti lietuvius ir atima iš mūsų Seinus ir kitas vietas.

Rugsėjo 6 d. (iki tos dienos). Lietuvių kariuomenė pereina priešpuolimą ir atima Seinus ir kitas toje apylinkėje lietuviškas vietas.

Rugsėjo 14 d. Lietuviai antru atveju atima iš lenkų Seinus.

Rugsėjo 22 d. Didelis lietuvių kariuomenės pralaimėjimas: lenkai, puolę lietuvius Seinų srity, pralaužė ties Gibais lietuvių frontą, užėjo užpakalin ir paėmė daug karo grobio ir belaisvių. Seina ir kiti lietuvių gyvenami miesteliai pateko lenkams.

Rugsėjo 23 d. Lenkai, persikėlę ties Druskininkais per Nemuną ir užėję lietuviams iš kairiojo sparno, sumušė mūsų kariuomenės dalį ties Kapčiamiesčių ir pridarė kitų nuostolių.

Rugsėjo 30 d. Varėnos srity pasižymi kovoje su lenkais šarvuotas traukinys „Gediminas“.

Rugsėjo 30 d. Į vakarus nuo Nemuno (Suvalkų krašte) paliaubos tarp lenkų ir lietuvių (del būsimųjų taikos derybų).

Spalių 1 ir 2 d. Lenkai puola lietuvius paliaubų zonoje ir atima iš mūsų svarbų strategijos punktą 201 (į pietus nuo Lazdijų).

Spalių 3–4 d. Kovos del Varėnos stoties. Garbingai žūsta šarvuotas traukinys „Gediminas“.

Spalių 7 d. Lietuviai ir lenkai Suvalkuose pasirašo taikos sutartį, sulig kurią lenkai pasižada daugiau lietuvių nebepulti.

Spalių 8 d. Lenkai puola lietuvius Vilniaus Lydos geležinkelio ruože ir priverčia lietuvius atsitraukti iš savo pozicijų.

Spalių 9 d. Lenkai, savo generolo Želigovskio įėjomis, pagrobia Vilnių.

Spalių 26 d. Lenkai, puola lietuvius Ukmergės kryptimi, pralaužę frontą paima Giedraičius, Liduokius, Dubinkus ir kitas vietas.

Lapkričio 1 d. Lietuviai atsiima iš lenkų Giedraičius, Dubinkus ir kt. ir daro lenkams didesnių nuostolių.

Lapkričio 10 d. Lenkai smarkiai puola lietuvius Ukmergės Kauno kryptimi.

Lapkričio 17 d. Smarkus lenkų puolimas Giedraičių, Širvintų ir kitomis kryptimis. Pralaužę lietuvių frontą, ima veržtis Anykščių ir Kavarsko link.

Lapkričio 19 d. (iki tos dienos). Lenkai, besiverždami per pralaužtą frontą, paima Videniškį, Paželvę, Kurklius ir kitas vietas ir pasiekia Kauno Šiaulių ruožto geležinkelį.

Lapkričio 19–20 d. Lenkai didelėmis įėjomis ima pulti lietuvius Musninkų ruože. Lietuviai pereina priešpuolimą ir paima iš lenkų Širvintus ir kitas vietas; Širvintuose lietuviai paima didelį karo grobį ir belaisvius.

Lapkričio 21 d. Lietuviai sumušia lenkus ties Giedraičiais, paima karo grobį ir visu frontu ima žygiuoti Vilniaus kryptimi. Lietuvių žygi sulaiko Tautų Sąjungos kontrolės komisija. Kario veiksmai baigiami.

Lapkričio 29 d. Tautų Sąjungos kontrolės komisija nustato tarp lenkų ir lietuvių neutralę zoną; lenkų ir lietuvių kariuomenė pasitraukia iš savo vietų.

Ats. mjr. P. Ruseckas.

Kadangi š. m. lapkričio m. 23 d. bus minimos 10 metų mūsų kariuomenės gyvavimo sukaktuvės ir tos dienos „Kario“ nr. bus pilniau atvaizduoti Lietuvos kariuomenės žygių del Tėvynės vadavimo, pirmieji kariuomenės organizatoriai ir žymesnieji vadai, tai šio „Kario“ nr. paveiksluose daugiausia atvaizdavome mūsų kovas del Tėvynės laisvės ir nepriklausomybės ir jos kovotojus iki mūsų tautos ginkluotam žygiui.

Šio nr. viršelį (1 pusl.) piešė V. Bičiūnas. Viršelio paveikslas vaizduoja pirmąjį Lietuvos vėlavos pakėlimą Gedimino pilies bokšte, Vilniuj, 1919 m. sausio m. 1 d. 147 pusl. paveikslą „Pirmieji žvalgai“ ir 153 pusl. visus tris paveikslus piešė adm. vyr. lt. Cekauskas. 142 ir 143 pusl. paveikslus piešė gusaras Norvydas. 115, 136 ir 137 pusl. paveikslų klišės paimtos iš „Knygnešio“ I ir II tomų. 164 pusl. — iš dail. Aleksandravičiaus.

Kaina: metams 15 lt., pusmečiui 8 lt., 1 mėn. 1 lt. 50 ct. Kareiviams per pusę pigiau. Užsieny metams 25 lt. Šis numeris 1 litas visiems. **Skelbimai:** petito eilutė 40 ct.; prieš tekstą dvigubai. **Adresas:** Kaunas, Nepriklausomybės aikštė.

Leidžia Vyr. Št. Karo Mokslo Valdyba || **Redaktorius pulk. lt. BUROKAS.**

Valstybės Spaustuvė Kaune, kampas Duonelaičio ir Gedimino g.

Lietuvos Žemės Ūkio Koperatyvų Sąjunga

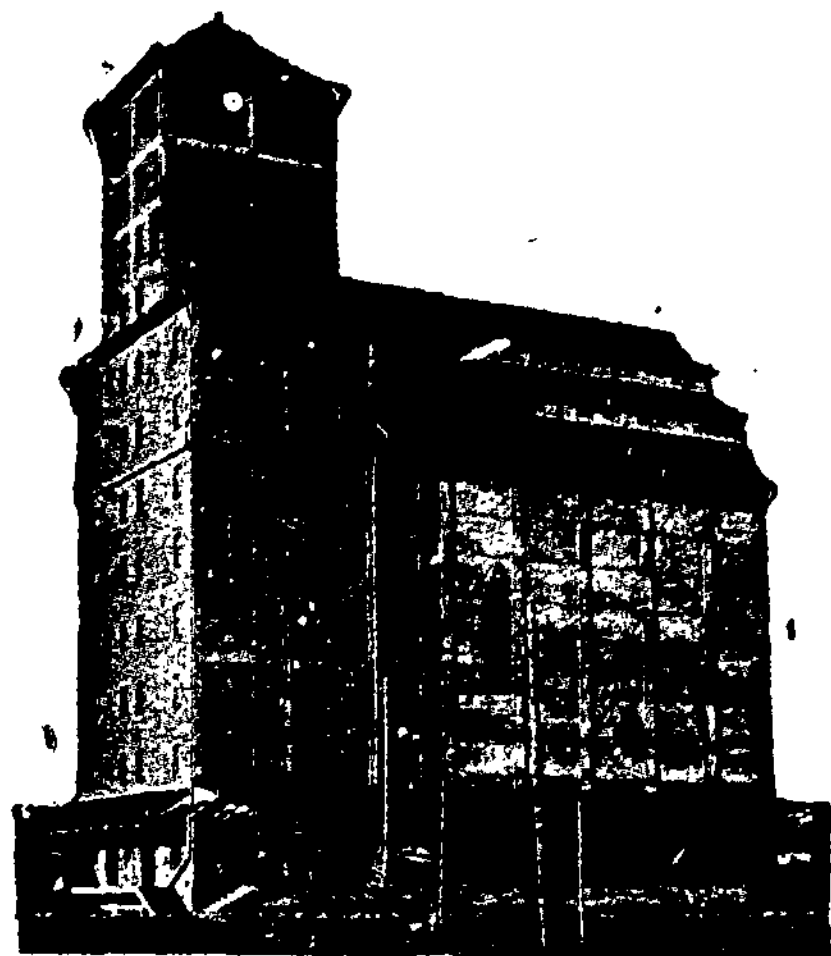
Kaunas, Ukmergės pl. 9 Nr.

Laiškams: Pašto dėžutė 80 Nr.

Telefonai: Kaune 723. Elevatorių Kaune 588. Šiauliuose 235. Telegramoms: Lietūkis Kaunas

Kauno ir Šiaulių Elevatoriai

Perka
ir parduoda
grūdus,
sėklas
ir sėmenis

Grūdų
ir sėmenų
valymas,
džiovinimas
ir laikymas.

Sandėliai ūkio mašinų ir mineral. trąšų. Linų pluošto perdirbimas ir eksportas

Koperacijos Sąjunga

Spaudos Fondas

knygynas

Kaune, Laisvės Alėja 62, Tel. 12-12.

Gerb. savo klientams primena, kad jau galima gauti šias naujienas:

- 1) Operų libreto (pilnas operos tekstas) Violeta La Traviata, Pikų Dama, Carmen, Madame Butterfly, Tosca, Romeo ir Giulietta po 1 lt.
- 2) Šimtas operų vienoje knygoje (rusų kalba) 12 lt.
- 3) P. Rusecko Knygnešys II t. Viršelis pieštas dail. V. Jomanto, 70 iliustracijų. 10 lt.
- 4) A. Vireliūno Geografijai atlasas. 2 pat. laida, spausdintas Leipcige

Mūsų knygyne galima gauti **knygų ir svetimomis kalbomis.**

Tiktai paskambinkite telefonu ar parašykite ir knygos bus pristatytos į namus.

Dar galima gauti 1928 metams įvairių kalendorių

Rašomoji medžiaga

„Spaudos Fonde“ galima pirkti pigiau, nes mes prekes gauname tiesiog iš užsienio fabrikų.

BROLAU, LIETUVI, NEGEISK SVETIMŲ SALDAINIŲ

— Ar dera pirkti nuo svetimtaučių arba iš užsienio tokius daiktus, kokių pasidarome patys kiek tik reikia?

— Žinoma, nederą. Tai nepatriotiška ir nenaudinga savajai pramonei, — pripažins kiekvienas lietuvis.

— Taigi, tai kam pirkti svetimtautiškus saldinius ir šokoladą, kad turime savų - lietuviškų ir geriausių Šiaulių „BIRUTĖS“ fabriko saldinių ir šokolado. Kad „Birutės“ saldiniai bei šokoladas yra be juoko geri, rodo ir didelis jų eksportas užsienin Amerikon nuo 1926 m. kas mėnuo jų išvežama po kelius tūkstančius kilogramų.

Be to, fabrikui Klaipėdos paradoj 1927 m. dovanotas auksinis medalis už ypatingą saldinių gerumą.

Ką čia daug kalbėti, įsitikrink pats.

Centras Šiauliuose, Stoties g. 11.

Sandėliai: Kaune, Laisvės Alėjoje 31; Klaipėdoje, Žuvų g. 11; Šiauliuose, Vilniaus ir Bažnyčios gatvių k.

Reikalaukit kiekvienoj krautuvėj.

Jau aštuoniolikti metai kaip „Ateitis“ yra tikriausias besimokančios vidurinės ir aukštesniosios mokyklose mūsų jaunomenės draugas. Ne vienam ir iš jūsų ji tokiu draugu yra buvusi. Argi dabar, tarnaudami kariuomenėje, jūs su

Ateitimi

išsiskirsite? Ne, ir dar kartą nei „ATEITIS“, kaip visuomet, yra įdomi ir įvairi ir todėl kiekvienam prasilavinusiam kariui skaitytina. Joje rašo pradedant jaunų moksleivių ir baigiant Universiteto profesorium.

Savo pigumu kareiviams ji taip pat prieinama, nes kareiviams metams kaštuoja tiksliai 8 lt. pusm. 4 lt.

Adr.: Kaunas, Laisvės Al. 3.

Bendrovė

„S. Trinkovskis ir K. Arris“

Kaunas, Laisvės Alėja Nr. 21

Telefonas. 396 Telegr. „TRINARIS“ Kaunas.

RADIO

Naujausi Radio — Aparatai

„TELEFUNKEN“,

„LOVE“

ir kitos firmos, taip pat ir visos dalys lempiniams ir detektoriniams aparatams.

Elektrotechnikos skyrius.

Elektromotorai, lempos, armatūrai, izoliuotos vielos, pynės, izoliatoriai ir kiti įrankiai stiprioms ir silpnoms srovėms.

Bitininkystės skyrius.

Aviliai „Dadano-Blato“. Dirbtini koriai iš gryno natūralaus vaško. Centrifūgos, tinkeliai ir kiti bitininkystės įrankiai taisyklingam ir pelningam bitininkystės ūkiui vesti.

Žuvininkystės skyrius.

Visokių rūšių tinklai ir jiems gaminti medžiaga. Didelis pasirinkimas meškerių, kabliukų ir kitų reikmenų žuvininkystės pramonei ir sportui.

Žemės ūkio įrankių ir sėklų skyrius.

Daržovių, pašarinių bei pievų sėjimo augalų sėklos, žinomos W. WEIBULL Landskrona (Švedija) firmos. Katalogus siunčiame sulig pareikalavimo.

Sporto skyrius.

Visi sportui ir lengvajai atletikai įrankiai.

**Akcinės
Bendrovės**

„DROBĖ“

**Gelumbės
Fabrikas**

Kaune - Šančiuose, Drobės g-vė. Tel. 18 nr.

Kas yra

Akc. Bendrovės „Drobė“ gelumbės fabrikas?

Tai yra lietuvių-amerikiečių gelumbės fabrikas Šančiuose, Kauno priemiesty, kurs audžia įvairiausią vilnonę medžiagą vyriškiems ir moteriškiems drabužiams, naudojant Lietuvos vilną bei darbą. Mūsų tikslas yra:

- a) gaminti kuo stipriausią ir gražiausią drabužiams medžiagą;
- b) pardavinėti kuo pigiausiai;
- c) duoti pirkėjui to, ko jis nori ir, kad jis pirktų mūsų medžiagas, savo žygio nesigailėtų.

Reikalaukite visose manufaktūros krautuvėse

„Aukuro“ knygyne

Šiauliai, Vilniaus g-vė 187 nr. Telef. 417 nr.

Gaunama įvairių lietuviškų

knygų ir vadovėlių

Labai įdomi knygutė „Meliės kalba pašto ženklais“, kaina 1 lit. 50 ct., ir „Žaidimas gėlėmis“, 100 lapelių su 1590 klausimų ir atsakymų. Tai yra labai linksmas žaidimas arba nuoširdus pasikalbėjimas bei sielos slėpinių išreiškimas. Kaina 4 litai.

Įvairių atviručių, albumų, paveikslams rėmelių, rašomosios medžiagos, rašalinių, plunksnakočių su amžina aukso plunksna „Parker Duofold“ ir kiti, skulptūros kūriniai, tautiškų kaklaraiščių, gintarų, veidrodžių, madų žurnalų ir vienintelis

lietuvių kalba rūbų kirpimo vadovėlis

„RŪBŲ KIRPIMO MOKYKLA“ kaina 10 lit.,

piniginių, portfelių ir daug kitų.

Duodant užsakymus laišku, reikia parašyti pilnas knygos pavadinimas, savo adresą ir knygų arba kitų reikmenų gausit paštu apdėtu mokesniu. Bet geriausiai yra užsakant kartu siųsti ir pinigus.

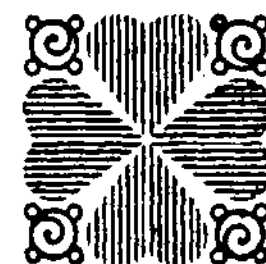
Knygų katalogas siunčiamas dovanai.

Dailės Meno Foto-Cinkografija GRAFIKA

Gamina įvairiausių rūšių

KLIŠES

Pigiomis kainomis.

Kaunas, Laisvės Alėja 78.

PRIBAČIS
Kaunas, Laisvės Alėja 63 Nr.

Sporto ir gimnastikos įrankiai

Visos kariuomenės dalys gali gauti jiems reikalingų įrankių.

Loeve radio aparatai

Del prospektų ir smulkesnių žinių prašome kreiptis pas mus.

Dėkite savo pinigus į Tautinį Lietuvių Banką

Tvirta pinigams vieta

Atlikimas visų bankinių reikalų

Sąžiningas patarnavimas

Valdyba: Klaipėdoje. Tel. 184, 984

Skyriai: Šilutėje. Tel. 159

Pajėgiuose. Tel. 29

Agentūra: Katyciuose. Tel. 18

St. Montvillo įpėdinių ir Ko. Akcinė Bendrovė

Tel. 68 Panevėžyje Tel. 68

I. Spirito Rektifikacijos Valykla ir Mielių Dirbtuvė

Fabrika gamina:

1. Presuotas duonines mieles
2. Grynas kultūras mielių spirito varykloms
3. Grynas mielių kultūras įvairios rūšies vynams gaminti: tokajo, burguno, reino, šampano ir kitų, nurodant jų vartojimo būdą
4. Rektifikuoja spiritą

II. Garinis malūnas „Jakor“

Įvairių rūšių kvietiniai ir ruginiai

Tel. 36

miltai.

Tel. 36

Šv. Kazimiero Draugijos
Knygynas, vienas iš seniausių ir
didžiausių Lietuvoje knygynų.

Turi provincijoje
7 skyrius.

**Šv. Kazimiero
D-jos**
Knygynas

geriausiai
gali aprūpinti
bibliotekas ir skaityklas,
turėdamas daug savo leidinių.

Šv. Kazimiero Dr-jos Knygyno adresas:
Kaunas, Rotušės aikštė 6. tel. 26.
Skyrius: Laisvės alėja 64. tel. 4-27.

J. J. Masiulių
knygyne, Panevėžy,

gausite įvairiausių knygų,
ir knygelių, nes šis kny-
gynas yra didžiausias
ir seniausias, o kny-
gos gaunamos
iš pirmųjų
rankų

Prie knygyno yra dar du skyriai:
galenterijos ir
rašomųjų dalykų

Užsakymai priimami paštu ir telefonu.

Telegramų ir laiškų adresas:
Masiulis, Panevėžys. Telef. 160.

Geriausių saldinių
galima gauti tik saldinių fabrikeje
„RŪTA“

Šiauliuose, Tilžės g-vė Nr. 133.

RŪTOS saldiniai dirbami iš grynų vaisių,
tyro cukraus ir medaus, todėl
sveikatai geri ir gardūs.

RŪTOS saldinių reikalaukite visur ir visa-
da, o labiausiai vestuvėse, krik-
štynose, teatruose ir t. t.

RŪTOS saldinius paragavę tuoj gardumu
galite atskirti nuo kitų.

Jei kas norėtų prilyginti prie „Rūtos“ —
kitus saldinius, kaip va: įvairūs dirbtiniai,
vadindamies „Rūtai“, „Ratai“ ir t. t. netikėkit
ir neapsigaukit, nes tokių gardžių, kaip
„Rūtos“ saldinių, visame pasauly nėra.

Vartotojų bendrovės ir krautuvininkai
„Rūtos“ saldinių gali gauti fabrikos
kainomis daugume (ogulne) fabrikeje.

Tėmykit fabrikos adresą:
Šiauliai, Tilžės g-vė Nr. 133.

Šiaulių parodoje 1926 m., kaip ir kitose parodose,
„RŪTOS“ saldiniai apdovanoji už savo gardumą
vėl aukso medaliu.

Tikėkite, kariai ir civiliai, —

„Nauju Žodžiu“

Dar niekas nenusivylė!

Drąsiai pirmyn, abejonės šalin!

Visiems aišku, kad „Naujas Žodis“ yra įdomus, pigus
ir grynai nepartinis, gausiausiai iliustruotas, žurnalas,
atvaizduojąs gyvenimą tokiu, koks jis yra.

Visos kryptys, visos partijos, visos profesijos, visi
luomai yra radę bendrą platformą — „Naują Žodį“.

Tiktai 14 litų

kainuoja „Naujas Žodis“ metams užsiprenumeruojant,
vos 8 litai pusmečiui ir 5 litai 3 mėnesiams.
Metiniai prenumeratoriai gaus priešų dvi knygas.
Užsieny, išskyrus Latviją, Estiją ir Vokietiją, kaina
dviguba.

„Naujas Žodis“ pradeda ketvirtus metus savo gyva-
vimo ir jis parodė sugebėjimą nuolat tobulėti. Tikėkit,
kad jis ir toliau kils ir gerės.

Adresas:

„Naujas Žodis“ Kaunas, Laisvės
Alėja Nr. 9. Telefono 10—29.

Karo mokslų ir istorijos žurnalas

„Mūsų Žinynas“

eina 6 kartus per metus.

Leidžia:
Vyriausiojo Štabo Karo Mokslo Valdyba.

Redaguoja:
majoras Steponaitis.

Prenumerata 1928 metams—Lt. 50, (kariams, šauliams
ir valstybinėms gimnazijoms — Lt. 25)

Adresas:
Kaunas, Nepriklausomybės aikštė,
„Mūsų Žinyno“ redakcija.

Istorijos žurnalas

„Karo Archyvas“

Išėjo keturi tomai.

Išleido:
Vyriausiojo Štabo Karo Mokslo Valdyba.

Redagavo:
majoras Steponaitis.

Nr. Nr. kaina I tomo — Lt. 15, II — Lt. 15, III —
Lt. 21,50 (kariams — Lt. 18,) IV — 24,50 (kariams —
Lt. 14,50).

IV metai

IV metai

Lietuvos karininkų laikraštis

„KARDAS“

Eina kiekvieno mėnesio 10, 20 ir 30 d.

Leidžia Karo Mokslų Draugija

„KARDAS“ rašo aktualiais krašto gynimo,
kariuomenės, karininkų, šaulių reikalais; deda
karo politikos apžvalgas, plačiai informuoja apie
mūsų ir kitų valstybių kariškių gyvenimą. Laik-
raštis iliustruotas, 16 psl.

Išrašykite „KARDĄ“ į visas skaityklas
ir knygynus.

Prenumeratos kaina metams:
Lietuvoje, Estijoje, Latvijoje ir Vokietijoje
metams 36 lt., $\frac{1}{2}$ metų—18 lt., 3 mėn.—9 lt.,
1 mėn.—3 lt. Ats. Nr. — 1 lt. Užsieniuose
metams—60 lt., $\frac{1}{2}$ metų—30 lt. 1 mėn.—5 lt.
Galima gauti 1925, 1926 ir 1927 metų
komplektų kaina 10 litų.

Redakcijos ir administracijos adresas:
Kaunas, Nepriklausomybės aikštė
(prie Karo Mokslų Valdybos)

Jei norite žinoti
nepriklausomos Lietu-
vos atgijimą, pažinti
mūsų didvyrius ir at-
gaivinti savo dvasią —
skaitykite

Kareivis - Lietuvos Gynėjas

Lietuvos kareivio knyga.

Kaina: Knygynuose 6 litai,
Vyr. Štabo Karo Mokslo
Valdyboje kariams 2 litai.
(Paštu 2 lt. 55 ct.) Amerikoje
lietuviams 7 lt. 25 ct. (paštu).

Vyr. Štabo Karo Mokslo Valdyba.

Kaunas, Nepriklausomybės aikštė

4 knygos.

OKTAV MIRBO ir M. GORKIO ir kitų garsių rašytojų apysakų rinkiniai

Dovanai tam, kas užsisakys 1928 m. „Kultūros“ žurnalą

Kaina su priedu met. — 20 lt., pusel — 10 lt

Galima išsimokėti dalimis.

Adres.: „Kultūros“ administr. Šiauliai, Dvaro g. 83.

Čia pat Kultūros-Švietimo Draugijos knygų sandėlis, kur galima gauti geromis sąlygomis visų leidėjų įvairiausių knygų bei vadovėlių ir rašomosios medžiagos. Reikia tik parašyti knygos pavadinimas, savo adresas ir knygas ar kt. reikmenis gausit paštu apdėtu mokesniu. Knygynams, mokykloms ir kt. didelė nuolaida. Išrašant katal. reikia pridėti pašto ženkl. už 25 ct.

Kultūros-Švietimo Dr-ja ir „Kultūros“ žurnalo adm.: Šiauliai, Dvaro g. 83.

Visi, kas nori sekti lietuvių literatūros, mokslo, visuomenės ir akademiškąjį gyvenimą, skaityti mėnesinį inteligentų žurnalą

„ŽIDINĮ“

kurs eina jau ketvirtį metų, redaguojamas d-ro V. Mykoliaičio-Putino.

Prenumeratos kaina: metams 35 lt. pusei 20 lt.

Stud. ir mok. išsir. savo vardu met. 25 „ „ 15 „

Atsiimantiems iš adm-jos „ 20 „ „ 10 „

Adresas: Kaunas, Laisvės al. 3

Kiekvienas turi pats nuspręsti,

kuris jam geriausias laikraštis yra. Jei dar Tamsta nesi matęs šių metų „Trimito“, pranešk mums.

„Trimitas“

nepartinis paveiksluotas šaulių laikraštis,

labai įvairus, išeina kas savaitę ketvirtadieniais, atskirai knygutėmis, kas kartas vis su nauju paveikslu viršely.

Vienas „Trimito“ numeris nemokamai

siunčiamas kiekvienam susipažinti.

Pranešk mums Tamsta savo adresą.

„Trimitas“ Kaunas, Laisvės al. 20.

Kam brangu yra turėti mūsų kariuomenės pirmųjų dienų kūrimosi atmintis, kur laisvalaikio galima būtų pačiam pasižiūrėti ir svečiui parodyti gražių paveikslų iš mūsų pirmųjų kariuomenės gyvenimo dienų, jos kovų už nepriklausomybę ir karžygių atvaizdų, tas galės visa tai rasti

„ATSPINDŽIŲ“

komplekte.

Be paveikslų iš mūsų kariuomenės gyvenimo, „Atspindžiuose“ įdėta daug gražių paveikslų iš kitų kariuomenių, Lietuvos ir kitų valstybių žymesnių asmenų ir vietų ir t. t. „Atspindžių 1920—1923 m. komplektą (jų tarpe „Šešėlių“ du numeriai) dar galima gauti Karo Mokslo Valdyboje (Kaunas, Nepriklausomybės aikštė). Pilno komplekto kaina 17 lt. 50 ct. Užsieny 15% brangiau.

Be to, galima gauti ir atskirų numerių po 1 lt. 50 ct.

Ponų karininkų, jų žmonių dėmesiui ir visuomenės žiniai!

Lietuvos Kariuomenės Invalidų

Rūbų siuvykla.

Laisvės Alėja 17 Nr. tel. 6-16

Specialūs užsakymai su moterų ir vyrų skyriais. Užsakymai pigiausiomis kainomis, darbas atliekamas geriausių darbininkų. Taip pat ir urmo užsakymai kaip kariškoms, taip ir civilėms įstaigoms.

Siuvykla technikos atžvilgiu įrengta kuo geriausiai.

Groveriu dirbtuvė.

Duonelaičio g-vė 37 Nr. tel. 600,

kurioje gaminami visi naujos uniformos kariški ženklai žetonai, emblemos, monogramos ir priimami kitų įstaigų užsakymai.

Išvardytos įstaigos turi tikslą:

Todel ir prašome gerbiamos visuomenės kuo gausingiausiai lankyti tas įstaigas ir tuo pačiu palaikyti šį kilnų tikslą. Dalių arba įstaigų tarnautojams, pristačius dalies arba įstaigos garantijas, leidžiama išsimokėjimui 3 mėnesiams.

Kepurių dirbtuvė.

Laisvės Alėja 7 Nr. tel. 6-16,

Gamina naujos kariams, studentams visų korporacijų, be to, priimami ir kitų įstaigų užsakymai.

Avalynės siuvykla.

Duonelaičio g-vė 37 Nr. tel. 600

Priimami įvairūs užsakymai ir patalysmul batai, pusbačiai pigiausiomis kainomis.

Krautuvė.

Laisvės Alėja 17 Nr. tel. 6-16

kurioje parduodami visi viršminėtų dirbtuvių gaminiai ir manufaktūros prekės. Taipgi priimami įvairūs daiktai komiso sąlygomis.

Išmokyti Lietuvos Invalidus amatų, duoti jiems galimybę eiti mokslą ir visais atvejais juos šelpiti.

Ekonominė Karių B-vė

Centralinė Krautuvė.

Kaunas, Laisvės Alėja 29 Nr., telefon. 133.

Skyriai ir

Parduotuvė Šančiuose, Kar. Juozapavičiaus
prosp. Kar. 59 Nr., tel. 28

Parduotuvė A. Panemunėje Aukš. Kar. Kursai
Kirpykla, Kaunas, Laisvės Alėja 19 Nr.

Rūbų siuvykla Kaunas, Laisvės Alėja 34 Nr.

Apavų dirbtuvė Kaunas, Daukanto g-vė 8 Nr.

Kirpykla Šanč. Kar. Juozapavičiaus pros. 59 Nr.

įmonės

Galima gauti:

Maisto produktų, gėrų, stiklų-indų, vyriško ir moteriško apavo. Didelis pasirinkimas galanterijos ir manufaktūros prekių, kosmetikos ir visų karininkams apmunderavimui reikmenų. Revolverių, medžiokl. šautuvų ir jiems šovinių.

Siuvykla priima užsakymus kariškų ir civilių rūbų.
Už gerą ir sąžiningą darbą garantuoja visais atvejais.

Kainos prieinamos.

Fotografijos kabinetas Kaunas, Laisvės Alėja 48.

„Vairo“ bendrovė

ikišiol išleido bei leidžia šias knygas:

	Lt.		Lt.
1) <i>Prof. M. Biržiška. Iš A. Mickevičiaus raštų.</i> 32 paveikslai, did. form., 287 pusl.	7.50	17) <i>Trumpas ispanų kalbos vadovėlis.</i> Skiriamas lietuviams, važiuojantiems Argentinon, Brazilijon ir kitosna pietų Amerikos valstybėms. 32 p.	2.—
2) <i>Prof. M. Biržiška. Duonelaičio raštai,</i> iliustruoti, 224 pusl.	6.50	18) <i>Petras Vaičiūnas. Patriotai.</i> 4 veiksmų komedija. K. Šimonio viršelis. 117 pusl.	2.75
3) <i>A. Busilas. Pirmieji žingsniai.</i> Elementorius. Spalvotos iliustracijos. 80 pusl. Priedas — karpoma abėcėlė J. Burbos viršelis	1.50	19) <i>Petras Vaičiūnas. Nuodėmingas angelas</i> Penkių veiksmų drama. K. Šimonio viršelis. 123 pusl.	2.50
4) <i>B. Brauns. Anglų kalbos vadovėlis.</i> Lietuviškąją dalį paruošė Talmontas, su ištaisymais anglų kalbos 46 pusl.	3.—	20) <i>Petras Vaičiūnas. Gimtuoju vieškeliu.</i> Trečias eilėraščių rinkinys. J. Buračio viršelis. 52 pusl.	2.—
5) <i>D-ras med. St. Bregeris. Kaip atgauti ir išsaugoti sveikas ir gražus veidas</i> 46 pusl.	1.—	21) <i>Prof. V. Vieržbickis. Kaip auginti ir kaip išdirbti tabakas.</i> Vadovėlis Lietuvos tabako augintojams. 60 pusl.	1.50
6) <i>Pr. Barzdžius. Radio raktas.</i> Karl Treyse Radio mėgėjams vadovėlio įvadas. Populiarinės žinios, kaip pačiam įsivesti radio namie. 32 pusl.	1.50	22) <i>Mokinio dienynas</i> — geros popieros	1.—
7) <i>B J-nės. Gražiausios ir mėgiamiausios sodiečių dainos apie meilę, tėvynę, karą ir kitką.</i> Ir linksmos ir graudžios. Kokių tik nori. 162 p. J. Buračio viršelis.	2.—	23) <i>H. Sienkevičius. Dykumose ir giriose.</i> Vertė M. Pečkauskaitė. II dal. (Spaudoje).	
8) <i>Mano Kalendorius</i> leidžiamas kasmet.		24) <i>A Diuma. Grafas Montokristo.</i> Romanas. Vertė P. Morkūnas. I tomas. 1928 m. 224 pusl. Kaina 2 lt. Iš viso bus 5 tomai.	
9) <i>Jonas Norkus. Didžiojo karo laikų lietuvių dainos</i>	3.—	25) <i>Juozas Ruseckas. Vaikų džiaugsmas.</i> Vaikams scenos vaizdelis. 1928 m 64 p.	1.—
10) <i>Platonas. Sokrato apologija.</i> Kritonas. Vertė M. Račkauskas. Iliustruota ant geros popieros. 72 pusl.	3.—	26) <i>A. Čechovas. Apysakos.</i> Vertė St. Dabušis (Spaudoje).	
11) <i>Romain Rolland. Beethoveno gyvenimas,</i> su atvaizdu. Vertė V. Kamatauskas. 48 pusl.	1.—	27) <i>A. Vienuolio Raštai.</i> IV knyga. Nepriklausomybės 1928 m. 16 vas. pamin. (Spaudoje).	
12) <i>Henrikas Sienkevičius. Dykumose ir giriose.</i> Apysaka. I dalis. Vertė M. Pečkauskaitė. Antrasis pataisytas leidimas J. Burbos viršelis. 208 pusl.	3.50	28) <i>Gr. Valančius Konstitucinė teisė įvairiose valstybėse.</i> (Spaudoje).	
13) <i>Sieninis kasdieną nuplėšiamas kalendorius</i> leidžiamas kasmet.		29) <i>Vienuolio. Raštai</i> I knyga (Spaudoje).	
14) <i>Sienelės (lentelės kalendoriams su paveikslais gražaus lit. darbo V. Bičiūno piešti).</i>	—25	30) " " " " II " " "	
15) <i>J. Švaistas. Šilkinė suknelė.</i> Apysakos. 248 p. J. Buračio viršelis.	4.50	31) <i>A. Buivydaitis. Prancūzų kalbos vadovėlis</i> (Spaudoje).	
16) <i>Karl Treyse. Radio mėgėjams vadovėlis.</i> Vertė tech. J. Barisas, J. Buračio viršelis. 172 braiž. 128 pusl.	5.—	32) <i>J. Mičiulis. Pedagogika ir Didaktika</i> Kalbos žiūrėjo Butėnas (Spaudoje).	
		33) <i>L. Giros. Raštai.</i> I dalis (Spaudoje).	
		34) <i>V. Bičiūnas. Vilniaus Romanas</i> (Spaudoje).	
		35) <i>J. Frankevičius. Brazilija, Argentina, Urugvajus.</i> Aprašymas šių kraštų su žemėlapiu (Spaudoje).	

Be to, galima gauti knygyne visas kitas knygas lietuvių kalboje. Reikalaukite katalogų. Su užsakymais prašoma kreiptis:

„Vairo“ B-vės knygynas.

Kaunas, Laisvės al. 48 nr.

Kiekvienam, kuriam tik rūpi žinoti kas dedasi mūsų kariuomenėje, kam rūpi krašto gynimas, Vilniaus vadavimas ir kariuomenės su visuomene susiartinimo idėja, pravartu užsisakyti 1928 metams

kareivių laikraštį

„KARI“

„KARYS“

rašo ne vien tik apie įvairius kariuomenės reikalus, bet ir deda daug žinių iš Lietuvos ir užsienio.

„KARYS“

praneša ką valstybės veikia karo srity, kaip jos ginkluojasi, kokius naujus pabūklus išranda ir kokie karai gali kilti, ir t. t.

„KARYS“

kiekvieną savaitę praneša apie žymesnius Lietuvos ir užsienio sporto įvykius

„KARYS“

deda daug atsiminimų ir įvairių aprašymų iš Lietuvos kariuomenės kovų dėl nepriklausomybės.

„KARYS“

deda daug paveikslų, apysakų, eilų, įvairių, galvosučių, įvairių kelionių aprašymų ir t. t.

„KARYS“

naudinga skaityti kiekvienam jaunuoliui, nes jame yra daug bendro lavinimo dalykų.

Lietuvos kariuomenės savanoriai turėtų skaityti „Kari“, nes jis labai daug rašo apie įvairius mūsų savanorių reikalus ir praneša savanoriams naudingų žinių.

Metiniai prenumeratoriai, prisuntę prenumeratą iki 1928 m. kovo mėn. 1 d., gaus dovanai gražų senųjų Karių Kalendorių 1928 m. Be to, įvairioms svarbesnėms šventėms „Karys“ išleidžia gražius, gausiai iliustruotus priedus, kuriuos gauna kiekvienas skaitytojas.

„Karys“ eina kartą savaitėje. Jį redaguoja pulk. lt. Burokas.

„Karys“ bendradarbiauja: 1) gen. št. pulk. Skorupskis, 2) pulk. lt. Tarasienka, 3) pulk. lt. Butkevčius, 4) pulk. lt. Vitkauskas, 5) ats. mjr. J. M. Laurinaitis, 6) mjr. Ružnecas, 7) ats. mjr. P. Ruseckas, 8) mjr. Rastikis, 9) mjr. Zututis, 10) kpt. Kriaunaitis, 11) kpt. Jurgelevičius, 12) kpt. Urbelis, 13) kpt. Matusaitis, 14) kpt. Rėklaitis, 15) vyr. lt. Žlabis, 16) vyr. lt. Vilutis, 17) vyr. lt. Jakšas, 18) vyr. lt. Žukaitis, 19) lt. Banulis, 20) lt. Gogė, 21) kun. Sabalauškas, 22) St. Butkus, 23) T. Tilytis, 24) Dr. Mažulis, 25) V. Bičūnas, 26) A. Paškevičius, 27) V. Skirmuntas, 28) J. Juodalkis, 29) V. Šugždnis, 30) L. Vitkauskas, 31) virš. J. Markelis, 32) vyr. pusk. E. Jagminas, 33) vyr. pusk. L. Kvašys, 34) vyr. pusk. St. Čepulis, 35) vyr. pusk. J. Varakojis, 36) vyr. pusk. B. Jablonskis, 37) vyr. pusk. Pe'eraitis, 38) vyr. pusk. J. Malinauskas, 39) eil. J. Ardzijskas ir kt.; iš viso apie 180 įvairių asmenų.

„Kario“ kaina: metams 15 litų, 6 mėn. 8 lt. ir 1 mėn. 1 lt. 50 ct. Užsieny (be Vokietijos, Latvijos ir Estijos) 2 dol. 50 centų. — Kareiviams, šauliams ir policijos tarnautojams per pusę pigiau.

Adresas: Kaunas, Nepriklausomybės aikštė, „Kario“ redakcija.